

Національний університет  
«Острозька академія»

На правах рукопису

Хеленюк Анастасія Анатоліївна

УДК 930.1 (477): 929

Любомир Винар як дослідник української історії та історіографії

07.00.06. – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Дисертація на здобуття наукового ступеня  
кандидата історичних наук

Науковий керівник  
Атаманенко Алла Євгенівна  
кандидат історичних наук, доцент

Острог – 2010

## ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Історіографія та джерельна база дослідження.....	9
1.1. Історія вивчення проблеми.....	9
1.2. Джерельна база дослідження.....	14
Розділ 2. Життєвий і творчий шлях Л. Винара.....	24
2.1. Формування світогляду та становлення історика.....	26
2.2. Л. Винар – організатор науки.....	41
2.2.а. Діяльність в американських наукових установах.....	41
2.2.б. Науково-організаційна діяльність Л. Винара в українському академічному житті.....	52
2.3. Участь у творенні соборної української історичної науки.....	72
Розділ 3. Історія України у творчому доробку Л. Винара.....	78
3.1. Історія та культурний розвиток Київської держави.....	78
3.2. Історія українського козацтва – ключова тема в історичному доробку вченого.....	86
3.2.а. Вивчення козацтва як феномену української історії.....	86
3.2.б. Історичні біографії козацьких ватажків в творчості Л. Винара.....	98
3.3. Дослідження з історії друкарства та культурного розвитку українських земель у XVI-XVII ст.....	112
3.4. Проблеми історії української революції 1917-1921 рр. у працях Л. Винара.....	117
Розділ 4. Внесок Л. Винара у розвиток української історіографії.....	123
4.1. Дослідження теоретико-методологічних проблем історіографії.....	123
4.2. Теоретико-методологічне обґрунтування грушевськознавства.....	138
4.3. Персоналії в доробку вченого.....	153
4.4. Рецензії як вид наукової творчості Л. Винара.....	168
Висновки.....	180
Список використаних джерел.....	184
Додатки.....	217

## СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІФС НТШ – Історично-філософічна секція НТШ  
ЗДА – З'єднані Держави Америки, тогочасний український переклад назви США  
КІУС – Канадський інститут українських студій  
МАУ – Міжнародна асоціація українців  
НТШ – Наукове товариство ім. Шевченка  
СКВУ – Світовий конгрес вільних українців  
СКУ – Світовий конгрес українців  
СНР (СНРада) – Світова наукова рада  
УААУП – Українсько-американська асоціація університетських професорів  
УВАН – Українська вільна академія наук  
УВУ – Український вільний університет  
УГГТ – Українське генеалогічне і геральдичне товариство  
УІ – журнал «Український Історик»  
УІТ – Українське історичне товариство  
УНІГУ – Український науковий інститут Гарвардського університету  
УНРРА – з англ. United Nations Relief and Reparation Administration (Адміністрація Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови) – адміністрація від ООН  
ЦПУЕН – Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині  
ААASS – англ. American Assosiation for the the Advancement of Slavic Studies – Американська асоціація для поширення славістичних студій  
АНА – англ. American Historical Association – Американська історична асоціація  
АЛА – англ. American Library Association – Американська бібліотекарська асоціація  
ARBA – скрочена назва американського щорічника довідкових видань American Reference Books Annual

## ВСТУП

**Актуальність теми.** В умовах розвитку сучасної української історіографії, яка протягом останніх років розвивається в умовах соборності, актуальним є вивчення і осмислення наукового доробку українських вчених, які працювали поза Україною і які через політичні та ідеологічні чинники необ'єктивно оцінювалися радянською історичною наукою. Протягом тривалого періоду за кордоном формувалася окрема гілка української історичної науки, яку творили представники української наукової еміграції. Їх силами відтворювалися та зберігалися національні цінності та традиції, які руйнувалися на Україні. Працюючи в руслі української національної історіографії, українські вчені розвивали українознавчі дослідження на Заході.

До таких дослідників належить Любомир Роман Винар (нар. 1932 р.) – професор Кентського державного (США) та Українського вільного (Німеччина) університетів, ініціатор створення і голова Українського історичного товариства, багатолітній голова Історичної секції Української вільної академії наук у США, засновник та редактор журналів «Український історик» та «Ethnic Forum». Друкований доробок вченого на сьогодні налічує близько 2000 бібліографічних одиниць, включаючи понад 60 книжкових видань (монографії, довідники, підручники для вищої школи), а також наукові та інформаційні статті, енциклопедичні гасла, рецензії та бібліографічні нотатки, публікації документів і матеріалів. У центрі його дослідів, крім етнічних студій та книгознавства, була історія України (охоплювала різні історичні періоди, від дослідження середньовічної української історії до найновішої історичної доби) та українська історіографія. Л. Винар є загально визнаним засновником грушевськознавства як комплексного вивчення життя, діяльності та епохи М. Грушевського, одним із провідних організаторів наукового життя в діаспорі. На сьогодні, однак, не існує комплексного наукового дослідження, яке б розкривало усі сторони наукової та науково-організаційної праці Л. Винара, що зумовлює актуальність даного дослідження, адже науковий доробок Л. Винара є важливою складовою української історичної думки.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної роботи, яка проводиться

кафедрою історії Національного університету «Острозька академія» «Актуальні проблеми української історії та історіографії модерної доби» (номер державної реєстрації: 0108V010890). Робота також відповідає науково-дослідним програмам Інституту дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія».

**Метою** дослідження є встановлення внеску Л. Винара в дослідження проблем історії України та української історіографії. **Меті** підпорядковано ряд дослідницьких **завдань**:

- охарактеризувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- з'ясувати фактори, що вплинули на формування та становлення Л. Винара як історика;
- розкрити діяльність вченого в американських та українських наукових установах;
- визначити погляди дослідника на український історичний процес;
- проаналізувати історіографічні дослідження вченого – теоретико-методологічні, узагальнюючі, персоналіїні, на основі чого визначити його внесок у дослідження історіографії;
- визначити роль та особистий доробок Л. Винара у становленні грушевськознавства як міждисциплінарної комплексної галузі досліджень.

**Об'єктом дослідження** є життя та діяльність відомого українського історика із США Л. Винара.

**Предметом дослідження** є науковий доробок Л. Винара в контексті тенденцій розвитку української та світової історіографії другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст.

**Методологічна основа роботи.** Серед загальнонаукових методів дослідження, які використовувались у роботі, слід назвати аналіз і синтез. Завдяки аналізу було вивчено вплив зовнішніх чинників (інтелектуальне оточення, суспільно-політичні процеси) на формування та еволюцію поглядів Л. Винара, проаналізовано його наукові праці та особливості їх джерельної бази. Використання синтезу дозволило узагальнити емпіричну інформацію, яка була отримана під час вивчення джерел, та зробити відповідні висновки. Історичний та логічний методи наукового дослідження теж використовувались у взаємодії. Історичний метод дав можливість розглянути

науковий доробок на організаційну діяльність Л. Винара та процес розвитку історіографії у взаємозв'язку подій. Логічний метод дозволив послідовно відтворити основні етапи життя Л. Винара, еволюцію його наукових поглядів та вплив на них тих процесів, які відбувались в українській зарубіжній історіографії та в історичній науці в цілому. Серед основних конкретно-історичних методів у дослідженні були використані такі: історико-генетичний, історико-системний, проблемно-хронологічний та історико-біографічний.

**Хронологічні рамки** обумовлюються специфікою персоналісного дослідження і охоплюють середину ХХ – перше десятиріччя ХХІ ст., тобто час, на який припадає життя та активна наукова діяльність Л. Винара.

**Територіальні межі** дослідження визначені країнами – місцями проживання Л. Винара, де він народився, навчався і працював упродовж життя.

**Наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українській історіографії життєвий шлях, наукова діяльність та доробок Л. Винара розглядаються комплексно. До наукового обігу вперше залучено значне коло джерел, що уможливило з'ясування та уточнення фактів життя вченого та реконструювання його наукової біографії. Встановлено багато маловідомих фактів із життя Л. Винара, зокрема з періоду його перебування в ДіПі таборах та діяльності у 50-их рр. Визначено його роль в організації та становленні українських наукових установ, товариств та інституцій в діаспорі, зокрема у створенні та діяльності Українського історичного товариства. Проаналізовано діяльність Л. Винара в УВАН та НТШ. Вперше окремий акцент було зроблено на вивченні діяльності Л. Винара в американських наукових установах та доведено його активну участь в американському науковому житті. В дисертації комплексно визначено внесок Л. Винара в розвиток як української, так і американської науки, охарактеризовано всі напрямки науково-організаційної діяльності вченого. Доведено, що провідним напрямом праць вченого з історії України була історія козацтва. В коло його наукових зацікавлень входили також середньовічна історія України, доба національно-визвольних змагань 1917-1918 рр., культурний розвиток українських земель періоду середньовіччя та нового часу. Проаналізовано погляди Л. Винара на ключові проблеми розвитку української історіографії. Встановлено його внесок у

розробку теоретичних питань історіографії. Доведено вагомий вклад Л. Винара в дослідження життя і діяльності М. Грушевського, заснування та теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремого напрямку наукових досліджень.

Таким чином, в дисертації на основі аналізу комплексу наукових проблем визначено внесок Л. Винара в розвиток як української, так і американської науки, уточнено всі напрями науково-організаційної діяльності вченого, виділено основні складові його доробку з історії України та історіографії, показано роль в українській зарубіжній історичній науці другої половини ХХ ст.

**Практичне значення роботи** полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані при створенні узагальнюючих праць з української історіографії, історії України, грушевськознавства, а також при підготовці відповідних спецкурсів у викладацькій роботі.

**Апробація результатів** дослідження здійснена під час їхнього обговорення на теоретичних семінарах, що проходили в рамках засідань кафедри історії Національного університету «Острозька академія». Основні положення дисертації знайшли відображення у доповідях і повідомленнях на конференціях: Дні науки Національного університету «Острозька академія» (Острог, березень, 2007 р., березень, 2008 р., 19-20 березня 2009 р., 23-24 березня 2010 р.); Наукові читання, присвячені пам'яті М.П. Ковальського, (Острог, 5-6 жовтня 2007 р.); Міжнародна наукова конференція «Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій» (Київ, 25 жовтня 2007 р.); VIII Острозькі краєзнавчі читання (Острог, 30 листопада 2007 р.); Міжнародна наукова конференція «Українство у світі: Україна є там, де живуть українці» (Чернігів, 23-25 травня 2008 р.); Міжнародні наукові конгреси «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Українська діаспора у світовій цивілізації» (Львів, 18-20 червня 2008 р., 23-25 червня 2010 р.); Міжнародні наукові конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження» (Острог, 9-10 вересня 2008 р., 22-23 вересня 2010 р.); Наукова конференція «Український образ світу: особливість у світовому контексті» (Київ, 30 жовтня 2008 р.); I Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців, аспірантів, здобувачів в Рівненському державному гуманітарному університеті «Актуальні проблеми

вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 10-11 грудня 2008 р.); Дні науки в Колегіумі українських та польських університетів (Люблін, 5-6 грудня 2008 р., 11-12 червня 2010 р.); Наукова конференція «Українське історичне товариство: ювілейні сторінки. Досвід та перспективи» (Львів, 29 вересня 2009 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців, аспірантів, здобувачів в Рівненському державному гуманітарному університеті «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 9-10 грудня 2009 р.).

**Публікації.** За матеріалами дисертації опубліковано 16 наукових статей, із них 10 – у фахових виданнях.

**Структура дисертації.** Робота підпорядкована виконанню поставлених у ній дослідницьких завдань і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (362 позиції), додатків: бібліографії праць Л. Винара 2007-2010 рр., бібліографії праць про Л. Винара (2007-2010), статистичних таблиць праць Л. Винара з козацької тематики, книжкових видань вченого і праць за його редакцією. Загальний обсяг дисертації становить 243 сторінки, з них – 190 основного тексту.



# РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

## 1.1. Історія вивчення проблеми

До вивчення постаті Л. Винара українські зарубіжні вчені та дослідники з України зверталися неодноразово. Бібліографія праць про вченого щороку поповнюється. Зважаючи на досить широкий масив публікацій про Л. Винара, ці дослідження можна умовно поділити на спеціальні, які висвітлюють життєвий та творчий шлях вченого, статті, присвячені аналізу певного конкретного напрямку наукової чи науково-організаційної діяльності вченого та праці загального характеру, присвячені різним питанням історії та історіографії, в яких аналізується науковий доробок Л. Винара.

Хронологічно публікації про наукову та громадську діяльність Л. Винара охоплюють період від 60-их рр. до сьогодні. Перша інформація про Л. Винара з'являється на сторінках діаспорної періодики і стосується його організаційної та перших кроків наукової діяльності. Спочатку це були короткі інформаційні повідомлення на сторінках журналу «Розбудова держави», а також в газеті «Свобода». З цих повідомлень можемо дізнатися про участь Л. Винара в засіданнях літературної та історичної комісії «Зарева», наукових конференціях, організованих цими ж комісіями, теми його доповідей тощо. Значно більше інформації про Л. Винара починає з'являтися із розгортанням активної діяльності УІТ. Періодично на сторінках діаспорних газет, здебільшого «Свобода» та «Новий шлях», публікувалися повідомлення, які стосувалися його науково-організаційної діяльності (найчастіше в УІТ) або ж виходу його чергової наукової праці.

На цей же період припадає поява власне біографічних публікацій про Л. Винара, що пов'язано з його активною науково-організаційною працею в українському та американському науковому житті в 60-их рр. Хронологічно першою біографічною довідкою про вченого є гасло в енциклопедичному виданні «Who is who in library service» («Хто є хто в бібліотечній службі»), датована 1966 р. [358]. Відмітимо, що прізвище Л. Винара як вченого з'явилося саме в американському, а не українському діаспорному виданні. В цей самий час гасло про нього з'являється в «Довіднику американських вчених», присвяченому історикам.

В 70-их рр. Л. Винара згадується в інших американських довідкових виданнях «Bibliographical Directory of Librarians in the United States and Canada», «Ukrainians in North America», «Directory of American scholars». В цей же період виходить стаття Тараса Гунчака «Ukrainiński Historyk» в польському виданні «Zeszyty historyczne», присвячена УІ та його редактору [352]. В 1970 р. О. Домбровський уклав і опублікував в «Вістях УВАН» першу бібліографію праць вченого [220].

У 1982-му р. УІТ відзначило 30-ліття наукової діяльності дослідника виходом збірника «Любомир Винар. Історик, педагог, бібліограф», де в статтях вперше подано оцінку його організаційної та наукової діяльності, а також опубліковано бібліографію праць вченого [280]. В цей період вийшли друком англomовна стаття Т. Примака про діяльність Л. Винара в УІТ, публікація польською мовою Гжегожа Бабінського про Л. Винара як організатора і директора Центру вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій, в періодиці з'явилися також інформаційні повідомлення про обрання Л. Винара на посаду голови УІТ, голови УААУП, присвоєння нагороди «Українець року» та ін.

З 90-их рр. кількість публікацій про Л. Винара помітно зростає. З отриманням Україною незалежності творчість українських зарубіжних істориків починає поступово включатися в українську історіографію. Українські вчені починають вивчати спадщину своїх діаспорних колег – серед них і науковий доробок Л. Винара. Протягом 1990-2000 рр. біографія та творчість Л. Винара була оцінена як діаспорними вченими, так і дослідниками з України на рівні окремих наукових публікацій.

Публікації про Л. Винара є досить різними за видами, об'ємом та тематикою. Статті, в яких відображено життєвий та творчий шлях Л. Винара мають переважно ювілейний характер. До 30-ти та 50-ліття його наукової діяльності було випущено ювілейні збірники, в яких опубліковані біографічні статті. Серед них – дослідження А. Атаманенко [204; 205; 207; 208; 209; 212], О. Барана [215], І. Гирича [228; 229; 231], О. Домбровського [245; 246; 249; 250; 251; 252; 254], А. Жуковського [257], І. Краснодемської [273], В. Макара [281; 282], В. Піскун [303]. Згадані дослідники відтворили у своїх публікаціях основні дати з життя вченого, назвали напрямки його творчості, наголосили на важливіших моментах його науково-організаційної

діяльності. Цю групу публікацій відносимо до різних категорій біоісторіографічних досліджень. Так праці А. Атаманенко, А. Жуковського, О. Барана, В. Макара, хоч і написані доювілеїв Л. Винара, мають ознаки історико-біографічного нарису. Їх публікації поділені на підрозділи, в яких, відповідно, відтворено основні події з життя вченого, окремо проаналізовано наукову, редакторську та науково-організаційну роботу вченого. Статті В. Піскун та І. Краснодемської носять ювілейний характер і дають загальну оцінку життя і наукової творчості історика. На жаль, у згаданих публікаціях автори не ставили за мету відтворити методологію та методикку його історичних досліджень, охарактеризувати педагогічну діяльність та особисту роль у формуванні дослідницьких інституцій, наукових кадрів (учнів) тощо. Це, зрештою, і неможливо зробити в рамках ювілейної статті. Відмітимо, що в межах статей було неможливо дати також повний аналіз творчого доробку Л. Винара, тому окремі напрямки його наукових зацікавлень деякими дослідниками навіть не згадувались. Практично невідомою для сучасних дослідників залишається і науково-організаційна праця Л. Винара в американських навчальних та наукових установах. Однак, ці статті стали першими узагальнюючими публікаціями про життя і творчість Л. Винара, в них розкрито багатоплановість і неоднозначність його постаті як вченого, показано широке коло його наукових інтересів.

На рівні окремих публікацій досить детально досліджено певні аспекти наукової творчості Л. Винара. Найбільше статей присвячено дослідженням його грушевськознавчої спадщини. Серед вчених, які приділяли увагу цим питанням – І. Гирич [231;229], О. Домбровський [247], М. Ковальський та А. Атаманенко [269], Т. Марусик [283], В. Омельченко [301], Л. Сакада [314]. Згадані дослідники вивчили грушевськознавчий доробок Л. Винара. В їх публікаціях розкрито внесок вченого в становлення грушевськознавства як науки, видання епістолярної спадщини М. Грушевського, розвитку грушевськіани в УІ, дослідженні теоретичних проблем історіографії в контексті наукової спадщини М. Грушевського (історіографічні напрямки «народництво» і «державництво», «історична школа М. Грушевського» тощо).

До вивчення історіографічної спадщини Л. Винара звертались О. Домбровський [249] Я. Калакура [264], М. Ковальський [268], Л. Сакада [315].

Українські дослідники довели важливу роль наукових досліджень Л. Винара у розробці теоретичних та методологічних проблем української історіографії, опрацюванні завдань українських істориків, вивченні доробку колег – українських істориків діаспори. Проте, поза увагою дослідників залишилися англомовні праці Л. Винара, присвячені теоретичним аспектам історичної науки, ґрунтовні праці, присвячені розвитку української історіографії в діаспорі та радянської історіографії, які становлять важливу складову наукового доробку вченого.

Аналізу досліджень вченого з історії козацтва присвячені статті Ф. Яценюка [350], В. Грома, В. Цибульського [238], В. Сергійчука [317]. В. Степанков дав найбільш ґрунтовну на сьогодні оцінку праць Л. Винара з козацької тематики [321]. Здійснивши глибокий науковий аналіз усіх досліджень Л. Винара з історії козацтва, вчений виокремив головні концепції Л. Винара в дослідженні історії становлення козацького стану та його боротьби за незалежність України, прийшов до висновку про високу наукову вартість цих публікацій і важливу роль в історіографії даної наукової проблеми. Таким чином, хоча в сучасній українській історіографії Л. Винар відомий в першу чергу як організатор науки та грушевськознавець, в його творчості представлені практично всі періоди нашої історії, однак на сьогодні вони не отримали оцінки дослідників.

Окремо варто сказати про вивчення сучасними дослідниками науково-організаційної діяльності Л. Винара, в першу чергу як президента УІТ та редактора журналу «Український історик». Цим питанням присвячені статті А. Атаманенко [207], О. Добржанського [245; 246], О. Домбровського [251; 252], А. Жуковського [257] та ін. Важлива інформація щодо діяльності Л. Винара в УІТ та редакторській праці в УІ міститься в узагальнюючих працях, присвячених історії товариства [214;144;145] та журналу [313]. В них обґрунтовано роль Л. Винара в становленні УІТ та УІ.

Ще одну важливу групу літератури складають узагальнюючі праці з української історії та історіографії. Більшість сучасних дослідників при аналізі внеску українських вчених у розробку проблем українського козацтва, історії друкарства, грушевськознавства відзначають дослідження Л. Винара. На результати його праць посилалися такі відомі історики діаспори як Н. Полонська-Василенко, О.

Оглоблин, пізніше – В. Жила, Т. Примак, С. Плохій, Ф. Сисин. Після здобуття Україною незалежності науковий доробок Л. Винара був оцінений Я. Дашкевичем, Я. Грицаком, Я. Ісаєвичем, Я. Калакурою, М. Ковальським, В. Масненком, М. Палієнко, В. Тельваком, В. Піскун, В. Педичем, Р. Пирогом, В. Степанковим, В. Щербаком, О. Юрковою, О. Ясем. В своїх дослідженнях вищезгадані науковці не лише посилаються на праці Л. Винара, але й відзначають його внесок в розробку досліджуваних ними питань.

Інформацію про життя та наукову діяльність Л. Винара знаходимо в сучасній українській та зарубіжній довідковій літературі: «Українське козацтво: Мала енциклопедія», «Енциклопедія історії України», «Українські історики ХХ ст.: біобібліографічний довідник», «Довідник з історії України», «Зарубіжні українці: довідник», «Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника». Біографічні відомості про Л. Винара знаходимо і в англomовній довідковій літературі, що свідчить про визнання його наукової та науково-організаційної діяльності в зарубіжному світі. Серед таких видань варто згадати: «Directory of Ethnic Professionals» («Довідник фахівців в етнічних студіях»), «Who is Who in Library Service» («Хто є хто в бібліотечній службі»), «Directory of American Scholars» («Довідник американських вчених»), «Encyclopedia of Ukraine» («Енциклопедія України»).

Отже, аналіз історіографії свідчить, що інформацію біографічного характеру про Л. Винара почала з'являтися ще в 60-их рр. переважно в американській довідковій літературі. З 90-х рр. увага до постаті та творчого доробку вченого серед українських дослідників помітно зростає. До ювілейних дат його життя і наукової діяльності було опубліковано ряд біоісторіографічних публікацій, деякі напрямки його наукової творчості досліджувались на рівні окремих статей. Проаналізовані праці стали підґрунтям для комплексного дослідження життєвого та творчого шляху Л. Винара. Однак, деякі факти його біографії, наукової та організаційної діяльності як, наприклад, діяльність в українських та американських наукових установах, праці з історії друкарства, історії української культури, дослідження з теоретичних проблем історіографії, досі не знайшли достатнього висвітлення у науковій та науково-популярній літературі, що обумовлює потребу комплексного вивчення

життя та діяльності Л. Винара та визначення його ролі у розвитку історичної науки в діаспорі.

## **1.2. Джерельна база дослідження**

Джерела до наукової біографії Л. Винара – це комплекс неопублікованих та опублікованих матеріалів, значна розпорошеність яких, в першу чергу, пов'язана з різноманітністю діяльності Л. Винара та його численними зв'язками. Основний масив неопублікованих джерел зберігається в архіві УІТ (фонд Л. Винара), а також приватному архіві вченого в м. Кент (США). Частина зберігається в архівах еміграційних українських наукових установ (УВУ, НТШ, УВАН, СНР). Матеріали, пов'язані з діяльністю Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій, зберігаються в архіві Кентського державного університету (США). В середині 90-их рр. значна частина цього архіву була передана до Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. З 2002 р., за взаємною згодою установ, в Інституті дослідження української діаспори Національного університету «Острозька Академія» формується поточний архів УІТ. Також тут тимчасово зберігається частина листування. Відзначимо, що збереження документів в західних архівних фондах не передбачає формування справ з наскрізною нумерацією аркушів. Систематизація архіву УІТ була проведена наближено до прийнятої в Україні системи поділу архівних документів на фонди та справи.

Частина джерел (вибране листування, деякі спогади, документи, фотографії) до біографії Л. Винара є опублікованими, переважно в УІ та в збірниках, виданих на пошану вченого та біобібліографічних покажчиках його праць, виданих в 1997 та 2007 рр. Окремим комплексом опублікованих джерел є збірники документів наукових установ – Українського історичного товариства [285] та Українсько-американської асоціації університетських професорів [327]. Крім того, опублікованими є практично всі праці історика.

Джерелами для вивчення життя та наукової діяльності Л. Винара є:

1) наративні джерела, зокрема наукові праці (опубліковані та неопубліковані) та редакторський доробок історика, матеріали преси; до цієї ж групи відносимо

джерела особового походження: а) щоденник; б) автобіографічні праці вченого та його автобіографії, спогади про нього його сучасників, колег та співробітників; г) епістолярій (листи Л. Винара до колег, співробітників, ділова кореспонденція, приватне листування);

2) діловодні документи: а) матеріали діловодства навчальних закладів та наукових товариств (УВУ, УІТ, УВАН, Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій, НТШ та ін.); б) офіційно-діловодні документи (атестати про закінчення ним навчальних закладів, атестати про присвоєння йому наукових ступенів та вчених звань, різноманітна обліково-діловодна документація);

3) звукові та зображальні джерела: фото-, фоно- та відео документи;

4) біобібліографії праць вченого різних років. Виходячи з того, що в західній історіографії бібліографічні покажчики відносять до виду «secondary sources» (другорядні джерела), а також враховуючи специфіку біоісторіографічного дослідження, ці бібліографії класифікуємо як джерело.

Найбільшим комплексом джерел до вивчення постаті Л. Винара є наративи. Головним джерелом для створення біографії вченого є наукові праці (опубліковані і рукописні) Л. Винара. Аналіз творчої спадщини вченого дозволяє відтворити не лише особливості його наукових поглядів, але й прослідкувати процес формування як історика, організатора наукового життя, відтворити еволюцію його наукових концепцій та світогляду.

Л. Винар є автором понад 2000 праць з історії українського середньовіччя, козацтва, історії культури, історії державності України ХХ ст., з української історіографії, бібліографії, біографістики, етнічних досліджень та спеціальних історичних дисциплін, що вийшли друком українською, англійською, німецькою та іншими мовами як за кордоном, так і в Україні.

До висвітлення проблем історії України Л. Винар підходить на основі концепції (схеми-моделі) історії України М. Грушевського з її відповідною періодизацією та термінологією.

Однією з провідних ділянок наукового дослідження Л. Винара є історія української козащини, зокрема її розвиток і рання діяльність в XVI ст., міжнародні зв'язки, державне будівництво XVII і XVIII ст. Він досліджував окремі етапи

козацького розвитку і діяльність його провідних діячів: Д. Вишневецького, А. Войнаровського, М. Кривоноса, І. Мазепи, С. Наливайка, І. Підкови, Б. Хмельницького та ін.

Л. Винар цікавився історією книги та розвитком українського книгодрукування. Його магістерська праця «Історія раннього українського друкарства» стала першою англomовною працею на Заході з історії українського книгодрукування.

Важливе місце в творчості Л. Винара займає історіографія. Він досліджує життя і творчість українських науковців, вивчає діяльність українських наукових осередків в діаспорі, а також є автором ряду теоретичних праць, присвячених різним проблемам української історіографії.

Любомир Винар відомий і як бібліограф, а тому бібліографічні праці історика та довідкові видання, опубліковані за його редакцією також є важливим джерелом до вивчення його діяльності. Окрім бібліографічних покажчиків творчості відомих науковців (О. Оглоблина, Я. Пастернака, О. Грицяя, М. Грушевського, С. Гарісона Томпсона), Л. Винар видав цілий ряд бібліографічних довідників в галузі етнічних студій, архівознавства, музеєзнавства, бібліотекознавства. Ці видання принесли Л. Винару визнання на міжнародному рівні.

Одним із напрямків наукової роботи Л. Винара є етнічні дослідження. Особливу роль Л. Винар приділив вивченню історії української спільноти в США, зокрема українським архівним, музейним колекціям, а також українській періодиці, що виходила друком в різні роки в США.

Грушевськoзнавчі дослідження Л. Винара є важливою складовою його наукової праці. Л. Винар справедливо вважається засновником теоретичного грушевськoзнавства [229;241;258;269]. Ним були написані наукові дослідження про окремі періоди громадсько-політичної й наукової діяльності М. Грушевського, історіографічні нариси про творчість історика, проаналізовано і опубліковано величезну кількість архівних матеріалів, видано історичну бібліографію видатного українського вченого. Л. Винар сформулював і теоретично обґрунтував саме поняття грушевськoзнавства, як нової галузі науки, розробив його дисциплінарну



структуру, обумовив головні складові методології наукового дослідження і джерельної бази, яка постійно збагачується.

Редакторський доробок Л. Винара становить окремий пласт джерел до вивчення його постаті. Він редагував видання товариства «Зарево», заснував та зредагував понад 12 серій книжкових, 5 – довідкових видань, очолює видавничу комісію УВАН у США. Л. Винар знаний як засновник і редактор двох наукових часописів – «Український історик» та «Ethnic Forum» («Етнічний форум»). Обидва видання відомі сьогодні на міжнародному рівні, як фахові видання в галузі історії, українознавства та етнічних студій. Зазначимо, що протягом 47 років Л. Винар залишався незмінним редактором журналу «Український історик», паралельно 15 років редагуючи «Ethnic Forum», а також певний час редагував рубрику «Етнічні студії» у щорічнику довідкової літератури «American Reference Book Annual».

Варто також згадати матеріали преси, що містять інформацію про дослідника. Протягом багатьох років, діяльність Л. Винара як президента УІТ та організатора наукового життя в діаспорі неодноразово згадувалась і обговорювалась на шпальтах найвідоміших українських періодичних видань в США та Канаді («Свобода», «Українське слово», «Новий шлях», «Народна воля», «Український голос», «Америка»), а з 1991 р. і в українській пресі («Літературна Україна», «Українське слово» (Київ). Крім того, кожна монографія або видання, здійснене за редакцією Л. Винара викликали зацікавлення та реакцію з боку колег науковців. На сьогодні нараховується 485 рецензій на наукові та редаговані Л. Винаром праці, які являються важливим джерелом для характеристики його як дослідника, науковця.

Серед джерел особового походження особливо цінним є «Щоденник» (1950-1959 рр.) [36], який містить важливу інформацію про тогочасне наукове життя, погляди молодого тоді дослідника на розвиток зарубіжної української історичної науки. Ці записи є дуже важливими для розуміння поступу Л. Винара як дослідника, становлення його наукового світогляду. Не зважаючи на суб'єктивність даного джерела, воно є дуже важливим не лише для створення наукової біографії вченого, але й для чіткішого розуміння процесу розвитку української історичної науки, становлення та діяльності українських наукових установ в діаспорі.

Особливу вагу мають опубліковані та неопубліковані спогади про вченого його сучасників, колег, співробітників, студентів, а також автобіографічні статті самого Л. Винара. Серед науковців поширена думка, що спогади є досить суб'єктивним джерелом, оскільки являють собою свідчення сучасників або очевидців певних подій, що були створені на основі їх власних вражень. Суб'єктивний фактор присутній певною мірою в кожному виді джерел, однак в спогадах він посилюється через прагнення мемуариста не лише відобразити те, що він запам'ятав, але й осмислити події минулого. Однак, співставлення спогадів з іншими джерелами дає можливість перевірити їх достовірність, а також наповнити життєпис Л. Винара додатковою цінною інформацією, зокрема з періоду його навчання в гімназії в таборі для переміщених осіб «Орлик» в м. Берхтесгаден, а також з часу його праці в американських наукових установах та УІТ.

Більшість спогадів, що стосуються постаті Л. Винара, є опублікованими. Виняток становлять спогади його брата Б. Винара про «Зарево», мами Євфрозини Винар, тата Івана Винара. Спогади Є. Винар хоч невеликі за обсягом, але є цінним джерелом для розуміння становлення світогляду майбутнього вченого, впливу родини та оточення на формування його як особистості. Брат Л. Винара Богдан, нині відомий економіст і бібліограф, був активним учасником студентського товариства національного солідаризму «Зарево». Через багато років він написав нарис ««Зарево» і «Розбудова держави». Спомини»» [2], який, однак, не був опублікований. Машинопис зберігається зараз в архіві УІТ. Хоча ці спогади Б. Винара в основному стосуються організації та діяльності товариства, знаходимо в них і цікаві відомості про молодшого брата, зокрема його активної діяльності на посаді голови літературної та історичної комісії «Зарева».

Важливими є спогади про Л. Винара його колег, співробітників та студентів. Нещодавно були опубліковані спомини відомого українського вченого О. Домбровського [165], які він присвятив УІТ та Л. Винару. Вчений згадує про свою співпрацю з відомими українськими науковцями, в тому числі і Л. Винарем. О. Домбровський характеризує його наукові зацікавлення та погляди, психологічні, людські риси.

Найбільша кількість спогадів про Л. Винара зосереджена в ювілейних збірниках, присвячених 30-ти та 50-літтю наукової діяльності, а також 65-ти та 75-літньому ювілею вченого. Для дослідження біографії вченого цінними є спогади його учнів та колег з американських університетів, опубліковані в цих збірниках.

Особливу цінність для створення наукової біографії вченого мають його особисті спогади. З неопублікованих варто згадати 2 тексти, що зберігаються в архіві УІТ в НаУОА. Один з них – коротенький нарис про початки редакторської діяльності Л. Винара [19], яку він відносить до 1948 р., коли він зредагував пластову одноднівку «Під пластовими прапорами», видання пластового гуртка «Пугачі». Інший – спогад Л. Винара про його роботу в реферативному американському щорічнику «American Reference Books Annual» (ARBA) [18]. Про своє навчання в гімназії та період життя в таборі «Орлик» Л. Винар пише у кількох коротких публікаціях в збірнику «Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені» [340].

Варто також згадати автобіографії, які можна розділити на автобіографічні статті та автобіографії, написані Л. Винарем в різні роки. Під автобіографічними публікаціями в першу чергу маємо на увазі статті «Як я став грушевськознавцем» [152], яка пізніше була розширена до невеликого нарису «На службі грушевськознавства (спогади і коментарі)» [51], «Мої «зустрічі» з запорозькими козаками (автобіографічні нотатки)» [100] та «Як було створене Українське історичне товариство: замітки засновника» [150]. Ці три статті присвячені головним напрямкам наукової та науково-організаційної праці Л. Винара та розкривають особисте ставлення Л. Винара до обраних ним ділянок наукового дослідження, його погляди щодо основних завдань українських істориків на еміграції та ін.

В архіві Л. Винара зберігаються також його неопубліковані автобіографії різних років. Однією з перших автобіографій, написаних Л. Винарем, можна вважати «Життєпис» [25], написаний в Берхтесгадені 18 січня 1950 р. і надісланий пізніше до деканату філософічного факультету УВУ разом з іншими документами, необхідними для вступу в університет. Збереглося кілька примірників автобіографії з 1955 р. [24], яку він подав до УВУ перед захистом дисертації, а також життєпис з додатком бібліографії праць, написаний на початку 60-их рр. (1961). Згадані автобіографії – це короткий хронологічний виклад основних важливих дат життя Л.

Винара, проте вони містять цінну інформацію про період навчання в університеті, захисту докторської дисертації. Крім того, з допомогою цих документів можна уточнити дату народження.

Найбільшим кількісно є епістолярій. Значна частина листування Л. Винара опублікована в різних виданнях, зокрема і в УІ. Вже в першому числі журналу Л. Винар публікує декілька листів відомого українського історика І. Борщака [164]. Згодом публікації листування Л. Винара з відомими українськими вченими почали систематично з'являтися в рубриці «Архівні матеріали» на сторінках УІ. Частина листування Л. Винара опубліковано у вже згаданому збірнику на його пошану «На службі Клію» [40].

В архіві УІТ зберігається значна кількість неопублікованих листів Л. Винара та членів товариства. Велика частина листування Л. Винара знаходиться в його приватному архіві, що увійшов до архіву УІТ. Доступний масив листування становить цінну джерельну базу для відтворення важливих етапів його біографії.

Цей широкий масив епістолярних джерел, який охоплює як офіційне, так і приватне листування Л. Винара, можна систематизувати за хронологічним та інформативним критеріями, за особою адресата, за зовнішніми ознаками. Активна науково-організаційна діяльність Л. Винара вимагала підтримки широкого кола контактів. Реалії життя діаспорних вчених змушували їх працювати на великих відстанях один від одного, а отже значна частина справ вирішувалася листовно. Тому епістолярій українських зарубіжних науковців є надзвичайно цінним джерелом не лише для вивчення окремих постатей, але й для глибшого розуміння процесу розвитку української науки в діаспорі.

Хронологічно опрацьований епістолярій Л. Винара охоплює період від початку 50-их до кінця 90-их рр. Він є дуже широким, інформативно багатим та відображає наступні сюжети:

1) зафіксовано основні найважливіші наукові заходи, що відбувалися в різні роки за ініціативи або участі Л. Винара, відтворено їх суть, напрямки та хронологію. За листами можна простежити, коли і де відбувалися важливі наукові конференції, які вчені на них були присутні, які питання на них порушувалися, а також визначити роль Л. Винара у науково-організаційній праці. Листування дає уявлення в який

спосіб, з чия ініціативи створювалися наукові інституції, закладалися фонди, засновувалися наукові періодичні та неперіодичні видання;

2) з листів також дізнаємося про деякі нереалізовані проекти, труднощі, які намагалися здолати українські наукові установи та вчені для здійснення задуманого, про взаємовідносини українських науковців та їх погляди на розв'язання основних завдань української еміграційної науки;

3) епістолярій Л. Винара – це також величезний масив інформації щодо діяльності та розвитку УІТ та УІ, а також до історії діяльності інших українських наукових установ в діаспорі (УВАН, НТШ в Америці та в Європі, УВУ, Бібліографічного наукового центру (в Бовлінгтрінському державному університеті), Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій в Кентському державному університеті, УААУП, СНР при СКУ та ін.)

Як уже зазначалось, епістолярій Л. Винара вказує на надзвичайно широке коло контактів вченого. Його адресатами в різний час були та є найвідоміші українські вчені діаспори, а пізніше й України. Серед кореспондентів Л. Винара зустрічаємо М. Антоновича, І. Борщака, А. Жуковського, Б. Пастернака, Н. Полонську-Василенко, В. Міяковського, О. Оглоблина, М. Чубатого та ін. Загалом, за опрацьованими листами налічується близько 50 адресатів та 120 кореспондентів.

Серед документальних джерел, які в переважній більшості є неопублікованими, велику цінність мають матеріали діловодства УВУ, УІТ, УВАН, Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій Кентського державного університету, НТШ та інших установ, з якими пов'язана діяльність Л. Винара. Зокрема, в архіві УІТ зберігаються також документи УВАН та НТШ, де згадується Л. Винар, документи про діяльність Л. Винара в Центрі вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій. В архіві зберігається велика кількість матеріалів, що пов'язані з УВУ.

Особливу цінність становлять офіційно-діловодні документи. Серед них документи періоду навчання Л. Винара в гімназії в м. Берхтесгаден, студентських років в УВУ та пізнішого періоду – захисту докторської дисертації та габілітації в тому ж університеті. «Свідоцтво зрілості» Л. Винара [33], «Виказ оцінок» Любомира Винара [17], прохання Л. Винара про прийняття на навчання до УВУ [5], «Виписові

листки УВУ» з 1949 по 1953 рр. [20], студентський квиток [34], диплом Л. Винара на ступінь магістра філософії [21], документ про надання Л. Винару ступеня надзвичайного професора УВУ [23], протокол докторських іспитів Л. Винара [6], копія диплома габілітації Л. Винара в УВУ [22], рецензії О. Оглобина, Н. Полонської-Василенко на наукову діяльність Л. Винара [32] та інші матеріали дозволяють достовірно відтворити важливі етапи біографії вченого.

Серед опублікованих джерел варто згадати два збірника, що вийшли друком в 2006-2007 рр. – «Матеріали до історії Українського історичного товариства» [285] та «Українсько-американська асоціація університетських професорів. Статті і матеріали» [327]. Ці збірники в комплексі складають цінний джерельний матеріал не лише для вивчення історії установ, але й в цілому розвитку української науки в діаспорі, а також діяльності окремих українських та зарубіжних вчених, які працювали в США, Канаді, Європі в галузі, українознавства, зокрема і Л. Винара. Ці матеріали дають детальну інформацію про діяльність Л. Винара на посаді президента УІТ (з 1981 р. – до сьогодні) та президента Українсько-американської асоціації університетських професорів (1981-1984, 2006 – до сьогодні).

Основний масив фотодокументів зберігається в приватному архіві Л. Винара в Кенті. Всі фотодокументи можна умовно поділити на родинні або неофіційні (фотографії членів родини, дитячі, шкільні) та ділові або офіційні (ілюструють його науково-організаційну діяльність). Значна частина фотографій різних років підготовлена А. Атаманенко та опублікована в бібліографічному покажчику Л. Винара, що вийшов друком в 2007 р. [170]. На світлинах зображена родина вченого, вчителі, друзі, які значною мірою вплинули в свій час на формування особистості Л. Винара. Ці документи особливо цінні, оскільки дають змогу побачити процес поступу вченого в світлі повсякденності. Значна частина фотодокументів ілюструє наукові контакти дослідника з видатними вченими діаспори та України, а також його працю в наукових установах, участь у важливих міжнародних конференціях, конгресах тощо.

В архіві УІТ зберігається також значна частина фоно- та відео документів. Вони представлені записами наукових конференцій, конгресів, зустрічей, круглих столів, що відбувалися як в діаспорі, так і в Україні. Ці документи дають можливість

ознайомитись з перебігом наукових дискусій, розкривають погляди вченого, його точку зору на важливі питання розвитку української історичної науки. Окреме місце посідають інтерв'ю з українськими вченими діаспори, зокрема і Л. Винарем, записані на магнітні носії.

На окрему увагу заслуговують бібліографії праць вченого, що публікувалися протягом більш як 50 років його наукової діяльності. На сьогоднішній день їх налічується 33. Показчики яскраво ілюструють внесок вченого в розвиток історичної науки, дають змогу проаналізувати та узагальнити його науковий доробок, а також дозволяють ширше окреслити епоху, в якій він жив і творив.

Таким чином можемо зробити висновок, що джерела до біографії Л. Винара є численними та різноманітними. Головним джерелом для вивчення постаті вченого є, звичайно, його наукові праці, крім того, джерела особистого походження, документи українських наукових установ в діаспорі, епістолярій та ін. За видовими ознаками та походженням їх можна розділити на документальні і наративні. Кожен з видів представлений значною кількістю опублікованих та неопублікованих документів, ґрунтовний аналіз яких дозволяє робити ряд доповнень до біографії Л. Винара та скласти уявлення про вченого як особистість. Відповідно можемо стверджувати, що джерельна база є в повній мірі репрезентативною для здійснення комплексного наукового дослідження життя й діяльності відомого українського історика Л. Винара.

## РОЗДІЛ II. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Л. ВИНАРА

Термін «біографістика» набув поширення у 70-их рр. минулого століття, однак, остаточне утвердження біографістики як науки відбулося вже в 90-их рр. Прийнятому в українській науці терміну «біографістика» загалом відповідають терміни «наукова біографія», «біографія» і «біографіка». Відповідно до досліджуваних персоналій біографічний жанр можна поділити на багато різновидів. В процесі становлення біографістики як науки склалися і відповідні підходи до написання біографій вчених, зокрема істориків, що сформувало окремий жанр біографічних студій. Більшість сучасних дослідників сходяться на думці, що «людський фактор» є одним з ключових у історичному процесі. Те ж саме відбувається і в історіографічних дослідженнях, тому життя відомих істориків все частіше стає предметом наукових досліджень. Наукова біографія дозволяє вирішити цілий комплекс історіографічних проблем, і що дуже важливо, – вивчити процеси наступності наукової думки, з'ясувати витoki еволюції історичних концепцій, особливостей формування наукових поглядів і творчості окремих шкіл, наукових напрямів. В створенні біографії історика дослідників цікавить перш за все епоха і стан історичної науки, в рамках яких формувались і розвивались наукові погляди, дослідницькі методи і концептуальні засади творчості того чи іншого вченого.

Водночас, в процесі створення біоісторіографічних праць дослідники все частіше стикаються з проблемами теоретичного та методологічного характеру, що стало предметом активного обговорення. Науковці звертаються до проблеми методики написання біографій вчених, зокрема істориків. В. Санцевич найбільшим досягненням у написанні біоісторіографічного дослідження вважає органічне включення біографії історика в опис його творчості, оскільки це, за його словами, найбільше відповідає принципу історизму [316]. В. Онопрієнко виокремив основні складові, які мають бути присутні у біографії вченого [302, с. 50]. Т. Попова запропонувала варіант моделі біоісторіографічного аналізу, який охоплює всі найважливіші події з життя досліджуваної особистості, об'єднані в 20 основних тематичних категорій [307]. Питання методики написання біографій істориків активно обговорюється російською дослідницею Л. Репіною. На основі опрацьованих досліджень зарубіжних вчених з теорії біографістики, вона приходить



до висновку про обов'язкове вивчення контексту, історичного тла в ході дослідження біографії того чи іншого історика та виокремлює трирівневу формулу дослідження: «індивідуальне – соціальне – всезагальне» [312]. На обов'язковому вивченні історичного середовища наголошують і інші дослідники, зокрема кийвський дослідник В. Маслійчук [284]. До методологічних проблем написання біоісторіографічних досліджень зверталися острозькі вчені А. Атаманенко та В. Яремчук. А. Атаманенко звернула увагу на основні методологічні проблеми біоісторіографічних наукових праць, зокрема на застосування міждисциплінарних методів та класифікації джерел біоісторіографічного дослідження, питанням оцінки історика як філософа, виявлення методів роботи історика з джерелами [210]. В. Яремчук наголошував на проблемі змісту біоісторіографічного дослідження, його дослідницьких завдань та методах відбору і класифікації джерел [346]. Відомий український джерелознавець М. Ковальський виокремив ряд теоретичних підходів та аспектів, необхідних для визначення внеску історика в розвиток української й світової науки [268, с.15]. Не можна не згадати досліджень відомого українського теоретика біографістики В. Чишка, який, обґрунтовуючи розвиток дисципліни, звернув окрему увагу на створення біографічного дослідження, зокрема виділив основні кроки, які повинен здійснити дослідник під час написання наукової біографії [332].

Інша важлива тема, що обговорюється сучасними дослідниками – взаємозв'язок біографістики та просопографії, теоретичне обґрунтування методу просопографії та його застосування у написанні біографій істориків [320]. Особливий інтерес викликає намагання сучасних дослідників виокремити місце істориків «другого плану» в структурі наукового середовища, проте сьогодні це складає окрему наукову проблему [200].

Аналізуючи теоретичні питання біоісторіографії, приходимо до висновку, що одним з головних завдань біографії вченого є розкрити його справжній внесок у науку. Біографія вченого має обов'язково висвітлюватись в нерозривному контексті з історичною ситуацією, в якій жив і працював дослідник. Слід показати значення досягнень ученого для того періоду, у якому він працював. Необхідно також простежити долю його наукового доробку у розвитку науки, оцінити

перспективність його ідей, розробок, гіпотез. У створенні біографії вченого необхідно також враховувати і особливості його психології. Звичайно, необхідною умовою створення біоісторіографічного дослідження є використання всіх наявних джерел.

Деякі методичні і термінологічні проблеми біографістики залишаються до нашого часу недостатньо розробленими, дискусійними. В той же час за всієї суперечливості наявного термінологічного апарату його розгалуженість дає змогу в цілому з належною повнотою охопити досліджувані проблеми в різних площинах і аспектах.

Біографія Л. Винара створена на основі теоретичних розробок сучасних українських та зарубіжних дослідників і є першою спробою створення біоісторіографічного дослідження, яке охоплює всі періоди життя і наукової праці вченого.

## **2.1. Формування світогляду та становлення історика**

Народився Любомир Роман у Львові, в родині відомих українських педагогів Івана та Євфрозини (уродж. Дорик) Винарів. Дійсною датою народження вченого є 16 грудня 1931 р., однак, у більшості біографічних статей та й деяких автобіографіях Л. Винара знаходимо дату 2 січня 1932 р. Причина в розбіжності дат народження полягає в тому, що мама Л. Винара при реєстрації подала іншу дату аби сина пізніше взяли на військову службу. Батько вченого – Іван Винар походив з української родини, що проживала на Львівщині. За роки навчання в Львівській гімназії та Львівському університеті сформувався його світогляд. І. Винар був активним учасником студентського руху в боротьбі за український університет у Львові. Студював класичну філософію в університеті у Відні, по завершенні якого планував захистити докторську дисертацію. Однак, війна порушила його задуми. Під час визвольних змагань служив сотником Богданівського полку. Як згадує про батька Л. Винар: «Сотник Іван Винар перейшов зі зброєю в руках усю трагедію України, трагедію молодій державі, яка не змогла вдержатися перед переважаючими силами ворога і теж через свою політичну нестабільність» [99, с.22]. До жовтня 1939 р. батько вченого був директором приватної дівочої гімназії ім. Кокорудзів українського педагогічного товариства «Рідна школа», яка до

сьогодні вважається однією з найбільш зразкових шкіл з українською мовою навчання, на основі гармонійного культурного, релігійного, громадського, естетичного виховання. Національна спрямованість педагогічного процесу формували характер і особистість кожної з учениць. На посаді директора гімназії І. Винар упорядкував фінанси гімназії, закупив інвентар та розширив бібліотеку. Невдовзі гімназія отримує акредитацію, тобто повні права державних шкіл [221, с. 102]. Про І. Винара, як педагога, гімназистки згадували з особливою шаною, вказуючи на його суворий, але справедливий характер: «І. Винар дуже любив нашу гімназію, всіх гімназисток, як батько. І коли в 1939 р. радянська влада змістила його з цієї посади та призначила нового директора – «вояку», він сильно переживав це» [330, с.232]. Займався І. Винар і громадською роботою: був активним членом «Товариства Прихильників культурно-історичного музею НТШ», заступником голови Учительської Громади та інших українських організацій. У 1939 р. його змістили з посади директора, а гімназія стала українською середньою школою № 5 Червоноармійського району м. Львова, перетворившись на звичайну радянську середню школу [342, с. 38]. Під час війни гімназія була перетворена на шпиталь для німецьких солдатів. В цей час І. Винар працює шкільним референтом в Українському допомоговому комітеті. Бездоганно володіючи німецькою мовою, він взяв на себе обов'язок порятунку шкільної молоді від вивозу на примусові роботи до Німеччини [221, с. 102].

Мама, Євфрозина Винар, походила з українських родів Дориків і левитських (останній дав Україні відомого архітектора І. Левитського). Була директором (управителькою) народної школи ім. Б. Грінченка, що теж належала до мережі приватних народних шкіл товариства «Рідна школа». На той час народне семикласове шкільництво у Львові активно підтримував митрополит А. Шептицький. Він подарував чотири будинки у Львові: «Рідній школі» ім. князя Льва – на Личакові, де була також читальня «Просвіти», а школу ім. Бориса Грінченка розмістив на Святоюрській горі. В цих школах учні виховувались в національних традиціях висококваліфікованими учителями.

Любомир Винар теж розпочав навчання у народній школі, а в 1941 р. склав вступний іспит до першої української гімназії у Львові, де навчався до 1944 р. [25, Арк. 1]. В цій же гімназії навчався його старший брат Богдан.

Період перебування Галичини під радянською окупацією до початку радянсько-німецької війни показав небезпеку її політики для національно свідомої інтелігенції. Окрім того, що І. Винара було звільнено з посади, його кілька разів викликали до НКВС із допитами про участь у Богданівському полку, що він, зрозуміло, заперечував. Дитячі спогади вченого про той час пов'язані із залишеними в кутку кімнати спактованими речами, на випадок несподіваного арешту, який вже викреслив із життя кілька родин друзів та знайомих [208, с.22]. Одним з чинників, які особливо стимулювали родину до еміграції був виїзд «ради дітей, щоб удержати їх при житті» [3, Арк. 1]. Саме тому, напередодні повернення до Львова радянської влади в 1944 р., родина переїхала до Криниці, згодом до Одебергу, опісля до Праги і до Пільзна, а звідти оселилися в таборах для переміщених осіб в Карлсфельді, а потім Берхтесгадені.

Табори для переміщених осіб або ДіПі табори (з англ. Displaced Persons, скорочено: D.P., а в транслітерації: ДіПі) почали засновуватися в другій половині 1945 р. у західній Німеччині та Австрії. Остаточне організаційне оформлення українців в таборах відбулося на З'їзді Представників Української Еміграції в Ашаффенбурзі 1 листопада 1945 р., під час якого було прийнято статут ЦПУЕН. Власне він (з пізнішими змінами та доповненнями) регламентував і регулював таборове життя українців [290, с.10]. Незважаючи на тимчасове становище та важкі матеріальні та побутові умови, в українських таборах дуже активно розвивалося суспільне і громадське життя. Відмітимо також, що до такої активної організаційної діяльності стимулювала певна соціопсихологічна ситуація, яка склалася безпосередньо в таборах, бо в організованому політичному та суспільному житті українці мали можливість відтворити більш менш звичні для себе умови життя. Серед величезної кількості емігрантів в ДіПі таборах опинилась і родина Винарів.

Відповідно до міграції українців у різних таборах переміщалися і засновані ними інституції та навчальні заклади. З ініціативи відомого українського педагога

громадського діяча, Володимира Радзикевича у липні 1945 р. в Мюнхені була заснована Українська гімназія. Спершу це були Початкові гімназійні курси, навчання в яких продовжувалось з липня по серпень 1945 р. Після перенесення табору до Карлсфельду 1-го серпня 1945 р. ці курси перетворено на повну гімназію, яка протягом 1945-46 рр. значно розширила учнівський та педагогічний склад. Після ліквідації табору в Карлсфельді значна частина її учнів та вчителів опинилася в Берхтесгадені, де ділила приміщення з початковою школою. Навчальні плани і програми затверджувались на окремих конференціях вчителів-фахівців усіх тогочасних українських гімназій на території Західної Німеччини. В основі всієї науково-педагогічної діяльності гімназії було покладено два принципи: християнсько-релігійної етики й моралі та ідея української національної і державницької соборності [311, с.10]. В 1945 р. І. Винар отримує запрошення від В. Радзикевича викладати латинську і німецьку мови. В 1946 р. частину табору разом із гімназією переміщено до Берхтесгадену. Туди ж переїжджає і родина Винарів, оселившись в таборі «Орлик». Там І. Винар продовжував викладацьку діяльність – навчав латини.

Власне в гімназіях в ДіПі таборах Л. Винар отримав можливість завершити розпочату у Львові гімназійну освіту. Навчання він розпочав у Карлсфельді, а завершив у Берхтесгадені. В своїх спогадах про гімназійні роки він тепло згадує вчителів та своїх друзів. В гімназії Л. Винар був активним в громадському і спортивному житті. В 1948-49 рр. очолював гімназійну команду з волейболу.

Л. Винар як, зрештою, і більша частина таборової молоді, був членом Пласту. Діяльність пластових організацій в ДіПі таборах підтримувалась УНРРА, що сприяло організації молоді, проведенню пластових з'їздів, курсів, таборів, мандрівок тощо. Крім того, між школою та Пластом була тісна співпраця і це дозволяло впливати на освіту і формування української молоді. Згуртування у Пласті давало можливість молодим людям реалізувати себе, стимули до самовиховання, самовдосконалення. Це значною мірою впливало на формування світосприйняття молодих українців, що опинилися на еміграції. Як згадує сам Л. Винар: «Можна ствердити, що Пласт мав великий вплив на гімназійну молодь в таборових часах, і я багато завдячую цій організації у формуванні мого юнацького світогляду» [19].

Члени Пласту пробували організувати власні часописи (імпровізовані), написання перших публіцистичних, художніх, а іноді і наукових статей. Так, в пластовому гуртку «Пугачі», до якого належав і Л. Винар, було ініційовано видання та редагування періодичних видань. «Хроніки гуртка «Пугач» I-го куреня ім. Полковника Івана Богуна» є цікавим джерелом не лише для дослідників пластового руху в діаспорі, але й історії життя українців в ДіПі таборах. Більшість статей в «Хроніці», окрім поточних справ гуртка – спогади та враження молодих емігрантів з їх щоденного життя, оточення. Цікавим є також те, що на сторінках свого видання вони писали свої перші літературні спроби – вірші та прозу. На сторінках «Хроніки» з'являються і публікації молодого Л. Винара. Для нас вони важливі в першу чергу як джерело до аналізу становлення його як особистості, відтворення середовища та емоційного стану. Більшість цих публікацій перейняті мріями повернутися в Україну. Особливо цікавими моментами є його спогади та спостереження, з яких дізнаємося про буденне та шкільне життя українців в таборі, цікаві події та факти, не зафіксовані в жодних інших документах. Як, наприклад, переживання бомбардування американськими літаками або «хроніка» одного шкільного дня тощо. З дописів Л. Винара бачимо, що уже в юнацькі роки одним з його серйозних захоплень була наука. На сторінках «Хроніки» також опубліковані перші поетичні твори Л. Винара [35].

Заслуговує на увагу ще один момент з пластового життя Л. Винара, а саме його перша редакторська праця – пластова одноднівка «Під пластовими прапорами». Окрім того, що Л. Винар є упорядником цього видання, він є також автором статті «Пізнай своє минуле». Це коротенька замітка, в якій висловлено емоції і переживання юного пластуна щодо обов'язків молодого покоління українців на еміграції. Серед найважливіших завдань української молоді він називає знання української історії, «зокрема треба нам знати про всі світлі та величні моменти нашої історії, коли то наша держава стояла на найвищому ступені розвою політичного та культурного, коли то сусіди тремтіли перед її могутістю», літератури, народних звичаїв. Все це є необхідним не лише для того, аби зберегти власну ідентичність, але й «розказати чужинцям про все те, що зробило з нас націю рівнорядну з іншими народами світу». Тут же знаходимо цікаві думки молодого

Л. Винара щодо поняття «служба батьківщині». Передусім він вважає її великою безкорисною працею, «це пожертвування цілого свого життя для розцвіту величі свого народу, для будови великого народнього храму, що йому на ім'я Держава, що її будуємо вже століттями. Служба Батьківщині – це доложити хоч одну цеголку під ту величнуну будову». Згадуючи свою першу редакторську працю, Л. Винар зазначив: «Це зелені думки молодого юнака і може просто зложені – але вони віддзеркалюють мої погляди в ранніх гімназійних часах. Перше видання, редаговане мною, дуже скромне – але я ходив тоді до 6-ої класи таборової гімназії. Мушу сказати, що ця «редакторська праця» мені заімпонувала» [19].

Будучи гімназистом, Л. Винар захоплювався літературою, мріяв стати письменником, в 1947-49 рр. входив до гімназійного літературного клубу, на чолі якого стояв літературознавець та громадський діяч Мирон Федусевич. Його близьким «старшим товаришем» був український письменник, літературознавець Остап Грицай, якому пізніше Л. Винар присвятить свої перші наукові біографічні розвідки. Власне через спілкування з О. Грицаєм Л. Винар формує свій погляд на літературу. Саме йому вперше він відкрив свою мрію стати письменником. На той час в таборі активно діяло товариство національного солідаризму «Зарево», при якому працювала Літературна комісія, очолювана Л. Винарем. Головним завданням комісії було об'єднати творчі сили молодих літераторів та налагодити співпрацю зі старшою генерацією письменників і літературознавців. Він разом зі своїми шкільними товаришами В. Дмитріюком та О. Шевченком започаткували видання літературного бюлетеню та журналу «Юність». Це невеликі зшитки машинопису, де публікувалися критичні статті та перші літературні та наукові спроби членів літературної комісії. Як згадує Л. Винар, «не зважаючи на те, що це були «зелені спроби» початківців, д-р О. Грицай дав нам повну моральну підтримку, а опісля взяв активну участь і став співробітником нашого журналу» [115, с. 63]. Варто згадати, що зі сторінок «Юності» дебютували відомі на сьогодні літератори Емма Андіївська та Богдан Рубчак.

Літературна комісія на той час нараховувала 16 активних членів, видала 4 літературні листки, серед яких число, присвячене О. Ольжичеві. Заходами комісії опубліковано «Слово до молоді» О. Грицая [166]. Відбувалися літературні вечори в

Берхтесгадені та Парижі. Діяльність комісії було відзначено проводом Товариства, зокрема видання «Листків літературної комісії» та підготовки до друку «Слова до молоді» О. Грицяя [167, с.21].

Видання Літературної комісії, зокрема «Інформаційний листок літературної комісії «Зарева», складають не лише важливе джерело до біографії Л. Винара, як провідника і активного діяча комісії, але й для характеристики організаційного життя української еміграційної молоді в ДіПі період. Перше число «Листка» відкривала вступна програмна стаття, де було означено основні напрями майбутньої діяльності Літературної комісії. Вказувалось, що серед її завдань є в першу чергу розробка літературних проблем, створення можливості для спілкування та публікації праць молодих членів «Зарева». Було сформульовано два основних завдання – «опрацювання різних проблем літературного характеру» та «власна літературна діяльність членів комісії» [168, с.2]. Цікавим, на наш погляд, є план сформувати каталог літератури, яку можна дістати для опрацювання. Членам комісії пропонувався перелік тем для опрацювання, представлених в трьох блоках. Перший – це література націоналістичного характеру, художня література і теми, пов'язані з діяльністю Празької літературної школи, другий – аналіз діяльності літературних шкіл в більшовицькій Україні в 20-их рр., третій – дослідження розвитку еміграційної літератури [172]. Зазначимо, що діяльність в літературній комісії стала для Л. Винара першим випробуванням його організаторських здібностей. За словами О. Домбровського, це було його «першою школою в організації студійної групи академічної молоді» [251, с.14].

Як бачимо, в 40-их рр. значний вплив на формування Л. Винара як особистості здійснювало його навчання в гімназії, участь у Пласті, співпраця з О. Грицаєм та членство у «Зареві». Крім того, вже в цей час він впевнюється у необхідності працювати науково, не лише для себе, але й України, однак ще не має визначеної цілі. Молоді роки майбутнього вченого проходили під впливом психологічної та політичної ситуації в ДіПі таборів, з їх особливим мікрокліматом та національною ідеєю.

В травні 1949 Л. Винар складає випускні іспити (матуру) у Берхтесгаденській гімназії та отримує «Свідоцтво зрілості». Цей документ засвідчує, що Л. Винар



опанував ряд дисциплін (16) і з більшості має найвищі оцінки – «дуже добре» [17]. В цьому ж році він стає студентом Мюнхенського університету Максиміліана Людвіга, вивчає політичні та суспільні науки. Одночасно він розпочинає студії в УВУ на філософічному факультеті: спеціалізація «Історія України» (додатково філософія, література, соціологія). Цікаво, що ще при вступі Л. Винар мав намір вивчати українську літературу. В його архіві зберігається копія його вступної заяви на ім'я декана філософічного факультету УВУ: «Прошу прийняти мене до студій на філософічному факультеті, філологічний відділ. Маю в пляні студіювати українську літературу як головний предмет і латину як побічний» [27, Арк. 1]. Університетське середовище дало можливість Л. Винару розвиватись.

В Мюнхенському університеті він слухав лекції відомих вчених, серед них: фон Гайде (викладав науки про державу), фон Грассі (викладав історію суспільних рухів), фон Цвіднека (політичні науки), фон Мартіна (соціологія), а також лекції всесвітньо відомого філософа Хосе Ортеги-і-Гассета, ознайомлюючись з надбаннями європейської та світової науки. Без сумніву, ці лекції поглибили розуміння Л. Винаром ролі суспільства в історичному, соціологічному та філософському аспектах та вплинули на формування розуміння головних рушійних сил історичного процесу. Крім того, він отримав можливість користуватися університетською бібліотекою, що значно допомагало в навчанні та самоосвіті.

Навчання Л. Винара в УВУ визначальним чином вплинуло на його формування в першу чергу як історика, наполегливого дослідника. На той час в університеті викладачами була ціла плеяда відомих українських вчених, зокрема істориків. Він відвідував лекції Б. Крупницького, О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко, П. Курінного, В. Щербаківського, І. Мірчука, В. Державина та інших вчених. Серед предметів, які Л. Винар вивчав в УВУ були: соціологія (викладав В. Янів), основні проблеми передісторичного розвитку українського народу (П. Курінний), основні проблеми філософії (І. Мірчук), формування української нації (В. Щербаківський), основні проблеми історії України (Б. Крупницький), українське джерелознавство (О. Оглоблин), українська література (Ю. Бойко, М. Глобенко) та ін. Згадуючи університетське навчання та викладачів, Л. Винар відзначав: «Ми були в «добрих руках» українських професорів, які переважно були ідеалістами наукової

й академічної праці»[100, с.84]. В цей час він особливо захоплюється історією козацтва в контексті його молдавської політики та ролі у міжнародних відносинах.

Окрім університетського навчання Л. Винар продовжує активну громадську діяльність. В 1949-1950 рр. він стає членом студентського товариства «Січ» та української Студентської Громади у Мюнхені. Плани своєї діяльності товариство формулювало за наступними принципами: праця над інтелектуальним та суспільним вдосконаленням своїх членів, допомога у фаховій освіті, матеріальна допомога українським студентам, членам товариства [162, с.34]. Товариство видавало також свій місячник «Студентські обрії», на сторінках якого публікувалися матеріали з його діяльності, літературні твори українських класиків, а також наукові статті. Нерідко дописувачами журналу були відомі українські науковці. Цінним для сучасних дослідників є те, що на сторінках журналу реєструвались культурні події з життя української громади, зокрема української молоді у Мюнхені. В 1950-51 рр. Л. Винар виконує обов'язки культурного референта Товариства. Крім того, в 1951 р. він був обраний членом управи Спілки українських журналістів у Мюнхені.

Незважаючи на злагоджену громадську та політичну організацію, ДіПі табори були явищем тимчасовим. Офіційно вони проіснували до 1952 р., однак уже в 1949 р. – на початку 1950-го значна частина українців продовжувала свій еміграційний шлях виїздом до Америки та Канади. Невелика кількість емігрантів залишалася в Європі.

В кінці 1949 р. родина Винарів приймає рішення переїхати до США. Після великої кількості перешкод та негараздів, в 1951 р. їм вдається виїхати з Європи. Перед тим, в 1950 р., емігрував брат Л. Винара Богдан, на запрошення якого вони і змогли виїхати.

В зв'язку з переїздом Л. Винар був вимушений перервати навчання. Ще перед від'їздом до США він отримав стипендію від St. Johns University в Нью-Йорку для студіювання соціології, однак не зміг нею скористатись [24, Арк. 1]. По переїзді до США (м. Клівленд) родина Винарів, як зрештою і велика кількість українських емігрантів, зіткнулася з великими труднощами, в першу чергу матеріальними. Л. Винар змушений працювати фізично, на заводі було і незнання англійської мови. Брак коштів загрожував йому перервати навчання в УВУ. Він пише лист-звернення

до сенату університету: «Прошу ласкаво звільнити мене або розложити на рати семестральну оплату за зимовий семестр академічного року 1950. Оплати не можу сей час заплатити з огляду на важкий матеріальний стан, в якому опинилась моя родина і я самий. В короткому майбутньому буду старатись всіма можливостями якнайскорше заплатити залеглий довг» [28, Арк. 1]. Ситуацію ускладнила хвороба брата, який кілька місяців не міг працювати. Як згадує він сам: «У зв'язку з моєю довгою недугою моїй родині було досить важко, самотнім працівником був брат Любомир» [2, Арк. 32]. На допомогу родині прийшли члени товариства «Зарево», яке вже на той час діяло в Америці, учительська громада, до якої належав І. Винар, та приватні особи. З травня 1951 р. ситуація покращується – майже всі члени родини знайшли роботу, зокрема Богдан і Любомир – на фабриках. Не зважаючи на важку щоденну працю, Л. Винар не полишає наукової роботи. Він вирішує продовжити перерване через еміграцію до США навчання в УВУ і пише подання до Уповноваженого філософічного факультету УВУ на Америку проф. О. Оглоблина з проханням дозволити продовжити навчання та скласти іспити з пропущених предметів. О. Оглоблин підтримує прохання Л. Винара, і той продовжує навчання [30, Арк1]. Перші роки по переїзді в Америку були переломними в подальшій долі вченого. Не зважаючи на важкі матеріальні умови його життя він утверджується в думці, що його майбутнє – в науці. Про всі ці факти яскраво свідчать записи з його щоденника з цих років: «Часами мою думку заливають хвилі відчаю, а опісля знову випогоджується усе й ясні життєрадісні світла запалюють вогні твердої постанови – іти цим шляхом до кінця: себто наука, наука і ще раз наука. Це тверда постанова» [36, Арк.3].

Наукова робота все більше захоплювала молодого дослідника. В 50-их рр. він налагоджує постійне листування зі своїм науковим керівником О. Оглоблиним. Це спілкування, зокрема на початках, настанови та поради Оглоблина давали йому потужний стимул до наукової праці, а також мали великий вплив на його формування як науковця. Його робота над магістерською працею вимагала не лише часу, але великих зусиль. Тут варто зауважити, що навіть відомі українські дослідники, не говорячи про початківців, мали постійну проблему браку джерел для наукової праці. Тому кожна можливість дістати том «Історії України-Руси» М.

Грушевського або іншу важливу працю було особливою подією в житті молодого дослідника. Він робив запити до Риму і Вашингтону з проханням надіслати необхідні матеріали для роботи, працював в найбільших американських бібліотеках [7, Арк. 1]. Крім того, Л. Винар мав можливість ознайомлюватися з працями зарубіжних вчених. Великий вплив на нього в молоді роки мала творчість англійського письменника, публіциста, історика Томаса Карлайла. Його концепція «культу героїв», згідно якої закони світу відкриваються лише «вибраним» і «героям» – єдиним творцям історії – послужила поштовхом до наполегливої праці та самоорганізації молодого вченого.

В 1955 р. Л. Винар захищає магістерську роботу на тему: «Походи українських козаків на Молдавію в другій половині XVI-го ст.». Рецензентами праці були О. Оглоблин та Н. Полонська-Василенко, які оцінили її на «визначно». В листі-додатку до рецензії Н. Полонська-Василенко, зазначає: «Праця ця дійсно визначна, відмінна. Вона вносить багато нового фактичного матеріалу в українську історіографію [...] цілком справедливо було б надати за цю працю п. Винарові ступінь не магістра, а доктора [...] свідчу, що в практиці російських і українських університетів це було можливим [...]» [26].

В наступному році (в березні 1956) Л. Винар пише заяву з проханням прийняти до оцінки дисертацію на тему: «Українсько-молдавські відносини в другій половині XVI-го ст.». Додатково зазначає, що «працю виконав самостійно, і крім поданих джерел, не користав з ніяких інших праць чи посібників». В цьому ж році він складає в УВУ докторські іспити з історії та філософії і отримує найвищу оцінку за свою докторську дисертацію [6]. Про отримання докторського ступеня Л. Винара офіційно повідомив О. Оглоблин, якому, як науковому керівнику, деканат філософічного факультету надіслав підтвердження надання Л. Винару ступеня доктора філософії [29]. Науковий керівник одразу помітив потенціал свого учня. В листі до В. Державіна, декана філософічного факультету, О. Оглоблин писав: «Я вважаю Л. Винара за талановитого молодого історика і не маю жадного сумніву, що це буде один з найкращих наших докторів» [37]. На нашу думку, визнання О. Оглоблиним Л. Винара в першу чергу як науковця позитивно вплинуло на їх подальшу тісну і плідну співпрацю, а пізніше – близьку дружбу.

Окрім успіхів в науковій праці, Л. Винар і надалі веде активне громадське життя. В цей час він знаходиться під впливом середовища, в якому виріс і перебував в гімназійні роки. Як згадує він сам: «В 1950-их роках Олег Ольжич і Юрій Липа були моїми ідейними вчителями і я завжди їх згадую з великою вдячністю. Вони мали великий вплив на формування мого національного світогляду і наукових зацікавлень» [110, с. 9]. Л. Винар і надалі бере активну участь у «Зареві». В грудні 1952 р. відбулися загальні збори Академічної Громади ім. П. Орлика («клітина Зарева»), заснована 16-го грудня 1950 р. в Клівленді). Тоді ж було вибрано нову управу, головою якої обрали Л. Винара. Відновлено академічні вечори і розроблено програму їх проведення [259].

Суть цих вечорів полягала в проведенні наукових зібрань, на яких виголошувались наукові доповіді, проводилися дискусії серед молодих дослідників – членів товариства. Серед наукових доповідей, що були відчитані на згаданих Академічних вечорах є доповідь Л. Винара «Івоня Русин та його брат Іван Підкова». На той час це була тема, яку він опрацьовував для магістерської роботи. Таким чином, вона проходила певну апробацію. В роботі академічної громади він тісно співпрацює з такими відомими громадськими діячами як В. Радзикович, М. Ждан, М. Курас. Загалом же було проведено понад 100 академічних вечорів. З 1954 р. Л. Винар – заступник голови центрального проводу «Зарева». Він також продовжує очолювати Літературну, а з 1955 до 1964 рр. та Історичну комісії товариства. Одним з важливих моментів роботи комісії була ініціатива Л. Винара та М. Антоновича проведення першої конференції Історичної комісії «Зарева», присвяченої стану української історичної науки в діаспорі (відбулася в 1955 р.). В конференції взяли участь відомі українські науковці: О. Оглоблин, Я. Пастернак, а також молоді дослідники П. Грицак, П. Стерчо. Конференція мала успіх серед громадськості, понад 60 чоловік відвідали цю сесію історичної комісії «Зарева».

Варто також коротко зупинитись на характеристиці друкованого видання товариства – журналу «Розбудова держави». Видання побачило світ в 1951 р. і виходило з різною періодичністю до 1958 р. Як зазначає О. Домбровський: «Розбудова держави» належала своїм змістом до видатних журналів, де співпрацювали різні генерації учених і видатних діячів» [252, с.14]. Вже з першого

його числа Л. Винар розпочинає свою співпрацю в журналі. З 1951 р. він включений до редколегії видання. Саме на сторінках «Розбудови держави» з'являються перші ґрунтовні наукові та публіцистичні статті молодого дослідника. Зауважимо, що ці публікації становлять окремий блок його наукових праць. В першу чергу через те, що час виходу журналу – це період наукових пошуків Л. Винара, а також становлення його «дорослого світогляду». За словами Б. Винара: «Брат фактично залишив літературу і перейшов в історію, ще мабуть не мав окреслених планів чим буде займатись на довшу мету. Тому писав і про часи середньовіччя, як і також про визвольні змагання України в 20-му столітті» [2, Арк. 49]. Успіхи в науковій праці в ділянці історії, в першу чергу захист магістерської роботи та докторської дисертації та висока їх оцінка, утвердили в юнаку бажання стати істориком. В цей час він пише ряд наукових статей з різних періодів історії, перебуває в науковому пошуку.

Цікавими є публіцистичні статті Л. Винара, які він писав в 50-их рр. Забігаючи наперед, зазначимо, що, починаючи з 60-их рр., у творчості Л. Винара публіцистика практично зникає. На зміну приходять ґрунтовні наукові публікації. Власне ці ранні публіцистичні статті в значній мірі відкривають перед нами постать молодого Л. Винара. Націоналістичне молодіжне середовище ще мало сильний вплив на нього. Його перша стаття в «Розбудові держави» присвячена проблемі ідеології Д. Донцова та її впливу на сучасний світогляд української молоді. Не заперечуючи заслуг ідеолога, він стверджує, що його не можна оцінювати як «духовного батька» модерного українства новітньої доби» [71, с.7]. Особливу увагу Л. Винар приділяє порівнянню поглядів Д. Донцова та Ю. Липи. Останнього автор вважає «за найбільш речового критика й корисного ідеолога, який свої думки будував на ідеалістичному світогляді» [71, с.7]. Л. Винар дає власне розуміння поняття «націоналізму» та «націоналістичного світогляду». Останнє він означає як «одинокий, який спромігся на синтезу духа й чину... озброєний в об'єктивність у функціональній залежності інтересів української нації» [71, с.13]. Л. Винар присвятив ряд статей постаті письменника та поета О. Слісаренка, в контексті націоналістичних тем в його творчості [108]. Націоналізм письменників в літературі 20-их, 30-их рр. Л. Винар бачить передусім у «світогляді, що в основу своєї ідеології поставив індивідуальність української нації» [108, с.11].

Ще однією ключовою проблемою ранньої публіцистичної творчості Л. Винара є питання «батьків і дітей», як в літературі, так і в сучасному йому житті. Стаття «До проблеми «батьки і діти» в ліричній драмі Л. Мосендза «Вічний корабель» [59] – є спробою Л. Винара в літературній критиці. Аналізуючи зміст драми, Л. Винар розглядає проблему конфлікту поколінь не лише в контексті твору Мосендза, але й порівнює її з творами інших українських авторів (У. Самчука, М. Куліша, А. Любченка), вказуючи, що цю тему «знайдемо майже в кожного з видатніших письменників» [59, с.9]. Крім того, тут Л. Винар пов'язує з цією проблематикою і вплив ідей Д. Донцова на молодь та приходять до висновку, що «Донцов, стоячи в основному на матеріялістичних світоглядних позиціях, попав у колізію із старшою провідною верствою, тому що хотів зробити раз в основному прогалину між батьками і дітьми» [59, с.9]. Суть проблеми, на думку Л. Винара, полягає насамперед в тому, що старше покоління живе і приймає рішення, опираючись на досвід і виваженість (рацію), натомість молодь «живе хвилимовими емоціями...і саме в цьому добачуємо основну різницю психіки двох основних прошарків нації»[59, с.9].

Свої ідеї Л. Винар висловлював не лише в публікаціях, але й в доповідях на зібраннях комісій, починаючи ще з Берхтесгадена. 29-30 липня в Берхтесгадені після II-го Загального з'їзду «Зарева» відбулася конференція «доросту «Зарева», на якій Л. Винар виголосив доповідь: «До проблеми індивідуальності і стадності української нації в процесі визвольних змагань» [341, с. 33]. Ряд доповідей Л. Винар виголосив на академічних вечорах громади ім. П. Орлика в Клівленді. Переймаючись проблемами української молоді в еміграції, Л. Винар створює також цикл статей «Проблеми нашого життя» [52; 83; 133]. В окремих статтях цього циклу, опублікованих на сторінках відомих українських газет, Л. Винар порушував проблеми філософського характеру, зокрема свідомості і самопізнання, поняття людської душі та характеру.

Важливим етапом біографії вченого є його навчання в американському університеті, що фактично відкрило йому шлях до американського наукового життя. У 1958 р. Л. Винар розпочав вивчення бібліотечних наук й архівознавства у Western Reserve University в Клівленді, який до сьогодні вважається одним з найпрестижніших університетів США в галузі бібліотечної справи. Навчання Л.

Винара проходило під керівництвом видатного американського історика і бібліолога, декана факультету проф. Джесі Шіри, якому в студенті-українцеві подобалися наполегливість та знання кількох іноземних мов. Джесі Шіра досліджував значення бібліотек в суспільному житті. Він є автором оригінальної і широкої концепції ролі і функцій бібліотеки та бібліотечної справи. Бібліотеку він вважає невід'ємною частиною механізму, який забезпечує нормальне функціонування суспільства. Важливо підкреслили, що Дж. Шіра вважав, що складність бібліотечної справи полягає в тому, що читачі, які приходять до бібліотеки, мають різні моделі мислення, і вони часто не співпадають з моделлю інтелектуальної організації бібліотечних фондів і каталогів [232, с.7-9]. Тому на перше місце ставив питання теоретичного опрацювання організації бібліотек. Його особливі підходи до бібліотечної справи, на нашу думку, мали вплив на подальшу роботу Л. Винара в цій галузі.

В 1959 р. Л. Винар отримує магістерський диплом з бібліотечних наук (Degree of Master of Science in Library Science). Темою його магістерської праці була історія раннього українського друкарства (1491-1600 рр.). Пізніше опублікована окремим виданням вона стала першим дослідженням з історії українського друкарства англійською мовою. Закінченням навчання в Western Reserve University завершується і «освітній період» життя вченого.

Отже, 50-ті рр. стали знаковими в житті Л. Винара. Це період його становлення як науковця. Він здобуває освіту, навички організаційної діяльності. Його постійне спілкування з О. Оглоблиним дає йому стимул до наукової праці і наукових пошуків в галузі історії. Діяльність у «Зареві» певною мірою дала йому розуміння власного місця у громадсько-політичному житті української еміграції. Зауважимо, що в майбутньому він не продовжує активної політичної діяльності, як багато інших членів товариства. «Зарево» стало для Л. Винара швидше науковим, ніж політичним стартом. Ще однією важливою подією цього періоду є отримання Л. Винаром американського громадянства (4 січня 1957 р.).



## **2.2. Л. Винар – організатор науки**

Початок 60-их рр. позначився в житті Л. Винара великою кількістю якісних змін. Завершивши навчання в американському університеті, Л. Винар отримує можливість працювати в навчальних та наукових установах США. В українському діаспорному науковому світі він уже здобув певний авторитет як перспективний молодий дослідник. У 1962 р. Л. Винар одружився з Анною Терезою Кузьмич, яка на все життя стала його близьким другом і співробітником.

Власне з цього часу наукова та організаційна діяльність Л. Винара розходиться на два основних вектори: діяльність в українських наукових установах діаспори та активна співпраця і організаторська робота в американському науковому житті. В свою чергу, кожен з векторів характеризується певними конкретними напрямками діяльності вченого. Відзначимо, що на його організаційну діяльність певною мірою впливали наукові зацікавлення в різні періоди.

### **2.2. а. Діяльність в американських наукових установах**

60-ті рр. позначилися особливо активною діяльністю Л. Винара в американських наукових установах. Цей час цілком можна назвати періодом кар'єрного зростання вченого. З 1959 по 1962 рр. Л. Винар працює в Технологічному інституті Кейс в Клівленді на посаді інструктора (викладача) бібліотеки. Він починає активно займатися теорією бібліотечної справи та захоплюється етнічними студіями. В 1960 р. він був обраний на посаду консультанта в Освітній науковій раді Великого Клівленда. В 1962 – 1965 рр. Л. Винар мешкав у Болдері (Колорадо). Там він отримує посаду доцента бібліографії в Колорадському університеті, крім того, завідує спеціальною історично-антропологічною колекцією та викладає в цьому університеті курс «Літератури суспільних наук». Одночасно вчений засновує і редагує серію довідкової літератури суспільних наук (Social Sciences General References).

Протягом 1965-66 рр. Л. Винар викладає в Бібліотечній школі Денверського університету курси: «Історія книги» (History of the book), «Вступ до бібліографії» (Introduction to Bibliography and References). Він підтримав ініціативу брата Богдана

та декана Бібліотечної школи університету Стюарта Бейлі в заснуванні видавництва Libraries Unlimited Inc., в якому пізніше був віце-президентом і редактором.

З 1965 до 1969 рр. Л. Винар проживає у місті Бовлінг Грін (штат Огайо) і працює в Бовлінгтрінському університеті. Він засновує та редагує серію «Професорські видання» («Faculty publications»), яка являла собою покажчики друкованих праць професорів університету, групованих по наукових галузях. Ця серія покажчиків користувалась великою популярністю як серед професорів, так і студентів. З 1967 р. Л. Винар отримує ступінь надзвичайного професора цього університету, а також займає посаду заступника директора університетської бібліотеки. В цей час він активно займається славістичними студіями та теоретичними проблемами бібліотечної справи. В 1967 р. Л. Винара обирають членом Американської історичної асоціації (АНА) та Американської асоціації для поширення славістичних студій (АААSS). Його також запрошують до участі у дослідницькій програмі Інституту дослідження ССРСР та Східноєвропейських студій в Джан Карол університеті на посаді консультанта в галузі радянських та славістичних студій [179, с.4].

Активною була діяльність Л. Винара і в галузі бібліотекознавства. В 1967-1968 р. він очолює Славістичну східноєвропейську секцію Американської бібліотекарської асоціації (Slavic Holdings Committee (ALA)) та стає президентом Комітету об'єднаних славістичних студій в США та Канаді. Цей комітет був заснований під час зустрічі ALA в 1967 р.. Основним завданням організації є здійснювати огляди та моніторинг слов'янських матеріалів в бібліотеках Сполучених Штатів та Канади, а також інших бібліотеках з потужними славістичними колекціями. Результатом діяльності комітету мала бути публікація каталогу славістичних колекцій в бібліотеках США та Канади. Для цього членами секції було підготовлено запитник (анкету), який мав розсилатися до різних бібліотек. До секції входило 7 представників провідних бібліотек США. Спілкування між ними велося в основному листовно, а також на щорічних зустрічах Американської бібліотекарської асоціації. Робота Л. Винара полягала в створенні фінального варіанта анкети та зборі й обробці даних, отриманих з цих анкет. Під час цієї роботи Л. Винар налагоджує зв'язки з відомими славістами, що працювали в

США. Як президент комітету, він брав участь у конференції Американської бібліотекарської асоціації у Вашингтоні (26-30 січня 1969 р.) та виголосив там кілька доповідей [181, с.4].

Окремо варто згадати про заснування Л. Винарем у співпраці з проф. Кофманом Бібліографічного наукового центру в Бовлінгтрінському університеті (1967-1969 рр.). Л. Винар створив концепцію діяльності центру, сформулював напрямки праці та головні завдання. Центр мав на меті координацію усіх бібліографічних проектів, що здійснювались в університеті. Це спрощувало доступ до інформації стосовно процесу та результату їх створення. Крім того, при Центрі організовувались зустрічі представників усіх факультетів, де обговорювались бібліографічні проекти, над якими вони працюють. Л. Винар також входив до числа ініціаторів створення університетського архіву [179, с.6].

В 1968 р. відомий український вчений, засновник і довголітній директор УНІГУ О. Пріцак запрошує Л. Винара на посаду консультанта українознавчої програми Гарвардського університету. Робота Л. Винара полягала в консультуванні в галузі етнічних студій, зокрема щодо історії української громади в США. Він брав участь у зустрічі, присвяченій проблемі вивчення та комплектування джерел для новоствореного Центру українських студій (1968 р.). Він також запропонував публікувати інформацію про наявні джерела та бібліотечні колекції в збірнику «Winder library Shelflist». Протягом першого ж року праці він здобуває визнання колег. В листі до Л. Винара керівник програми О. Пріцак зазначає, що консультації Л.Винара протягом 1968 р. мали важливе значення для діяльності осередку і запрошує його продовжувати бути консультантом гарвардських українознавчих студій [14, Арк. 1]. Крім того, зважаючи на поважний доробок Л. Винара у галузі історії та бібліографії, О. Пріцак звертається до нього з проектом створити для осередку покажчик української історії, який міг би бути опублікований в «Harvard Ukrainian Studies». «Це буде обов'язкова публікація для студентів, що вивчають східноєвропейську історію» [14, Арк. 1]. Співпраця Л. Винара в Гарварді тривала і в 70-их рр. Він був членом національної консультативної ради для енциклопедичного видання «Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups». Це видання ретельно планувалося протягом 1974-75 рр., а в 1976 розпочалася підготовка матеріалів. В

цьому ж році Л. Винар отримав запрошення стати консультантом видання [1; Арк. 1].

Працюючи в Бовлінг Гріні, Л. Винар отримує дослідницький грант від Faculty Leaves and Research Committee. Цей грант, наданий на 1969-1970 рр., дав йому можливість продовжувати дослідження з історії друкарства [181, с.13]. В цей час він також налагоджує контакти з відомим вченим – професором історії Колорадського університету, редактором всесвітньо відомого журналу «The Journal of Central European Affairs» С. Гарісоном Томпсоном, а згодом створює його біобібліографію [191].

В 1969 р. Л. Винар був запрошений і переїжджає до м. Кент (штат Огайо), де розпочинає працю в Кентському державному університеті. В цьому університеті Л. Винар продовжував працювати до 1996 р. і досяг визнання і як науковець, і як організатор, і як педагог. В 70-их рр. пріоритетом наукової діяльності в «американському векторі» діяльності Л. Винара стають етнічні студії та історія української спільноти зокрема. Він стає автором ряду наукових статей та серії цінних бібліографічних покажчиків, присвячених етнічній періодиці та культурним установам, заснованим представниками різних етнічних груп, що проживають у США.

В цей у США почали засновуватись наукові дослідницькі центри, метою діяльності яких було вивчення різних аспектів життя етнічних спільнот у США та їх роль у становленні та розвитку американського суспільства. Так, за ініціативою Л. Винара, у 1971 р. при Кентському державному університеті було створено Центр для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій (Center for the Study of the Ethnic Publications and Cultural Institutions). Унікальність цієї установи полягала в тому, що дослідження етнічних груп проводилось шляхом аналізу величезного масиву етнічної періодики та вивчення діяльності етнічних культурних установ (музеїв, бібліотек, архівів).

Основним напрямком праці Л. Винара в галузі етнічних студій була робота по створенню та організації діяльності Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій. Актуальність створення подібного центру була безперечною, оскільки етнічна періодика, ресурси і програми етнічних музеїв,

бібліотек і архівів є носіями цінної інформації, яка дає змогу зрозуміти унікальність культурної спадщини великої кількості етнічних груп у США, їх звичаїв, традицій, історії, мови та роль у формуванні суспільства.

Варто зазначити, що і до сьогодні основна частина етнічних досліджень у США проводиться в рамках діяльності наукових установ, які відповідно до мети своєї діяльності вивчають різні аспекти життя певних етнічних громад. Більшість цих центрів зосереджує свою увагу на вивченні життя найчисельніших етнічних і расових груп в США. Найчастіше діяльність цих установ зводиться до вивчення лише загальної картини міграційних процесів у США або певної конкретної проблеми, пов'язаної з етнічними спільнотами та їх ролі у американському суспільстві.

Створений Л. Винарем Центр для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій суттєво відрізнявся в першу чергу метою діяльності – ініціювання дослідницьких програм та дослідження етнічної періодики і газет в США, включаючи їх типологію і обіг [183, с. 17]. За словами засновника центру, протягом 60-70-х рр. ХХ ст. у США виходила друком величезна кількість етнічної періодики, на 60 мовах світу, утворюючи тим самим значну джерельну базу для вивчення історії різних етнічних груп, а також їх внеску в американську культуру та становлення американського поліетнічного суспільства. Відповідно постала об'єктивна потреба у ґрунтовному її вивченні. Діяльність центру проводилась у кількох напрямках: розробка ефективного плану для контролю над бібліографією етнічної періодики англійської і неанглійської, друкованої і недрукованої, що видавалася в США; заохочення науковців до фахових досліджень етнічної періодики; проведення досліджень з історії становлення та розвитку етнічних організацій, культурних інституцій (бібліотеки, архіви, музеї); тісна співпраця з етнічними організаціями та спільнотами; фінансова підтримка конференцій, присвячених етнічним студіям [183, с. 17-18].

Про проект дослідження української спільноти та мету діяльності Центру було оповіщено українську громаду в США в пресовому повідомленні на сторінках журналу «Український історик» [331, с.150]. Зазначалося, що позитивний відгук української громади наочно засвідчить перед американськими науковими колами,

що українці цікавляться своєю власною історією, своїми здобутками в США: «...Програма наукового дослідження центру охоплює 44 етнічні групи в ЗСА (З'єднаних Стейтах (Державах) Америки. – А.Х.), тому нам ідеться про те, щоб українська громада швидко відгукнулася на цей заклик і допомогла нам у праці» [331, с.150]. Серед основних видавничих планів центру були: видання енциклопедичного довідника «Українці в ЗСА», підготовка та опублікування «Історії Українців в Америці», видання бібліографії до вивчення життя українців в США. На превеликий жаль, через фінансові труднощі ці видавничі проекти були реалізовані лише частково, про що детальніше буде сказано нижче. Проте, можемо зробити висновок, що дослідження української спільноти у США було одним з тематичних спрямувань у програмі діяльності Центру.

Разом з діяльністю етнічного центру розвивались напрямки наукової праці Л. Винара, пов'язані з етнічними дослідженнями, зокрема, розробка оглядів етнічних періодичних видань, газет, бібліотечних та архівних центрів. Важливе значення цього проекту полягало в тому, що він сприяв розумінню та ознайомленню з культурною спадщиною різних етнічних груп у США. В 1972 р. Центром було проведено перший великий огляд етнічної преси в Сполучених Штатах, результатом якого було видання «Енциклопедії етнічної періодики в США» [186], що була перевидана в 1976 р.. Окремий розділ цієї праці присвячений українській періодиці в США. Це видання було відзначене Американською бібліотечною асоціацією як «Краще довідкове видання 1972» [199]. Протягом 1973-1975 рр. було підготовлено довідкове видання, присвячене етнічним організаціям під назвою «Енциклопедія етнічних організацій в США» [187]. В цей самий період, в 1974 р., було проведено дослідження етнічних груп в штаті Огайо і видано збірник «Етнічні групи в Огайо з особливим наголосом на Клівленді» [189]. Перший великий огляд етнічних, у тому числі українських, архівів було здійснено Центром у 1977-1978 рр., а його результати опубліковано в першому узагальнюючому довіднику американських етнічних культурних інституцій [199]. У 1980 р. Центр провів спеціальне дослідження слов'янських культурних інституцій в США, яке охоплювало архіви, бібліотеки та музеї 16 слов'янсько-американських товариств [192]. У цьому ж році, у співавторстві з ученицею, а пізніше – співробітником Л. Баттлер, Л. Винар

опублікував «Покажчик етнічних фільмів та записів на магнітних носіях для бібліотек і медіа-центрів» [188], в якому зібрано інформацію про аудіо- та відео-джерела до історії 46 етнічних груп, включаючи українських американців. Всі ці довідкові видання, в яких Л. Винар зібрав та узагальнив інформацію про українську пресу, архіви, бібліотеки та музеї, на сьогодні є цінним джерелом у вивченні історії проживання української етнічної спільноти в США.

Важливим кроком у популяризації етнічних досліджень було заснування в 1980 р. при Центрі для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій періодичного видання «Ethnic Forum» («Етнічний форум»). На його сторінках науковці США та інших країн мали можливість обговорювати різні тенденції в етнічних дослідженнях, етнічній бібліографії, освітніх програмах, видавництві та інших важливих темах, пов'язаних з етнічними студіями у Сполучених Штатах.

Засновником, головним редактором та ідейним натхненником журналу протягом усього часу його існування був Л. Винар. В першому числі видання редактор поділився своїми думками щодо планів. Зокрема він зазначив: «Кожне число «Етнічного форуму» буде присвячене певній етнічній темі, що буде домінувати в числі. Сподіваюся, що ця нова ініціатива буде успішна і що в найближчому майбутньому «Ethnic Forum» зможе розширити зміст і авторство. Наскільки нам відомо, це єдина серійна публікація в Сполучених Штатах, присвячена вивченню етнічної бібліографії» [183, с.20] (переклад з англійської А.Х). Сподівання редактора швидко справилися. Виданий з перших чисел як 40-сторінковий «бюлетень» від 1982 р. часопис має в підзаголовку «Журнал етнічних студій та етнічної бібліографії» і з часом стає американським національним та міжнародним виданням, першим у галузі етнічних досліджень.

В перші роки видання журналу, як і в більшості новостворених періодичних видань, редакція зіткнулася з певними труднощами, переважно через брак співробітників, проте, зі збільшенням популярності журналу серед наукових кіл, розвитком контактів між науковцями та журналом ця проблема була вирішена. В 1984 р. була створена Консультативна Комісія, до складу якої входили експерти з різних галузей етнічних студій. Створення цього правління сприяло розширенню наукового профілю журналу. «Ethnic Forum» став дійсно академічним виданням, в

якому співпрацювали відомі науковці: соціологи, історики, бібліографи, політологи, що були фахівцями в галузі етнічних досліджень. До редколегії журналу входили такі відомі вчені як: Рудольф Джон Веколі (Rudolph John Vecoli) з Мінесотського університету, Марк Столярік (Mark Stolarik), співробітник інституту етнічних студій Філадельфії, Джордж Бобінскі (George Bobinski) з Нью-Йоркського університету, Роберт Гарні (Robert Harney) з міжкультурного історичного товариства в Торонто, до редколегії журналу входили також вчені-українці: Дмитро Штогрин, Всеволод Ісаїв, Михайло Пап. Багаторічний співредактор та помічник Л. Винара Л. Баттлер також доклала чимало зусиль для успішного розвитку журналу. Важливо також відмітити, що від початку заснування публікації журналу постійно реєструвалися в найпрестижніших американських бібліографічних виданнях, таких як: «Historical Abstracts» («Історичні огляди»), «America: History and Life» («Америка: Історія та життя»), «Current Index to Journals in Education» («Поточний покажчик освітніх журналів»), «MLA International Index» («Міжнародний покажчик Американської асоціації сучасної мови»).

Таке якісне зростання журналу в першу чергу залежало від професійної та відповідальної роботи редактора. Аналіз епістолярію дає нам підстави стверджувати, що Л. Винар доклав великих зусиль, аби вивести журнал на міжнародний рівень. В першу чергу це видно з кількості адресатів, з якими здійснювалась кореспонденція. Він налагоджував контакти з вченими світового масштабу, залучав їх до авторського колективу журналу, контактував з науковими установами, що займаються етнічними студіями. За півроку до виходу кожного нового випуску журналу до авторів надсилались листи з пропозицією надіслати матеріали до журналу з тої чи іншої тематики. В своїх зверненнях та пропозиціях редактор чітко формулював вимоги до статей, а також надсилав анкету, в якій автори повинні були вказати свої особисті дані, написати коротку анотацію публікації. В кінці цієї анкети редактор подавав свої відгуки щодо статті.

Зауважимо, що автори журналу не одержували гонорари за свої публікації [39, Арк. 8]. Тому вважаємо великою заслугою редактора утримування журналу на високому професійному міжнародному рівні з таким потужним авторським колективом без фінансового заохочення. Це ще раз підтверджує той факт, що



журнал став дійсно науковою трибуною етнічних досліджень, і публікуватися у ньому було престижно. Про високий рівень популярності журналу серед науковців говорить лист відомого вченого, редактора видання «Dictionary of American emigration history» Франческо Кордаско (Francesco Cordasco), в якому він просить Л. Винара помістити в журналі його статтю про італійських американців [39, Арк. 28]. Він вважав, що «Ethnic Forum» є одним з найкращих історичних та соціологічних видань широкого діапазону [39, Арк. 29].

Про те, що Л. Винара поважали не лише як редактора журналу, але й як фахівця в галузі етнічних студій, говорить той факт, що деякі дослідники, надсилаючи рукопис в редколегію, давали Л. Винару дозвіл вносити корективи в текст на власний розсуд. Для того, аби втримувати високий фаховий рівень видання, статті ретельно відбирались редколегію. Іноді після розгляду редколегії статті поверталися авторам з рекомендаціями та поправками. Особливістю журналу було те, що, традиційно для американських видань, в ньому велику частину займала рубрика оглядів та рецензій на праці з етнічних студій. Редактор ставився до наповнення цієї рубрики не менш скрупульозно, ніж до рубрики з науковими статтями. Він окремо надсилав відомим вченим картки з пропонованими темами для рецензій. Відзначимо, що це були вчені не лише з США та Канади, але й Європи. Серед адресатів є вчені з Данії, Швеції, Англії, Польщі та інших країн. Загалом за 15 років існування часопису (1980-1995) у ньому було запроваджено 46 рубрик, що висвітлювали найрізноманітніші аспекти етнічних досліджень.

Українська тематика на сторінках журналу представлена відносно невеликою кількістю статей, які є дуже різноманітними за змістом, видом і характером викладу матеріалу. З понад 500 наукових статей, опублікованих за 15 років існування «Ethnic Forum», 20 – українознавчі. В тематичному відношенні ці публікації складають кілька груп: наукові статті з історії закордонного українства [355], розвитку української науки на еміграції [196;353], історії української преси в США [195], літературознавства [360], персоналістики [198]; рецензії, огляди. Автори журналу приділили значну увагу різним аспектам історії проживання української спільноти за кордоном, зокрема становленню етнічної преси в США, науковому життю

українців (статті, присвячені визначним науковцям, науковим установам), розвитку видавничої справи, культурному життю українців в еміграції.

Про популярність «Ethnic Forum» свідчать листовні звернення з різних бібліотек до редактора з проханням надсилати примірники журналу. Керівництво бібліотеки Коледжу при Еберісвіцькому університеті (College of librarianship Wales, Aberystwyth University), зверталось з проханням до редактора надіслати примірники журналу, або хоча б їх копії [39, Арк. 131]. Л. Винар чітко реєстрував такі запити, і сьогодні, на основі його записів, можемо зробити висновок, що журнал надсилався до 37 наукових установ світу (серед них установи в Англії, Швеції, Угорщині, Канаді, Польщі та ін.).

На превеликий жаль, з виходом Л. Винара на пенсію в 1995 р. журнал «Ethnic Forum» припинив своє існування, оскільки керівництво університету не змогло знайти вченого відповідного рівня для його редагування. Однак залишилося 28 випусків наукового, багатодисциплінарного часопису міжнародного рівня, який є цінним джерелом для вивчення історії етнічних груп у США і української зокрема.

Як бачимо, заснування Л. Винаром в 1971 р. при Кентському університеті Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій важливим кроком у дослідженні життя етнічних спільнот у США, а редагований ним науковий журнал «Ethnic Forum» за 15 років свого існування став відомим на міжнародному рівні як фаховий, науковий журнал в галузі етнічних досліджень.

Протягом всіх років діяльності в Центрі для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій Л. Винар входив до різних наукових організацій та установ, що спеціалізувались в етнічних студіях та бібліографії. Відомий як вчений міжнародного формату в етнічних студіях, Л. Винар відіграв важливу роль у створенні об'єднання науковців в галузі етнічних досліджень та представників наукових установ, що займаються етнічними дослідженнями з 30 коледжів та університетів в штаті Огайо. Це об'єднання було відомим на державному рівні як Академічна рада етнічних досліджень в Огайо (Academic Council on Ethnic Studies in Ohio), яка несла відповідальність за розвиток академічної програми етнічних досліджень та проектування наукових та довідкових видань в цій ділянці досліджень. З 1978 по 1982 рр. Л. Винар обирався президентом ради. Протягом

цього часу Академічна рада координувала ряд важливих проектів, пов'язаних з етнічними дослідженнями, а також було налагоджено тісну співпрацю з багатьма дослідницькими центрами, що працюють в галузі вивчення етнічних меншин у США та Канаді [351, с.119].

В 1977 р. Л. Винар був обраний на дворічний термін віце-президентом Асоціації для вивчення національностей (СССР та Східна Європа). Діяльність асоціації полягала в популяризації досліджень, пов'язаних з історією, культурою, літературою, релігією, соціологією, економікою, етнографією та іншими суміжними дисциплінами, пов'язаними з дослідженнями національностей і національних меншин в Східній Європі та СРСР.

В 1981-1983 рр. професор Винар був також заступником голови Національної ради етнічних студій в Америці і координував її академічну та науково-видавничу діяльність. З 1981 до 1990 рр. він очолює комітет етнічних архівів, бібліотек і музеїв в Огайо, а з 1983 до 1988 – Комітет досліджень слов'янських і східнослов'янських джерел в Америці і Канаді.

Діяльність Л. Винара в Кентському університеті не зводилася лише до керівництва Центром. З 1971 до 1990 він керував постмагістерськими студіями на бібліотечному факультеті Кентського державного університету, також був опікуном української студентської громади університету, а протягом 1984-87 рр. був головним завідувачем Стипендіальної комісії (Principal Investigator Fellowship grants). Окрім цього, він викладав ряд навчальних курсів, в тому числі про дослідницькі методи в науковій роботі. За активну діяльність в американському науковому житті та Кентському університеті зокрема у 1989 р. Л. Винар був номінований на найвищий професорський ранг університету.

Як бачимо, «зоряний час» Л. Винара в американському науковому житті припадає на 70-80 рр. Це період потужного кар'єрного зросту не лише в рамках університету, але й загально академічного американського наукового світу. З 1995 р. він отримує титул Professor Emeritus та виходить на пенсію. Разом з тим, отримує можливість весь свій час повністю присвятити науково-організаційній праці в українських наукових установах.

## **2.2.6 Науково-організаційна діяльність Л. Винара в українському академічному житті**

Кар'єра в американській науці ні на крок не відсувала наукову працю в українському науковому житті. Український вектор наукової та організаторської праці Л. Винара є не менш насиченим і результативним, ніж американський. З 60-их років Л. Винар активно включається в діяльність українських наукових установ та плідно працює науково. Одразу зауважимо, що цей період позначається відходом Л. Винара від громадсько-політичних справ української еміграції. На першому місці в його діяльності стає наука. В цей період він стає ініціатором створення низки наукових установ, включається до діяльності НТШ та УВАН. Особливе значення в цей час має його організаційна діяльність по створенню журналу «Український історик» та УІТ. Цей аспект діяльності вченого ми детально проаналізуємо нижче.

Розвиток української науки в діаспорі в цей час характеризується активним пошуком нових форм співпраці серед науковців. В цей період окрім УВАН і НТШ в США починають діяти товариства та інституції, що об'єднували дослідників за певними фаховими інтересами з обсягу української тематики. Вони були організовані по типу численних наукових товариств-асоціацій вільних дослідників у США, хоча й продовжували залишатися власне українськими установами. До діяльності більшої частини цих організацій причетний і Л. Винар.

В 1961 р. він ініціює створення Українського бібліологічного інституту. Заснований як приватна наукова установа, Інститут мав на меті здійснення та видання праць, пов'язаних з історією українського друкарства, бібліотек і взагалі бібліографічною проблематикою. Крім того, при інституті планувалось здійснювати опис українознавчих книжкових фондів [174, с.21]. Першим видавничим проектом Інституту стала публікація праці Л. Винара «Історія українського друкарства 1461-1600» [176, с.55]. В цьому ж році Л. Винар разом із колегами ініціює створення УААУП. Зважаючи на ситуацію, що була поширеною в американських університетах відносно інтерпретації східноєвропейської історії – домінування в американському академічному світі російськоцентричних концепцій історії Східної Європи [151, с.19], була створена організація, яка об'єднувала американських професорів українського походження. Українські вчені, об'єднуючись у професійну

організацію, мали надію, що це допоможе в поширенні достовірної науково обґрунтованої інформації про історичний процес на теренах Східної Європи, зокрема і України. Крім того, це сприяло б росту важливості української науки на теренах США, а також – зміцненню контактів між окремими українськими вченими, що працюють в американських наукових установах та університетах. Вже в 1963 р. вона об'єднувала близько 80 українських професорів. На третьому річному з'їзді Асоціації Л. Винара було обрано заступником голови Управи (на той час ним був М. Пап) та призначено архіваріусом Асоціації [175, с.22]. Серед початкових цілей УААУП було видання документів з історії України англійською мовою та створення Американської ради українських професійних товариств [175, с.22]. В період з 1981 по 1984 та з 2006 р. до сьогодні Л. Винар був Президентом Асоціації та доклав зусиль для поширення її діяльності в США, а згодом в Україні. В період другого терміну головування Л. Винара було налагоджено тісні контакти з науковими установами в Україні, за сприяння УААУП в Україні було проведено ряд міжнародних конгресів та конференцій.

В липні 1963 р. було створено Українське генеалогічне і геральдичне товариство (УГГТ). Організаційний комітет по його створенню очолили Л. Винар (голова) та Р. Климкевич (секретар). До управи увійшли: проф. О. Оглоблин (обраний головою товариства), Л. Винар (заступник голови), Р. Климкевич (секретар і скарбник). Членами управи також були: М. Міллер, Г. Лужницький, о. І. Назарко. В планах товариства оголошувалося видання неперіодичних збірників, присвячених генеалогії, геральдиці, сфрагістиці, нумізматиці, біографії та іншим допоміжним історичним дисциплінам [174,с.21]. Вже на початку 1963 р. Товариство нараховувало близько 50 членів, серед яких були історики, генеологи, геральдики, мистецтвознавці, дослідники інших дисциплін, а також любителі геральдики та генеалогії. З 1964 р. почали видаватись «Бюлетні» товариства [176, с.55], в яких публікувались короткі статті зі спеціальних історичних дисциплін, інформація про діяльність членів, хроніка. Діяльність УГГТ була тісно пов'язана з УІТ, оскільки більша частина українських науковців були членами обох організацій.

На запрошення О. Оглоблина Л. Винар з січня 1964 р. став науковим співробітником Східноєвропейського Науково-дослідного інституту ім. В.

Липинського. З 1960 по 1974 рр. Л. Винар працює науковим співробітником Інституту Советських і Східноєвропейських студій у Клівленді. Зауважимо, що на середину 60-их рр. в США працювала велика кількість наукових центрів, найчастіше при великих університетах, які вивчали минуле і сучасне Східної Європи, зокрема Росії, Радянського союзу та народів, що його населяли. Однак, українські еміграційні наукові кола турбував той факт, що більшість досліджень американських вчених здійснювали на основі загальноприйнятої схеми російської історії, що спотворювало висвітлення українського минулого і часто призводило до термінологічної плутанини. Створення Інституту советських і східноєвропейських студій при Джан Керол університеті (м. Клівленд), очолюваного українським науковцем М. Папом, було «великим досягненням української громади у Вільному світі» [72, с.2]. Завданням цієї установи було «підготувати вчителів гайскулів (гімназій – А.Х.) й коледжів до навчання предметів, зв'язаних з комуністичною імперією в ділянках: географії, історії, політичних наук, економіки, філософії, модерних мов, культури й літератури». Також інститут ставив собі за мету вивчення колоніальної політики Москви щодо поневолених народів, «їх змагання до свободи й незалежності від комуністичного режиму». Діяльність Інституту проходила в двох основних напрямках – академічному та науково-дослідному. Викладалися курси з історії Росії поч. 20 століття, Київської Русі, східнослов'янської літератури, східноєвропейської еміграції у США та інших країнах, організовувались наукові конференції. Крім наукових завдань Інститут займався підготовкою гімназійних вчителів, а також проводив наукові конференції, присвячені різним питанням східноєвропейської і радянської проблематики. Під керівництвом співробітників Інституту студенти американських університетів писали магістерські праці, присвячені цим темам.

Із захистом докторської дисертації Л. Винар не припиняє діяльність в УВУ. У 1962 р. на основі габілітаційної праці про А. Войнаровського Л. Винара підвищено до ступеня доцента УВУ, в 1968 р. – до ступеня надзвичайного професора, а в 1974 – до звичайного.

Про те, що вже 60-их рр. Л. Винар здобуває визнання в науковому світі свідчить той факт, що його прізвище з'являється в «Довіднику американських

вчених», присвяченому історикам. Словник містив короткі біографічні дані відомих українських дослідників, зокрема: О. Оглоблина, Я. Пастернака, І. Лисяка-Рудницького, С. Горака, Р. Смаль-Стоцького, І. Шевченка та ін. [176, с.55].

З 60-их рр. розпочинається діяльність Л. Винара і в найбільших зарубіжних українських наукових установах – УВАН та НТШ. УВАН у США постала в 1950 р. як наукова інституція з основним завданням – підтримувати розвиток тих галузей науки, які заборонені чи занедбані на теренах Радянського Союзу та «відносити до світової культури досягнення українського інтелекту» [255, с.6]. Вчені, які згуртувалися в Академії, задекларували, що «УВАН у США продовжує традиції Української академії науки, оформленої законом Української держави 14 листопада 1918 р., що була звершенням багаторічних прагнень українських учених до організованої спільно наукової праці» [255, с.6]. З 1951 р. УВАН починає видавництво англomовного збірника «The Annals» («Аннали»). Тоді ж поступово оформлюються секції та комісії. Варто також зазначити, що в містах США діяли групи УВАН: з 1951 р. – в Детройті, з 1955 – в Денвері, з 1956 – у Вашингтоні, робота яких зводиться в основному до організації конференцій та популяризації видань УВАН.

Діяльність Л. Винара в УВАН пов'язана насамперед з працею в Історичній секції. Її було засновано 10 березня 1952 на чолі з О. Оглоблиним. Л. Винар є членом Історичної секції з 1955 р. [55, с.141]. В 1957 він стає старшим науковим співробітником, в 1963 обраний членом-кореспондентом [8, Арк. 1], а 6 квітня 1969 р. його було обрано дійсним членом УВАН у США [173, с. 73].

Загалом же діяльність Л. Винара в УВАН можна розділити на два періоди: 1955-1980 рр. та 1993 – до сьогодні. Перший період характеризується активною роботою Л. Винара в історичній секції, яка полягала спочатку в участі, а згодом і в організації та проведенні спільних конференцій УВАН з УІТ та НТШ. В 1963 р. Л. Винар виступає на 2-ій конференції українських істориків і дослідників суспільних наук (15 червня 1963 р.) при Історичній секції УВАН з доповіддю «В. Антонович як дослідник козаччини» [174, с.21]. Згодом він активно включається в організацію конференцій Історичної секції УВАН.

В 1960-их рр. з ініціативи І. Лисяка-Рудницького започатковано щорічні конференції українських істориків і дослідників суспільних наук, які, за словами Л. Винара, «були не лише популярними серед українського академічного світу, але причинилися до популяризації та активізації історичних дослідів історіографії на Заході». Співорганізатором конференції 1965 р. став Л. Винар. В підготовці конференції він співпрацював з І. Лисяком-Рудницьким, який звернувся до нього в 1964 р. із пропозицією долучитися до організації чергової конференції істориків УВАН. Погодившись, Л. Винар запропонував, аби конференція була присвячена О. Оглоблину та включала б дві частин: ювілейну та звичайну. Ювілейну частину він вважав «найкращою нагодою, щоб відзначити працю нашого заслуженого історика» [10]. Крім того, Л. Винар вносить пропозицію дати в програму зустрічі інформаційну доповідь «Сучасний стан української історичної науки у вільному світі», вважаючи, що це могло б стати «зачіпкою для дискусії про наші проблеми». І. Лисяк-Рудницький оцінив роботу Л. Винара [12]. Певні корективи в плани конференції вносить смерть дружини О. Оглобина. Він відмовляється від «ювілейних пошанувань» і обмежується доповіддю на пленарному засіданні [9], тому тема конференції коригується і присвячується «Історії України козацької і козацько-гетьманської доби».

Конференція відбулася 20 червня 1965 р. в Нью-Йорку в приміщенні УВАН і пройшла успішно, про що свідчать повідомлення в пресі, наукових хроніках журналу «Український історик» та «Бюлетенів» УВАН. Серед доповідачів були відомі українські дослідники: О. Оглобин, О. Пріцак, Б. Корчмарик, І. Лисяк-Рудницький, Л. Винар, В. Омельченко та ін. На пленарному засіданні О. Оглобин виголосив доповідь «Мій творчий шлях українського історика». На цій же конференції прийнято рішення про проведення наступної конференції, присвяченої 100-літтю М. Грушевського.

У 1966 р. (18 грудня) з ініціативи Л. Винара УІТ, Історична секція УВАН у США та Історично-філософська секція НТШ організували ювілейну конференцію, присвячену 100-річчю з дня народження М. Грушевського. Ця конференція пройшла з великим успіхом в співпраці наукових установ [137, с.58]. Як згадує Л. Винар: «В тих роках ми не звертали увагу на непорозуміння між НТШ та УВАН, лиш змагали



до розвитку української історіографії» [55, с.141]. Відзначимо, що більшість українських вчених, які входили до УВАН, були також членами НТШ, а згодом переважна більшість істориків стала членами УІТ. Не можемо, однак, оминати і той факт, що протягом 60-их рр. серед наукових установ діаспори, зокрема між УВАН та НТШ, не рідко виникали й напружені стосунки. Це було викликано насамперед непорозуміннями між деякими вченими, а також боротьбою за «історичну першість» в українському науковому житті. Проте вважаємо, що проведення спільних конференцій, зустрічей та членство вчених з НТШ та УВАН в УІТ певною мірою полагоджували конфронтацію між установами.

Ці спільні конференції дали поштовх активнішій співпраці науковців протягом наступних років. Найбільш плідною діяльністю Історичної секції була протягом 1970-80-их рр. [55, с.140] та на початку 2000 рр. Відбувались наукові конференції та засідання, в яких брали участь відомі українські вчені – представники різних поколінь українських істориків.

Діяльність Л. Винара в УВАН пов'язана також з роботою Комісії для вивчення історії української еміграції у США. Вона була заснована 9 травня 1953 р. Тодішнім головою комісії було обрано Я. Чижа. Було вирішено запрошувати до діяльності комісії осіб, які відзначились своєю діяльністю в галузі вивчення історії української еміграції в Америці та її діяльності. В планах комісії було зібрання та видання матеріалів з історії українців в США, а також створення при УВАН архівних фондів з даної тематики. Діяльність комісії полягала в організації та проведенні наукових зустрічей. З 1968 р. Любомир Винар стає на чолі комісії.

Окремо варто згадати про діяльність Денверської групи УВАН, в якій Л. Винар брав активну участь. До діяльності групи вченого залучив Л. Биковський. Як згадує він сам, їх зустріч відбулася в 1957 р. Л. Винар «вже тоді мав славу здібного історика, тому я дозволив собі просити його взяти участь у нашій праці, стати членом Групи УВАН і виголошувати час від часу доповіді на теми, над якими він працює» [216, с. 64]. На форумі Денверської Групи УВАН в 1960-их рр. Л. Винар виголосив доповіді «До питання зв'язків України з Англією за часів гетьмана Богдана Хмельницького» (10.08.1957), «Проблема об'єктивізму в історичному досліді» (12.08.1961), «Ранні роки Андрія Войнаровського» (12.08.1961), «Постання

української козаччини і Дмитро Вишневецький» (24.11.1962), «Максим Перебийніс (Кривонос) – трибун української черні» (16.11.1963), «Творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина» (20.03.1965).

Протягом 1980-1990 рр., з огляду на хворобу О. Оглоблина, історична секція не була активною. Відновлення її діяльності пов'язане з обранням на посаду голови Л. Винара в 1993 р.. З цього часу починається другий період діяльності Л. Винара в УВАН, який пов'язаний з його керівництвом Історичною секцією та Видавничою комісією Академії. На чолі Історичної секції УВАН Л. Винар зумів об'єднати українських істориків діаспори та України. Діяльність секції концентрувалась у двох напрямках – науково-організаційному та науково-видавничому. Важливим напрямом її роботи є співпраця з українськими науковими установами (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Інститут історії України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут української літератури ім. Т. Г. Шевченка тощо). Л. Винар керує діяльністю Видавничої комісії УВАН. За його головування продовжилось видавництво періодичних видань Академії («Анали», «Вісті УВАН», «Науковий збірник», «Джерела до новітньої історії України»), а також прийнято Правильник (Статут), який регулює основні напрямки та повноваження роботи комісії [38].

Важливою складовою науково-організаційної діяльності Л. Винара є його співпраця в НТШ, яке після припинення його діяльності на території України відновило свою працю в 1947 р. в Німеччині, майже одночасно в США, а згодом продовжило свою діяльність в Канаді. Крім того, НТШ має наукові осередки в Європі та Австралії. Діяльність цих чотирьох осередків координує Головна Рада НТШ. За статутом Товариство складається з прихильників, кореспондентів, звичайних, дійсних та почесних членів. Діяльність НТШ проходить в рамках 5 секцій, на чолі яких стоять директори та їх заступники. Членами секцій стають дійсні члени та члени-кореспонденти, при чому допускається приналежність лише до однієї секції.

Діяльність Л. Винара в Товаристві починається зі співпраці в Клітині НТШ в Клівленді, очолюваної В. Радзиковичем. Відомо, що в 1959 р. цей осередок проводив цикл наукових вечорів, присвячених різним аспектам вивчення постаті І.

Мазепи. На одному з таких засідань (3 жовтня 1959 р.) Л. Винар зачитав свою доповідь «Причини та наслідки упадку І. Мазепи», в якій на основі аналізу джерел та літератури зробив спробу пояснити причини поразки гетьманських військ і взяття російською армією гетьманської столиці – м. Батурина.

В 1962 р. Л. Винар був обраний на посаду секретаря НТШ у Клівленді. В хроніці НТШ за 1964-65 рр. прізвище Л. Винара знаходимо в списку звичайних членів НТШ [178, с. 59]. У 1967 р. О. Оглоблин рекомендує кандидатуру Л. Винара на дійсного члена [13, Арк. 2].

Історично-філософічна секція НТШ в 60-70-их рр. була тісно пов'язана з Європейським НТШ, оскільки в 1965 р. Директором секції було обрано В. Кубійовича, а осідком секції стало м. Сарсель у Франції, там же був осередок праці над «Енциклопедією українознавства». В. Кубійович перебував на чолі Європейського НТШ з 1952 р. Після його смерті в 1985 р. відділ НТШ в Сарселі очолив А. Жуковський. З 50-их рр. Л. Винар успішно налагоджує співпрацю з В. Кубійовичем. Одним з основних напрямків діяльності Л. Винара в НТШ було опрацювання гасел до «Енциклопедії українознавства» (загалом Л. Винар опрацював понад 80 гасел до україномовного видання), а пізніше і до англomовної «Encyclopedia of Ukraine» («Енциклопедія України»).

В 60-их рр. Л. Винар звертався до В. Кубійовича як редактор «Українського історика», обговорюючи проблеми журналу, новоствореного УІТ та можливість співпраці між українськими науковими установами. Обговорювалась навіть пропозиція спільного видання «Українського історика» з НТШ та УВАН. 24 квітня 1971 р., після подання дирекцією Історично-філософічної секції НТШ в Європі, Головна рада затвердила Л. Винара дійсним членом товариства [163, с.6].

Співпраця УІТ з НТШ полягала також у проведенні спільних наукових конференцій, зустрічей. Було заплановано кілька видавничих проектів. Діяльність Товариства частково висвітлювалась на сторінках «Українського історика» у рубриці «Хроніка». Так, наприклад, в журналі висвітлювався процес підготовки відзначення 100-річчя НТШ, Л. Винар зокрема висловлював свої побажання та думки з приводу видання наукового збірника, присвяченого цій даті, вказував на необхідність створення джерельної історії Товариства, на основі якої можна було б

проаналізувати всі етапи його діяльності [106, с.150]. Крім того, УІТ відзначило століття НТШ виходом спеціального випуску «Українського історика» [326].

11-12 жовтня Історично-філософічна секція в співпраці з УНІГУ, УВАН та УІТ провела конференцію з нагоди 100-ліття заснування НТШ [324]. В конференції взяли участь О. Субтельний, Г. Грабович, О. Оглоблин, Я. Падох, Б. Кравців та інші вчені. Л. Винар виголосив доповідь «Розвиток української історичної науки в НТШ за М. Грушевського» [31, Арк. 2].

В 1973 р. відбулися вибори нової дирекції ІФС НТШ, Л. Винара було призначено одним із заступників директора секції. Крім того, йому було доручено створення плану відновлення діяльності Історичної Комісії. Цими виборами директором секції в черговий раз було обрано В. Кубійовича. Заступників директора було обрано так, щоб вони з одного боку репрезентували різні країни, а з іншого – різні наукові ділянки. Тоді ж було узгоджено новий план діяльності та сформовано чотири комісії, Історичну очолив Л. Винар [295]. «Рівночасно вирішено видати ювілейне число записок НТШ, присвячене століттю Товариства (редактор – Л. Винар, заст. – О. Добровольський)» [177, с.245]. Цей проект, на жаль, не був реалізований. До століття НТШ було опубліковано працю В. Лева «Сто років праці для науки й нації» [275], яка, однак, зазнала критики з боку Л. Винара: помилкові дані, не підтвержені джерелами; фактичні помилки, неправильне оформлення бібліографічного опису в додатках тощо [156].

З 1992 р. і до сьогодні Л. Винар є заступником голови Історичної секції НТШ. Перебуваючи на цій посаді, він реалізовує спільно з Товариством проекти, що здійснювались в УІТ, УВАН та СНР. Крім того, вчений долучився до важливого видавничого проекту НТШ – створення «Енциклопедії української діаспори».

Безперечно, провідним напрямком науково-організаційної діяльності Л. Винара є його діяльність в УІТ та редагування журналу «Український історик». Як згадує Л. Винар, «концепція організації незалежного товариства істориків і дослідників допоміжних історичних наук скристалізувалася в 1955-1962 рр., дозріла в 1963 р., в якому появилось перше число журналу «Український історик» і остаточно зреалізувалося в кінці 1964 і на початку 1965 р., коли покликано до життя Ініціативну Групу Українського Історичного Товариства» [145, с.37]. Створення

самостійного товариства українських істориків у діаспорі засвідчило прагнення оберігати кращі традиції української історичної науки та підносити її міжнародний авторитет. З цих міркувань УІТ серед своїх головних завдань визначило: «Пильнувати і боронити інтереси вільної української історичної науки та її найкращі традиції;... причинитися до розбудови вільної української історичної науки і тим самим виконати свій обов'язок перед українською і світовою наукою й перед українським народом» [145, с.50].

Загалом, до 1990-их рр. діяльність УІТ проходила в двох площинах: науково-організаційній та науково-видавничій. Вже приблизно в 1970-их рр. «Український історик» став загальноновизнаним журналом української наукової історіографії, а в УІТ об'єднано дослідників різних генерацій українських істориків. В обіжному листі за 1965 рік зустрічаємо інформацію про позитивні відгуки в американських виданнях на появу «Українського історика», а також про те, що «...редакція «Гісторікал Абстрактс» – найповажнішого журналу історичної бібліографії – рішила індексувати статті із «Українського історика», що це є наш великий успіх. Також численні американські і канадійські бібліотеки є нашими передплатниками» [285, с.265]. Для популяризації своєї діяльності УІТ налагодило співпрацю не лише з українськими (УВАН у США і Канаді та їхніми історичними секціями, з НТШ в Америці, Європі, Канаді й Австралії, УВУ в Мюнхені та ін.), але й зарубіжними науковими установами, долучившись до західного наукового життя.

Важливою подією, яка вивела діяльність УІТ на міжнародний науковий рівень, стало включення товариства до Американської історичної асоціації (American Historical Association – АНА) – престижної і найбільшої організації американських істориків. За словами Л. Винара, «це дало прямий доступ до міжнародних історичних конгресів, конференцій і з'їздів, а також допомогло нам стати в обороні переслідуваних українських істориків і діячів в поневоленій комуністичній Україні... В тому часі ми працювали подвійно: за наших істориків-колег в Україні, які не мали змоги об'єктивно висвітлювати й аналізувати різні періоди історії України через партійно-комуністичну владу, і за себе самих – себто істориків-емігрантів і діаспорників. До 1991 р. прийшлося нам репрезентувати українську історичну думку на міжнародному форумі» [143, с.124]. З того часу

інформація про співпрацю УІТ з Американською історичною асоціацією періодично з'являлась на сторінках УІ. УІТ брало участь у річних з'їздах АІА в Нью-Йорку [329, с.144]. В 1979 р., з ініціативи Л. Винара, одна з сесій була присвячена аналізу стану української історіографії і завданням українських істориків [293, с. 165], а в 1990 р. УІТ та АІА провели спільну сесію на тему «Гласність і сучасний стан української історіографії: вибрані питання» [318, с. 221].

Через діяльність УІТ відбувалась популяризація української науки на Північноамериканському континенті. Цей процес відбувався в кількох напрямках. По-перше, це здійснення істориками членами УІТ ґрунтовних наукових досліджень з тих періодів історії України, які не досліджувались або фальсифікувалися в радянській Україні, їх публікація в УІ та окремими монографіями. Варто зауважити, що в журналі друкувались праці не лише українських вчених, але й зарубіжних дослідників. Основними темами, що розроблялись в журналі, були: історія України (княжа доба, козаччина, період національно-визвольних змагань); теоретичні питання української історіографії (зокрема щодо визначення понять «українська історіографія», схема історії України, термінологічні проблеми наукового апарату української історіографії) та джерелознавства. Окремо варто згадати про археографічні публікації журналу – джерел з історії України із зарубіжних архівів, публікація джерельних матеріалів до історії розвитку української історичної науки в діаспорі тощо.

Ще одним напрямом діяльності товариства є організація та проведення наукових зустрічей та конференцій на міжнародному рівні із залученням західних науковців. Починаючи з 1966 р., УІТ зніціювало періодичні наукові конференції, присвячені ювілейним рокам життя М. Грушевського (пізніше – Д. Дорошенка, О. Оглоблина та ін.).

Л. Винар активно працював над встановленням співпраці УІТ з Американською асоціацією для поширення слов'янських студій (АААSS). 25-27 березня 1970 р. в рамках річного з'їзду Асоціації відбулася перша конференція УІТ, яка була присвячена розгляду проблеми стану українознавчих досліджень в США і Канаді. Крім того, українські вчені взяли участь в секційних засіданнях,

доповнивши програму конференції, де озвучили головні проблеми української науки серед американських учених.

В 1972 р. відбулася конференція-з'їзд УІТ у Канаді. В планах товариства зазначалося: «Запляновано перший науковий з'їзд УІТ в Вінніпегу під час конференції канадських істориків на Манітобському університеті... На конференції канадських істориків одна секція буде присвячена українській тематиці...після налагодження корисної співпраці з Американською історичною асоціацією і AAASS, приступаємо до співпраці з канадськими історичними товариствами» [272, с.144].

В 1978 р., в рамках щорічного з'їзду Канадської асоціації славистів, у співпраці УІТ, Канадського інституту українських студій і Українського наукового інституту Гарвардського університету була організована історична конференція [292, с.191].

Активна організаційна діяльність та участь УІТ в різноманітних конференціях в основному здійснювалась завдяки наполегливій праці Л. Винара. Товариство брало участь і було організатором численних конференцій і конгресів в США, Канаді, Європі, Україні в тому числі у співпраці з іншими (українськими і неукраїнськими) науковими установами [208, с.31].

На одному з перших місць в діяльності УІТ стоїть науково-видавнича діяльність. Вже в перші роки існування Товариство накреслило видавничий план, який в міру фінансових можливостей мав поступово реалізовуватись. Одним з перших важливих видавничих проєктів, здійснених УІТ, була публікація «Історичного атласу України», створеного І. Теслею та Є. Тютюком. Л. Винар був редактором цього видання. Як зазначив Іван Тесля: «Завдяки наполегливій і щирій співпраці і ентузіазмові проф., д-ра Л. Винара працю над атласом доведено до успішного кінця» [323, с. 14]. Створення цього видання можна вважати важливим успіхом співпраці УІТ та українських науковців.

Загалом, за роки своєї діяльності УІТ здійснило цілий ряд важливих видавничих проєктів. Видано 8 книжкових серій з важливих тем української історії та історіографії: «Історичні монографії», «Історичні студії», «Українські вчені», «Грушевськіяна», «Мемуаристика», «Українсько-єврейські студії», «Епістолярні джерела грушевськознавства», «Оглобляна». Активна видавнича діяльність товариства дала можливість українським вченим опублікувати свої праці (а в

еміграційних умовах це було нелегко) та поширити їх. Тут варто зазначити, що праці, опубліковані істориками діаспори (серед них значна кількість – члени УІТ), не втратили своєї наукової вартості дотепер. Частина досліджень опублікована англійською мовою. Питання, якою мовою мають публікуватися українські вчені на Заході, чітко вияснив Л. Винар в одній зі своїх публікацій: «...наша відповідь виразна: українською, англійською і іншими світовими мовами. Друкування історичних праць українською мовою не лише збагачує українську історичну літературу, але zarazом виводить українську мову на міжнародний форум. Також немає жодної причини, щоб історики не друкували своїх праць англійською мовою і зробили їх більш доступними для ширшого круга учених, які не володіють слов'янськими мовами. Друковані історичні праці на належному науковому рівні є найкращою запорукою успіхів української історіографії на Заході» [145, с.185].

УІТ здійснювало організацію наукових конкурсів та заснування спеціальних грошових нагород для вчених, які досліджували українознавчу проблематику [ 285, с.277]. Так, в 1984 р. УІТ проголосило конкурс на працю, присвячену історії України, історіографії, або ж проблемі термінології та схемі української історії. Конкурси, організовані УІТ стимулювали науково-дослідницьку діяльність, підтримували проведення українознавчих досліджень. В них брали участь дослідники різних поколінь.

Не можна також не згадати цінні ініціативи Л. Винара в УІТ, які мали на меті поширення знань про Україну та українських науковців в світі, однак, на жаль, не були реалізовані. З 80-их рр. на сторінках УІ, в бюлетенях та обіжниках УІТ обговорювалося питання створення біографічного словника українських істориків, який містив би прізвища українських істориків та дослідників спеціальних історичних дисциплін, що працювали в діаспорі. Пізніше, в 1996 р., Л. Винар звернувся до цієї ідеї знову, і на сторінках УІ з'явилась інформація про те, що «в Україні і на Заході вже тепер існує поважна прогалина відносно основних біографічно-бібліографічних даних про українських науковців. Словник плянується видати в двох мовах: українській та англійській» [45, с. 470]. Власне ідею поширення відомостей про українських вчених діаспори Л. Винар частково втілював шляхом публікацій коротких біографічних нарисів про них на сторінках УІ, однак,



публікація запланованого біографічного словника сприяла би поширенню інформації про відомих українських науковців серед англомовних читачів.

Іншим важливим проектом, який ініціював Л. Винар, було дослідження українського життя в Америці, а саме – створення «Історії українців в США». Видання було заплановано в двох томах, з висвітленням історії української еміграції, розвитку релігійного, політичного, культурного, економічного, наукового життя та інших аспектів історії українців Америки. Крім того, Л. Винар висловлював необхідність створення бібліографічного довідника «Українці в ЗДА», довідника українського життя в США та ін. В одній із публікацій вчений зазначив: «Треба з жалем ствердити, що українські наукові установи дотепер не допомогли в активізації дослідження історії українців в ЗДА.... наша записка не претендує на вичерпність. Головним її завданням було викликати дискусію і причинитися до реалізації декількох необхідних проектів. Це дало б добру основу для розгорнення наукової праці і опрацювання інших необхідних монографій і студій з цієї занедбаної ділянки» [138, с.88].

Заслугою Л. Винара є також те, що він один з перших ініціював дослідження та популяризацію постаті М. Грушевського в зарубіжному науковому світі. Як уже згадувалось, вже з перших років заснування УІТ з ініціативи Л. Винара однією з провідних ділянок дослідження обирає вивчення життя, діяльності та наукової спадщини М. Грушевського. Переломним роком в народженні нової наукової дисципліни вважається 1966, у зв'язку з відзначенням УІТ 100-ліття з дня народження Грушевського, та проголошення його «роком Грушевського». Тоді ж виходить окреме число УІ, повністю присвячене М. Грушевському. З того часу цей науковий журнал став матеріально-методичною базою для розвитку грушевськознавчих студій на Заході. З 1972 р. на його сторінках було започатковано постійну тематичну рубрику «Грушевськіана». Згодом найбільш цінні з її матеріалів видавалися окремими книжками в серії «Грушевськіана» за редакцією Л. Винара (на сьогодні видано 8 випусків) та серед інших видань УІТ, зокрема у видавничій серії «Історичні студії». При архіві УІТ було організовано окрему секцію, яка містить праці М. Грушевського, а також опубліковані і неопубліковані матеріали про нього.

Кожну з ювілейних дат М.С. Грушевського УІТ щоразу відзначало оригінальними науковими ініціативами. До столітнього ювілею історика, 50-річчя від дня його смерті, 125-річчя, 130-річчя й 135-річчя від дня народження було видано тематичні томи УІ – за 1966 рік (ч. 1-2), 1984 (ч. 1-4), 1991 (ч. 1-2), 2004/2005 (ч. 3-4/1), а також спеціальні випуски журналу в яких всі публікації були пов'язані з М. Грушевським – «Михайло Грушевський: діяльність і творча спадщина» (об'єднаний том за 1991/1992, ч. 3-4/1-4), «Михайло Грушевський: студії і матеріали» (1996, ч. 1-4) та «Михайло Грушевський: життя, діяльність, творчість» (2002, ч. 1-4). Всі ці збірники вміщують наукові дослідження авторів з діаспори та з України, а також передрук останніх статей М. Грушевського, що вийшли за життя й одразу по смерті вченого, його недруковану й маловідому літературну спадщину, архівні документи, спогади, публіцистику й промови, матеріали наукової хроніки про ювілейні відзначення.

УІТ за ініціативою і при безпосередній участі Л. Винара виступало організатором ряду конференцій, як в діаспорі, так і в Україні, присвячених ювілеям М. Грушевського. Серед них – конференції в Детройті (7 травня 1966 р.), Мюнхені (грудень 1984 р.), у Львові (27-29 серпня 1991 р.), в Торонто (9 листопада 1991 р.), в Києві (24-25 вересня 1996 р.), в Острозі (28 вересня 1996 р.), у Львові (28 вересня 2001р.), в Нью-Йорку (17 березня 2002) та інші.

Перед Л. Винарем і як редактором журналу, і як науковцем лежала величезна відповідальність: зуміти переконати у потребі організації УІТ і згуртувати навколо нього науковців, які б вивчали М. Грушевського та його добу, а також здійснювати видання архівних та джерельних матеріалів. В цьому напрямку Л. Винарем було опубліковано численні джерельні матеріали, зокрема видання з коментарями автобіографій М. Грушевського 1906, 1928 рр., епістолярної спадщини вченого тощо. Л. Винар став засновником серійного видання УІТ «Епістолярні джерела грушевськознавства», в якому друкується листування М. Грушевського з його сучасниками і співробітниками. Це унікальні джерельні матеріали до історії української культури й інтелектуальної історії України кінця XIX – початку XX століття.

З діяльністю УІТ та Л. Винара зокрема був пов'язаний важливий проект – здійснення англомовного перекладу «Історії України-Руси» М. Грушевського, ідея якого зародилася в 60-их рр., проте, можливість її реалізації з'явилася лише у 90-х, заходами КІУС. В передмові до першого тому його редактор Франк Сисин високо оцінює роль Л. Винара у реалізації ідеї англомовного перекладу монументальної праці М. Грушевського [58, с.266].

Сьогодні УІТ активно поширює свою діяльність в Україні. Починаючи з 1990 р., завдяки передусім зусиллям свого головного редактора, УІ долучився до наукового життя в Україні. Налагодились контакти УІТ з університетами Львова, Києва, Дніпропетровська, Чернівців, Ужгорода, Луцька, Кам'янця-Подільського, Черкас, Запоріжжя, Одеси, Острога та інших міст України, а також з інститутами НАН України, НТШ у Львові. В ряді згаданих університетів створено осередки УІТ. До числа співробітників та авторів УІ долучилися науковці з університетів та академічних установ України.

Діяльність Л. Винара в українських наукових установах гармонійно поєднувалась у праці на посаді президента Світової наукової ради Світового конгресу українців (СКВУ, пізніше – СКУ). Власне на чолі СНР він намагався досягти об'єднаної конструктивної роботи провідних українських наукових установ, а з початком 90-их рр. долучити їх до активної співпраці з науковими та навчальними центрами в Україні. СНР має свою історію, яку умовно можна розділити на два періоди – до 1991 р., та з 1991 р. до сьогодні. Такий поділ зумовлений, в першу чергу, змінами завдань та напрямків діяльності українських наукових установ, а відтак і СНР, після становлення незалежності України. Варто також зазначити, що напрямки діяльності Ради в значній мірі залежали від коректив президентів установи, а тому, у кожному періоді діяльності доцільно виокремити підперіоди, які поділяємо згідно каденцій президентів СНР: I. – організаційний, пов'язаний з головуванням першого президента СНР Я. Падеха; II. – налагодження активної діяльності СНР, пов'язаний з головуванням Л. Винара; III. – продовження діяльності СНР в заданих напрямках, час головування В. Омельченка. В другому періоді виділяємо 2 підперіоди: I. – реорганізаційні зміни в СНР, пов'язані з отриманням Україною незалежності, час головування Ю. Книша; II. – новий етап

діяльності СНР, корегування завдань, тісна співпраця з Україною, період головування Л. Винара.

Історія Ради тісно пов'язана з історією Світового Конгресу Українців. Учасники першого конгресу, що відбувся 12-19 листопада 1967 р. в Нью-Йорку прийшли до висновку про необхідність об'єднання українських наукових сил та зміцнення співпраці між окремими науковими установи. В результаті постала ідея про створення Наукової Ради, як координуючого центру українського наукового життя в діаспорі, який включав би різні наукові установи.

В силу ряду причин втілення цієї ідеї відбулося лише через 10 років – 23 листопада 1978 р. під час III Конгресу СКВУ в Нью-Йорку. Згідно прийнятого проекту Правильника, Наукова Рада складалася з Президії і членів-відпоручників або делегатів їхніх установ, які «інформують свої інституції про діяльність Наукової Ради і беруть участь у діяльності цієї світової надбудови українського життя». Тоді ж було обрано Управу Ради, на чолі з президентом – Я. Падохом. Власне з цього моменту розпочинається перший, організаційний етап діяльності СНР.

На Четвертому СКВУ, що відбувався з 30 листопада до 4-ого грудня 1983 р. в Торонто, учасники зборів вибрали Номінаційну Комісію, яка одногolosно обрала Любомира Винара головою НР, Василя Омельченка (УВАН у США) заступником голови, і Осипа Мартинюка (УААУП) секретарем-скарбником.

Як новообраний голова Л. Винар одразу сформулював завдання НР для її майбутньої діяльності: «У першу чергу Наукова Рада повинна змагати до об'єднання усіх українських наукових і високошкільних установ в Європі, Америці, Канаді та Австралії. Як світова надбудова наукових установ, згідно із статутом, Наукова Рада репрезентує і координує наукову діяльність в діаспорі, а разом являється «науковим рам'ям» СКВУ у всіх наукових справах. Також мусимо активно протидіяти русифікації української науки і культури в советській Україні і фальсифікації історії України на Заході. У співпраці із науковими установами, Наукова Рада постарается опрацювати загальний плян наукової діяльності, а разом буде допомагати, у міру своїх спроможностей, поодиноким науковим і високошкільним науковим установам ... Наукова Рада намагатиметься об'єднати і «великі», і «малі» наукові установи – і лише в гармонійній співпраці і взаємопошані

до усіх членів – установ буде запевнений успіх діяльності наукових установ і українських науковців у вільному світі» [104, с.8].

Завдання, які ставили перед собою члени НР: «Репрезентувати українські наукові і науково-навчальні установи у вільному світі та координувати наукову діяльність; допомагати розвитку української науки і діяльності окремих українських наукових установ; опрацювати глобальний план наукової діяльності в діаспорі у співпраці з українськими науковими установами і цей план систематично реалізувати; пильнувати і боронити інтереси вільної української науки і продовжувати її кращі традиції», реалізовувались шляхом здійснення конкретних важливих проектів.

Одним із перших проектів, реалізованих СНР, була активна допомога в підготовці та проведенні конгресу до 1000-ліття Хрещення України, організованого з ініціативи УВУ та НТШ в Європі, який відбувся з 28 квітня до 2 травня 1988 р. в Мюнхені. Президію СКВУ та НР на Конгресі представляв Л. Винар. Підсумовуючи його результати, вчений зазначив: «Без перебільшення можна ствердити, що це була вийняtkово вдала наукова імпреза, організована спільними зусиллями наукових установ, і стала гідним відзначенням 1000-ліття Хрищення української середньовічної держави» [67, с.279].

Ще одним важливим проектом СНР стало створення Термінологічної комісії історії України [291], головними завданнями якої були: «Виготовити відповідні матеріали про термінологію в контексті періодизації українського історичного процесу починаючи від ранньої доби і середньовіччя аж до найновішого періоду історії України. Заразом Комісія зложить для обговорення і затвердження для вживання в історичній літературі список головних термінів (концепцій) з відповідними поясненнями, які охоплюють розвиток українського народу і української держави. Термінологія буде подана в українській, англійській, німецькій і французькій мовах» [291]. Варто зауважити, що на створення Термінологічної комісії значною мірою вплинули власні наукові зацікавлення та переконання голови СНР Л. Винара, який вважав узгодження історичної термінології одним з пріоритетних завдань українських науковців на Заході.

Особливу роль у діяльності СНР відігравала участь у організації наукових імпрез – конгресів та конференцій. Окрім уже згаданого конгресу 1000-ліття хрещення Русі, під патронатом СНР протягом 1985-1989 рр. було проведено ряд важливих зустрічей та конференцій, присвячених обговоренню сучасного стану українознавства на Заході і завданню українських учених, важливим питанням української термінології і періодизації Східної Європи, зокрема України, 20-річному ювілею діяльності Українського Історичного Товариства (1965-1985) та ін.

З поточних справ СНР варто згадати про те, що з ініціативи Л.Винара в січні 1984 р. було створено її Архів, а також організовано Пресову Службу Наукової Ради (ПСНР) «для інформації громадянства і установ про нашу працю, а також видатніші події в українському науковому житті» [104, с.19].

Загалом, аналізуючи звітну документацію, приходимо до висновку, що починаючи з року заснування (1978) до початку 90-их рр. СНР здійснила цілий ряд важливих проектів, а також максимально наблизила виконання основного свого завдання – об'єднання українських наукових установ та координації їх діяльності.

Період початку 1990-их рр. помітно вплинув як на діяльність українських наукових установ, так і на СНР. Глобальні зміни на геополітичній карті світу, поява нових пріоритетних наукових завдань змусили українських діаспорних вчених переглянути та відкорегувати напрямки діяльності українських наукових установ. Відтак протягом 1990-1998 рр. діяльність СНР в значній мірі послабилась. Завершення реорганізаційних змін та новий етап розвитку СНР настає після повторного обрання Л. Винара її президентом. 5 грудня 1998 р. на четвертій пленарній сесії Сьомого СКУ в Торонто прийнято резолюції про відновлення діяльності Наукової Ради, яку очолив Любомир Винар, президент УІТ і віцепрезидент УВАН у США.

Від цього часу започатковано новий етап діяльності Світової Наукової Ради. Вже 18 лютого 1999 р. на засіданні Президії СКУ обговорено і затверджено план діяльності Наукової Ради, в якому наголошувалось на потребі її організаційної розбудови, опрацювання нового Правильника (статуту), налагодження співпраці з науковими установами в діаспорі й Україні.

Загалом, протягом 1998-2008 рр. діяльність СНР реалізовувалась в двох основних напрямках: науково-організаційному та науково-видавничому.

Особливий акцент було зроблено на співпраці з науковими установами в Україні. Поїздки голови СНР на міжнародні конференції в Україні мали значний вплив на встановлення безпосередньої співпраці між науковими установами і університетами в Україні та на організацію наукових конференцій і конгресів. За цей період, завдяки старанням голови СНР, було налагоджено співпрацю з найбільш поважними науковими установами в Україні, серед яких варто згадати: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів), Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (Київ), Інститут історії України НАН України (Київ), Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського (Київ), а також НТШ у Львові, Національний Університет «Києво-Могилянська Академія» (Київ), Національний Університет «Острозька Академія» та Інститут дослідження української діаспори при ньому (Острог), Національний університет ім. Т. Шевченка (Київ), Національний університет ім. Франка (Львів), Чернівецький Національний університет ім. Ю. Федьковича (Чернівці), Кам'янець-Подільський державний університет (Кам'янець-Подільський), Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка (Дрогобич) та інші.

В другий період діяльності СНР значно збільшилась кількість видавничих проєктів: було опубліковано усі матеріали Першого (3 томи), Другого (4 томи) та Третього (3 томи) конгресів істориків, у співпраці з Інститутом дослідження української діаспори вийшли друком монографії О. Оглобина, присвячені гетьману Мазепі та Переяславській раді, а також три томи Наукових записок – збірників доповідей Міжнародної наукової конференції «Українська діаспора: проблеми дослідження».

Варто також зазначити, що СНР брала участь не лише в науковому житті України. Українські вчені, згуртовані в СНР, активно відгукнулися на ряд політичних подій, що відбувалися в Україні протягом останніх 10 років. Свідченням тому є протести та звернення, висловлені в різний час.

Таким чином, активна діяльність Л. Винара в українському науковому світі починається від 60-их рр. і триває до сьогодні. Вчений є організатором створення та

ідейним натхненником низки українських наукових товариств – Українського бібліологічного інституту, УГГТ, Інституту дослідження ССРСР, УААУП тощо. Справою усього життя вченого стало УІТ та редакторська праця в журналі «Український історик». Л. Винар – активний учасник в діяльності УВАН та НТШ. Головування в СНР дало вченому можливість гармонійно поєднати та координувати діяльність українських наукових установ, в яких він співпрацював та долучити до спільної діяльності інші наукові товариства діаспори, а згодом і України.

### **2.3. Участь у творенні соборної української науки**

У серпні 1990 р. Любомир Винар вперше здійснив багаторічну мрію – відвідав Україну як учасник Першого конгресу Міжнародної асоціації українців у Києві. У виступі на конгресі запропонував відмовитися від концепції історії України, обумовленої «Тезами до 300-річчя возз'єднання України з Росією», а також проголосити Ювілейний рік Михайла Грушевського, що було одностайно і з великим захопленням підтримано присутніми. З цього часу розпочинається активна співпраця Л. Винара з українськими вченими, а відтак співпраця головних українських наукових установ в діаспорі та Україні. Це відкрило велике поле діяльності для Л. Винара як президента УІТ та члена інших наукових установ. З цього приводу він писав: «... між нами, істориками з Заходу і України тепер, в часи відновлення держави, прірви нема, і ми всі творимо одну українську історичну науку і спільно маємо репрезентувати історіографію перед власним народом і світовою наукою» [145, с.313]. З початком 90-их рр. Л. Винар налагоджує тісні контакти з академіками М. Жулинським та Я. Ісаєвичем, що дало почин проведенню великої кількості спільних наукових заходів. Основними темами наукових зустрічей стають проблеми розвитку української історичної науки, історія діяльності українських наукових установ в діаспорі. На теренах України починає розвиватись грушевськознавство.

Протягом 1990-их – початку 2000-их рр. Л. Винар відвідує Україну як учасник та організатор ряду важливих наукових заходів. Окрім вже згаданої участі Л. Винара в I Конгресі МАУ, він бере участь у міжнародній конференції, що відбулася у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника з доповіддю «Зберігання культурної



спадщини: слов'янська та українська преса в Америці». В цей час вчений активно налагоджує контакти з українськими університетами, де засновуються клітини УІТ в Україні.

В цей період активною була науково-видавнича діяльність Л. Винара. В 1992 р. вийшла перша книга, видана українськими вченими України та діаспори. Це була праця М. Грушевського «На порозі Нової України: Статті і джерельні матеріали» [239], зредагована Л. Винарем. Тоді ж вийшов його перший збірник праць в Україні «Силуети епох» [136], який отримав схвальні рецензії [334]. Л. Винар став співредактором збірника наукової конференції, присвяченої 125-ій річниці з дня народження М. Грушевського [286]. Згодом в Україні почали систематично з'являтися праці вченого, його стали запрошувати до редколегій наукових збірників, що видаються в українських університетах, а також до наукової ради «Українського історичного журналу», яка передбачає залучення провідних фахівців з усього світу для вирішення складних наукових проблем у галузі української історії. До Л. Винара поступово приходять визнання в науці України.

10-11 жовтня 1995 в Києві відбулась конференція, присвячена 30-літтю УІТ. Учасники конференції одностайно відмітили великі творчі й організаційні заслуги перед українською наукою засновника і голови УІТ та головного редактора УІ. Було прийнято рішення почати клопотання перед Вченою Радою Київського університету ім. Т. Шевченка про присвоєння проф. Л. Винару звання почесного професора [244, с.4].

В 1994 р. президією НТШ у Львові він був нагороджений медаллю М. Грушевського, в 1996 – «Дипломом за визначний внесок у справу повернення Україні М. Грушевського» (Київ). Його було обрано почесним академіком Університету «Острозька академія» (1999), почесним доктором Чернівецького національного університету (2002), почесним професором Волинського державного університету (2006), почесним доктором і професором Національного університету «Острозька академія» (2006).

На особливу увагу заслуговує ініціатива та участь Л. Винара в організації міжнародних конгресів та конференцій. У співпраці СНР з МАУ було організовано

Четвертий Міжнародний конгрес МАУ в Одесі (1999) та П'ятий – в Чернівцях (2002).

Одним з найважливіших проектів, ініційованих Л. Винарем у співпраці з українськими вченими, вважаємо підготовку та організацію міжнародних конгресів українських істориків, перший з яких відбувся 16-18 травня 2000 р. в Чернівцях. В Оргкомітеті конгресу були Л. Винар (співголова), О. Баран, В. Верига, А. Жуковський і С. Козак. У конгресі взяло участь 320 істориків з України, Польщі, Америки, Канади, Франції, Австралії й інших країн. Тоді ж було прийнято рішення про проведення конгресів що два роки на базі найвідоміших українських університетів.

У вересні 2003 р. в Кам'янці-Подільському відбувся Другий міжнародний конгрес істориків. УІТ на чолі з Л. Винарем було ініціатором і конгресу, співорганізатори – СНР, Міністерство освіти і науки України, Інститут історії України НАН України, УВАН у США та Кам'янець-Подільський державний університет. У ньому взяло участь біля 500 дослідників з різних країн. Обговорювалися важливі питання – від методики викладання історії України в високих школах гуманістичного і технічного напрямів до актуальних наукових проблем. Усі конгресові доповіді видано в 4-х томах, співредактором яких став Л. Винар.

Третій Міжнародний конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу» відбувся 17-19 травня 2006 р. у Волинському державному університеті ім. Лесі Українки в Луцьку за участі понад 400 науковців з різних країн. Співорганізаторами Конгресу також були Міністерство освіти і науки України, Інститут історії України НАН України, УІТ (Європа, Америка, Канада, Україна), Історична секція УВАН у США, Волинський національний університет ім. Лесі Українки. Організаційний комітет очолювали ректор Волинського університету І. Коцан та президент УІТ і голова СНР Л. Винар. Тематично конгрес охоплював усі періоди історії України і допоміжні історичні дисципліни. На конгресі було обговорено важливі наукові питання: історія України доби Київської Русі та середньовіччя, українських визвольних змагань, руху опору під час Другої світової

війни, Голодоморів в Україні, історії діаспори та ін. Доповіді учасників конгресу опубліковані в трьох томах збірника.

Проблемі розвитку української історичної науки в діаспорі була присвячена наукова конференція, що відбулася в рамках VIII Світового Конгресу Українців у Києві (18 серпня 2003 р.). Серед доповідачів на конференції були: А. Атаманенко, В. Верига, Л. Винар, Т. Гунчак, А. Жуковський, Ю. Макар, М. Мушинка, Я. Пеленський, О. Романів, Є. Федоренко та інші.

В об'єднаній співпраці наукових установ діаспори протягом кінця 90-их поч. 2000-их рр. було проведено ряд конференцій як в Україні, так і за кордоном. Проблема розвитку української історичної науки обговорювалась на конференціях, в яких Л. Винар брав активну участь і як організатор, і як доповідач. 16 травня 1999 р. у Торонто відбулася конференція «Українські наукові установи в діаспорі: спостереження і висновки». Вона була організована в співпраці з НТШ в Канаді, УВАН у США і Канаді, УІТ та Українсько-Канадського Дослідно-Документаційного Центру в Торонто. Серед доповідачів були відомі українські вчені, які представляли різні наукові установи діаспори: В. Ісаїв, Л. Винар, М. Тарнавецький (УВАН), В. Верига (НТШ-К), Є. Федоренко (УВАН у США), О. Мартинюк (УІТ) і С. Трофименко (НТШ-А).

17 березня 2002 р. за ініціативою Л. Винара у співпраці з УІТ, НТШ в Америці, УВАН у США та УААУП в Нью-Йорку відбулася наукова конференція з нагоди 135-ліття від дня народження Михайла Грушевського. Серед доповідачів були дослідники з діаспори та України: А. Атаманенко, В. Верстюк, Л. Винар, А. Гумецька, А. Процик і Т. Гунчак. На конференції проведено презентацію монографії О. Оглоблина «Гетьман Іван Мазепа та його доба», виданої УІТ спільно з Інститутом дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія». Співпраця Л. Винара з Національним університетом «Острозька академія», зокрема з Інститутом досліджень української діаспори заслуговує на окрему увагу.

Діяльність Л. Винара в університеті розпочалася з налагодження контактів з відомим українським вченим, доктором історичних наук, професором М. Ковальським. В співпраці двох вчених в Острозі було засновано один з перших

осередків УІТ. Із заснуванням Острозького осередку УІТ, до Острога було надіслано повний комплект УІ, а всі подальші випуски стали регулярно надходити до Острозької академії. Від 1995 р. статті М. Ковальського, а через нього й інших членів осередку регулярно стали з'являтися на сторінках журналу. Важливим аспектом співпраці університету та УІТ є участь управи Товариства та особисто Л. Винара у поповненні фонду бібліотеки Острозької Академії.

Віхою розвитку Острозького Осередку УІТ стало святкування 70-річного ювілею М. Ковальського. До цієї справи долучився Л. Винар, який очолив редколегію збірника наукових статей на пошану ювіляра [213, с.14] та став автором передмови [134]. Крім того, УІТ відзначило ювілей М.П. Ковальського публікацією в УІ біоісторіографічної статті, присвяченої вченому [211].

Приїзд Л. Винара до Острога у 1999 р. сприяв подальшому зміцненню співпраці Острозького осередку з головною управою УІТ. 24 серпня 1999 р. було прийнято ухвалу про надання проф. Любомиру Винару почесного звання Академіка Острозького Академічного Братства [202, с.333].

Багаторічна наукова та організаційна діяльність М. Ковальського була відзначена УІТ та УВАН у США: з ініціативи Л. Винара, в 2000 р. вченого було обрано дійсним членом академії [54] (варто зауважити, що серед дійсних членів УВАН у США є лише 5 науковців з України). У вересні 2003 р., М. Ковальський стає почесним головою Острозького осередку та почесним членом УІТ [206, с.7].

Як бачимо, діяльність Л. Винара від 90-их рр. до сьогодні відзначається великою кількістю успішно реалізованих проєктів, здійснених спільно з українськими науковими установами діаспори та України. Його творчість визнана та високо оцінена колегами, а співпраця з українськими вченим та науковими установами продовжується і до сьогодні.

Таким чином, у життєвому і творчому шляху Л. Винара хронологічно можна виокремити наступні періоди: 1932-1949 рр. – час, на який припадає дитинство та навчання в гімназії; 50-ті роки – період університетського навчання (становлення як дослідника) та активної громадсько-політичної діяльності; 60-80-ті рр. – період кар'єрного росту як вченого: активна наукова робота, ініціатива створення та участь у американських та українських наукових установах; 90-ті рр. – співпраця з

науковими установами в Україні, активна діяльність на форумі СНР та українському науковому житті. Звичайно, така періодизація є умовною, проте відбиває основні сфери діяльності Л. Винара, відповідно до певних змін в першу чергу в його науково-організаційній діяльності.

## **РОЗДІЛ III. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ У ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Л. ВИНАРА**

Науковий доробок Л. Винара в галузі історії України складає важливу частину його наукової діяльності. Тематика історичних досліджень вченого широка та різноманітна. Середньовічна історія України, ранньомодерна доба, нова та новітня історія входили в коло наукових зацікавлень дослідника. На сьогодні Л. Винар відомий в першу чергу як історик українського козацтва, однак інші історичні праці вченого є не менш важливими. Вони не лише дають можливість відтворити загальну картину його творчості як історика, але й становлять складову частину української зарубіжної історіографії. Вибір Л. Винаром зазначених періодів для наукового вивчення не був випадковим. На сьогодні в українській історіографії існує декілька варіантів періодизації розвитку української еміграційної історичної науки відповідно до змін генерацій українських істориків, а разом з ними і дослідницьких пріоритетів. Вперше детально це явище проаналізував О. Оглоблин [300]. Окрім особистого зв'язку між істориками, місця фахової підготовки та початку вченої кар'єри він розглядає характерні риси наукових студій кожної генерації, зокрема їх спрямованість, пріоритетні напрямки досліджень, джерельну базу, ставлення до європейської науки тощо. Йдучи за періодизацією О. Оглоблина, відносимо Л. Винара до молодшого покоління істориків четвертої генерації, що складалася з науковців, які не завершили власні студії через війну та молодих дослідників, що одержали освіту впродовж другої половини 40-их – поч. 50-их рр. Вони опрацьовували княжу і козацьку добу, історію права, церкви та новітню історію [300, с.126]. Таким чином, пріоритетні теми для дослідження частково залежали і від приналежності дослідника до певної генерації українських істориків.

### **3.1 Історія та культурний розвиток Київської держави**

Історія Київської Русі привертала увагу Л. Винара. Не зважаючи на те, що його дослідження з цієї тематики є невеликими за обсягом, а кількість їх дуже незначна, вважаємо, що без їх короткого огляду аналіз творчої спадщини Л. Винара виглядав би неповно.

Одна з перших наукових статей Л. Винара «Переїзд Бруна-Боніфація з Кверфурту через Київ з часів Володимира Великого (1006-1007 р.)» [118] з'явилася

сторінках журналу «Розбудова держави». Стаття присвячена одному з епізодів давньоруської історії – перебування німецького місіонера Бруно в Києві при дворі Володимира Великого. До сьогодні зберігся лист єпископа до короля Генріха II, який являється цінним джерелом до історії Київської Русі.

Для її написання Л. Винар простудіював велику кількість доступних для нього наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених, а також на основі безпосереднього джерела до цієї праці – листа Бруно до Генріха II виправив неточності попередніх праць з цієї теми та висловив власні міркування щодо важливості цього документу для вивчення середньовічної історії України. Проаналізувавши дослідження попередників, Л. Винар прийшов до висновку, що вчені, при тому, що згадують цей документ, не надають йому належного значення та уваги. Крім того, в ряді праць українські дослідники подавали неточні відомості, посилаючись на лист Бруно. Для аналізу документа Л. Винар використав переклад листа, здійснений І. Франком, та співставив його з перекладами інших вчених [118, с.12]. Дослідник вважав, що лист Бруно дозволяє зробити висновки та уточнення стосовно особи князя Володимира (і як правителя, і як особи взагалі). Вчений уточнив, що в листі відсутні відомості про Київ та двір князя Володимира, про які говорить зокрема Н. Полонська-Василенко. Також Л. Винар вказав, що документ дозволяє зробити висновок про зміцнення кордонів Київської держави – «фортифікації південних границь України» [118, с.13].

Другим важливим моментом цього документу дослідник вважав можливість уточнення даних щодо життя печенігів в той час та русько-печенізьких стосунків зокрема. Також вчений доводив, що на основі листа не варто робити висновки про намагання Бруно примирити печенігів і Володимира. В листі є згадки про «хиткість віри Володимира», в якій печеніги підозрювали київського князя. Цю тезу дослідники трактували по-різному, зокрема І. Франко вбачав в цьому «тінь, яка ... паде на стійкість його християнських переконань» [118, с.14]. Л. Винар, натомість, вважає, що печеніги «бажали оправдати свої ворожі потягнення супроти княжої держави й укрити свої евентуальні майбутні виправи в київські землі». Аналізуючи за листом згадки про печенігів, дослідник приходять до висновку, що організація печенізьких племен не була «досить вироблена», як стверджує І. Франко, а «лиш

навпаки там панувала майже анархія, а об'єднуючим моментом в печенізькій психіці була переважно жажда здобичі» [118, с.16]. Дослідник підсумовує, що Володимир «дав Брунові якнайбільшу допомогу... і своєю поведінкою здобув якнайбільше признання на тодішніх європейських дворах» [118, с.16]. Серед невіршених питань, які ставить автор у своїй статті, є відсутність у листі опису Києва й околиць, через які доводилось проїжджати місіонеру. Причину цього вчений бачить «в головних інтенціях листа, якого Бруно присвятив головно намовинам Генріха II налагодити добросусідські зв'язки з польським королем» [118, с.17]. Таким чином, Л. Винар доводить, що лист Бруно з Кверфурту є цінним джерелом до історії Київської Русі, яке довгий час нехтувалось дослідниками або трактувалось з певними неточностями. Сам факт перебування німецького місіонера в Києві Л. Винар вважає «лише одним коротким епізодом в ранньому періоді княжої київської держави», який «ще раз наглядно доказує, що Україна початку XI століття мала численні зв'язки з Європою й грала головну роль в тодішньому укладі європейських сил» [118, с.17].

Відзначимо, що сучасні українські дослідники посилаються на згадки Бруно про Володимира та печенігів в контексті висвітлення історії Русі, однак детальному аналізу цього листа окремої праці більше не присвячено. В. Січинський у своїй книзі «Чужинці про Україну» згадує лист Бруно Боніфація лише одним реченням, відзначаючи, що він «писав про Володимира Великого, що це «князь великий і багатий володар» дуже гостинний, багатий» [319, с.10]. Сучасні дослідники розглядають лист Бруно з Кверфурту як одну з перших згадок про Київську Русь іноземцем, найчастіше посилаючись на згадку місіонера про Володимира як «великого і багатого володаря». Таким чином, публікація Л. Винара до сьогодні залишається єдиним окремим дослідженням, присвяченим короткому епізоду перебування німецького місіонера в Києві та ролі його спогадів для вивчення історії Київської Русі.

Найбільш ґрунтовну статтю з періоду середньовічної історії України Л. Винар присвятив темі християнізації Русі та розвитку писемної культури та освіти [148]. Стаття складається з кількох тематичних блоків, в яких автор розглянув питання культурного розвитку Київської Русі, серед них – проблеми розвитку писемності та



освіти, на фоні прийняття країною християнства як офіційної державної релігії, існування шкільництва в Київській Русі, аналіз культурно-наукових осередків тогочасної української держави.

Окремий розділ статті вчений присвятив проблемам методології та історичної термінології з метою наголосити на наявній в тогочасній науковій літературі термінологічній плутанині у вживанні термінів «Русь», «Росія» радянськими та зарубіжними дослідниками, які дуже часто розглядали історію середньовічної України як інтегральну частину російського історичного процесу в середньовіччі [147, с.631]. Дослідник також відзначив, що українознавчі осередки при канадських та американських осередках «не зуміли вплинути на цей стан хаосу історичних та історіографічних концепцій – і це можна вважати за поважний недогляд... однак віримо, що ця термінологічна проблема буде у відносно короткому часі позитивно розв'язана» [147, с.632-633].

Методологія дослідження писемної культури, за означенням дослідника, базується перш за все на аналізі й інтерпретації археологічно-епіграфічних та історично-писаних джерел, які себе доповнюють. Поняття писемної і книжної середньовічної культури Л. Винар окреслює періодом «віднайдення і розповсюдження першої графічної комунікаційної схеми, за допомогою якої передаються і закріплюються історична пам'ять і культурні цінності народу» [147, с.633]. Писемність і книгописання він вважає основою духовної культури «в контексті розвитку освіти і науково-освітніх осередків у Києві, які діяли при заснованих церквах і монастирях», крім того, з появою і поширенням письма серед різних шарів середньовічного населення «започатковується історичний період його розвитку» [147, с.633].

Дослідження української писемності Л. Винар розглядає в контексті історії розвитку східнослов'янської писемності. Зокрема дослідник аргументовано доводить тезу про існування докириличної писемності в Київській Русі, яка, на його думку, формувалася з ідеографічного письма черняхівської культури, а пізніше – під впливом Візантії. Відзначимо, що притримуючись цієї думки, Л. Винар долучився до більшості сучасних дослідників, які переконливо доводять, що і в дохристиянський період на Русі існувала певна система письма. Така теорія

заперечує попередню версію вчених про виникнення письма на Русі в зв'язку із хрещенням. Так, відомий дослідник історії української літератури М. Возняк зазначав, що «заки болгарське письменство прийшло на Україну, не було тут писемності. Для практичних цілей користувалися правдоподібно грецьким письмом або «черт і різ» [225, с.77]. Таким чином М. Возняк, слідуючи за словами чорноризця Храбра, починає відлік історії українського письма від створення слов'янської азбуки Кирилом.

Л. Винар створює власну періодизацію староукраїнської писемності, виокремлюючи два основних періоди. Першим писемним періодом дослідник вважає час «чертів» і «різів» (терміни, вжиті чорноризцем Храбром на означення письма антів в «Оповіданні про письмена»), одночасно даючи власне трактування цих термінів. Оскільки до сьогодні дослідники не дійшли спільної думки, яке саме письмо означив цими словами Храбр, Л. Винар припускає, що це своєрідна техніка «вирізування ритуальних та інших знаків (на дереві або глиняних посудинах), які належали до документації культури проукраїнських племен поганської доби» [148, с. 250]. Цей початковий період тривав, на думку дослідника, «приблизно до кінця VIII ст. або і трохи довше».

Другий період – це час, коли «уживано латинських і грецьких букв без упорядкування», припадає приблизно на середину I тисячоліття н.е. В цей час відбуваються активні торгівельні контакти з Візантією, а на слов'янських територіях відбувається поширення грецької культури, а тому часто грецьке письмо застосовувалось для написання слов'янських слів. Цей феномен Л. Винар називає «грецько-слов'янським писемним симбіозом» [148, с. 250].

Новим етапом у розвитку української писемності Л. Винар, як і більшість дослідників пов'язує з діяльністю Кирила та Мефодія і виникненням слов'янської азбуки. Аналізуючи археологічні джерела, спогади іноземців та дослідження філологів, Л. Винар припускає, що «в Київській державі до 900 року існували глаголиця, грецько-слов'янська азбука без упорядкування та кирилиця». Він аргументовано доводить існування протокириличного письма і вважає, що, ймовірно, його використовували на державному рівні князі Олег та Ігор при укладанні договорів.

Переломним моментом в розвитку української писемності Л. Винар вважає прийняття християнства, що значно прискорило розвиток та поширення письменства в Україні [148, с.256]. Далі автор логічно переходить до аналізу культурно-освітніх центрів Київської Русі, якими слідом за М. Грушевським, вважає церкви і монастирі, які «охопили своєю діяльністю усі головні ділянки української старої культури науки і шкільництва. Розвиток київських шкіл, бібліотек, скрипторіїв, архівів і науково-освітніх центрів пов'язаний безпосередньо з постановням українсько-руської митрополії, що була створена в Києві наприкінці X ст.» [148, с. 258].

Аналізуючи процес розвитку освіти в Київській Русі, Л. Винар на основі літописних згадок, аналізу «Літопису Аскольда», реконструйованого М. Брайчевським, робить припущення, що князі Володимир і Ярослав під «книжним вченням» розуміли формальну шкільну освіту із відповідною програмою навчання, а також припускає про існування «колективного або масового навчання дітей київської провідної і, можливо, купецької верстви, яке було зумовлене церковними і державними потребами.... Можна навіть з впевненістю сказати, що на київське шкільництво часів Володимира і Ярослава мала вплив візантійська освітня система» [148, с. 260]. Крім церковних та монастирських шкіл Л. Винар згадує і таке явище, як «приватне індивідуальне навчання», а також «придворні княжі школи» [148, с. 261]. Окремо автор виділяє «інституцію кормильства» – особливу форму домашнього виховання дітей феодалної знаті. Князі підбирали для малолітніх княжичів (віком 5-7 років) з числа воєвод і знатних бояр – кормильців. Кормильство передбачало не лише військово-фізичне виховання, але й орієнтувалось на високий рівень освіти. Інституцію кормильства Л. Винар вважає винятково впливовою, «бо ж ішлося про освіту і виховання володарів Київської держави й інших представників київської провідної верстви» [148, с. 262].

Підсумовуючи цей розділ статті, Л. Винар приходить до висновку про існування початкової освіти у Києві, яка охоплювала всі суспільні верстви киян, і це значно поширювало грамотність у Київській державі. «Середні й вищі школи, напевно, були обмежені до вищих класів київського суспільства. Поширення писемної культури і освіти мало переломне значення для розвитку державного

адміністративного апарату, розбудови церковного життя, розвитку перекладної і оригінальної староукраїнської літератури, поширення міжнародних політичних і купецьких зв'язків і впливало на усі сфери культурного і громадського життя в українській княжій середньовічній державі» [148, с. 263].

Продовжуючи тему розвитку освіти в Київській Русі, Л. Винар в окремому розділі розглядає питання існування академії Ярослава Мудрого. Відзначимо, що це питання він також розглянув на рівні окремих публікацій [119;182]. Л. Винар долучається до тих вчених, які в своїх дослідженнях висловлювались на користь гіпотези про існування Академії, «в якій гуртувалися провідні інтелектуали і «книжники» доби Ярослава. Вони несли відповідальність за розвиток книжної культури Київської держави». Дослідник вказує, що академія також включала школу, комісію для опрацювання перекладів і скрипторіум, та зазначає, що в «Академії Ярослава» при Софійському соборі засновано першу наукову бібліотеку, яка стала основою наукової діяльності київських вчених і придворної школи Ярослава». Прикладом для такого закладу на думку дослідника була Патріарша академія і бібліотека в Константинополі: «Взагалі побудова митрополичого собору Софії у Києві, який, так само, як і патріарший собор Софії в Константинополі, став головним осередком релігійної і культурно-наукової діяльності у Києві і Київській державі. І хоча ми не маємо точних вісток про заснування «Академії Ярослава», але в контексті аналізу культурно-освітньої і наукової діяльності київських інтелектуалів-книжників можемо з певністю припускати, що така академія існувала» [148, с. 274].

Логічним завершенням публікації є аналіз найвідоміших збережених до сьогодні рукописних книг: «Реймське Євангеліє», «Остромирове Євангеліє» та «Ізборники Святослава» 1073 та 1076 рр., серед яких найстарішою збереженою писемною пам'яткою Київської Русі Л. Винар вважає «Реймське Євангеліє», яке привезла з собою Анна Ярославна до Франції. Дослідник дає короткий опис кожної пам'ятки та приходять до висновку, що в основі освіти і науки в Києві XI ст. стояла книжна, християнська культура, з якою було пов'язане спасіння – найвищий ідеал середньовічної людини. Дослідник також вказував на «плекання культу книжки

княжим і боярським середовищем» [148, с. 275], а також вважає, що різні суспільні верстви Київської держави знали письмо і ним користувалися.

Підсумовуючи, Л. Винар відзначив, що роль християнської церкви в поширенні книжної культури і освіти в Києві й середньовічній українській державі унікальна, і тому «намагання деяких радянських істориків наголошувати негативно «християнської ідеології, яка нищила коріння давньої східнослов'янської культури, чим завдала шкоди культурному розвитку Русі», не витримують критики у світлі культурного ренесансу Києва, започаткованого Володимиром Великим і продовжуваного Ярославом Мудрим». Дослідник наголошує, що саме київські літератори-християни, вихованці «Академії Ярослава» і Києво-Печерського монастиря, стали будівничими староукраїнської християнської культури у міжнародному вимірі. Насамкінець він ще раз наголосив на проблемі термінологічної неузгодженості та використання дослідниками «фальшивої політичної схеми і термінології», що призвело до «приписання» староукраїнської культури до російської історії. А тому вчений вважає головним завданням українських істориків «прийняти наукову схему середньовічної історії України і її писемної культури» [148, с. 278]. Проблема «схеми і термінології» в творчості Л. Винара детальніше розглянута в наступному розділі праці.

До схожих висновків прийшов і відомий дослідник історії українського письма С. Висоцький. В його статті до І тому історії української культури, що присвячена розвитку давньоруської освіти і письма, висуваються ті ж самі твердження, що й у статті Л. Винара. Зокрема, С. Висоцький стверджує про існування дохристиянської писемності: «Писемність на Русі з'явилася значно раніше, чому є переконливі докази, її поява була пов'язана з культурним розвитком східних слов'ян та утворенням в середині IX ст. могутньої держави Київська Русь зі столицею – Києвом, під владою якого об'єдналися навколишні племена: поляни, древляни, сіверяни та ін.». Крім того, автор слідує тим самим шляхом у описі розвитку староукраїнської писемності та освіти, акцентуючи увагу на розгляді розвитку давньоруських освітніх центрів. Він відзначає важливість прийняття християнства на Русі в виникненні і поширенні писемності, однак, як і Л. Винар, наголошує на його існуванні і в дохристиянський період. На жаль, С. Висоцький не

посилається на працю Л. Винара, проте у обох публікаціях українських вчених зустрічають спільні гіпотези та акценти, подібні висновки. Таким чином, гіпотези і припущення Л. Винара не є самотніми в цій темі [222, с. 118].

Як бачимо, доробок Л. Винара з середньовічної історії України складають лише декілька статей, однак аналіз їх змісту дозволяє стверджувати, що вченим було порушено ряд важливих питань історичного та культурного розвитку Київської держави. Він детально вивчив документ, що відноситься до періоду князювання Володимира Великого, вказавши на неточності у працях своїх попередників та невиправдане нехтування цим джерелом серед сучасних дослідників. Вчений також детально розглянув історію становлення та розвитку української писемності, висловив власні міркування щодо дискусійних питань – існування бібліотеки та Академії Ярослава Мудрого.

### **3.2. Історія українського козацтва – ключова тема в історичному доробку вченого**

#### **3.2.а. Вивчення козацтва як феномену української історії**

Історія української козащини є однією з центральних ділянок наукового дослідження Л. Винара, зокрема її розвиток і рання діяльність в XVI ст., міжнародні зв'язки, державне будівництво XVII і XVIII ст. Він досліджував окремі етапи розвитку козацького стану і діяльність його провідних лідерів: С. Наливайка, М. Кривоноса, І. Підкови, Б. Хмельницького, Д. Вишневецького, А. Войнаровського, І. Мазепи та ін. Л. Винар розробив та впровадив власну схему періодизації історії українського козацтва, а його історичні біографії до сьогодні залишаються важливим джерелом для вивчення постатей українських козацьких лідерів. Оцінюючи дослідження Л. Винара з історії козащини, В. Степанков зазначив: «У розумінні історичного процесу він зумів органічно поєднати сильніші сторони основних наукових шкіл української історіографії. Внаслідок чого, знайшли об'єктивну оцінку ролі у ньому народних мас, еліти, особи, держави й геополітичного чинника» [321, с.78].

Захоплення Л. Винара історією козацтва прийшло ще в ранньому дитинстві під впливом «історичної атмосфери», яка панувала в його сім'ї: обидва дядька

вченого (брати матері) та батько були учасниками національно-визвольних змагань, тому в родині часто йшли розмови про українських гетьманів та їх нащадків «запорожців»-«богданівців», які продовжували боротьбу за українську державність. «Ці оповідання батька і інших членів моєї родини глибоко западали в молодечу душу, полонили мою уяву», – згадує вчений [100, с.82]. Історією козаків Л. Винар захоплювався в гімназійні роки.

Свідомо до вивчення історії козацтва Л. Винар звернувся, будучи студентом УВУ. Значний вплив на нього здійснили викладачі УВУ: історики Д. Дорошенко, Н. Полонська-Василенко, О. Оглоблин, Б. Крупницький, археологи П. Курінний, В. Щербаківський, Я. Пастернак та інші видатні вчені, які добре знали історичні джерела, історичну методологію та були спеціалістами козацької доби в історії України. Особливо важливу роль у виборі Л. Винаром козацької тематики дослідження відіграв О.Оглоблин, який вважався найвидатнішим знавцем історії козаччини серед українських еміграційних вчених [100, с.84].

Власне в УВУ у Л. Винара сформувалися і утвердилися погляди на історичний процес. Зокрема він вважав, що «український історичний процес не можна вимірювати будь-якою догматично-історичною концепцією, пов'язаною виключно з ролею української провідної верстви в українській княжій (князі і бояри) та Козацько-Гетьманській державі (гетьмани, козацька старшина). Я вважав, що український історичний процес включав усі суспільні верстви українського населення, в тому числі міщан, селян і козацькі низи. Кожна соціальна кляса відігравала свою питому роль у розбудові української культури та в різних ділянках суспільного життя України» [100, с.84]. Варто зауважити, що вже семінарійні праці Л. Винара віддзеркалювали наукові зацікавлення молодого вченого і були присвячені козацьким лідерам, а дипломна робота «Походи українських козаків на Молдавію в другій половині XVI століття» під керівництвом О. Оглоблина була визнана однією з найкращих магістерських робіт, виконаних в УВУ [171, с.36].

Першою друкованою працею Л. Винара з козацької тематики була стаття «Англієць про Україну в XVII ст.», опублікована в журналі «Україна» за редакцією Ілька Борщака [42]. В ній було коротко проаналізовано життя і діяльність англійця Едварда Бровна, перекладача праці П. Шевальє на англійську мову. Тут варто

зауважити, що будучи ще дослідником-початківцем Л. Винар налагодив контакти з провідними українськими істориками (О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Б. Кентржинський, О. Пріцак та ін.), до яких звертався за порадами чи консультаціями з різних наукових питань, що його цікавили, а згодом обговорював різні наукові проблеми, зокрема і питання історії козаччини. Так, в листуванні з І. Борщакком Л. Винар обговорював питання достовірності даних з «Хронік» Григора Урехе та Мартіна Бельського, про зв'язки Б. Хмельницького з О. Кромвелем тощо. В листуванні з О. Пріцаком консультувався з приводу етимології походження слова «козак» та першої згадки цього терміну у джерелах [11].

Подальші дослідження Л. Винара з козацької тематики оформилися в ряді монографій, нарисів та статей, присвячених видатним козацьким лідерам, питанням генези українського козацтва, характеристики козацької організації у військовому, політичному і соціологічному аспектах, ролі Запорозької Січі та городского українського козацтва в українському історичному процесі, типології козацьких формацій, питанню історичної схеми козацького історичного розвитку та ін.

Характеризуючи дослідження Л. Винара, слід в першу чергу звернути увагу на методи його дослідження. Історичну методологію вчений визначає як процес критичного дослідження, відбору і підтвердження історичних джерел, техніку презентації історичного дослідження. Вона в першу чергу проявляється в особливому критичному ставленні до джерел. Всі його роботи ґрунтуються на значній джерельній базі. У дослідженнях з історії козаччини важливу роль відіграло знання істориком іноземних мов (латинська, французька, німецька, польська, російська), що дало йому можливість працювати безпосередньо з оригіналами джерел та використовувати їх у своїх працях. Працюючи над питаннями молдавсько-українських взаємин, Л. Винар вивчив також і румунську мову аби мати можливість працювати з румунськими джерелами.

У своїх студіях Л. Винар дотримується історичної схеми Грушевського, яка визначає неперервність українського історичного процесу. Більш детально про погляди вченого на розвиток української історіографії та її теоретичні аспекти, зокрема схему історії України, ми зупинимось в наступному розділі цієї праці. Тут зауважимо, що прийнявши схему Грушевського в основу своїх досліджень, Л. Винар



в багатьох моментах не погоджувався з його історичними висновками. В тому числі і щодо генези та шляхів походження українського козацтва.

Всі праці Л. Винара з козацької тематики можна поділити на кілька категорій: монографічні дослідження, статті та енциклопедичні гасла. Вони в свою чергу складають дослідження з різних проблем історії українського козацтва: теоретичні праці з періодизації та типології козацької доби, персональні дослідження, присвячені біографіям відомих козацьких лідерів, історіографічні та джерелознавчі студії.

Проблему періодизації козацької доби вчений вважає однією з ключових для висвітлення історії козацтва. Спираючись на попередньо створені історичні періодизації М. Грушевського, Д. Яворницького, І. Крип'якевича, Б. Крупицького, Л. Винар відзначив, що цими вченими не було приділено належної уваги періодизації власне козацької доби. Така періодизація була лише складовою більш загальних історичних схем, які створили ці вчені. Створюючи власну періодизацію, Л. Винар звернув увагу на соціологічні та політичні процеси, які якісно впливали на оформлення та розвиток козацької організації. У схемі Л. Винара виокремлено 4 основних періоди козацької доби та окреслено основні їх риси. Перший період (початковий або «доісторичний» в історії козаччини» – XIV-XV ст.) – це час функціонування козацтва як явища побутового (військового та економічного); другий період («ранній козацький період» – хронологічно охоплює перші три чверті XVI ст.) – в цей період козацтво оформилося як суспільна верства і виступало як «категорія виразно соціальна»; третій – «період розквіту козаччини» (остання чверть XVI-XVII). Він відзначився перетворенням козацтва у керівну політичну і державну силу. Четвертий – період козацько-гетьманської держави (друга половина XVII-XVIII ст.). В цей час козацтво стає керманічем утвореної української держави і виступає «як категорія державно-політична». В межах кожного періоду дослідник виділяє т. зв. «субперіоди», які творять внутрішню періодизацію.

Еволюцію козацької організації Л. Винар розглядає, виділяючи наступні етапи: «дружинницький етап», в якому козаччина виступала як стихійна сила «без виразної соціальної та політичної програми» у формі незалежних козацьких дружин-ватаг під проводом окремих отаманів (в межах першого періоду);

«уходницький етап і постання осілого козацтва», коли з'являються перші прояви його міської організації, «запорозьке козацтво і оснування Запорозької Січі» – етап формування козаччини як мілітарної організації, незалежної від безпосередніх впливів литовської і польської влади та етап постання козацького реєстру (в межах другого періоду). За висновками самого вченого, жоден з цих періодів не був замкненим і ізольованим, оскільки козаччина розвивалась одночасно в різних організаційних формах [128, с. 281]. Структуру періодизації історії козацтва Л. Винар створив у 60-их рр. та опублікував результати своїх досліджень в першому числі УІ [127].

Повторно дослідник звернувся до цієї теми майже через 30 років. Нове прочитання джерел та історичної літератури, що з'явилася за цей час, дозволило вченому по-новому подивитися на цю проблему, внести певні уточнення, висунути нові гіпотези. Все це він сформулював в доповіді «Початки і ранній розвиток української козаччини: вибрані питання типології козацької організації і періодизації козацької доби (деякі гіпотези і висновки)», яку виголосив на конференції в Сорбоні (березень 1991) [123]. У ній він піддав критиці радянську модель ранньої доби української козаччини, а також термінологічну плутанину в американській та західноєвропейській історіографіях у назвах українського народу та окремих козацьких формацій. Л. Винар наголосив на доцільності використання «порівняльної методи» в дослідженні козацтва із з'ясуванням історії розвитку аналогічних формацій в інших народів (козацтва в Росії, гайдуків у Семиградді, «гленцлерів» у Туреччині тощо).

Л. Винар вніс також уточнення в розроблену ним періодизацію. Так перший період історії козаччини, на його думку, охоплював кінець XIV - початок XVI ст. (у попередній періодизації він завершувався кінцем XV ст.). «Дружинницький» та «уходницький» етапи тепер існують в межах першого періоду та «часто себе покривають». В цей час козацтво виступає стихійною силою без «виразної соціальної та політичної програми». Другий – «ранній козацький період» хронологічно охоплює три чверті XVI ст. У ньому козацтво оформилося в суспільну верству й виступало соціальною категорією. Тоді ж козацтво виходить на міжнародну арену як самостійний фактор. Третій період – «розквіту козаччини» –

припадає на останні десятиріччя XVI першу половину XVII ст., коли козацтво перетворюється в політичну силу з власною внутрішньою і зовнішньою політикою. Завершується період Хмельниччиною, коли козацтво стає головною політичною і державною силою в Україні. Автор поставив під сумнів гіпотезу М. Грушевського, що в середині XVI ст. ще не існувало козацької верстви. Четвертий період – «починаючи від Хмельниччини, до майже кінця XVIII ст.» – це «доба козацько-гетьманської держави», в час якої козащина виступала як «категорія державно-політична». Підсумовуючи свої думки, Л. Винар зазначив: «Явище козащини було продуктом українського колонізаційного процесу в сторону Чорного моря, який відбувався серед винятково важких умов пограничного життя, зокрема довголітньої боротьби з татарами» [123, с.291].

Періодизація Л. Винара частково базована на схемі козацької історії, розробленої М. Грушевським. Однак, основну увагу в своїх студіях М. Грушевський присвятив періоду кінця XV – початку XVI ст., тому власне ця доба підпала під детальну періодизацію. Грушевський виокремив 2 відмінних періоди в історії козащини: перший охоплює кінець XV – середину XVI ст. – час існування козацтва як явища побутового та формування його у суспільну верству, яка викристалізувалась наприкінці XVI ст., чим зумовлений початок наступного періоду. Добою закінчення процесу еволюції українського козацтва до оформлення в стан М. Грушевський вважає злам XVI-XVII ст. Аргументами в датуванні для вченого є якісні зміни в структурі і суті козащини, стрімке вивищення ролі козацтва в національних та релігійних процесах в Україні, перетворення його в суб'єкт міжнародних відносин. Однак XVII ст. як і подальші періоди не стали об'єктом дальшої періодизації з боку Грушевського. Таким чином, Л. Винар розширив, доповнив та обґрунтував періодизацію козацької доби, створивши, за словами В. Брехуненка, першу ґрунтовну після М. Грушевського схему історії козащини [218, с.234].

Більшість сучасних дослідників з певними доповненнями приймають схему періодизації козацької доби Л. Винара. Одним з тих, хто відгукнувся на дану схему, був В. Сергійчук. Він зокрема зазначав: «Доводиться лише висловлювати жаль, що чверть століття тому радянська наука не почала обговорювати запропоновану Л.

Винаром періодизацію ранньої історії українського козацтва» [317, с.133]. Історик української козаччини В. Голобуцький, з яким Л. Винар свого часу вів полеміку щодо початків формування українського козацтва, а особливо ролі еліти (зокрема Д. Вишневецького) в його організації, в перевиданні своїх праць зрештою визнав схему Л. Винара, однак, залишився при думці про непричетність князя Вишневецького до формування Запорозької Січі [233, с.72-73].

Аналізуючи початки українського реєстрового козацтва, Л. Винар намагається повніше з'ясувати суспільний характер та роль українського козацтва в XVI ст. Дослідник не погоджується вповні з висновками М. Грушевського щодо оцінки суспільного статусу та ранньої діяльності козаків. А тому, на думку вченого, необхідним є детальніший аналіз проблеми організації реєстрового козацтва. Серед першопричин започаткування козацького реєстру на державному рівні Л. Винар називає організацію війська не для боротьби проти татар, а навпаки – для стримування проти татарської діяльності козаків і контролю росту козацького руху [124, с.163]. Ця теза перегукується з висновками В. Щербака, який зазначає, що на початках про організацію козацтва не йшлося. Уряд не стільки прагнув залучити козаків на державну службу, скільки встановити контроль над групою населення, що дедалі зростала і не бажала визнавати жодної влади [338, с.73]. Урядовий циркуляр 1541 р. Л. Винар вважає першим урядовим документом, який стверджував існування козацтва як окремої верстви населення, що, на його думку, заперечує вже згадану нами тезу М. Грушевського.

Аналізуючи роль реєстрового козацтва в загальному розвитку української козаччини, Л. Винар приходить до висновку, що при оцінці цього явища треба брати до уваги дві справи: з одного боку намагання Польщі контролювати діяльність та ріст козаччини, а з другого – боротьбу козаків за легалізацію свого суспільного статусу в рамках існуючої Речі Посполитої. На думку Л. Винара, козацтво вийшло в цій «боротьбі» переможцем, оскільки Польщі не вдалося підпорядкувати собі козацький рух, а реєстровики добилися своїх прав і тим самим «положили правну основу під оформлення і легалізацію нової суспільної верстви» [124, с.169]. Подібні висновки знаходимо і в дослідженнях В. Щербака, зокрема про те, що залучення козаків на державну службу сприяло виробленню правових основ функціонування

козацтва: «козацькі вольності» набули чітких рис, наповнилися конкретним змістом: звільнення від податків та повинностей, крім військової служби, особливе адміністративне підпорядкування та судочинство, свобода вибору місця проживання та заняття промислами, право на землеволодіння [338, с.100]. Важливим було також порушення Л. Винаром проблеми термінологічної неузгодженості назви реєстрових козацьких формацій і назви козацтва, пов'язаного з Низом і Січчю, оскільки в літературі і реєстрових, і запорозьких козаків, які проживали на Низу часто називали «запорозькими» і «низовими». Тому вчений пропонує називати козаків з волості реєстровими або городовими, а козаків з Низу – запорозькими. Сьогодні в науковій літературі ці означення козацьких формацій є усталеними – «реєстрові козаки» та «Військо Запорізьке» [337, с. 422].

Проблема козацтва як суб'єкта міжнародних відносин є однією з ключових у творчості Л. Винара. Як зазначає В. Степанков, висловлені Л. Винаром думки з приводу діяльності козацтва на арені міжнародних відносин «мали в собі потужну потенцію для подальшого розвитку, але виявилися незатребуваними українською радянською історіографією і почали ґрунтовно розроблятися в Україні тільки в 90-их роках ХХ ст.» [ 321, с.18]. Л. Винар один з перших в історіографії висунув тезу про те, що українське козацтво було самостійним фактором в європейській міжнародній політиці ХVІ ст. Відзначимо, що лише зараз ця теза знайшла підтримку у провідних дослідників українського козацтва.

Одним з ключових напрямків зовнішньої політики козацтва в ХVІ ст., на думку вченого, був молдавський. Відзначимо, що Л. Винар був одним з перших, хто ґрунтовно довів, що походи козаків на Молдавію мали значно глибше підґрунтя, ніж грабунок та здобич. В ряді свої публікацій він аргументовано доводить, що це було «природною експансією українського населення на південь, що в ХVІ-му столітті проявилась в своєрідній формі козацьких походів на Молдавію» [102, с.233].

Розглядаючи питання про козацькі зв'язки з Австрією на поч. 90-их рр. ХVІ ст., дослідник детально проаналізував геополітичну ситуацію в Європі того часу та визначив роль у ній українського козацтва. На цей період в Європі складалася потужна антитурецька коаліція, до якої хотіли долучитися козаки, оскільки «були заінтересовані в протитурецьких планах Австрії. Вони мали звичай

допомагати всім тим, хто активно поборював турецьку експансію в Європі» [102, с.207]. Л. Винар висуває власні гіпотези стосовно перебігу цих подій, про які до сьогодні дослідникам мало відомо. По-перше, історик не погоджується з припущеннями М. Антоновича та М. Грушевського щодо особи козацького посла до австрійського уряду. Так, М. Грушевський припускав, що «це був скорше висланець шляхетсько-козацьких авантюристів» [102, с.207], М. Антонович говорить, що пропозиція брати участь у війні походила не від низових козаків, а від снятинського старости Миколи Язловецького, який очолював встановлений у 1590 р. козацький реєстр, та Яна Оришковського, який командував загоном реєстровців. Л. Винар, в свою чергу, припускає, що козацьким посланцем міг бути хтось із Запоріжжя або «козацьких кругів, що стояли під впливом Косинського» [102, с.207]. Однак залишає це питання відкритим.

Ретельне вивчення зовнішньої політики козацтва дозволило Л. Винару спростувати поширену в польській історіографії думку, що лише Польща у цей час відігравала роль єдиного щита проти загрози з боку Туреччини. Публікації вченого «Козацькі зв'язки з Австрією і Ватиканом в 1593-1595 рр.» [81], «Дипломатична місія Олександра Комуловича в Україну 1594 р.» [53] та «Ukrainian Cossacks in Vatican in 1594» («Українські козаки у Ватикані в 1594 р.») [197] переконливо доводять, що саме українських козаків австрійський уряд та Ватикан хотіли бачити у складі військового союзу східноєвропейських держав проти агресивної політики Туреччини.

Л. Винар аналізує також теорії походження козацтва, з яких виділяє три головні групи:

- етимологічні історичні теорії, що базувалися на семантичних висновках;
- теорії етнічної окремішності козаччини, в яких генеза українського козацтва асоціювалась з неукраїнським етнічним елементом;
- теорії автохтонності української козаччини, в яких козаків розглядають як інтегральну частину українського народу.

З погляду хронологічного й методологічно-дослідного вказані теорії про початки української козаччини дослідник умовно ділить на дві основні групи: 1)

теорії доби прагматично-описової історіографії (XVI-XVIII ст.) та 2) теорії доби наукової історіографії (з XIX ст. до сьогодні).

Аналізуючи дослідження Л. Винара, можемо виокремити основні його висновки:

- козаччина формувалася в основній масі з місцевого українського населення [109, с.489];
- українська козаччина формувалася «в зударі із татарськими ордами та степом, вона перебрала багато прикмет і звичаїв, як також деяких мовних окреслень від татар. Проте це не значить, що татари надали українському козацтву якусь форму або обличчя. Українська дніпровська козаччина була органічно українським історичним явищем, відмінним від козацьких формацій інших народів» [109, с.490];
- пояснення походження козацтва лише з уваги на семантичні виводи (наприклад пояснення походження козацтва від назви черкесів і міста Черкас) можуть бути лише допоміжними, а не вирішальними в процесі вивчення історичного явища козаччини;
- окрему роль у формуванні козаччини відіграли т. зв. «уходи» та взагалі економічний чинник [109, с.492];
- серед теорій походження козацтва Л. Винар не підтримує «черкаську», «татарську», «болохівську», «бродницьку» теорії, протиставляючи їм власні аргументи щодо раннього розвитку козаччини.

Сьогодні українські дослідники активно розробляють проблему приналежності козацтва до «лицарства», тобто вивчають суть та організацію українських козаків у порівнянні з західноєвропейськими рицарями. В історіографії незалежної України можна виокремити два основних підходи до проблеми «козаки-лицарі». З одного боку термін «лицар» на означення запорозького козака вживається дослідниками як синонім до терміну «воїн», «козак». Так, сучасний український дослідник козацтва В. Щербак часто використовує у своїх працях термін «українське лицарство», «осередок лицарської вольниці» на означення козаків та Запорозької Січі. Появу специфічного козацького права пояснює дослідник військовим характером «лицарського ремесла», що зумовлював створення специфічних норм взаємовідносин у середовищі січового товариства. Історик

приходить до висновку, що «козацтво являло собою соціальне самозахищене об'єднання, покликане до життя умовами існування на прикордонні з відповідними моральними критеріями. Військова доблесть, честь, добра слава, патріотизм, благородство і готовність до самопожертви заради досягнення спільної мети стали невід'ємними рисами запорозького лицаря» [339, с.197]. Власне, самі запорожці іменували себе «рицарством» або «товариством». Такі ж звернення до козаків застосовували і офіційні особи. Слово «рицарство» було традиційною назвою військово-служилого стану в Польщі і ВКЛ, до якого свого часу входили як шляхта, так і бояри-слуги. С. Леп'явко приходить до висновку, що назва козацтва «рицарством» мала під собою чіткий соціальний зміст: «Віддавали данину важко вловимій для нас традиції дивитися на козацтво як на молодших братів шляхти» [276, с.41-42].

Іншим напрямком розгляду цього питання є порівняння козаків із західноєвропейськими лицарями. Детально ця проблема розкрита в творчості історика О. Моці [288]. Він висловлює думку, що для козацьких часів аналогом західноєвропейського лицарства було лише реєстрове (городове) козацтво [288, с.156]. Досліджуючи українське козацтво, Л. Винар також неодноразово звертався до терміну «лицарства» та «лицарського світогляду» козаків. Однак, в творчості вченого ці терміни мають дещо інше смислове навантаження. Вживаючи термін «лицарський світогляд» найчастіше при аналізі діяльності козацьких лідерів, вчений виокремлював наявність певних рис характеру свого героя в поєднанні з походженням. Так, з'ясовуючи шляхи формування лицарського світогляду Д. Вишневецького, вчений виділив з-поміж них два основних: по-перше, це родинне споріднення Вишневецьких із албанськими, сербськими й молдавськими родами; по-друге – міцна сімейна традиція боротьби з татарами (батько і мати Дмитра зазнали татарської неволі), напади яких у XVI ст. стали лихоліттям для українців. Крім того, аналізуючи постать Д. Вишневецького, дослідник наголошував на його особливих рисах характеру: «Дмитро Вишневецький був дуже відважним і хоробрим вояком як також визначним полководцем і стратегом... його лицарський світогляд пізнаємо з його діл, ідейного горіння і самопожертви в ім'я ідеї боротьби з руйнівними силами кримської орди» [80, с.142]. Крім того, козацтво слідувало



власній «лицарській девізі» – «за віру християнську». Таким чином, образ козака-«лицаря» в дослідженнях Л. Винара – це передусім непересічна особистість, наділена особливими рисами характеру. Цікаво, що Л. Винар не підтримує висловлену ще А. Скальковським та розвинену в діаспорній історіографії працями І. Токаржевського-Кардашевича так зв. «орденську теорію» – порівняння козацької організації з інститутом рицарства в західній Європі. Аналізуючи працю А. Скальковського, дослідник приходять до висновку, що «в запорозькому побуті і устрою знаходимо деякі подібності й елементи європейських лицарських орденів, проте ця відносна подібність не дозволяє нам ставити знак рівняння між Запорозькою Січчю і монашо-військовими орденськими формаціями, які постали під впливом різних факторів суспільно-політичного і релігійного життя середньовіччя» [109, с.477].

Ще одним важливим аспектом досліджень Л. Винара з історії козаччини є тема національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Виокремивши дослідження міжнародної політики Б. Хмельницького, Л. Винар розкриває власний погляд на перебіг подій та постать гетьмана. Події національно-визвольної війни вчений називає «українською революцією», «українською національно-соціальною революцією», «всенародньою революцією», що спрямовувалась на «визволення Батьківщини» та створення незалежної держави. Міжнародну політику Б. Хмельницького, а саме українсько-молдавську концепцію Л. Винар вважає «видатним продовженням козацької молдавської концепції з другої половини XVI ст.». Вчений однозначно висловився щодо початків війни, зокрема про те, що від початку свого виступу Б. Хмельницький «не воював лише «за свої кривди», як це залюбки твердить подекуди минула і сучасна українська історіографія», а «мав прецизно накреслений план визволення Батьківщини» [101, с.330]. Л. Винар один з не багатьох дослідників, хто на рівні окремого дослідження довів існування «молдавського напрямку» зовнішньої політики Б. Хмельницького. Оцінюючи внесок Л. Винара в розробку цієї проблеми, український дослідник Ф. Яценюк відзначав, що Л. Винар першим серед істориків оцінив молдавську політику великого гетьмана не лише як акт встановлення династичних зв'язків з молдавським

господарем В. Лупулом, а, перш за все, як далекоглядний, державотворчий крок по створенню Наддунайської ліги в складі Молдавії, Валахії й Трансільванії [350, с.25].

Варто також відзначити опрацювання Л. Винарем енциклопедичних гасел, в тому числі і з козацької тематики. Після смерті Б. Крупницького, у 1956 р. головний редактор «Енциклопедії українознавства» проф. В. Кубійович та редактор її історичного відділу О. Оглоблин запропонували Л. Винару опрацьовувати усі енциклопедичні гасла про козаччину, починаючи від XV ст. до Хмельниччини. В цілому, Л. Винар опрацював 94 гасла до україномовного та англomовного видань «Енциклопедії українознавства», з «козацького періоду» в українській історії. Зауважимо, що основним своїм завданням редактори «Енциклопедії» вважали поширення правдивих історичних відомостей, а також детальне дослідження тих періодів української історії, які не досліджувались або спотворювались радянською історіографією. Таким чином, на сторінках цього видання знаходимо інформацію про постаті та події української історії, які довгий час спотворено, а подекуди й взагалі не висвітлювались в українських радянських довідкових виданнях.

### **3.2.6. Історичні біографії козацьких ватажків в творчості Л. Винара**

Важливе місце в творчості Л. Винара займають дослідження, присвячені видатним козацьким лідерам: Максиму Кривоносу, Івану Підкові, Северину Наливайку, Андрію Войнаровському, Дмитру Вишневецькому, біографії яких здебільшого не вивчались на рівні окремих праць. Їх постаті розглядаються на фоні загального розвитку козацтва, часто в контексті міжнародних відносин і молдавської політики зокрема. При цьому Л. Винар завжди наголошував на маловивчених або дискусійних питаннях, які він намагався вирішити у своїх дослідженнях.

З точки зору класифікації біографічних досліджень, здійсненої В. Чишком [332, с.168], праці Л. Винара, присвячені козацьким лідерам, є історичними біографіями. Історико-біографічний нарис є самостійним видом історичної біографії і характеризується описом всього життя особи від народження до смерті, розглядає її життєвий шлях та еволюцію поглядів і діяльності в історичному контексті, аналізує всю сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів і взаємозв'язків особи та середовища в його розвитку [332, с.168]. До історико-біографічного нарису

відносимо дослідження Л. Винара, присвячені А. Войнаровському та Д. Вишневецькому.

Після досліджень І. Борщака нарис Л. Винара про А. Войнаровського став першою узагальнюючою працею про відомого українського дипломата, соратника І. Мазепи. Праця «Андрій Войнаровський. Історичний нарис» була опублікована у 1962 р. і одразу викликала резонанс в українських наукових колах діаспори. В передмові до видання О. Оглоблин відмітив, що «Праця д-ра Любомира Винара нарешті виповнила [...] прогалину в історичній науці. [...] Молодий історик уважно і розважно простудював увесь відомий дотепер документальний матеріал про Войнаровського, критично, за джерелами перевірів різні історіографічні погляди й дав нам першу наукову біографію Андрія Войнаровського на тлі його доби» [43].

Оцінюючи стан розробки даної теми, Л. Винар прийшов до висновку про тенденційне висвітлення постаті А. Войнаровського в українській історіографії та сформулював завдання своєї праці: «*sine ire et studio* – простежити діяльність А. Войнаровського та правдиво її насвітлити» [44, с.378]. У вступі дослідник одразу зауважив про недолік своєї праці, а саме неможливості використати документи з Московського архіву закордонних справ, проте йому вдалося залучити до праці документи з іноземних архівів та, критично їх проаналізувавши, доповнити біографію А. Войнаровського. Нарис складається з 9 розділів, в яких поступово відтворено життєвий шлях та політичне діяльність небожа І. Мазепи. Вчений піддає сумніву дату народження А. Войнаровського, подану І. Борщаком (близько 1680 р.), та на основі аналізу актів Бендерської комісії аргументовано доводить, що А. Войнаровський народився близько 1689 р. Цю дату схильний вважати правильною й О. Оглоблин, який у листах до Л. Винара зокрема зазначав: «...я ще раз дослідив це питання й прийшов до висновку, що Войнаровський народився десь у 1688 р.» [169, с.698].

Дослідник відзначає вирішальний вплив навчання в Києво-Могилянській академії на становлення А. Войнаровського, стверджуючи: «В Київській академії формувалася українська козацька інтелігенція і політична ідеологія Козацької Гетьманської держави та розвивалося інтелектуальне життя України. Академії

завдячуємо виховання нової генерації старшини, що відіграла вирішальну роль у періоді гетьманування Мазепи та на еміграції» [44, с. 382].

Досить детально Л. Винар відтворює дипломатичну службу А. Войнаровського при І. Мазепі, зокрема зазначивши, що «перед шведами Войнаровський виступав як заступник Гетьмана. В такому характері, мабуть, і командував деякими гетьманськими і запорозькими частинами» [44, с.389].

Варто відзначити, що більшість дослідників негативно висвітлюють постать А. Войнаровського у зв'язку з його конфліктом із козацькою старшиною за спадок І. Мазепи. Такий негативний образ А. Войнаровського утвердився в українській історіографії після появи праці М. Возняка «Бендерська комісія» [224], після якої, за словами О. Оглоблина, «українська історіографія просто перестала цікавитися ним» [43, с.6]. Зауважимо, що і Л. Винар не прагнув до ідеалізації свого героя, оскільки не робив спроби ані виправдати вчинок Войнаровського, ані оминати ситуації з присвоєнням ним скарбів гетьмана. Він детально проаналізував документи Бендерської комісії та присвятив цій темі окремий розділ своєї праці. Підсумовуючи, вчений зазначив: «Цілий перебіг розправи перед Бендерською комісією виявив багато негативних рис А. Войнаровського та козацької старшини. Тут в першу чергу наявна погоня сестрінка Мазепи за скарбами та повна нетолеранція до домагань старшини» [44, с.405].

Водночас Л. Винар зробив спробу пояснити відмову А. Войнаровського від гетьманської булави, що і до сьогодні трактується багатьма істориками як факт зрадництва. Так, наприклад, В. Шевчук у своїй праці «Козацька держава» при аналізі діяльності П. Орлика зокрема зазначає, що А. Войнаровського цікавили лише скарби гетьмана [336, с.197], О. Субтельний при характеристиці внутрішньополітичної ситуації між козацькою старшиною, яка склалася по смерті І. Мазепи, вказав, що Войнаровський, вважав себе більше польським шляхтичем, аніж українським козаком і «дав зрозуміти, що з українцями не хоче мати справи» [322, с.56].

Л. Винар висловлює власне припущення про причини відмови племінника Мазепи від гетьманської булави: «Вирішальним чинником у відмові Войнаровського кандидувати на гетьмана була його психологічна настанова, що не

мав майже жадних приятелів серед козацької генеральної старшини» [44, с.406]. З таким твердженням погоджується і рецензент праці М. Галів [227, с.63]. Подібну думку знаходимо в праці О. Субтельного, який зокрема вказував, що козацька старшина не підтримала б кандидатури А. Войнаровського, оскільки йому «не виповнилося ще й тридцяти і генеральна старшина вважала його надто молодим і недосвідченим» [322, с.54].

Л. Винар висловив власну думку щодо факту причетності А. Войнаровського до створення Бендерської конституції, не погодившись з такою тезою І. Борщака і вказавши на відсутність її джерельного підтвердження. Він також зазначив, що «порівнюючи деякі статті Бендерської конституції із письмами козацької старшини в справі перебирання спадщини Мазепи, бачимо багато спільних точок і саме тому сумніваємося, щоб Войнаровський був одним з авторів згаданої конституції» [44, с.408].

Однією з найсильніших сторін праці вважаємо детальний аналіз політичної та дипломатичної діяльності А. Войнаровського по виїзді до Європи. Відзначимо, що більшість дослідників, аналізуючи діяльність «мазепинців», ключову роль віддають політиці Г. Орлика, а про А. Войнаровського згадують лише в контексті його конфлікту зі старшиною за спадок І. Мазепи та пізніше згадують факт його арешту в Гамбурзі. Л. Винар на основі документів довів, що А. Войнаровський, виїхавши до Європи, розпочав активну дипломатичну діяльність та брав участь у міжнародних відносинах європейських країн поч. XVIII ст. Л. Винар зокрема зупиняється на аналізі місії Войнаровського до Криму, та його діяльність на дипломатичному рівні як представника Карла XII та «експерта в українських справах» [44, с.410].

З часу перебування А. Войнаровського в Європі зароджується так звана «англійська орієнтація української еміграції». Л. Винар, як і І. Борщак, наголошує на ключовій ролі А. Войнаровського в англо-російській політиці того часу. Вчений висвітлює знайомство А. Войнаровського з англійським дипломатом Матесоном та вказує на «виняткову дипломатичну здібність племінника Мазепи» [44, с.418]. Даючи оцінку дипломатичній політиці А. Войнаровського, Л. Винар відзначив: «А. Войнаровський, який перейшов добру дипломатичну школу при боці І. Мазепи й

Карла XII, був одним з визначніших європейських дипломатів першої чвертини XVIII століття» [44, с.419].

Як бачимо, Л. Винар на основі джерел по новому висвітлив постать А. Войнаровського, відмітивши зокрема його роль в міжнародній політиці «мазепинців» після полтавської поразки. Н. Полонська-Василенко в рецензії на цю працю відмітила: «Ці сторінки праці Л. Винара дуже важливі. Вони малюють А. Войнаровського новими фарбами, в новому насвітленні. Не ідеалізуючи його як людину, автор представляє Войнаровського як державного діяча та здібного дипломата, який дбав про Україну» [305, с.19].

Л. Винар детально відтворює хід подій, пов'язаних з арештом Войнаровського, а також аналізує усі обставини, зокрема і зовнішньополітичні, на тлі яких розгортались події, супроводжуючи свої коментарі розгорнутими цитатами документів.

Дослідник не завершив свій історичний нарис арештом та засланням Войнаровського. Він намагається простежити останні згадки про перебування племінника Мазепи у Якутську та визначити хоча б приблизну дату його смерті. Окремий розділ присвячено опису долі родини А. Войнаровського, зокрема детально проаналізовано спроби його дружини Ганни визволити чоловіка з ув'язнення. Крім того, дослідник не оминає конфлікту Г. Войнаровської з П. Орликом. Прослідковує Л. Винар і долю старшого сина А. Войнаровського Станіслава. У заключному розділі вчений не лише обґрунтував та узагальнив свої висновки, але й висловив ряд міркувань з приводу написання біографій історичних діячів, зазначивши: «Історії не треба гльорифікувати – її треба розуміти. Нам не треба забронзовувати наших діячів і ставити на них знак «табу», бо такий підхід є питомий лише незрілим народам з невідповідним культурним рівнем» [44, с.454], а також приходить до висновку, що «кожне історичне явище, кожна історична постать повинні стати об'єктом докладної історичної аналізи й висновків» [44, с.454].

Як бачимо, нарис Л. Винара про А. Войнаровського і до сьогодні залишається одним з найгрунтовніших досліджень його біографії. Однак, з прикрістю відзначаємо, що в сучасній науковій літературі подаються відомості без врахування досліджень Л. Винара. Так, в «Довіднику з історії України» [226] подано дату

народження А. Войнаровського бл. 1681 р. (очевидно, за І. Борщакіом). У цій же статті зустрічаємо інформацію про те, що А. Войнаровський «брав участь у виробленні Конституції України 1710 р.» [226, с. 107]. Цю ж дату народження без можливих варіантів подає і сучасна «Енциклопедія історії України», не зважаючи на згадку в переліку літератури про працю Л. Винара [236, с.603].

Постать Д. Вишневецького, як, зрештою, і інших козацьких лідерів, зацікавила історика ще з дитинства. Тоді це були лише враження молодого Л. Винара під впливом «історичної атмосфери» його родини. Вперше дослідник підійшов до вивчення постаті Байди-Вишневецького під час навчання в таборівій гімназії. Виконуючи одне з завдань, Л. Винар вибрав для опрацювання твір І. Костецького про Байду-Вишневецького. Монографічне дослідження під назвою «Князь Дмитро Вишневецький» побачило світ у Мюнхені 1964 р. з присвятою О. Оглоблинові. В передмові до цього видання Н. Полонська-Василенко відзначила заслуги молодого дослідника в розробці даної теми, зокрема в тому, що «автор критично переглянув джерела і вперше дав правдивий образ історичного діяча, крок за кроком звільняючи його від намулу легенд» [79, с.5].

Шляхом аналізу праць іноземних вчених та джерел, дослідник уточнює походження Д. Вишневецького, вивчає генеалогію роду Вишневецьких та родинний герб (в інтерпретації гербу Л. Винару допоміг відомий український геральдик Р. Климкевич) [80, с.94]. Для більш чіткого уявлення життя і доби Д. Вишневецького вчений коротко висвітлив татарсько-українські відносини того часу. Ключову роль у міжнародній політиці козаків другої половини XVI ст. він відводить князю Вишневецькому. Його зовнішньополітичну діяльність дослідник розглянув в аспекті протитатарської боротьби та молдавської політики, а також висловив власні міркування з приводу поїздки Д. Вишневецького до Порти у 1553 р., детально описав відносини князя з Московським.

Окремо автор монографії зупинився на характеристиці молдавської політики князя. Аналізуючи похід князя на Молдавію, Л. Винар дає характеристику внутрішнього життя цієї країни та зазначає про її важливе стратегічне значення в антитурецькій політиці сусідніх країн, а також говорить про вихід на зовнішньополітичну арену нового «гравця» – козацтва. Власне князь Вишневецький,

на думку Л. Винара, започаткував молдавський напрямок зовнішньої політики українського козацтва. Ця думка знайшла підтвердження у пізніших дослідженнях українських істориків. Так, український історик В. Степанков погоджується з висновками Л. Винара про те, що «молдавська концепція Вишневецького мала вирішальний вплив на пізніші походи українських козаків на Молдавію в 70-их і 80-их рр. XVI століття. Тому князя Дмитра можна зовсім справедливо вважати «батьком» української молдавської політики» [321, с.33]. А сучасний дослідник козаччини С. Леп'явко зазначив, що саме Д. Вишневецький «позначив майбутні напрями розгортання діяльності козацтва, зокрема, в міжнародній сфері» [278, с.329].

Окрім характеристики Д. Вишневецького як дипломата, особливий наголос в своїй праці Л. Винар зробив на висвітлення ролі князя в організації українського козацтва як окремого соціального стану. На думку дослідника, українське козацтво без безпосередньої участі українських аристократичних родів не могло б стати за відповідно короткий час такою сильною організацією, «яка відіграла згодом вирішальну роль в політично-суспільному житті» [80, с.99], а Хортицький замок, збудований Д. Вишневецьким, дослідник вважає «першим прототипом козацької Січі, в якій розвивалося військове й господарське життя запорожців» [80, с.109]. Місія Д. Вишневецького, за словами Л. Винара, була «унешкідливити татарську експансію і поставити твердий фундамент під козацьку організацію» [80, с.106]. Такий підхід до історії формування козацтва, висловлений Л. Винаром ще у середині 60-их рр., поділяють і сучасні українські дослідники [343, с.190; 339, с.53; 240, с.25]. Однак, деякі історики схильні вважати, що роль князя Вишневецького полягала не лише в організації запорозьких загонів, але й в їх стримуванні та контролі. Так, С. Плохій висловлює думку про те, що діяльність Вишневецького дозволяє вважати закладений ним замок попередником не тільки Запорозької Січі, але й Кодацької фортеці – збудованої 1635 р. вище порогів польського форпосту для контролю за діями козаків [304, с.45]. Не зважаючи на усю дискусійність даного питання, не можемо заперечувати той факт, що Л. Винар одним з перших висловив новий підхід до проблеми генези та формування українського козацтва.



Крім того, вчений детально дослідив та проаналізував легендарну постать Байди та співставив з постаттю Д. Вишневецького. Розгорнувши дискусію з радянським істориком В. Голобуцьким, який заперечував ідентичність князя Д. Вишневецького і легендарного козака-лицаря Байди, Л. Винар здійснив ґрунтовне дослідження літературних джерел. Для вирішення цього дискусійного питання вчений звернувся до аналізу досліджень радянських, польських істориків, здійснив текстологічний аналіз різних варіантів «Пісні про Байду», проаналізував прозові твори, зокрема історичні оповідання, в яких відтворена легенда про козацького героя Байду, а також ретельно дослідив значення терміна «байда», прийшовши до висновку, що легенда про Байду – відображення в народній творчості постаті Д. Вишневецького.

Частина історичних біографій, написаних Л. Винаром, мають ознаки історичного портрету, що є формою представлення особи в історичному процесі. В такому дослідженні людина характеризується крізь призму її історичного значення, проте лише частково, з певних позицій на певному хронологічному етапі і в певному контексті.

Невеликий за обсягом нарис, в якому, за словами В. Степанкова, автор «чи не вперше звернув увагу на розвиток міжнародних відносин у даному регіоні як важливий чинник спричинення молдавських походів козаків та впливу на їх перебіг і наслідки» [321, с.19-20], до сьогодні лишається одним з найґрунтовніших досліджень постаті та діяльності І. Підкови. Біографія козацького ватажка відтворена автором в контексті його «історичної діяльності» [70, с.193].

Аналізуючи відомості польських і волоських хроністів та літописців, дослідник припускає, що Підкова «був козаком з господарського роду Івонь» [70, с.195]. Відтворюючи політичну діяльність, Л. Винар зосередив свою увагу на його молдавській політиці та детально проаналізував шлях І. Підкови до молдавського престолу. Важливим є використання автором окрім українських та польських джерел, молдавських, зокрема хроніки Урехе. Л. Винар пояснює причини, які, на його думку, завадили Підкові втриматись на молдавському престолі: «Його господарювання йшло врозріз з інтересами Туреччини, Польщі, Валахії та сусідньої Молдовщини. Також не міг розчисляти Підкова на поважну піддержку

молдавського війська, а то й населення, що було здеморалізоване своїми боярами» [70, с.198]. Аналізуючи молдавську політику козаків під проводом І. Підкови, дослідник прийшов до висновку, що «смерть Підкови підсилила козацьку експансію в сторону Молдавії. За декілька місяців козаки вирушають у нові походи з новими претендентами на молдавський господарський стілець з роду Івонь» [70, с.199]. Крім того, Л. Винар висловив поширену сьогодні думку про роль козаків не лише як оборонців прикордонних територій, а й християнської віри та християнського світу в цілому. В цьому контексті автор аналізує факт страти І. Підкови, як недалекоглядну політику Польщі: «Вістка про смерть Івана Підкови не залишилась лише в польській державі, але пішла в Європу, яка негативно оцінила цей учинок Стефана Баторого. Смерть Підкови засвідчила нечесну гру Польщі супроти цілої християнської Європи, яка в цей час готувалася до широкої протитурецької акції» [70, с.200].

Біографія С. Наливайка відтворена Л. Винаром в кількох статтях, присвячених молдавській політиці козаків у 90-их рр. XVI ст., козацьким зв'язкам з Австрією та Ватиканом та окремії публікації «Северин Наливайко та революційний рух брацлавського міщанства (1594-1596)» [135]. Одразу зауважимо, що постать С. Наливайка до сьогодні залишається чи не найбільш суперечливою в українській історіографії. У своїх статтях Л. Винар розробив власний підхід до вивчення постаті відомого козацького провідника. В нарисі, присвяченому С. Наливайку, Л. Винар вступає у дискусію з М. Грушевським та представниками його школи та ставить собі за мету довести, що «козацькі рухи другої половини XVI ст. мали глибинне політичне підложжя, а не були кермовані виключно жадобою грабежу й особистої наживи» [135, с.271]. В даному контексті він розглядає один з епізодів періоду повстання С. Наливайка, а саме його співпрацю з брацлавським міщанством. Дослідник на основі джерел доводить, що саме у цій співпраці С. Наливайко намагався впровадити власну політичну програму козацтва. Дана думка до сьогодні не знайшла належної підтримки в науковій літературі. В більшості праць, присвячених С. Наливайку, відтворено фактаж його військових походів та подано основні дати його життя.

Внесок Л. Винара, на нашу думку, полягає насамперед в тому, що він намагається дати оцінку, зрозуміти мотиви дій та вчинків козацького ватажка. В цьому контексті вчений висловив вперше в історіографії гіпотезу про «ідею створення козацької республіки». Цю думку в певній мірі не відкидають і сучасні українські дослідники козацтва, однак з власними корективами. Свої міркування з приводу політичної програми козацтва під час повстання С. Наливайка висловлювали В. Щербак [339, с.228-229] та С. Леп'явко [277, с.67]. Спільним у всіх дослідженнях, присвячених цій неординарній постаті, є те, що всі дослідники наголошують на організаційних здібностях С. Наливайка, називають його визначним лідером [277 с.56; 339, с.157 ].

Історичну біографію М. Кривоноса Л. Винар опрацював на рівні окремого монографічного дослідження. Однак, на превеликий жаль, монографія, яку вчений написав в 1956 р., до сьогодні залишається неопублікованою [4]. Вступну частину праці, присвячену походженню та діяльності М. Кривоноса до початку визвольної війни Б. Хмельницького, Л. Винар опублікував, як окрему статтю в журналі «Овид» в 1961 р., з приміткою, що це «...урибок історичної монографії «Максим Кривоніс» готової до друку» [85, с. 21]. Пізніше на сторінках журналу УІ вчений опублікував статтю, присвячену дискусії про походження М. Кривоноса [120], а в 1973 р. перевидав її окремою відбиткою [121]. Таким чином, більша частина монографії до сьогодні залишається в рукописі і зберігається у фонді вченого в архіві УІТ.

Монографія «Максим Кривоніс» складається з 5 розділів, в яких висвітлено життя і діяльність козацького полковника. У вступі автор зазначив про те, що українська історіографія не присвятила належної уваги постаті М. Кривоноса, висвітлюючи його діяльність лише в контексті подій Хмельниччини. Крім того, історики державницької та народницької шкіл досить тенденційно висвітлювали постать М. Кривоноса, наголошуючи на лише негативних чи позитивних рисах героя. Тому Л. Винар приходить до висновку, що «це частинне наświetлення козацького полководця спричинилося до доволі односторонніх висновків і тенденційного наświetлення його революційної активності» [86, с.353].

Проблему походження, життя та діяльності М. Кривоноса до початку Визвольної війни Б. Хмельницького вчений розглянув у першому розділі своєї

праці. Значну увагу тут приділено в'ясненню питання походження М. Кривоноса. На основі аналізу цілого ряду джерел Л. Винар доводить його автохтонне (українське) походження. Як уже зазначалось, в 70-их рр. Л. Винар опублікував окрему статтю, присвячену цій темі. В ній він дещо розширює I-й розділ своєї праці, окремо охарактеризувавши «шотландську» та «автохтонну» гіпотези походження козацького полководця. Спираючись на висновки відомого українського геральдика Р. Климкевича, Л. Винар спростовує приналежність М. Кривоноса до відомого шотландського шляхетського роду Кемпелів, оскільки в джерелах немає жодної згадки про використання М. Кривоносом «родинного» герба. На думку Л. Винара, М. Кривоніс не був шляхетського походження, «а радше з міщанства або простолюддя» [122, с.362]. Для підтвердження гіпотези про автохтонне походження козацького полководця Л. Винар публікує кілька його листів, «які значною мірою розкривають його ідеологічне обличчя і посередньо вказують на його українське походження» [122, с.363]. Сучасні українські історики теж прийняли тезу про автохтонне походження М. Кривоноса [287, с.164].

На основі спогадів сучасників Кривоноса Л. Винар приходить до висновку, що «в молодих роках Кривоніс козакував і мабуть належав до знатніших козаків – бо під Жовтими Водами виступає вже як козацький сотник і посол до польського табору» [4, Арк. 8]. Крім того, дослідник намагається встановити приблизну дату народження Кривоноса, припускаючи, що це могли бути 1600 – 1610 рр. [4, Арк. 8].

Аналізуючи історичну ситуацію, що склалася на початок 1648 р., Л. Винар висловлює власні міркування про причини невдачі попередніх років національно-визвольної боротьби українського народу, які він бачить у активній участі у повстаннях лише одного суспільного стану – козацтва, «яке не діставало належної допомоги від народної гущі селян і городового козацтва, як рівно ж української шляхти» [4, Арк. 13].

Детально відтворюючи події Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, зокрема перебіг битв під Жовтими водами і під Корсунем, дослідник визначає роль М. Кривоноса в успішності воєнної кампанії козаків, який «відіграв одну з рішучих роль і став загально визнаним вождем української черні» [4, Арк. 14]. Називаючи М. Кривоноса «провідником української черні», Л. Винар

одночасно дає пояснення терміну «чернь». Під цим поняттям «слід розуміти суспільні низи, що сформувалися зі селян і міського пролетаріату, [...] це була група невдоволених і соціально покривджених, яка в козацькому повстанні 1648 р. добачала розв'язку своїх проблем» [4, Арк. 16].

Вчений вважає, що «ідеологія селянства і взагалі черні 1648-их рр. була доволі радикальна», і часто не співпадала з політичними планами Б. Хмельницького, тому, на його думку, «в 1648 р. треба було цю стихійну руйнуючу силу української черні запрягти в революційний віз» [4, Арк. 18]. Заслугою М. Кривоноса було власне розуміння «психології революційних мас», однак він поділяв радикальну революційну доктрину української «черні». Л. Винар особливий наголос робить на характеристиці організаторського хисту М. Кривоноса, зокрема відзначаючи, що «саме тому Б. Хмельницький вислав Кривоноса в спеціальних місцях для організації і оформлення народного повстання» [4, Арк. 21].

Характеризуючи перебіг повстання, Л. Винар не уникає фактів надзвичайної жорстокості повстанців щодо шляхти та євреїв, наводячи зокрема цитати з єврейської хроніки. Однак вчений відзначає, що «жорстокість революційної боротьби в цих часах була явищем зовсім природнім як з козацької, так і з польської сторін» [4, Арк. 24] та, що «в його (Кривоноса – А.Х.) очах це була священна війна добра зі злом, що було втілене в польське шляхетство» [4, Арк. 25].

Окремо в нарисі висвітлено відносини М. Кривоноса з Б. Хмельницьким [4, Арк.38]. Л. Винар вважає, що Б. Хмельницький намагався залучити до революційного руху всі суспільні верстви, а тому організовані Кривоносом загони були дуже важливими для його боротьби. Відповідно, не заважаючи на непорозуміння, Хмельницький і Кривоніс ідуть на певний компроміс, який вчений вважає «одним з найбільших досягнень української внутрішньої політики в 1648-му р.» [4, Арк.38]. Як речник української черні, М. Кривоніс висловлював позиції повстанців та відіграв, на думку дослідника, ключову роль у прийнятті важливих стратегічних рішень Б. Хмельницьким, зокрема під час наступу на Львів та плануванні подальшого ходу війни.

Замість висновків Л. Винар завершує свою монографію коротким розділом, в якому висвітлює ідеологію М. Кривоноса, не погоджуючись з тезами В.

Липинського та М. Грушевського, які, на думку Л. Винара, недооцінювали ролі української черні в ході Визвольної війни Б. Хмельницького. Зокрема дослідник відзначає: «Нам здається, що українська народна маса дуже прецизно сформулювала свою революційну програму, з якою мусів числитися гетьман і козацька старшина» [4, Арк. 49].

Не зважаючи на те, що через брак джерел в монографії не висвітлено всі сторони життя М. Кривоноса, автор доклав максимум зусиль, аби відтворити об'єктивний образ свого героя. Вчений супроводжує свій нарис великою кількістю цитат з різних джерел, зокрема часів описуваних подій, які стосуються характеристики постаті М. Кривоноса, а також використав фольклорні джерела, що підтверджують факт популярності козацького полководця серед народу. Таким чином, дослідження постаті М. Кривоноса та його діяльності протягом 1648 р. є значним внеском для створення об'єктивного образу легендарного героя української історії.

Як бачимо, кожна з досліджуваних Л. Винарем постатей – це в першу чергу особистість, наділена непересічними організаторськими рисами. В своїх дослідженнях Л. Винар відтворив важливі сторінки української історії та визначив роль козацьких лідерів у ході основних подій, намагався дати найбільш об'єктивну оцінку їх діяльності. В історичних біографіях чітко простежується прагнення дослідника не лише виокремити найважливіші факти з життя історичної особи, але й зрозуміти світогляд своїх героїв, що в свою чергу дає можливість для пояснення їх дій та вчинків. Важливою ознакою праць Л. Винара з козацької тематики є детальна характеристика історичної ситуації, в якій жили та діяли його герої, оскільки історичне тло є необхідною умовою для чіткого розуміння середовища, оточення, загальної ситуації, в якій діяли історичні особи. Використавши значний масив джерел з іноземних архівів, проаналізувавши цілий ряд праць з даної тематики, а також застосувавши власні дослідницькі методи, Л. Винар створив історичні біографії видатних козацьких лідерів, які й до сьогодні не втратили своєї актуальності. Вважаємо, що об'єктивний їх аналіз значною мірою доповнить здобутки української історіографії, допоможе у створенні загальних синтетичних праць з історії України та окремих її періодів.

Важливо відзначити, що одночасно із діаспорними істориками тему козацтва активно розробляли їх колеги на підрадянській Україні. Дослідження історії козацтва в повоєнній радянській історіографії мало свою певну еволюцію – від повної заборони (1947-51 рр.) до піднесення на щит (1954 р.), в зв'язку з проголошенням «Тез про 300-річчя возз'єднання України з Росією». Цікавою є думка В. Яремчука про те, що отримавши статус «офіційної», тема козацтва в радянській українській історіографії починає розроблятися в двох напрямках – офіційному та альтернативному («ревізійністському») [344, с.284].

В порівнянні з трактуванням історії козаччини Л. Винарем, бачимо, що тематика та акценти в його працях в певній мірі перегукуються з працями радянських істориків-ревізійністів. Так, їх історичні дослідження є більш персоніфікованими – у Л. Винара 19 % праць з історії козаччини присвячені видатним козацьким лідерам (з них 2 монографічних дослідження). В той час, як в офіційній історіографії основна причина виникнення козацтва визначалася протидією селянських мас соціально-економічному і національному гнобленню, О. Апанович та М. Киценко виокремлювали роль Д. Вишневецького в організації козацького товариства, однак на відміну від Л. Винара та В. Глобуцького вважали пісню про Байду – «збірним образом», в якому відбилися елементи трагічної долі Д. Вишневецького.

Ф. Шевченко звернув увагу на тривалий період становлення козацької верстви. У другому випуску щорічника «Середні віки на Україні» (1973) вчений опублікував статтю, яка містить висновок про перетворення козацтва на окремий соціальний стан українського суспільства у роки Національно-визвольної війни [335, с. 22.], тоді як Л. Винар відносить формування козацького стану ще до XVI ст.

Натомість 60-70-ті рр., на які припадає активна пошукова та наукова діяльність Л. Винара з історії козацтва, позначилися в українській радянській історіографії практично зникненням з обширу наукових зацікавлень цієї теми. Тема козацтва, зокрема її роль в українському державотворенні стає прерогативою українських дослідників з діаспори.

### 3.3. Дослідження з історії друкарства та культурного розвитку українських земель у XVI- XVII ст.

Історію українського друкарства Л. Винар почав досліджувати будучи студентом Western Reserve University. Темою його магістерської дисертації стала історія раннього українського друкарства. Як уже відзначалось, ця магістерська праця стала першою англomовною працею з цієї тематики [190]. Пізніше вона була опублікована як окреме видання в скороченому варіанті німецькою [184] та в повному варіанті українською [78] мовами. Окремі частини книги побачили світ у вигляді статей у газеті «Свобода» та журналі «Самостійна Україна».

Серед ключових проблем, які намагається розкрити автор у праці, є доведення існування в Україні дофедорівського книгодрукування. На початку праці вчений висловлює ряд гіпотез, які обґрунтовано доводить. Зокрема він переконаний, що «українці були першим народом, для яких друкувалися книжки кирилицею, а тому в загальній історії європейського друкарства Україна займає належне їй місце» [78, с.5]. Л. Винар не погоджується з загальноприйнятою на той час в історіографії тезою про те, що «батьком українського друкарства був Іван Федоров», натомість вважає, що такою людиною був німець Швайпольт Фіоль, який вже в 1491 р. друкував кирилицею церковні книги. Якщо йдеться про перше книгодрукування на українських землях, то «треба мати на увазі видання Заблудівської друкарні з 1566 року» [78, с.5].

Вчений вказує, що своєю працею він має на меті перш за все «підкреслити певну хронологію подій і фактів в історії раннього слов'янського друкарства, які деякими науковцями, зокрема росіянами, представлені в кривому дзеркалі» [78, с.6]. Відзначивши праці своїх попередників, зокрема І. Огієнка, В. Січинського, І. Свенціцького, С. Маслова та ін., вчений зауважує, що на поч. 50-их рр. в були віднайдені нові документи та інкунабули, які були не відомі раніше дослідникам. Тому він старається по-новому висвітлити історію раннього українського друкарства.

Аналізуючи праці, присвячені постаті Ш. Фіоля, Л. Винар особливо важливими вважає дослідження польських вчених – Й. Птасніка та К. Гайна. Перший опублікував 50 документів про життя та діяльність Фіоля та написав



джерельну працю про друкаря. Другий опублікував дослідження, в якому наведено кілька новознайдених документів. Оцінюючи постать Фіоля, Л. Винар висловлює власні міркування щодо певних моментів його біографії та діяльності. Зокрема, він не погоджується з думкою дослідників, які вказували на народження Фіоля в Любліні, заперечує припущення про приналежність друкаря до гуситського руху, а також на основі заповіту Фіоля доводить, що місцем його смерті був Краків.

В своїй праці Л. Винар обґрунтовує тезу про те, що Фіоль друкував кириличні книги на замовлення власне українських магнатів, а тому вважає Фіоля першим українським друкарем. Цю ж думку знаходимо і в пізніших працях інших українських дослідників, зокрема І. Мицька [288, с.3] та Я. Ісаєвича [263, с.88]. Вчений також підтримує думку З. Кузелі про співпрацю Фіоля з Львівським братством. Він намагається уточнити хронологію діяльності його друкарні та час виходу кириличних книг, а також детально аналізує їх у окремому розділі дослідження. На основі аналізу ряду праць з цієї проблематики дослідник припускає, що заснування першої слов'янської друкарні відбулося ще у 1480-их рр. А тому стверджує, що появу українського друкарства, тобто видавництва кириличних книг, опублікованих Ш. Фіолем, варто датувати «ранніми 1480-ми роками» [78, с.12]. Натомість І.Мицько датує появу цих книг 1491 р. і вважає, що «десь відразу після цього» були опубліковані недатовані «Тріодь пісна» та «Тріодь цвітна». При цьому посилається на працю російського вченого Є. Немировського [294].

Відлік початку книгодрукування на українських землях Л. Винар розпочинає від діяльності Заблудівської друкарні. Оскільки вона знаходилась на території українсько-білоруського пограниччя, вчений називає час діяльності цієї друкарні українсько-білоруським періодом, який був «переходовим у розвитку українського друкарства» [78, с.30]. З видавництва книг у Заблудові Л. Винар виводить новий період в історії українського друкарства. В одній з найповніших на сьогодні історій українського книгодрукування – праці Я. Ісаєвича – знаходимо дещо відмінну тезу про початки книгодрукування на власне українських землях. Так, він, як і Л. Винар, стверджує, що «краківську друкарню Ш. Фіоля можна вважати першою українською друкарнею в тому сенсі, що вона, судячи з усього, видавала книги для України та

суміжних країн, започаткувала кириличне книговидання у тій формі, яка була продовжена друкарнями в Україні» [263, с.104]. Проте вчений зазначає, що «першу друкарню безпосередньо в українських землях заснував Іван Федоров-Федорович у Львові» [263, с.104].

Великий розділ своєї праці Л. Винар присвятив біографії та діяльності І. Федорова. Зазначимо, що й досі його постать висвітлюється в літературі неоднозначно. Основним джерелом до біографії друкаря Л. Винар називає післяслово Федорова в Львівському Апостолі. Відтворюючи біографію Федорова, Л. Винар заперечує тезу російського вченого М. Тихомирова про те, що той виїхав з Москви з власної волі та дозволу царя.

Серед сучасних дослідників і до сьогодні точиться дискусія про походження та національність І. Федорова. Щодо цього питання Л. Винар висловив власну думку чітко і однозначно: «На нашу думку, ми не диспонуємо жадними історичними документами, що вказували б безпосередньо на білоруське чи українське походження Федорова. Він в післямові до Львівського Апостола виразно зазначив, що втік із Московщини «в ины страны незнаемы»... тому ми не збираємося робити з Федорова українця, подібно як росіяни зробили Петра Мстиславця «русским» - лиш уважаємо його росіянином, що є задокументоване в його виданнях і в деяких архівних матеріалах» [78, с.34]. Відзначимо, що і Я. Ісаєвич прихильний до російського походження друкаря [263, с.106]. До такої ж думки схиляється і І. Мицько [288, с.8].

Оскільки Л. Винар мав можливість користуватися недоступними для українських вчених працями, в його дослідженні знаходимо ряд акцентів на вивчення друкарської спадщини І. Федорова, яких немає у працях дослідників з України. Так, наприклад, Л. Винар окрему увагу присвятив аналізу праці Р. Якобсона про львівський Буквар І. Федорова. Зокрема вчений відзначив, що Якобсон неправильно тлумачить тест післямови І. Федорова та вважає Буквар пам'яткою російського друкарства. Така термінологічна плутанина, на думку Л. Винара, призвела до неправильних висновків Якобсона щодо цільової аудиторії, для якої був призначений Буквар. Оскільки Якобсон невірно переклав слова Федорова «руський народ» терміном «Russian people», він прийшов до хибного висновку про

призначення букваря для росіян. Л. Винар, однак, це заперечує і доводить про призначення його насамперед для галичан. Сьогодні ця теза обґрунтовано доведена і Я. Ісаєвичем [263, с.117].

Особливою рисою праці Л. Винара є детальний опис друків І. Федорова – кількість сторінок, формат, шрифти, мистецьке оформлення. При аналізі «Острозької Біблії» окрему увагу дослідник присвятив співставленню двох варіантів Біблії 1580 та 1581 рр. та відзначив: «Острозька біблія є першою друкованою повною біблійною книгою серед слов'ян і тим самим Україна займає виняткове місце в історії світового, а зокрема слов'янського друкарства» [78, с.58]. Важливим моментом праці Л. Винара вважаємо детальний аналіз діяльності Острозької друкарні після від'їзду І. Федорова до Львова.

Зважаючи на час написання Л. Винаром своєї праці та недоступність деяких архівних матеріалів, він відокремлює діяльність Дерманської друкарні від Острозької, хоча вважає правдоподібним припущення, що «Дерманський монастир самостійної друкарні не мав і що в Дермані працювала перевезена сюди тимчасово друкарня острозька» [78, с.64]. На сьогодні це вже доведено, зокрема Я. Ісаєвичем [263, с.134].

Узагальнюючи, Л. Винар виокремлює три основні періоди в історії раннього українського друкарства:

- початковий або «краківський період»: «коли українці друкували свої книги в Польщі».
- білорусько-український період. В цей період вчений включає видання Несвізької, Заблудівської та т. зв. «мандрівних» друкарень, а також діяльність Франциска Скорини в Празі та Вільні.
- третій період українського раннього книгодрукування вчений означив «народним періодом», оскільки «в тім часі вже виразно проявився український оригінальний друкарський стиль» [78, с.59].

На нашу думку, виокремлення другого періоду є дещо суперечливим. Більшість сучасних дослідників історії українського друкарства вважають, що початок українського книгодрукування на власне українських землях варто все таки датувати початком діяльності друкарні у Львові. Натомість, не заперечують впливу

видань друкарень в Несвіжі та Заблудові (етнічно білоруські території) на розвиток українського книгодрукування.

Зауважимо, що дослідник був свідомий основних недоліків своєї праці, а саме «неможливості користуватися усіми джерелами і науковою літературою» [78, с.66]. Не зважаючи на вищезгадані недоліки праці, на сьогодні вона стала ваговою складовою історіографії цього питання. Про це свідчить насамперед віднесення її Я. Ісаєвичем до «спеціальних досліджень» з цієї тематики, крім того, вчений високо оцінює заслуги автора праці [263, с.29]. Вихід у світ книги викликало зацікавлення серед українських вчених, про що свідчать рецензії на цю працю. Так, відомий український славіст з Німеччини Олекса Горбач у своїй рецензії вказав на певні неточності, зокрема у висвітленні дослідником теорії про «мандруючих друкарів», перекладі деяких географічних назв. Не погоджується О. Горбач і з тезою Л. Винара про виникнення церковних братств, які він пов'язує з «передхристиянськими родово-ловецькими дружинами». Рецензент натомість вважає, що виникнення братств варто пов'язувати з цеховими організаціями. В цілому О. Горбач вважає, що праця Л. Винара «виконає функцію фактажного інформатора про ранні друки на Україні й почасти на Білорусі задовільно» [235, с.110-111]. В. Радзикевич у рецензії на працю Л. Винара заслугою автора вважає насамперед висвітлення незалежності початків українського друкарства від московського та його впливу на культурний розвиток українських земель, а також те, що дослідник у своїй праці «подав старанно вибрану літературу» [310, с.4].

Як бачимо, на основі недоступних для дослідників з України джерел Л. Винару вдалося вирішити ряд нерозкритих його попередниками питань, висунути нові гіпотези. Він висловив найпереконливіші за тогочасного стану джерел версії, спростував різні фантастичні припущення – про походження Фіоля з лемків, про його працю в закарпатському Грушові тощо. Л. Винар також систематизував історію дофедорівського книгодрукування в Україні та запропонував його періодизацію. Таким чином, дослідження Л. Винара про початки українського друкарства займає вагоме місце в науковій літературі, присвяченій цій темі.

### 3.4. Проблеми історії української революції 1917-1921 рр. у працях Л.

#### Винара

Дослідження з нової та новітньої історії складають частину ранньої творчості Л. Винара. Їх поява припадає в основному на 50-ті – поч. 60-их рр. Як зазначалось в першому розділі праці, це час творчого пошуку молодого дослідника, що спричинив появу низки наукових досліджень з різних тем та періодів історії України. Основна наукова проблема, що пов'язує всі ці дослідження – вивчення причини поразки українських національно-визвольних змагань поч. ХХ ст.

Одна з перших таких праць присвячена аналізу «махнівщини» та ранньої діяльності Нестора Махна. Ця стаття була однією з перших наукових публікацій Л. Винара і тому відзначається певним радикалізмом поглядів автора. Серед ключових завдань, поставлених дослідником, було вивчення визвольних рухів, що сколихнули тоді українське суспільство і, відповідно, «заповнення прогалін української історіографії найновішого періоду нашої історії».

Вивчення «махнівщини» як історичного явища Л. Винар розпочинає з визначення його особливостей, з яких виділяє дві основні: «цілий рух відбувався в степовій полосі України» та «складався переважно з українського селянства» [125, с.14].

Аналізуючи праці своїх попередників, присвячені цій проблемі, дослідник приходять до висновку про «хибне наświetлення цього питання в літературі» [125, с.14]. Зокрема, Л. Винар не поділяє думки про прирівнювання «махновщини» до запорожців та вивищення Н. Махна до українського героя. Твердим переконанням автора є те, що рух Махна варто розглядати «як витвір українського чорного духа руїни, який проявився за активною допомогою Москви» [125, с.14].

Назвавши основні штрихи біографії Махна, дослідник окрему увагу звертає на політичні обставини, в яких зародився анархістський рух в Україні. Автор відносить український анархізм до відомства більшовицької партії, «а головним ставлеником цієї групи був Нестор Махно, висланий Москвою в Україну на диверсійну роботу проти існуючого українського державного ладу» [125, с.16].

Цікаво, що в сучасній історіографії дослідники біографії Н. Махна часто ототожнюють махновський рух з діяльністю українського запорозького козацтва.

Тому критичні зауваження Л. Винара щодо неправомірності такого порівняння автор однієї з публікацій на цю тему, В. Чоп, вважає нічим іншим, як високим рівнем ідеалізації дослідника подій української історії, в цьому випадку – історії козацтва [333, с. 69].

В контексті розгляду подій цього періоду Л. Винар також дає пояснення такому явищу як «пашківці» – «українське заскоружле селянство, яке в час Великої Революції не знало кудю повернутися, врешті оперлося на своїй власній розсудливості – «філософії», яка допровадила його до зради української національної держави, а опісля і до фізичної загибки» [125, с.19]. Однак, ключовою різницею між рухом «махновщини» та «пашківців» Л. Винар вважає, те, що останні були «ініційовані з нутра народу», тоді як махновці на початках – агентами Росії. Однак, в їх діях дослідник не бачить різниці. Він переконаний, що три явища – «махновщина», «пашківці» та «українські комуністи» «зрадили маєстат Українського відродження нації», чим нанесли непоправну шкоду українським національно-визвольним змаганням. Тому, підсумовуючи статтю, вчений зазначає, що «махновщина – це лиш одна з численних трагедій, що розігралася в діях великої революції 1917-21рр.». Натомість основною причиною поразки України у національно-визвольних змаганнях дослідник вважає «внутрішню непідготовленість до будівництва власної держави» [125, с.20]. Як бачимо, дослідження, хоч і базоване на поважній джерельній базі, написане з певною долею емоційності, що більш властиве публіцистиці. Це пов'язано в першу чергу з тим, що воно було першою спробою молодого дослідника, а перебіг відносно недавніх на той час подій ще жваво дискутувався в діаспорних колах, ще живими були свідки цих подій, серед яких, до речі, і батько вченого. Однак, вважаємо, що, незважаючи на певний момент «заангажованості» автора, це дослідження становить на сьогодні складову історіографії цього питання.

До вивчення проблем нової історії Л. Винар повернувся під час досліджень постаті М. Грушевського, в тому числі і його політичної діяльності. Тому тема українського державотворення стала опрацьовуватись дослідником детальніше. Крім того, вчений долучився до діяльності Уряду УНР в екзилі, очоливши при ньому в 1991 Академічну Раду. Л. Винар присвятив кілька статей історії

Центральної Ради, діяльності Гетьманату Скоропадського, а також був автором наукових коментарів до публікації універсалів Центральної Ради.

Діяльність Центральної Ради Л. Винар вважає «основою українського державного будівництва в пізніших роках» та розглядає її історію «в контексті тягlosti державотворчого процесу в ХХ ст.» [142]. В своїй публікації вчений ставив за мету об'єктивно відтворити її діяльність, яка мала «свої сильні і слабкі аспекти [...] вони дають нам повніше зрозуміти розбудову і упадок першої української демократичної держави в ХХ столітті» [142].

Розуміння і аналіз державного будівництва Центральної Ради вчений безпосередньо пов'язує з історіософічними концепціями її голови – Михайла Грушевського. При цьому Л. Винар вважає, що М. Грушевський пов'язував державтвірчий процес 1917-18 рр. з попередніми періодами державності України. Пояснюючи основні чинники, які рухали М. Грушевським в його політичній і зокрема державотвірчій діяльності, дослідник відзначає, що Українську демократичну республіку «Грушевський пов'язував безпосередньо із діяльністю Кирило-Методіївського братства в Києві (1846), з участю Костомарова, Шевченка, Куліша та інших братчиків, що ... мало домінуючий вплив на Грушевського і інших будівничих української модерної держави» [142]. Дослідник виводить тезу про те, що федералістичні ідеї кирило-мефодіївців стали основою для діяльності Центральної Ради, а, відповідно, державницька концепція «віддзеркалювала самостійність і незалежність української нації» [142]. Таким чином, Л. Винар вважає, що власне в цьому «історіософічно ідеологічному контексті слід розглядати державне самовизначення української нації, шляхом проголошення державної незалежності чотирма універсалами Центральної Ради» [142].

В діяльності Центральної Ради дослідник виокремлює два основні періоди. У ранньому періоді державності Центральна Рада, проголосила три універсали та інші конституційні акти, реалізувала українську державність «з наголошенням федераційного принципу й рівночасно розбудовувала різні ділянки суспільно-громадського життя» [142]. Цей період завершується проголошенням Української народної республіки.

Другий період державного будівництва Центральної Ради впливав із першого і значно поглиблював і поширював зміст державного суверенітету української нації. В цей час створюється Четвертий універсал, який Л. Винар вважає «найважливішим конституційним державним актом». Критерієм виокремлення другого періоду державницької діяльності Центральної Ради Л. Винар вважає «іншу політичну орієнтацію». В цей час, на його думку, відбувається «визволення» від промосковського напрямку зовнішньої політики і народження нових концепцій – «орієнтації чорноморської та західної орієнтації». Крім того, поширюється державний апарат України, розбудовуються кадри, а «голова Центральної Ради пише історично-соціологічний трактат про «Підстави Великої України», який дослідник вважає актуальним і на початку 90-их рр.

Л. Винар окремо проаналізував внутрішні і зовнішні політичні обставини, в яких існувала Центральна Рада. Серед найбільш гострих моментів державного будівництва того часу він називає «непідготованість українського народу до будівництва власної держави», а також «русифікацію значної частини українського населення, зокрема в містах». Не заважаючи на складні обставини, в яких діяла Центральна Рада, її діячі за висновками вченого, «надали відповідну легально-державну структуру українській державі» [142].

На основі аналізу законодавчих актів, прийнятих Центральною Радою, Л. Винар доводить, що її діяльність була спрямована на встановлення конституційних принципів і демократичних свобод. Особливого значення вчений надає Конституції УНР, яка стала «фундаментом побіч Четвертого Універсалу..., на якому формувалися і розбудовувалися пізніші державотворчі концепції української нації включно з теперішньою українською державою, яка нав'язує до демократичних основ УНР» [142]. Таким чином, основну заслугу діяльності Центральної Ради Л. Винар бачить у «допровадженні української нації до проголошення державної суверенності і незалежності». Саме це дослідник відносить до найважливіших явищ в історії України протягом останнього тисячоліття.

Крім статей про діяльність Центральної Ради, Л. Винар є автором коментарів до публікацій Універсалів, а також редактором видання, присвяченого історії Державного центру УНР в екзилі [243]. Коментарі написані Л. Винарем на основі



спогадів очевидців та безпосередніх учасників цих подій: М. Грушевського, Д. Дорошенка, В. Винниченка, М. Ковалевського та ін. Дослідник коротко відтворює історичні умови, за яких відбувалося створення та проголошення Універсалів, аналізує погляди різних діячів того часу на змісти універсалів та визначає роль М. Грушевського у державотворчій діяльності Центральної Ради [142].

Загалом же, бачимо, що основною ідеєю дослідника при аналізі діяльності Центральної Ради є насамперед твердження, що «Українська народня республіка відновила державність українського народу і була природнім продовженням історичного державного процесу, починаючи від Київської Русі, яку треба вважати за найбільшу українську державу» [62, с. 3]. Політичну діяльність М. Грушевського Л. Винар вважає визначальною у процесі державного будівництва 1917-18 рр., а проголошення Четвертого Універсалу є ключовою подією цього періоду.

Таким чином, історичні праці Л. Винара охоплюють різні періоди – середньовічна Україна, історія козацтва, новітня доба. Доробок дослідника з історії Київської Русі становлять статті, присвячені в основному культурному розвитку давньоруської держави. Л. Винар довів існування докириличної писемності в Київській Русі, створив періодизацію староукраїнської писемності, детально розглянув питання розвитку освіти в означений період та висловився на підтвердження гіпотези існування Академії Ярослава Мудрого, залучивши власні аргументи. Л. Винар єдиний на сьогодні автор окремої публікації, присвяченої перебуванню німецького єпископа Бруно Боніфация в Києві та його спогаду про це. Дослідник детально проаналізував текст документу, співставив його з дослідженнями попередників та сучасників, виправши ряд неточностей, що побутували до цього в історіографії.

Основною темою історичних досліджень вченого є історія козацтва, яка розроблялася Л. Винарем в кількох напрямках: генеза та ранній розвиток українського козацтва, вивчення козацтва як суб'єкта міжнародних відносин, дослідження біографій та діяльності визначних козацьких лідерів. Л. Винар розширив, доповнив та обґрунтував періодизацію козацької доби, створивши ґрунтовну схему історії козаччини. В своїх дослідженнях він визначив роль

козацьких лідерів у ході основних історичних подій, намагався дати найбільш об'єктивну оцінку їх діяльності.

Окреме місце в науковому доробку вченого займає дослідження з історії раннього друкарства, в якому вчений довів існування дофедорівського українського книгодрукування, а також, на основі недоступної для дослідників з України літератури, обґрунтував найбільш дискусійні питання цієї теми.

В дослідженнях з новітньої доби української історії Л. Винар звернувся до аналізу постаті Нестора Махна та анархістського руху в Україні, проте, основну увагу приділив питанням українського державного будівництва в період визвольних змагань. Вчений з'ясував основні напрямки політики уряду М. Грушевського, вказав на здобутки та прорахунки та пояснив їх причини і наслідки. В цілому, можемо ствердити, що в працях з історії України Л. Винар порушив актуальні та маловивчені питання та, на основі солідної джерельної бази, детально їх дослідив. Результати досліджень Л. Винара з різних періодів історії України складають на сьогодні важливу частину української історіографії та можуть використовуватись дослідниками у подальшій розробці актуальних питань нашої історії.

## РОЗДІЛ IV. ВНЕСОК Л. ВИНАРА У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ

### 4.1. Дослідження з теоретико-методологічних проблем історіографії

Поняття «українська історіографія», яке використовується на сучасному етапі, пройшло тривалий процес еволюції теоретико-методологічних та джерелознавчих засад. В процесі кристалізації та утвердження цього поняття значну роль відіграли діаспорні історики. В цьому контексті аналіз історіографічних концепцій Л. Винара є актуальним науковим завданням.

Саме поняття «історіографія» вчений тлумачить як спеціальну історичну дисципліну, яка займається вивченням історії розвитку історичної науки, а також включає дослідження організаційних форм історично-наукової діяльності (наукові установи), критичний розгляд творчості окремих істориків на тлі їхньої доби, характеристику окремих історіографічних шкіл, дослідження «духу часу» і обставин, серед яких доводиться працювати історикам, і розвивається історична наука [146, с.4]. Українську історіографію дослідник вважає явищем світового історіографічного процесу, яке включає наукові праці українських істориків або істориків українського походження, присвячених історії України, без огляду на місце їхнього перебування і мови, якою вони друкують свої праці. Порівняно зі своїми попередниками він переосмислив та доповнив визначення. Для прикладу, Д. Дорошенко тлумачив поняття «історіографія» як процес розвитку української історичної праці та національно-історичної думки, О. Оглоблин предметом історіографії вважав розвиток української наукової праці над дослідженням минулого України і разом із тим розвиток української національно-історичної думки [298, с.887]. Радянські дослідники тлумачили цей термін дещо по іншому: «Складова частина суспільної думки певної епохи, що висвітлює розвиток історичних знань та історичної науки у зв'язку з суспільним процесом, боротьбою класів» (М. Марченко); «спеціальна історична дисципліна, що вивчає вторинний процес – історію історичної науки та підпорядкована конкретно-частковим цілям» (Ф. Шевченко) тощо. Л. Винар ширше бачив і «основу історичного досліджу», вважаючи, що вивчення впливів історіографічних напрямків і концепцій на історичний розвиток української нації також повинно входити в тематичний обсяг

національної історіографії і є важливим для дослідження розвитку української історичної думки.

Л. Винар належав до покоління українських істориків, які сформувались як вчені уже на Заході. Процес розвитку американської історичної науки впливав і на Л. Винара. Відмітимо, що початок його наукової праці хронологічно співпадає з часом суттєвих змін в історіографії США, що безперечно вплинуло на творчість дослідника. У 60-ті рр. в американській історичній науці відбулися помітні зрушення: у цей час на ґрунті економічних успіхів у впровадженні науково-технічної революції, а також тенденцій розвитку історичної думки виникло прагнення, з одного боку «онаучити» історіографію за допомогою методів інших наук, а з другого – відмовитися від великих всеохопних теорій суспільного розвитку, котрі постулюють його закономірний характер, і звернути увагу на суб'єктивний бік людської поведінки у соціумі. Такі тенденції, що виникли не без впливу поглядів Школи «Анналів» і британської «нової історії», дали поштовх до формування у США «нової історичної науки» з особливим наголосом на кліометриці та психоісторії. Цей напрям, подрібнившись на численні тематичні течії, віднайшов себе у докладному вивченні соціальних структур в їхній часовій та просторовій динаміці: політичних угруповань, економічних процесів, соціальних груп, культурних явищ, соціальної поведінки тощо [261, с.167].

Вплив «нової історичної науки» в творчості Л. Винара особливо позначився у його статтях, присвячених теоретичним питанням історіографії. В 1963 р. він опублікував англomовну статтю «Subject matter of history and it's scope» («Суть предмету історії та його межі») в виданні колорадського університету «History: a selective and annotated bibliographical guide» («Історія: анотований бібліографічний покажчик»), яка пізніше була опублікована у вигляді окремої брошури [194]. Історичну методологію вчений визначає як процес критичного дослідження, відбору і підтвердження історичних джерел, техніку презентації історичного дослідження. Методологію історіографії Л. Винар ділить на три головні етапи: евристика, історична критика та історичний синтез. Пошук і збір історичного матеріалу – перший крок в історичному дослідженні. Головне завдання евристичного методу – аналіз і інтерпретація джерел. Історична критика – критична експертиза і оцінка

джерел. Історичний синтез – завершальний процес в методології історіографії, що включає збір історичних даних і їх об'єктивне визначення та пояснення [194, с.5].

Для розв'язання власних завдань історіографія повинна тісно співпрацювати з багатьма іншими соціально-гуманітарними науками, з яких запозичує методи і термінологію пізнання – філософією, методологією історії, спеціальними історичними дисциплінами, соціологією, політологією, психологією, культурною антропологією, мовознавством та іншими, без яких неможливо розкрити вказані вище складники історичних знань.

Поняття «історіософія» Л. Винар визначає як «історичну теорію» або «філософію історії», яка пов'язана з філософською суттю історичного знання. На думку вченого, «введення нового терміну «історіософія» є найбільш належним для визначення цієї галузі історичного знання» [194, с.5]. Окрім історіософії вчений виокремив також поняття «історіологія» (знання історії або історичної науки) та «історіометрія» (вивчення історичних явищ за допомогою порівняння та статистичних методів).

Даючи визначення поняттям «історіософія», «історіографія» та порівнюючи їх, Л. Винар зазначає, що «історіософія або філософія історії – це спекулятивна ділянка досліду, яка ґрунтується на філософській інтерпретації історичного процесу. Натомість історіографічні концепції базуються на аналізі археологічних і історичних джерел» [95, с.28].

В сучасній українській історіографії за останні десятиріччя сформувалося декілька тенденцій у розумінні поняття «історіософія». Для одних воно відображає історичний аспект інтуїтивного філософствування творців художньої літератури («художня історіософія» А. Астаф'єва) [201]. Другі застосовують дану категорію для того, щоб охарактеризувати ціннісно-ідеологічну заангажованість будь-якого історичного узагальнення («ідеолого-історіософічний аспект» у Л. Винара). Треті використовують це поняття у вивченні української інтелектуальної історії, пояснюючи генезис цього явища результатом зіткнення філософсько-світоглядних підходів з фактами, отриманими з історико-джерельних досліджень («історіософія» О. Прицака). Четверті розглядають історіософію, як теоретичну галузь історичної науки (Т. Попова) [271, с.3].

Особливу увагу Л. Винар присвятив проблемі співвідношення історіографії з іншими дисциплінами. Так, він відзначив, що історія як суспільна наука пов'язана з іншими суспільними науками, і всі вони мають істотний вплив на аналіз історичних явищ і тому їх, на думку Л. Винара, в західній історіографії помилково класифікують як «допоміжні історичні дисципліни» (historical auxiliary sciences). Аби не допустити змішування понять, Л. Винар пропонує називати їх «споріднені дисципліни», «дотичні дисципліни» (related fields) [194, с.7]. До таких наук Л. Винар відносить антропологію, бібліографію, географію, філософію, соціологію, лінгвістику, економіку, політичні науки. Натомість під терміном «допоміжні історичні дисципліни» Л. Винар розуміє дисципліни, які мають безпосереднє відношення до історичного дослідження: палеографія, нумізматики, геральдика, генеалогія, епіграфіка, дипломатика, хронологія, археологія, сфрагістика.

На хвилі «нової наукової історії» відбулася значна диференціація історичних досліджень. Історія втрачала престижність у суспільстві і зливалася з іншими науками, розчиняючись в них. Свого піку це явище досягло на поч. 80-их рр. Однак, ще в 60-их рр. Л. Винар відзначав, що ряд дослідників не відносять історію до самостійної науки, розглядаючи її або як частину соціальних, або гуманітарних наук. Він вказував, що історія є частиною обох з них, однак одночасно, не зважаючи на близькість до багатьох дисциплін, її слід розглядати як окрему науку, з власними дослідницькими методами. Проте, за висновком Л. Винара, гуманітарні, суспільні, природничі науки і інші галузі людських знань є необхідними для реконструкції минулого. Тому історик не може нехтувати ними під час здійснення свого дослідження і повинен використовувати їх «на підставі історичної методології» [194, с.8].

Л. Винар виокремив та подав графічну модель поділу історичної науки на «види», серед яких називає: економічну історію, військову, політичну, соціальну, інтелектуальну (в значенні історії науки), історію держави і права, культури та християнської церкви.

Підсумовуючи свою публікацію, дослідник наголосив, що об'єктивна реконструкція минулого є неможливою без врахування, аналізу та інтерпретації

культурного, економічного, інтелектуального, політичного, соціального та інших факторів, які безпосередньо впливають на історичний розвиток.

Вважаємо, що особливий вплив на відтворення суті співвідношення історії з іншими науками мали на Л. Винара праці Гарі Елмера Барнса, відомого американського соціолога, історика культури, який різко критикував офіційну («традиційну») історію з її особливою увагою на вивчення війн, правлячих династій, політики і, власне, пропагував концепцію «нової історичної науки» як більш глибокого розуміння генези та еволюції цивілізації, за допомогою досягнень всіх наук про людину (географії, біології, психології, суспільних наук тощо). Л. Винар часто посилається на праці Барнса та широко цитує його висновки у своїй публікації.

Даючи відповідь на основні теоретичні питання історіографії, Л. Винар стверджує, що рушієм історичного процесу є людина, «яка самовизначається думанням і чином. Світова культура і цивілізація творилися як наслідок творчої і руйнуючої сили індивіда. Це не значить, що ми недооцінюємо ролі збірності. Проте суспільство, збірнота і нарешті маса складаються з одиниць – отже, щоб зрозуміти філософське підложжя доби та її вияви, слід передусім зрозуміти психологічне наставлення одиниці» [52, с.2]. Отже, «завданням історичної науки є об'єктивне відтворення життя, думання і діяння людини та спільноти в минулому» [52, с.2].

Розмірковуючи над проблемою рушійної сили історичного процесу, вчений висловив думку про особливу спорідненість історії та психології. Відштовхуючись від гіпотези, що первісною силою і творцем історичного процесу є «думаюча людина», дослідник вважає, що «пізнання її психологічної настанови є дуже важливим для повнішої та об'єктивної інтерпретації будь-якого феномену». Вважаючи людину основним складником будь-якої суспільної формації, дослідник стверджує, що власне її психологічний портрет дає можливість краще зрозуміти причини і наслідки досліджуваної події. Тому вчений висловлює жаль, що сучасні йому дослідники, застосовуючи для відтворення історичного процесу методи інших дисциплін (філософії, соціології, дипломатії), не беруть до уваги психологію та її здобутки. На думку дослідника, співпраця історика і психолога при вивченні деяких історичних проблем не лише бажана, але й необхідна, відповідно «психологію треба

вважати за одну з важливіших допоміжних наук історичного дослідження» [77]. Для прикладу Л. Винар подає вивчення явища «провідництва», тобто лідерства, оскільки будь-який суспільний організм є кимось очолюваний.

Таким чином, «висвітлення психічного життя провідних особистостей в багатьох випадках може пояснити певні історичні явища, на які вони мали відповідний вплив». Психоаналіз вчений трактує як «теорію персональності». Присвоєння історичним постатям т. зв. «прізвиськ», як наприклад «Залізний», «Завойовник», «Кривавий», «Окаянний» вказує на відмінність їх психіки від природи загалу. Дослідник відзначає, що цілий ряд особистостей, які були рушієм історичного процесу, мали певні психічні відхилення, що важливо враховувати при дослідженні доби їх діяльності. А отже, історик повинен брати до уваги «всі писані пам'ятки, які відкривають психологічну настанову досліджуваної особистості». Тому для повнішого висвітлення історичного явища психологія відіграє важливу роль і дає можливість краще зрозуміти рушійні сили історичного процесу.

Така увага вченого до ролі психології в історії, на нашу думку, не є випадковою. У річищі пошуків нових шляхів пізнання минулого за допомогою методів інших наук у США сформувалася достатньо потужна течія «психоісторії». У центрі досліджень опинилося співвідношення психічного стану осіб і груп з політичними, переважно недемократичними тоталітарними режимами, революційними процесами, війнами і катаклізмами. У 60-70-ті рр. кількість психоісторичних досліджень невпинно зростала. Погляди психоісториків на історичний процес як на прояв ірраціонально-психологічних чинників не знаходили одностайної підтримки у фаховому середовищі, але привертали увагу до психологічної сфери в історичних явищах, і це не могло не вплинути на історіографію в цілому, зокрема і на дослідження українських діаспорних вчених [261, с.189].

Проблемі об'єктивної інтерпретації історичних явищ Л. Винар присвятив окрему публікацію [126]. Зокрема вчений зробив спробу виявити суть поняття «історичної правди» і прийшов до висновку, що «об'єктивна історична правда є одна, без огляду на змінну людську інтерпретацію, що міняється разом з



інтелектуальним розвитком людини. Це є правда дійсності минулого або відбутого факту, що себе проявив в одній формі, хоча й різних площинах» [126, с.31].

Завданням історика Л. Винар вважає об'єктивно відтворити історичну дійсність на основі пам'яток минулого. Критерієм історичної оцінки, на думку вченого, не може бути суб'єктивне розуміння «добра» і «зла», а лише науковий фактаж. Тому історичне дослідження, базоване на критичному аналізі й синтезі повинно бути об'єктивним, без огляду на особисте ставлення історика. Об'єктивізм і історична правда залежать від самого дослідника: «Творцем об'єктивної та суб'єктивної інтерпретації історії та історичної правди є історик – науковець і його психологічна настанова» [126, с.32]. Тому, на думку дослідника, творцем як об'єктивної, так і суб'єктивної історичної правди є історик. Наводячи фактори, які провокують спотворення історичної правди, Л. Винар називає в першу чергу «зовнішній тиск політичних обставин, що незалежно від історика впливають на його писання». В таких умовах історична наука стає знаряддям політичної пропаганди і тим самим перестає бути наукою. Іншим негативним фактором дослідник вважає надмірний «патріотизм» історика до свого народу, що не дозволяє йому розкрити повний образ минувшини його спільноти. В підсумках вчений зазначає: «Справжній історик виступить завжди в обороні історичної правди, не зважаючи навіть на її гіркавий присмак і своє чуттєве прив'язання до спільноти» [126, с.33].

Класичним викривленням історичної правди Л. Винар вважає історію комуністичної Росії або ж нацистської Німеччини. Дуже важливим є момент індивідуальної підготовки дослідника до історичного дослідження та «усвідомлення ним мети і завдання історіографії, що хоча відноситься до минувшини, проте має великий вплив на теперішність і майбутність». Виважений та відповідальний підхід до джерел, знання основних засад історичного дослідження дає історика можливість відтворити «правдиве духовне обличчя минувшини» [126, с.33].

Окрему увагу Л. Винар звернув на вивчення розвитку української історіографії в ХХ ст. Вчений давав оцінку стану історичних досліджень як в еміграції, так і в радянській Україні. Відмітимо, що тема розвитку підрадянської української історіографії неодноразово висвітлювалися діаспорними вченими (Б. Крупницький [274], Т. Мацьків [354], О. Оглоблин [297], Н. Полонська-Василенко

[306]). З другої половини 30-их рр. в еміграційній історичній літературі починає формуватися негативна оцінка розвитку українських досліджень в УРСР, що було викликано встановленням диктату марксистсько-ленінської методології та розгортанням репресій проти українських науковців. Б. Крупницький у своїй праці «Українська історична наука під советами» назвав 1929 рік «переломовим роком розвитку советської України», коли відбувся «советсько-московський похід проти української науки» [274, с.23].

Після Другої світової війни в діаспорній літературі остаточно утвердився негативний образ радянської історичної науки [234, с.85]. В контексті вивчення історіографічної ситуації на українських підрадянських землях вчені діаспори ставили перед собою відповідні завдання: «репрезентація української історичної науки і відповідальність за її дальший розвиток» (Л. Винар), «зберігати кращі традиції української історіографії; творити нові наукові вартості шляхом досліджу (або критичного перегляду) найважливіших проблем історії України, приділяючи особливу вагу тим ділянкам і окремим питанням, які або не можливо вивчати в СРСР, або їх там спотворює офіційна советська історіографія» (О. Оглоблин), «координувати наукову працю так, щоб її рішучо відділити від аматорства і дилетантизму», «вивчати нові (післявоєнні) публікації, в яких тепер щораз більше нових матеріалів до східньо-європейської історії, включаючи й нову історію України. Розміщення українських істориків у західньому світі дає добру нагоду для розшуків у західніх архівах...» (І. Витанович), «довести природню європейськість України, її самозрозумілу приналежність до європейської культури» (Б. Крупницький) тощо. Даючи оцінку розвитку української радянської історичної науки, українські вчені діаспори сходилися на тому, що початком кризи історичних досліджень варто вважати 1930 рік, коли сталінський політичний курс супроводжувався розгромом наукових установ та репресіями проти провідних українських вчених. Ознакою занепаду української радянської історичної науки згадані вчені вважають відхід від концепції окремоті українського історичного процесу від російського та прийняття схеми «загальноруської народності».

Враховуючи праці попередників, Л. Винар свої дослідження історіографічного процесу в радянській Україні зосередив на періоді післясталінської відлиги до кінця

70-их рр. В першу чергу дослідник виділяв ключову відмінність в розвитку обох гілок української історіографії, що полягала в умовах, в яких вони розвивалися. Історичні дослідження вимагають від історика не лише основного знання історичної методології і предмету дослідження, але також повної незалежності від різних суспільних чинників, які можуть тенденційно впливати на вибір і оцінку історичних джерел та аналіз досліджуваного явища. В зв'язку з цим, дослідник стверджує, що «українська історіографія в советській Україні і на Заході розвивається в зовсім інших обставинах і має різні методологічні заложення» [146, с.4-5]. Стан розвитку історичної науки в радянській Україні дослідник відзначав як критичний, оскільки вона розвивається «у повній залежності від директив комуністичної партії і тому втратила характер незалежної академічної дисципліни».

Л. Винар створив періодизацію розвитку української радянської історіографії та охарактеризував кожен з етапів розвитку науки історії України в УРСР, назвавши відмінності між періодами. До цього періодизацію української радянської історіографії подав О. Оглоблин, виокремивши три періоди: 1) 1917-1920 рр. – етап існування української держави; 2) 1920-ті рр. – етап потужного розквіту української історичної науки; 3) 1930-ті рр. – погром української історичної науки. Л. Винар фактично переосмислив та продовжив та розширив періодизацію свого вчителя. Серед основних періодів розвитку української радянської історіографії вчений виокремлює т. зв. «досталінський період» – 1920-1930 рр., який вважає періодом національної української історіографії; 1930 р. – до Другої світової війни – час, коли українські історики, що слідували схемі Грушевського були репресовані, а справжня історична наука перестає існувати через утвердження радянської історичної схеми. В повоєнному періоді Л. Винар виокремлює кілька підперіодів: 1945-1954 – продовження сталінської політики і розвитку радянської концепції історії України; 1956-1966 – період «десталінізації», що почався після 20-го з'їзду та тривав до 1964 року, а згодом «мав своє органічне продовження в т.зв. «добі Шелеста» (1963-1972)» та характеризувався деяким відновленням історичних студій та певним покращенням становища українських істориків, оскільки «в 60-их роках українські совєтські історики, не зважаючи на марксистсько-ленінську методологію, видали чимало вартісних монографій і колекцій історичних джерел», а також з'явилися

«вартісні історичні періодики» [146, с.4-5]. Серед українських радянських дослідників вчений відзначає праці Ф. Шевченка та І. Крип'якевича, яких називає «визначними організаторами наукової історичної праці в Україні». Високо оцінює вчений і М. Брайчевського як «здібного історика і археолога», який мав мужність заявити про абсолютну некоректність «Тез КПСС до 300-річчя возз'єднання України з Росією», що викривлюють історичну правду. Наступний період, що прийшов на зміну «постсталінському» (після 1972 р. до сучасного, на момент написання праці вченого, періоду) Л. Винар характеризує як «черговий розгром історичної науки в Україні», в якому історики змушені були достосовуватись до нової лінії партії і знову «безкритично прийняли советську схему української історії». Найбільш яскравим показником занепаду розвитку української історичної науки Л. Винар вважає припинення виходу у світ ряду періодичних видань («Історіографічні дослідження в Українській РСР», «Середні віки на Україні», «Український історико-географічний збірник»), а також припинення важливих видавничих проектів з серії «Джерела з історії України». Згадує дослідник і долі українських радянських істориків, вказуючи зокрема на факти утисків українських істориків, яких було позбавлено праці (М. Брайчевського, Ф. Шевченка) та створення несприятливих умов для їх наукової праці через директиви компартії.

В одній зі своїх публікацій Л. Винар окремо зупинився на характеристиці основних концепцій української радянської історичної науки: 1) концепція спільного українського та російського історичного процесу; 2) возз'єднання українського та російського братніх народів; 3) «старшого брата» та зверхності російського народу; 4) концепція «буржуазного націоналізму» М. Грушевського та його послідовників, в результаті впровадження якої було знищено та репресовано велику кількість українських істориків; 5) концепція «радянських людей» або «радянської нації», яка включає в собі тезу про злиття націй в одну радянську в рамках Радянського союзу. Результатом впровадження в дію цих догм радянської історичної науки є, за висновками вченого, повне знищення української історичної науки з жодними позитивними перспективами на майбутнє [193]. Такий детальний аналіз розвитку української історіографії з окремою увагою на її історичних концепціях було здійснено вперше Л. Винарем.

У 80-их рр. дослідник неодноразово повертався до проблем української історичної науки в радянській Україні, вказуючи на дальший процес русифікації та фальшування української історії. В часи «перебудови», не заважаючи на новий політичний курс М. Горбачова, українська історична наука залишалася «на старих позиціях партійної історії, яка фальшує усі періоди історії України». Особливо вражало вченого те, що «боротьбу за об'єктивне наświetлення українського історичного процесу провадять письменники, літературознавці, публіцисти, вчителі, а не історики, члени Інституту історії АН та викладачі історії в українських советських університетах» [103, с. 235]. Основну надію дослідник покладав на «істориків-ревізіоністів», серед яких називав прізвища М. Брайчевського, Ф. Шевченка, С. Білоконя [103, с. 241].

Не оминув своєю увагою дослідник і проблем розвитку української історичної науки на Заході. Він створив періодизацію української повоєнної історіографії, в якій виділив три основні періоди: 1. Роки 1945 до 1952, в яких українська історична наука розвивалась в основному в європейських країнах; 2. «Переходовий період», який охоплює 1952 – 1964 рр., коли завершилося основне розселення української еміграції і українські історики включилися до розбудови українських наукових установ у США і Канаді та включалися в наукове життя країн свого поселення; 3. період від 1964 до середини 70-их, коли українські вчені активізували свої дослідження, а в американських університетах створилися українознавчі осередки.

В цьому контексті варто загадати тлумачення Л. Винарем понять «вільна українська історична наука» та «еміграційна українська історіографія». Перший термін «вільна» або «незалежна» наука вживався Л. Винарем та, загалом і іншими істориками діаспори, як протиставлення до української радянської «невільної історіографії», а також для підкреслення свободи наукових досліджень українських істориків на Заході. Натомість терміном «еміграційна українська історіографія» дослідник окреслює українську історіографію повоєнного періоду [146, с.11]. Ще в ДіПі період зародилась «концепція вільної української науки», яку Л. Винар тлумачить як таку, що «охоплювала в науково-дослідній площині свобідний розвиток різних галузей наукового українознавства, а в науково-організаційному

аспекті діяльність українських наукових установ і університетів на Заході» [47, с.60].

Окрему увагу дослідник звернув на розвиток української науки в міжвоєнний та т. зв. ДіПі періоди. Аналізуючи розвиток української історичної науки в діаспорі в міжвоєнний період, головним рушієм українських студій дослідник вважає діяльність українських наукових та навчальних установ та участь українських вчених в європейських наукових конгресах та конференціях, що популяризувало українську науку. Найбільш значимою науковою та навчальною установою української еміграції цього періоду він вважає Український вільний університет, який організував Українську академічну раду для представництва української науки на міжнародному рівні. Поряд з УВУ дослідник відзначає діяльність інших навчальних, культурних та наукових установ, узагальнюючи їх вклад в розвиток української науки (в тому числі історичної) в міжвоєнний період [196].

Розвиток української науки в ДіПі період дослідник поділяє на два основних періоди: 1945-1947; 1948-1952. Період розвитку української науки в таборах для «переміщених осіб», на думку вченого, «відіграв роллю моста-лучника між науковими традиціями в Україні і на еміграції в Європі, а пізніше в Америці, Канаді, Австралії, куди переїхали українські вчені з переселенських таборів» [47, с.61]. Дослідник стверджує, що в своєму розвитку в діаспорі українська історична наука продовжувала дві основні традиції: київську і львівську. Перша була «репрезентована Українською академією наук в 1918 р. і Всеукраїнською академією наук в 1920-их рр., відродилася в Українській Вільній Академії Наук в 1945 р. в Німеччині, згодом в Америці і Канаді. Друга – репрезентувалася Науковим товариством ім. Шевченка у Львові і продовжилася у відродженому НТШ в Німеччині, а пізніше в Америці, Канаді і Австралії. Наукові установи, що заснувалися вже в еміграції, репрезентують «синтезу» цих двох домінуючих в українській діаспорній історіографії традицій. Власне до «синтетичної школи» Л. Винар формально відносить і себе, однак зазначає, що не завжди погоджувався зі своїми вчителями в їх поглядах на історичний процес.

Структуру українського наукового життя в ДіПі період Л. Винар подає у вигляді таблиць, що охоплюють діяльність українських наукових установ та

університетів, з діяльністю яких розвивалися різні ділянки наукового українознавства. Важливим аспектом розвитку українознавчих студій в еміграції дослідник вважає широку науково-організаційну базу, оскільки «будівничі українського наукового життя представляли різні генерації українських вчених з Придніпрянської України і Галичини, де належали до НТШ і ВУАН і були професорами університетів у Києві, Львові, Харкові», крім того у відродженні наукового життя на еміграції взяли участь професори українських зарубіжних наукових установ, що діяли в міжвоєнний період. Таким чином, українська історіографія була репрезентована цілою плеядою українських науковців, які започаткували «правдиве відродження українського наукового життя як інтегральної частини української історії та культури» [47, с.69].

Л. Винар одним з перших систематизував поняття «криза української історіографії в діаспорі». Даючи оцінку розвитку української історичної науки в діаспорі на середину 70-их рр., дослідник вимушений був констатувати «об'єктивний кризовий стан української історіографії, спричинений чисельними факторами нашого життя і обставин» [146, с.11]. Причини кризи дослідник вбачає насамперед у кадровій проблемі, оскільки на його думку, на зміну історикам старшої генерації не приходять молоде покоління. Крім того, серед молодих українських істориків діаспори простежується тенденція до переорієнтації на вивчення т. зв. «сучасної історії» та дослідження в галузі «совєтології», що на думку дослідника в більшій мірі належить до завдань політичних наук. Звідси ще однією з проблем української науки в еміграції є збереження наукової традиції, зв'язків між поколіннями науковців. Як уже згадувалось вище, українські історики діаспори в своїх дослідженнях змогли акумулювати дві основні наукові історичні традиції: київську та львівську. Розрив цієї традиції на, думку Л. Винара, негативно відобразиться на розвитку історичної науки. Тому молоде покоління істориків «мусить знайти за допомогою старших істориків безпосередній зв'язок із 150-літньою традицією української історичної науки».

Крім того, вчений відзначав, що в працях істориків молодшої генерації, які отримали освіту в західноєвропейських та американських університетах, мають місце недоліки в сенсі опрацювання методологічних та джерелознавчих проблем

історії України. Відмітимо, що сам Л. Винар належав до цього ж покоління українських вчених, тому на його дослідженнях не могла не позначитись т. зв. «західна методологія». Однак, як уже зазначалось вище, цей вплив проявився в першу чергу в його теоретичних обґрунтуваннях історичної термінології, понятійного апарату історіографії в цілому. З іншого боку, він довгий час знаходився під науковим впливом О. Оглоблина та інших викладачів УВУ, які власне і сформували його погляди на український історичний процес та методологію дослідження української історії, яка базувалася на «позитивістській моделі» скрупульозного слідування історичним джерелам. Цим і пояснюється його прив'язаність до української історичної традиції та переконання в потребі слідувати їй всім наступним поколінням істориків. Звідси ще один вагомий кризовий фактор, виділений Л. Винаром – це розпорошення наукових сил українських істориків, особливості організації української науки в еміграції, що з самого початку базувалася на засадах децентралізації. Вихід з такої ситуації вчений вбачав в створенні Української наукової ради, яка і займалася б координацією. Відзначимо, що ця ідея згодом була втілена українськими вченими в діяльності СНР при СКУ, яку Л. Винар очолював протягом 1983-1989 та з 1999 дотепер. Для істориків об'єднуючим фактором Л. Винар вважав діяльність УІТ та «Українського історика». Ще одним з аспектів, що негативно впливає на історичну науку, на думку вченого, є її надмірна політизація. Таким чином, констатуючи кризовий стан української історичної науки в еміграції, дослідник вважав необхідним здійснення чіткої координації між дослідниками та установами, пропагування української історії на Заході шляхом участі українських істориків у наукових з'їздах, конгресах, конференціях, публікації праць українською, англійською та іншими мовами.

Л. Винар звернув окрему увагу на питання застосування та впровадження схеми історії України М. Грушевського українськими істориками як необхідної умови розвитку української історіографії. У ряді своїх наукових праць вчений наголошував на необхідності здійснення історичних досліджень власне на основі схеми М. Грушевського, яка віддзеркалює безперервність українського історичного процесу та є науковою моделлю періодизації історії українського народу, що «охоплює його державні і бездержавні періоди, а також усі ділянки суспільно-



громадського життя і створені суспільні інституції на території України від найдавніших історичних часів до доби М. Грушевського» [48, с.3]. Л. Винар вказував на необхідності прийняття схеми М. Грушевського за основу новітньої наукової української історіографії.

Дослідник наголошує, що, прийнявши формаційну схему, радянські історики фактично позбавили Україну її історичного минулого. Радянські вчені вперто доводили, що «українські буржуазні націоналісти всіляко фальсифікують історію давніх слов'ян. Намагаючись розірвати одвічний союз українського і російського народів, вони затушовують і заперечують спільне походження цих братніх народів і висувають безглузді вигадки про те, що український народ нібито має якесь окреме походження, а Київську Русь ці націоналістичні фальсифікатори вважали лише українською державою» [265, с.74-75]. Л. Винар у своїх дослідженнях неодноразово наголошував, що застосування цієї доктрини сприяло денационалізації українського народу, «радянська схема історії України в своїй основі заперечувала існування трьох державних українських формацій і повернула історію України до стану *membra disjecta*, на який вказував М. Грушевський в «Історії України-Руси» і в своїй схемі» [139, с.72-75].

Впровадження російськоцентричної схеми мало також безпосередній вплив на історичну науку на Заході, що вилилось у термінологічну плутанину. Тому постановка Л. Винаром проблеми термінології східноєвропейської історії є принципово важливою. Вчений зазначає, що вирішення питання узгодження історичних термінів є необхідним, оскільки в американській і західноєвропейській історичній літературі немає чіткої історичної термінології, яка повинна використовуватися зарубіжними дослідниками в працях, присвячених історії Росії, Білорусії, України. Через незнання джерел та історичної літератури на Заході історики тенденційно або через неграмотність мішали термін «Русь» і «Росія». Крім того, в англійській транскрипції ці терміни мали однакове написання. Наслідком цього термінологічного хаосу стало те, що середньовічна історія України часто розглядалася як інтегральна частина Російської історії. Л. Винар впевнений, що без «справлення теперішньої тенденційної термінології, яка є загальноприйнята в їх

працях і яка не витримує об'єктивної наукової критики, ми не можемо поставити міцного ґрунту під розвиток українознавчих дисциплін на нашому терені» [129].

Загалом, можемо ствердити, що Л. Винар здійснив вагомий внесок в розробку теоретико-методологічних питань української історіографії. Зокрема, вчений дав визначення понять «українська історіографія», «історіософія», «методологія історіографії», розробив власний підхід до вирішення питання об'єктивної інтерпретації історичних фактів, дав власне трактування поняття історичного процесу та ролі особи в історії, окремо проаналізував історичну схему М. Грушевського та наголосив на необхідності її використання як основи історичного дослідження, наголосив на проблемі термінології східноєвропейської історії в західній історіографії та необхідності її узгодження в англійській літературі. Л. Винар дав критичну оцінку розвитку української історіографії в радянській Україні та на Заході, констатувавши її кризовий стан та висловив пропозиції щодо його подолання.

#### **4.2. Теоретико-методологічне обґрунтування грушевськознавства**

В своїй автобіографічній статті «Як я став грушевськознавцем» [152, с.10] Л. Винар виокремив ряд причин, які, як він вважає, здійснили значний вплив на його рішення зайнятися вивченням постаті М. Грушевського, його наукової творчості, громадсько-політичного та наукового життя. Зокрема вчений зазначає, що значною мірою на нього вплинули професори УВУ, серед яких О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко, Б. Крупицький та інші, які, на його думку, надто критично оцінювали історіографічну спадщину М. Грушевського як «народника», котрий, як вони вважали, недооцінював або ігнорував розвиток державності в українському історичному процесі, а також наголошували на помилках М. Грушевського в державному будівництві України ХХ століття, як соціаліста, що не зумів зберегти українську державу в 1917-1918 рр. Крім того, Л. Винар прийшов до висновку, що в деяких працях його викладачів-«державників» був «проблематичний методологічний підхід до висвітлення історичних і історіографічних концепцій Грушевського» [152, с.10]. Він був твердо переконаний, що наукова критика історичних концепцій Грушевського може базуватися лише на аналізі його наукових

праць, натомість, аналізуючи його політичну, ідеологічну та іншу публіцистику, можна робити висновки щодо засад його суспільно-громадської та політичної діяльності [152, с.11]. Ще одним важливим фактором, який спонукав Л. Винара розпочати грушевськознавчі дослідження, була систематична фальсифікація головних історичних концепцій Грушевського радянськими істориками. Їх праці, насичені політично-ідеологічною пропагандою, не можна було вважати науковими дослідженнями. Відтак, приблизно в 1954-55 рр., Л. Винар приходив до висновку про необхідність систематичного вивчення М. Грушевського: різних аспектів його творчості, життя і багатогранної діяльності.

Перша ґрунтовна праця Л. Винара про М. Грушевського з'явилася в 1957 р. в «Збірнику Української літературної газети» під назвою «Історичні праці Івана Франка» [75], яка заклала підвалини для подальших досліджень постаті видатного історика. Як згадує сам Л. Винар, «це був початок мого «власного грушевськознавства» [152, с.13]. Приступаючи до опрацювання величезної за обсягом проблеми дослідження усього періоду життя та діяльності М. Грушевського, Л. Винар поставив перед собою завдання крок за кроком, період за періодом у низці історичних праць простежити весь творчий та громадсько-політичний шлях великого історика. Його твердим переконанням було те, що «многогранна діяльність Грушевського, що охоплювала науково-академічну працю, політично-державну, педагогічну, суспільно-громадську є унікальною в анналах української історії, і тому оснування науки грушевськознавства було зовсім оправдане і потрібне...» [152, с.15].

Згодом з'явився цілий ряд праць, присвячених різним аспектам біографії та наукової творчості М. Грушевського. Так, в УІ за 1966 рік вийшла стаття Л. Винара «Ранні історичні праці Михайла Грушевського», в якій він вказує на безпосередній вплив на Грушевського того часу В. Антоновича – «його духовного провідника і опікуна» [131, с.32], що позначився на виборі М. Грушевським специфічних історичних тем, методології досліджень його ранніх історичних праць. Цей період в житті М. Грушевського Л. Винар називає «підготовчим» [131, с.32]. У ряді наукових статей він висвітлив теоретичні погляди М. Грушевського на історію України та загальний історичний процес. Перш за все, дослідник бачить його не лише як

історика-науковця, але й як історика-суспільника, людину, яка у своїй науковій творчості, організаційній і культурній роботі творила підвалини нового державного буття. В статтях «Михайло Грушевський в українській і всесвітній історії» [92], «Михайло Грушевський: студії і матеріали» [97], «За тяглість історичної науки» [66], Л. Винар порушив питання теорії і методології в працях М. Грушевського. В книзі «М. Грушевський: історик і будівничий нації» Л. Винар розглянув різні питання історіографічної спадщини Грушевського, виокремивши провідні ідеї його творчості. Загалом їх можна окреслити такою формулою: народ, територія, влада, державність у контексті українського і світового історичних процесів [95, с.10].

Ряд сучасних істориків, зокрема І. Гирич, Я. Калакура, Л. Сакада, В. Піскун, сходяться на думці, що принципове значення має трактування Л. Винаром ролі М. Грушевського в розвитку «народницького» та «державницького» напрямів української історіографії. Він не підтримує суб'єктивного підходу до вивчення спадщини видатного історика, вважаючи, що його творчість і діяльність треба вивчати критично, на основі його наукових і інших творів [152, с.14].

Л. Винар дав детальну характеристику обох напрямів, оцінивши ситуацію їх виникнення як «історіософічно-історіографічний двобій» між істориками-державниками та істориками-народниками. В цьому двобойі джерелознавчо-методологічні питання відсувалися на другий план, а спори велися навколо різних способів інтерпретації минулого.

Появу державницького напрямку української історіографії дослідник називає своєрідною реакцією на праці істориків-народників, серед яких згадує М. Костомарова, В. Антоновича та М. Грушевського. Л. Винар вказує на еволюцію поглядів М. Грушевського та відзначає, що він «значно поширив свої історіографічні концепції» [93, с.499], однак «український народ та його життя був константою і вихідним пунктом історичних дослідів протягом усього його життя». Дослідник аналізує погляди істориків державників, наголошуючи на ключових відмінностях в їх історіографічних та методологічних поглядах. Цікавою є характеристика Л. Винаром творчості С. Томашівського, зокрема його праці «Історія України. Старинні і середні віки», яку вважають переломною історичною студією і віддзеркаленням нової думки української історіографії. Л. Винар вважає цю працю

університетським посібником, а не історіографічним науковим дослідженням, побудованим на джерелах та вказує на відірваність автора від історичних джерел. Гіпотезу С. Томашівського, згідно якої першою українською державою була Галицько-Волинська, Л. Винар називає «регіональним галицьким патріотизмом автора». Дослідник припускає, що цією гіпотезою С. Томашівський «бажав впровадити щось нове в періодизацію української історії, а також підважити висновок М. Грушевського про те, що Галицько-Волинська державна формація не стала всеукраїнською, якою була Київська». Тому нарис Томашівського Л. Винар схильний вважати «історичним популярним наświetленням української політичної історії» [93, с.500], підсумовуючи, дослідник стверджує, що працю Томашівського «важко вважати «переломовим» твором у дальшому розвитку української історіографії хоча б через брак відповідної методологічної основи» [93, с.501].

Завданням істориків-державників Л. Винар вважає «загальну переоцінку основних історіографічних концепцій народників», що, на думку дослідника, призвело до того, що державники «впадали в крайності», не завжди дотримувалися суворих вимог історичної методології досліду, яка в наукових історичних працях вимагає повної об'єктивності в реконструкції історичних явищ. Л. Винар звертає увагу і на той факт, що засновники державницького напрямку були провідними діячами у гетьманському русі, що, відповідно, теж мало вплив на їх праці.

Л. Винар детально проаналізував і основні пункти критики істориками-державниками історичних концепцій М.Грушевського. Дослідник вказав на «слабку методологічну основу» цієї критики. Зокрема відзначив, що більшість критиків М. Грушевського обґрунтовували свої думки, посилаючись на його публіцистичну статтю «Українська партія соціалістів-революціонерів та її завдання», а не на наукові праці історика. Натомість Л. Винар вважає, що ця стаття «є лише документацією суспільно-політичних поглядів М. Грушевського, які він виклав у своїй публіцистично-полемічній статті».

Обґрунтовуючи власні думки щодо неконструктивної критики праць М. Грушевського державниками, Л. Винар зупинився детальніше на аналізі ідей М. Грушевського у відтворенні двох важливих і переломних подій в історії України: Хмельниччині і добі Мазепи. Власне у відтворенні цих подій Л. Винар бачить вже

згадану нами еволюцію поглядів М. Грушевського, стверджуючи, що він «не залишився на незмінних позиціях народницької історіографії щодо ролі української провідної верстви і української держави». Дослідник вважає, що Грушевський «доцінював діяльність Хмельницького, але її не звеличував, а лише критично висвітлював» [93, с.509], натомість вказує, що працям засновників державницького напрямку, властиві перебільшення ролі Хмельницького в історичному процесі. Л. Винар також доводить необґрунтованість та перебільшення у твердженні, що Грушевський недооцінював діяльність українських гетьманів. На прикладі оцінки М. Грушевського постаті І. Мазепи Л. Винар доводить, що історик у своїй праці здійснив об'єктивну інтерпретацію державницької ідеології українських гетьманів і козацької старшини від Хмельницького до часів Мазепи.

Л. Винар також відзначив і зміну поглядів істориків-державників 30-их рр. на творчість М. Грушевського. Л. Винар наголошує також і на тому факті, що історики-державники прийняли історичну схему М. Грушевського, як схему української національної історіографії, «а також уважали його найвидатнішим істориком і організатором українського наукового життя» [93, с. 502].

Негативне ставлення історика до держави, на думку Л. Винара, було перш за все спрямовано проти Росії, яка, на його думку, спричинилася до поневолення українського народу та була знаряддям русифікації української історії і культури. Тому дослідник вважає, що оборонна позиція М. Грушевського відносно народу є цілком зрозумілою в контексті українського історичного процесу. Діяльність М. Грушевського як політика була пов'язана з демократично-державницькою концепцією, яку він втілював в життя, і яка йшла врозріз із концепціями представників українського монархізму, української гетьманської держави. Ця боротьба і спричинила «історіографічну дискусію». Тому Л. Винар наголошує, що «історіографічні та історіософічні концепції Грушевського не потребують ані оборони, ані злобних наклепів-засудження... Вони вимагають лише сумлінного об'єктивного наукового вивчення і глибокої історіографічної аналізи» [93, с.515].

Всі вищенаведені факти дають Л. Винару підстави стверджувати, що державницька школа вийшла з школи української національної історіографії М. Грушевського, який навіть не заперечував свого «державництва», оскільки в його

працях були присутні і «народницькі», і «державницькі» елементи. Таким чином, Л. Винар розглядає обидва напрями як логічний, взаємозумовлений, поступальний процес розвитку науки. Історичну спадщину М. Грушевського дослідник пропонує розглядати як проміжний етап між суто народницькою історіографією В. Антоновича і його школи та державницькою історіографією В. Липинського і його послідовників, окресливши цю школу таким терміном як неонародництво [95, с.68]. Відмітимо, що і на сьогоднішній день в науці точаться дискусії щодо інтерпретації «народництва» та «державництва» в українській історіографії. Окремі сучасні дослідники так само, як і Л. Винар, вказують на розмитість меж між народницьким і державницьким напрямами в українській історичній науці 1-ї третини ХХ ст., підкреслюючи абстрактність змістовного наповнення поняття «державницький напрям» (І. Гирич, Я. Дашкевич та ін.). І. Гирич, розглядаючи цю проблему, зокрема відзначив: «На наш погляд, мав цілковиту рацію Любомир Винар, коли писав, що конфлікт між народницькою і державницькою історіографіями був нічим іншим, як політико-ідеологічною суперечкою між гетьманцями (монархістами) і уенерівцями (республіканцями) на історіософському полі» [230, с.169]. Я. Дашкевич у розгорнутій статті теж заперечує приналежність Грушевського до якогось конкретного історіографічного напрямку та відзначив: «Без сумніву найкращим і найвпертішим дослідником Михайла Грушевського і його наукової творчості, громадсько-політичної діяльності треба вважати Любомира Винара... В українській історичній науці висновків Винара з тим визначенням державницького напрямку, яке дав сучасник Ключевський, та з урахуванням перелому 1898-1904 рр. достатньо, щоб ще раз підтвердити: Грушевський вже на початку своєї дослідницької кар'єри обрав – у методологічному аспекті – національно-державницький напрям» [242, с.391].

Ще одним з важливих аспектів історіографічних досліджень Л. Винара було з'ясування ним поняття «історична школа» і принципів його застосування до істориків, що були пов'язані своєю науковою творчістю з М. Грушевським. Дискусії про означення такого явища як «українська історична школа» та її існування взагалі точаться серед науковців і до сьогодні. В Україні цей аспект розвитку української історіографії почали розглядати в 90-их рр. у зв'язку з поверненням імені М.

Грушевського в українську історичну науку. Натомість діаспорні дослідники порушили проблему дефініції «історичної школи» ще в 70-их рр. на сторінках газети «Свобода» та УІ. Суть полеміки була ширшою і стосувалася питань тягlosti та продовження українських наукових традицій та існування української історичної школи в діаспорі. Власне в процесі цієї дискусії і виокремились різні погляди вчених на означення історичної школи.

Загалом, дискусію викликали тези О. Пріцака про українську історичну школу та його визначення цього поняття в зв'язку зі створенням українознавчих кафедр [308]. Зокрема, вчений називає її складові елементи: досвідчений і свідомий свого завдання керівник школи, віддані справі талановиті учні, варстат праці (спеціальна бібліотека, семінар), постійна економічна база школи і постійні спільні завдання школи. О. Пріцак наголошує, що при відсутності хоча б одного елементу, школа не має змоги правильно функціонувати. Процес створення української історичної школи за О. Пріцаком тривав близько 40 років з часу заснування Харківського університету до становлення Київського. Співпрацю урядових інституцій з університетами він вважає основною передумовою для заснування наукової школи. Крім того, вчений називає М. Грушевського одним з учнів Антоновича і продовжувачем його «документальної школи», заперечуючи тим самим факт існування школи Грушевського. Ця думка викликала жваву дискусію в наукових колах діаспори і до сьогодні обговорюється українськими вченими. Таким чином, О. Пріцак на перший план виносив організаційно-технічні передумови для існування школи. Вважаємо однак, що прив'язання О. Пріцаком наукової школи до університетської бази як необхідної умови її існування мало під собою і певний політичний контекст, оскільки на час виходу у світ загаданої публікації відбувався процес створення Наукового осередку при Гарвардському університеті. Тому вченому важливо було обґрунтувати правонаступництво «документальної школи» в цьому закладі.

Відзначимо, що з оцінкою О. Пріцака школи Грушевського та його постаті в цілому не погоджувалася частина українських вчених – членів УІТ. Зокрема, на рівні наукових публікацій свої тези доводили О. Домбровський та Л. Винар, наголошуючи перш за все на узгодженні і прийнятті історичною школою спільних



історіографічних концепцій та приналежності до певного напрямку. Так, О.Домбровський в контексті розгляду питання про існування історичної школи в діаспорі подає власне визначення поняття «історична школа» – «елітарний науковий осередок звичайно якогось напрямку, отже в загальному ідеологічно-уніфікаційних тенденцій при завершуванні історичних дослідів у методологічно-історіософічному й ідеологічному аспектах на якомусь етапі в процесі їхнього розвитку серед культурних суспільств при належному доцінюванні історичної традиції та свідомості вартості розвитку історичної науки шляхом естафетного передавання її вислідів дальшим генераціям істориків і її позицій у контексті цілої духовності даного народу» [248, с.75].

Л. Винар особливу увагу звертає на ідеологічні основи існування школи. У відповідь тезам О. Прицака Л. Винар публікує на сторінках газети «Свобода» статтю «Історична школа М. Грушевського і НТШ» [73], в якій вперше висловив власні міркування щодо теоретичного обґрунтування поняття «історична школа». Дослідник наголошує: «Історичну школу в першу чергу характеризує спільність головних історичних концепцій основника і його послідовників, як також історіософічний й ідеологічний аспект в інтерпретації історичних явищ». В цій же публікації Л. Винар дає детальну характеристику концепції-схеми Грушевського, доводить існування відмінностей між школами В. Антоновича та М. Грушевського, а також пояснює причини того, що його учні перейшли на державницькі позиції в своїх історичних студіях. Зокрема у відповідь на закиди про народництво як «паталогічне явище», відзначає: «Народництво було необхідним етапом історичного розвитку України, а його представники були передовими діячами на українському – науковому, культурному і політичному полі» [73, с.2].

Згодом дослідник опрацьовує теоретичні аспекти поняття «історична школа» на рівні окремої наукової публікації «Історична школа Грушевського та її значення» [74]. Новизна у підході до тлумачення цього терміну полягає насамперед в тому, що він розглядає його в двох аспектах – педагогічному (зв'язок учитель-учень хоча б на першому етапі функціонування школи) і методологічному (спільність методів і форм роботи, близькість тематики досліджень). Дослідник розглянув також критерії поняття «наукова школа», запропонувавши найбільш розгорнутий список

показників, притаманних цьому терміну, а також відмітив можливість їх варіативності та різноманітності. Зокрема дослідник виділяє шість головних ознак: 1) організаційна структура, яка «включає науково-навчальні установи (зокрема, університети) і науково-дослідчі осередки (наукові товариства, академії наук тощо)»; 2) «спільність головних історіографічних концепцій засновника школи і його учнів»; 3) «спільність методології історичного дослідження»; 4) «спільність історіософських засад»; 5) «наукові видання, зокрема існування головного історичного періодичного органу (журнал, наукові збірники тощо), які є форумом співпраці й наукової дискусії засновника школи і його послідовників»; 7) «інші складники історичної школи, пов'язані із специфічною історичною тематикою (наприклад регіональні дослідження тощо)» [74, с. 61]. Л. Винар вказує, що зазначені ним елементи становлять ідеальний тип школи, та, на противагу О. Пріцакові, говорить, що відсутність деяких складників історичної школи не означає, що вона не існує. Л. Винар також вперше в історіографії впроваджує термін «історіографічний ухил»: «розрив між засновниками і рештою вчених даної історіографічної школи», що може дати початок новій історичній школі.

Л. Винар також періодизацію діяльності школи М. Грушевського: перший період охоплює початок і розвиток науково-дослідницької праці М. Грушевського з 1894 до 1913 у Львові та з 1908 до поч. 1914 р. у Києві; другий – роки після повернення М. Грушевського у Київ в 1924 р. до 1930 р. включно. Діяльність М. Грушевського в еміграції, зокрема організація Українського соціологічного інституту, становлять «переходовий період». Таким чином, дослідник виокремлює «львівську» та «київську школи» М. Грушевського.

Таке поширене визначення поняття історичної школи до сьогодні викликає відгуки серед українських вчених. Зокрема М. Ковальський зазначив, що багатогранне розкриття поняття дефініції «історична школа» стало можливим здійснити саме проф. Любомиру Винару «завдяки глибоким студіям, історіографічній аналізи і синтези, власних міркувань, роздумів та узагальнень не лише стосовно внеску М.С. Грушевського до української історичної науки, але його впливу на сучасний і наступний історіографічний процеси в українській науці, тобто виявити генезу формування його наукової історичної школи, проникнути своїм

дослідницьким зором дальшу долю і розвиток досліджень у різних галузях української історії» [266, с.114]. Натомість С. Водотика вважає це визначення занадто широким для того, аби проаналізувати наукові школи 1920-их рр. (в т.ч. школу Грушевського), стверджуючи, що «за таким дещо абстрактним визначенням важко проаналізувати специфіку даних шкіл... таке розширене тлумачення наукової школи не дає можливості з'ясувати роль шкіл в історіографічному процесі, визначити приналежність до них окремих дослідників та особливості структури наукових шкіл 1920-х рр.» [223, с.271]. Відзначимо, що С. Водотика вказує на відсутність загальноновизнаного й усталеного визначення терміна «наукова історична школа». На його думку він «існувати не може з огляду на унікальність кожної з них» [223, с.270].

Створюючи власне теоретичне обґрунтування цього поняття, Л. Винар мав на меті в першу чергу визначити поняття та окреслення «історичної школи», через відсутність усталеного трактування цього поняття в історіографії, «щоб краще зрозуміти характер історичної школи Грушевського та її значення в розвитку української та світової історіографії».

Окрім суто теоретичного обґрунтування поняття української історичної школи, Л. Винар дав виважену характеристику та наукову оцінку співвідношення історіографічної школи М. Грушевського та школи В. Антоновича. Це є принциповим науковим завданням, зважаючи на той факт, що, починаючи від О. Пріцака і до сьогодні, деякі дослідники ставлять під сумнів існування окремої школи Грушевського, вказуючи, що вона була логічним продовженням документальної школи В. Антоновича. Л. Винар підкреслює важливу роль В. Антоновича у формуванні М. Грушевського як вченого, від якого останній «перебрав документалізм як інтегральну та основну частину історичної наукової методології» та називає М. Грушевського «одним з найвидатніших представників школи документалістів». Однак принциповий характер має узагальнююча теза Л. Винара, що «якщо історики справедливо вважають Антоновича батьком української наукової історіографії», то «його найвидатнішого учня Грушевського – засновником української національної історіографії» [74, с.64].

Наріжним каменем історичної школи Грушевського у Львові, а згодом у Києві, її фундаментом стала його головна історіографічна концепція тяглості українського народу до новітньої доби історії України, яка також включала національну схему української історії з її періодизацією і відповідною українською історіографічною термінологією [74, с.65]. Цілком співзвучною до цього є теза колеги Л. Винара О. Домбровського про те, що «кожний тодішній історик, який приймав головні принципи історичної концепції Грушевського – його схему східньо-європейської історії та концепцію окремішности історичного процесу розвитку українського народу..., – мав моральне право зачисляти себе до рядів епігонів існуючої радше в континуаційно-символічному аспекті історичної школи...» [248, с.79-80]. Таким чином, приналежність до школи Грушевського О. Домбровський розуміє в «історіографічно-ідеологічному, а не генеалогічно-сукцесійному аспекті». Цікаво також відмітити, що той же О. Домбровський писав про те, що УІТ та «Український історик» стали базою для «виникаючої в діяспорі спонтанно української історичної школи» [253, с.39]. Критерієм виокремлення цієї школи для О. Домбровського є в першу чергу методологічний аспект: спільність методів, спільна історична концепція, тобто визнання, дотримання та розробка схеми історії України М. Грушевського. До результатів діяльності цієї школи дослідник зараховує наукові здобутки Н. Полонської-Василенко, Я. Пастернака, М. Ждана та інших членів УІТ.

Дещо інші міркування щодо цієї проблеми має український історик Я. Грицак, який вказує, що така оцінка є «надто загальною», оскільки за цим критерієм до школи Грушевського можна віднести усіх українських істориків новітньої доби. Проте він пропонує один з варіантів вирішення проблеми: відмовитися від термінологічних суперечок у сенсі визначення сукупності формальних критеріїв, а потім пошуків, наскільки описувані явища підпадають під ці критерії, оскільки, «завжди будуть явища, які не підходять під наперед означені критерії» [237, с.163].

Таким чином, увага і сучасних дослідників до проблеми дефініції історичної школи свідчить про те, що не зважаючи на обговорення цього питання вже досить тривалий час, дослідники так і не дійшли спільного висновку щодо його вирішення.

Внесок Л. Винара в розробку цього поняття є безперечним. Дослідник не лише довів існування окремої історичної школи М. Грушевського, але й теоретично обґрунтував та сформулював основні критерії поняття. М. Ковальський відзначив: «засвоєння і більш широке впровадження до історіографічних досліджень цих теоретичних і конкретно-історіографічних положень Л. Винара сприятиме дальшому розвитку досліджень у галузі історичного наукознавства» [51, с.118].

Окремо слід згадати праці Л. Винара, присвячені біографії М. Грушевського, оскільки вони є найбільш ґрунтовними дослідженнями життєвого шляху вченого і політика, основаними на значній джерельній базі. Однією з перших була стаття «Життя і наукова діяльність М. Грушевського» [64], видана в УІ в 1966 р. Автор поділяє біографію вченого на ряд періодів, які збігаються з перебуванням М. Грушевського в різних місцях в Україні та з окремими етапами його наукової творчості. Результати власних досліджень життя вченого Л. Винар опублікував також у статтях: «Галицька доба Михайла Грушевського» [49], «Матеріали до біографії Михайла Грушевського» [88], «Михайло Грушевський (1866-1934-1974)» [90], «У шістдесятиліття смерті Михайла Грушевського, 1934-1994» [140] та ін. Крім того, Л. Винар є автором праць, що містять інформацію до біографії М. Грушевського, серед яких: «Молодість М. Грушевського: 1866-1894» (Мюнхен-Нью-Йорк, 1967), «Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866-1934). З нагоди 125-річчя від дня народження» (Нью-Йорк, 1985) та інші. Досліджуючи різні періоди життя М. Грушевського, Л. Винар не залишив поза увагою найменших деталей, які б в повній мірі допомогли зрозуміти багатогранність постаті визначного українського історика.

Багато уваги Л. Винар приділяв вивченню низки ключових проблем науково-організаційної й громадсько-політичної діяльності Грушевського, зокрема таких, як роль у спробах заснування українського університету. Це дослідження про одну з громадських ініціатив М. Грушевського, коли він очолює акцію галицьких національних кіл по відкриттю у Львові українського університету [91]. Проблемі, яка постала в громадсько-політичному житті М. Грушевського – конфлікт в НТШ 1913 р., що привів до його відмови очолювати наукове товариство, Л. Винар присвятив кілька публікацій, серед них статті «М. Грушевський і Загальні збори

НТШ в 1913 р.» [84], «Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка» [96], «Наукове Товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський» [107] та монографічне дослідження «Михайло Грушевський і НТШ. 1892-1934» [94], яке вийшло восьмим томом «Грушевськіяни». Це значно доповнене на основі нових джерел перевидання його ж книги «Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка: 1892-1930», що вийшла в Мюнхені у 1970 р.. В цих працях автор намагається з'ясувати причини і обставини виникнення конфлікту в НТШ, розглянути та проаналізувати всі його сторони з метою прийти до об'єктивного висновку. Заслуговує на увагу те, що Л. Винар першим розглянув важливий період життя М. Грушевського – львівський, відзначаючи заслуги в діяльності НТШ.

Найбільшим внеском Л. Винара в дослідження постаті М. Грушевського є теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремої наукової дисципліни, що було вперше сформульовано дослідником у 1984 р. в статті «Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського: Вступ до грушевськознавства» [60]. Л. Винар визначив нову дисципліну як «окрему наукову ділянку українознавства, яка займається систематичним вивченням життя, діяльності і творчості Михайла Грушевського» [60, с.8]. З того часу грушевськознавство розвивалось і еволюціонувало, перетворившись в окрему міждисциплінарну науку, яка займається систематичним вивченням життя, діяльності і творчості Михайла Грушевського, а також вивчає дослідження, присвячені вченому і його добі.

Найповніше обґрунтування теорії і методології грушевськознавства здійснено Л. Винаром у праці «Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток», що вийшла друком у 1998 р. [51]. В рецензії на цю книгу професор слов'янських мов і літератури Техаського Технічного Університету В. Жила назвав її «найкращою працею про видатного історика Михайла Грушевського» [256, с.159]. Також він зазначив, що ця «книга спонукає до роздумів над методологією, змістом історичного матеріалу та його структурою... і має великі можливості привести грушевськознавство до ще кращого розвитку в майбутньому» [256, с.160].

Розвиток грушевськознавства можна поділити на два основні етапи, які висвітлюють генезу і становлення цієї дисципліни. Перший період охоплює 1963-

1990 рр. В цей час започатковано систематичне дослідження діяльності і творчості Грушевського. Новий період у розвитку грушевськознавства розпочинається у 1991 р. і пов'язаний зі здобуттям Україною незалежності. Це був успішний початок співпраці грушевськознавців в Україні і діаспорі, який триває до сьогодні.

Як і кожна академічна дисципліна, грушевськознавство має свою структуру і свою специфічну побудову. Вона охоплює три основні частини:

- джерела і бібліографічні дослідження;
- дослідження життя і діяльності М. Грушевського;
- дослідження його творчості (наукові, публіцистичні, літературні, белетристичні праці) [60, с.10].

Ці три ділянки творять основу грушевськознавства, віддзеркалюючи окремі етапи життя, діяльності і творчості М. Грушевського. Крім того, Любомир Винар запропонував графічну модель дисциплінарної структури грушевськознавства, яка включила основні ділянки творчості видатного історика. Ця модель охоплює методологію, теорію, джерельну і бібліографічну основу дисципліни, спеціальні історичні дисципліни, суспільні та гуманітарні науки з їхніми напрямками. Вони у значній мірі віддзеркалюють діапазон творчої спадщини М. Грушевського, яка охоплювала тематично понад 40 галузей знання.

Особливу увагу в теорії грушевськознавства Л. Винар приділяє методам дослідження творчості М. Грушевського. Зокрема він наголошує, що вивчення будь-якої ділянки творчої спадщини історика повинно базуватися на науковому методі дослідження і ні в якому разі не публіцистичному. На думку Л. Винара, головними показниками, які визначають якість грушевськознавчих досліджень, є науковість, об'єктивність, ерудованість та фаховий рівень дослідника, добре знання джерел і методології та відсутність політичної чи будь-якої тенденційності.

Л. Винар також сформулював завдання грушевськознавства і грушевськознавців, які, на його думку, треба розглядати в науково-організаційному і науково-видавничому аспектах «з наголосом на вирощення молодого покоління дослідників, що не є обтяжена минулою партійною «історичною наукою», ані публіцистично-ідеологічними настановами» [61, с.274]. Серед них:

- Сприяти виданню монографій, присвячених дослідженню життя, діяльності і творчості М. Грушевського в українській та інших мовах.

- Сприяти виданню довідкової літератури, зокрема бібліографічних довідників з різних ділянок грушевськознавства і підготувати «Енциклопедію грушевськознавства» у співпраці з іншими установами.

- З'ясувати долю загублених наукових праць і записників М. Грушевського з 1920-их рр.

- Видавати епістолярну творчість М. Грушевського, а також листи до нього та ін.

Л. Винар висловив свою впевненість в тому, що творче об'єднання зусиль українських істориків та грушевськознавців в Україні і діаспорі спричиниться до реалізації цих важливих проектів і забезпечить плідний розвиток науки грушевськознавства [61, с.275].

В цілому можна ствердити, що праця Л. Винара, присвячена дослідженню життя і діяльності М. Грушевського, становить одну з ключових частин його багатогранної творчості. Ним були написані наукові дослідження про окремі періоди громадсько-політичної й наукової діяльності М. Грушевського, історіографічні нариси про творчість історика, проаналізовано і опубліковано величезну кількість архівних матеріалів, видано історичну бібліографію видатного українського історика. Він довів, що в історіографічній спадщині М. Грушевського були як «народницькі», так і «державницькі» елементи, наголосивши на еволюціонуванні поглядів М. Грушевського в бік державного висвітлення української історії, підкреслював його вплив на формування державницького світогляду його учнів. Я. Калакура визначає цінність підходів Л. Винара до цієї проблематики в тому, що вчений не протиставляє ці два напрями і не надає перевагу одному з них, а розглядає їх як логічний, взаємозумовлений і поступальний процес розвитку науки [264, с.46]. Професор Винар дає теоретичне обґрунтування поняття «історична школа» та підкреслює еволюційний характер зародження і розвитку шкіл української наукової історіографії. В цьому контексті він говорить про спорідненість та, навіть, генетичну пов'язаність школи істориків М. Грушевського з державницькою школою. Л. Винар сформулював і теоретично обґрунтував саме



поняття грушевськознавства, як нової галузі науки, що базується на своїй дисциплінарній структурі, методології наукового дослідження і джерельній базі, яка постійно збагачується.

#### **4.3. Персоналії в доробку вченого**

З точки зору класифікації і типологізації біографічних досліджень, персоналійні праці Л. Винара відносяться до типу наукової біографії, яка є окремим дослідженням і ґрунтується на науковому аналізі та синтезі біографічних і історичних даних. Ця приналежність визначається насамперед тим, що історик дотримувався методики написання цього типу історичних досліджень: в його працях присутній лінійно-хронологічний підхід до опису подій, чітке слідування документам, висвітлення діяча у контексті соціальних подій, з якими він пов'язаний та аналіз його впливу на суспільні відносини, оцінка його загального значення для сфери, в якій він працював. В біоісторіографічних статтях дослідник намагався висвітлити науковий доробок, життєпис та історичні погляди учених, інтелектуальне оточення та умови їх дослідницької праці, внесок у національну історіографію, методологію та методику історичних досліджень, педагогічну діяльність та особисту роль у формуванні дослідницьких інституцій, наукових кадрів (учнів) тощо.

Біоісторіографічні дослідження Л. Винара мають і деякі свої особливості. По-перше, вони можуть видатися суперечливими з точки зору об'єктивності. Вчені, які опрацьовували теоретичні питання історико-біографічних досліджень, сходяться на думці, що біографічний жанр є в певній мірі суб'єктивним, особливо в тому випадку, коли біограф належить до оточення героя і пов'язаний з ним спільністю інтересів. Однак, особливість біоісторіографічних праць Л. Винара якраз і полягає в тому, що він в основному обирав героями своїх досліджень людей, яких знав особисто і з якими співпрацював. Виключення становлять лише дослідження про І. Крип'якевича, Д. Дорошенка, Ю. Бачинського та О. Кандибу-Ольжича. Саме тому персоналійні праці Л. Винара, оскільки часто мають елементи спогадів, можуть розглядатися і як джерело до біографій цих осіб. Важливо також те, що на сьогоднішній день деякі з цих праць залишаються єдиними дослідженнями, в яких зроблено спробу неупереджено і об'єктивно висвітлити життєвий шлях того чи

іншого українського вченого та його внесок в наукове життя. Крім того, останнім часом серед істориків науки та культури утверджується думка про те, що біографія діяча має досліджуватися і писатися лише тією особою, яка має подібну професійну діяльність та освіту [332, с.172-173].

По-друге, біоісторіографічні розвідки Л. Винара створені на цінній джерельній базі. Зазначимо, що дослідник у своїх працях використав всі види джерел, які необхідні для написання біоісторіографічного дослідження: листи, мемуари, спогади, щоденники, часом – автобіографії самих діячів. Важливим є те, що джерельні матеріали, залучені Л. Винарем, є практично недоступними для сучасних українських дослідників, оскільки є розпорошеними по зарубіжних архівах, а більшість із них знаходяться в особистому архіві автора.

Ще однією особливістю біоісторіографічних досліджень Л. Винара є те, що більшість з них опубліковані у формі статей, різних за своєю структурою та видом (історико-біографічний нарис, науково-популярний життєпис, історико-біографічний портрет та ін.).

Власне історіографія персоналійних праць Л. Винара налічує близько 35 наукових статей, присвячених, в основному, його сучасникам, за виключенням досліджень про О. Кандибу-Ольжича та Ю. Бачинського. Серед них: О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко, Є. Онацький, Т. Цюцюра, М. Антонович та ін. Метою біоісторіографічних досліджень Л. Винара було не лише відтворити життєвий шлях та науковий доробок вчених діаспори, але й зацікавити науковців у висвітленні даної тематики. В кожній біографічній розвідці він наголошував на необхідності ґрунтовнішого дослідження постатей українських зарубіжних вчених.

Найбільшу кількість наукових розвідок Л. Винар присвятив О. Оглоблину. Незважаючи на поважний доробок українських та зарубіжних вчених, присвячений постаті цього видатного історика, Л. Винар до сьогодні вважається найавторитетнішим дослідником його життя і творчості. Свої дослідження він розпочав ще за життя вченого і продовжує вже понад 40 років. Окрім суто біографічних розвідок Л. Винар написав ряд статей, в яких дослідив різноманітні аспекти творчості історика, здійснив аналіз зробленого вченим у дослідженні різних періодів української історії, зокрема доби Івана Мазепи. Л. Винар розглядав

методологію історичного дослідження цього історика. На думку вченого, саме завдяки вмілому застосуванню різноманітних наукових методів, О. Оглоблину вдалося досягти об'єктивності у висвітленні подій. Автор окремо зупинився на висвітленні історіографічних праць О. Оглоблина, зокрема у вступі до публікацій історіографічної спадщини вченого [76] та аналітичній статті «Наукова спадщина Олександра Петровича Оглоблина», яка є вступним словом від редактора збірника праць Олександра Петровича «Студії з історії України» [105]. Також, досліджуючи наукову спадщину вченого, Л. Винар проаналізував енциклопедичні статті О. Оглоблина про українську історіографію, розвідки про руйнацію історичної науки в Україні в радянський період.

Крім того, що Л. Винар досліджує і популяризує праці О. Оглоблина, він публікує джерельні матеріали, які стосуються постаті вченого. Так, в УІ вийшла друком стаття «Автобіографічні матеріали О. Оглоблина» [40]. Л. Винар вважає, що автобіографії дослідника мають виняткове значення для дослідження його постаті та його доби. Він також зазначив, що в архіві О. Оглоблина знаходяться два біографічно-генеалогічні нариси, присвячені його родові по жіночій і чоловічій лінії. Л. Винар дає характеристику цих рукописів, їх структури та змісту. Цінним розділом цієї статті є історія написання «Спогадів» О. Оглоблина. Тут Л. Винар характеризує як їх джерельну основу, так і емоційний стан історика, причини, які спонукали його до написання автобіографічних праць. Варто зауважити, що автобіографічні праці видатного вченого не зводяться до сухого викладу основних фактів з його життя та діяльності. Це солідні історичні генеалогічні дослідження, в яких автор відтворює не лише власну біографію, але й історію свого роду, історичні обставини, в яких жили і творили його предки.

Мазепознавчі дослідження проф. О. Оглоблина Л. Винар розглянув в статті «Олександр Оглоблин як дослідник гетьмана Івана Мазепи і його доби» [112], а також у вступі до монографії О. Оглоблина «Гетьман Іван Мазепа та його доба» [46]. Він поставив за мету коротко проаналізувати праці О. Оглоблина, присвячені постаті І. Мазепи та водночас визначити їх місце в загальній науковій творчості історика. Дослідник зазначає, що студії О. Оглоблина мазепинської доби безпосередньо пов'язані з його історичною схемою, яку він в основному прийняв від

М. Грушевського, і відповідно її поширив і доповнив, включаючи XIX і початок XX століття.

В 1994 дослідник опублікував працю «Олександр Петрович Оглоблин 1899-1992. Біографічна студія» [113]. Цю публікацію за змістом, структурою, характером викладу та аналізу матеріалу в повній мірі можна віднести до історико-біографічного нарису. У публікації крок за кроком в хронологічному порядку відтворені родинне вогнище Олександра Мезька-Оглоблина, період його життя та діяльності в Україні (до 1945 р.) та на еміграції (1945-1992). Дослідження ґрунтується на матеріалах з архіву О. Оглоблина, архіву Л. Винара, архівних матеріалах з України, а також систематичних записах розмов двох вчених протягом 1970-1992 рр., у яких, як згадує проф. Винар, О. Оглоблин ділився своїми думками про минуле і теперішнє українське наукове і суспільне життя, поодиноких будівничих української культури і своїх учнів і співробітників, різні вияви українського релігійного, політичного і суспільного життя в Україні і діаспорі [113, с.9]. Крім того, О. Оглоблин перед смертю передав виключне право Л. Винару на всі його недруковані і друковані праці і матеріали.

В додатках Л. Винар опублікував автобіографію О. Оглоблина, вибрану бібліографію його праць та фотографії вченого та його родини американського періоду життя. В своїй праці Л. Винар називає О. Оглоблина «великим істориком», «історичною людиною», все життя якої було повністю присвячене історії рідної землі й історії рідного народу і висловлює думку про те, що найкращим відзначенням видатного історика буде поява ґрунтовної монографії про нього. Його сподівання в певній мірі справджуються. Постать О. Оглоблина досліджується українськими вченими, результатом чого стала поява значної кількості наукових статей, кількох дисертаційних досліджень, присвячених життю та науковій праці цього непересічного українського історика, монографії.

Л. Винар є автором цікавих наукових публікацій, присвячених видатному українському науковцю Д. Дорошенку, які в комплексі становлять цінний науковий матеріал для вивчення і розуміння як постаті українського вченого, так і доби, в якій він жив і працював. Окрім біографії вченого, Л. Винар детально вивчав його

наукову спадщину, громадсько-політичну діяльність. Окрему увагу він присвятив дослідженню відносин Д. Дорошенка та М. Грушевського.

Грунтовну працю, присвячену життю і діяльності Д. Дорошенка Л. Винар опублікував у спеціальному випуску «Українського історика» за 2001 рік, присвяченого видатному українському вченому. Завданнями, які поставив перед собою автор статті були: коротко розглянути життєвий шлях Д. Дорошенка та його наукову та суспільно-політичну діяльність. Критерієм періодизації життя Д. Дорошенка для Л. Винара служили якісні зміни в житті історика. Таким чином, Л. Винар поділив життя і діяльність Д. Дорошенка на два періоди: життя і діяльність в Україні (до 1920 р.) та діяльність на еміграції (від 1920 р. до кінця життя). Ці два періоди автор розділив на ряд менших, пов'язаних з діяльністю Д. Дорошенка в Україні та на еміграції, зокрема в Празі, Берліні, Варшаві, Мюнхені, Вінніпезі та інших містах, де він жив і працював. Окремий розділ присвятив Л. Винар роду та походженню Д. Дорошенка, оскільки в цей період відбулося формування його як дослідника і громадського діяча. Крім того, за переконанням Л. Винара, «дослідження роду і родини Д. Дорошенка, його велике прив'язання до рідної землі, дає можливість краще зрозуміти головні мотиви його діяльності» [57]. Як зазначає автор, приналежність Д. Дорошенка до старого гетьманського роду, культ предків здійснювали значний вплив на його наукові зацікавлення.

В окремому підрозділі Л. Винар проаналізував відносини Д. Дорошенка та М. Грушевського. Ця тема досі неоднозначно висвітлюється в науковій літературі. Розглядаючи взаємини двох вчених, Л. Винар на основі аналізу листів та спогадів Д. Дорошенка заперечує поширену на той час в науковій літературі думку про те, що Д. Дорошенко негативно ставився до М. Грушевського. За його переконанням, розходження між двома діячами полягали в основному в політичних та ідеологічних поглядах і відбулися після 1917 р. Л. Винар також висловлює думку про те, що Д. Дорошенка можна в певній мірі вважати учнем Грушевського, зокрема в громадській, та, до певної міри, науковій діяльності. В цілому ж, Л. Винар приходить до висновку, що стосунки Д. Дорошенка та М. Грушевського вимагають переоцінки та окремого джерельного дослідження.

Еміграційне життя і діяльність Д. Дорошенка Л. Винар розділяє на три періоди: 1. 1920-40 рр., коли Д. Дорошенко активно долучився до розбудови українського наукового життя в Чехословаччині та Німеччині, 2. Часи Другої світової війни, коли він продовжує наукову та громадську діяльність. 3. Шість повоєнних років до смерті вченого в 1951 р.. Життя Д. Дорошенка за кордоном Л. Винар описує в Празі, Берліні і Варшаві – в трьох головних центрах української еміграції. Характеризуючи цей період життя Д. Дорошенка, Л. Винар стверджує, що «під час перебування на еміграції Дмитро Іванович відіграв велику роль в розбудові української культури і науки. Він став *de facto* правдивим еміграційним амбасадором України на міжнародному науковому і політичному форумах» [57, с.32]. У висновку Л. Винар окреслив необхідні, на його думку, заходи для відзначення постаті видатного історика: 1. Видати епістолярної та іншої архівної спадщини історика; 2. Здійснити збірне видання творів Д. Дорошенка спільними заходами наукових установ Америки та України.

Необхідно згадати також статтю Л. Винара, спеціально присвячену детальному аналізу наукової спадщини Д. Дорошенка, зокрема його історіографічним та бібліографічним працям [56]. У вступі до статті Л. Винар дає коротке уточнення понять бібліографії та історіографії. При цьому він зазначає про близькість цих понять і надзвичайну важливість при вивченні історичних видань, поодиноких дослідників та науково-видавничої діяльності окремих навчальних та наукових установ. В своїй праці Л. Винар проаналізував найвагоміші історіографічні та бібліографічні праці Д. Дорошенка. За висновком автора статті, Д. Дорошенко зумів поєднати свою бібліографічну працю із історичними дослідженнями, крім того, він вважав, що бібліографія й історія є спорідненими дисциплінами, які себе взаємно доповнюють. Автор аналізує історичну схему Д. Дорошенка, яку він використав у своїй бібліографічній праці «Указатель источников для ознакомления с Южной Русью» (С.-Петербург, 1904) і приходять до думки про її високу цінність, оскільки у своїй схемі Д. Дорошенко охопив усі періоди української історії, усю етнографічну територію України та усе українське населення, без огляду на тодішній поділ українських земель між Росією і Австро-Угорщиною. Найвизначнішою бібліографічною працею Д. Дорошенка Л. Винар

вважає «Показчик літератури українською мовою». Не зважаючи на те, що Д. Дорошенко не залишив по собі монументальних бібліографічних праць, Л. Винар вважає, що вклад вченого в розвиток української національної історичної бібліографії вагомий і «запевняє йому видатне місце серед українських бібліографів» [56, с.51].

Аналізуючи історіографічні праці Д. Дорошенка, Л. Винар поділяє їх на категорії, пояснює значення державницької школи української історіографії. Автор зупиняється на аналізі розуміння Д. Дорошенком поняття «історіографія». Л. Винар скептично ставиться до оцінки Д. Дорошенком ідей істориків-народників. Він вважає, що висвітлення Д. Дорошенком ідей М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського має сильне ідеологічне забарвлення. Також Л. Винар висловив і свою думку щодо існування двох напрямків української історіографії. Він вважає, що народницький і державницький напрямки «себе взаємно доповнювали і віддзеркалювали певну історичну добу» [56, с.57]. Крім «Огляду української історіографії» Л. Винар розглядає та аналізує ряд статей Д. Дорошенка історіографічного та інформативно-наукового характеру, які стосувалися загального розвитку української історичної науки або її окремих періодів. Висока наукова цінність даної публікації підтверджується тим, що згодом вона була опублікована окремим виданням. Загалом статті Л. Винара, присвячені Д. Дорошенку, до сьогодні залишаються цінним джерелом до розуміння творчості вченого.

Л. Винар є дослідником життя і творчості українського діаспорного історика Павла Грицака. Передчасна смерть не дозволила П. Грицаку реалізувати себе як історика в повній мірі, однак, існуючі праці та результати діяльності дали підстави Л. Винару написати біоісторіографічний нарис: відтворити основні етапи життя дослідника та проаналізувати його творчість [116]. Л. Винару вдалося залучити широке коло джерел, зокрема листування вченого, а також зібрати спогади про нього його рідних, друзів та співробітників. Аналізуючи наукову спадщину П. Грицака, Л. Винар звертає увагу на оригінальні ідеї історика, зокрема щодо застосування терміну «середньовічна українська держава», визнання права українського народу на «співвласність» історичного процесу Великого Князівства Литовського тощо. Працю П. Грицака про Галицько-Волинську державу Л. Винар

вважає однією з найкращих праць з цієї тематики. Дослідник окремо зупинився і на аналізі діяльності П. Грицака в українських наукових установах, зокрема в Історичній комісії УВАН. На основі власних спогадів відтворив участь молодого вченого в конференціях, організованих УВАН та Історичною комісією «Зарева». Л. Винар є створив також першу і, на жаль, єдину на сьогодні бібліографію праць П. Грицака. Сучасні історики почали звертатися до постаті П. Грицака, особливо в контексті триваючого нині процесу включення доробку українських вчених діаспори до здобутків української історіографії. Тому дослідження Л. Винара є актуальним та становить важливий джерельний матеріал для вивчення розвитку української історичної науки в діаспорі.

Окреме дослідження Л. Винар присвятив постаті відомого українського вченого, дипломата, журналіста, відомого суспільно-політичного діяча Євгена Онацького [63]. В передмові до статті, опублікованої в журналі «Український історик», автор висловив свої сподівання, що в недалекому майбутньому з'явиться ґрунтовна студія, присвячена постаті відомого українського діяча. Л. Винар окремо проаналізував життєвий шлях та творчу спадщину вченого. Наукову працю Є.Онацького вчений характеризує за напрямками: історичні праці, мемуаристика і біографія; «Українська мала енциклопедія» (УМЕ); мовознавство і етнографія; журналістична праця і інші ділянки творчості Є. Онацького. Л. Винар проаналізував історичні, біографічні праці Онацького, характеризуючи його як історика з широким діапазоном зацікавлень. Дуже високо оцінює Л. Винар монументальне видання Є. Онацького – «Українську Малу Енциклопедію»: «... це унікальне видання, праця одної людини, яка віддзеркалює енциклопедичні знання і світогляд її автора» [63, с.165]. Цінним додатком до статті є публікація джерельних матеріалів до вивчення постаті Є. Онацького: автобіографія вченого, листування з Л. Винаром та О. Кандибою, а також бібліографія його праць.

Статті, присвячені постаті Н. Полонської-Василенко мають певну особливість, оскільки основний акцент автор зробив на вченні та класифікації джерел та матеріалів до її біографії. Так, стаття «Матеріали до біографії проф. Наталії Полонської-Василенко» [89] має характер не життєпису, а швидше історіографічно-джерелознавчої розвідки, що висвітлює джерела до біографії дослідниці. Л. Винар



розглядає матеріали до біографії Наталії Полонської-Василенко в трьох аспектах: 1) джерела (друковані і недруковані) до біографії дослідниці; 2) його співпраця з дослідницею; 3) листування Н. Полонської-Василенко.

Серед першоджерельних матеріалів до біографії дослідниці автор виділяє недруковані «Спогади», які охоплюють роки 1884-1918 і включають важливі дані про її родинне, студентське та наукове життя. Крім того, Н. Полонська-Василенко друкувала окремі спогади про події з свого життя, про українських вчених і діячів на сторінках різних періодичних і неперіодичних видань. Л. Винар розцінює «Спогади» як важливий джерельний матеріал і для української історії в ХХ-му столітті [89, с.55].

Листи, на думку Л. Винара, є важливим джерельним матеріалом для розуміння постаті дослідниці, а також для дослідження українського академічно-наукового життя на еміграції, в якому вона брала активну участь. Вони також віддзеркалюють погляди Наталії Дмитрівни на різні аспекти діяльності українських наукових установ, поодиноких вчених, а також її ставлення до суспільно-громадського і політичного життя української еміграції. Л. Винар зазначив: «Писала вона щиро, безпосередньо, без огляду на те, чи її погляди до вподоби відборцям її листів чи ні. Саме тому являються вони прецінним джерелом до вивчення її життя і світогляду» [89, с.57]. Л. Винар вказує також на місцезнаходження листів Н. Полонської-Василенко. Так він зазначає, що велика частина листів зосереджена в особистих архівах осіб, до яких вона писала, зокрема Д. Дорошенка, Б. Крупницького, І. Борщака, І. Бучка та ін. Також листи Наталії Дмитрівни знаходяться в архівах українських наукових установ (УВУ, УВАН, НТШ). Л. Винар називає та коротко характеризує також найважливіші, на його думку, друковані праці про Наталію Полонську-Василенко.

Окремою темою дослідження постаті дослідниці є її співпраця в УІТ та в УІ. Вона відіграла не останню роль в створенні УІТ. Про це Л. Винар зазначає у статті «Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське Історичне Товариство» [130]. Н. Полонська-Василенко була викладачем Л. Винара, рецензентом його докторської праці, одним з найближчих співробітників УІ, а також була членом редакційної колегії журналу. Л. Винар згадує: «Проф. Наталія Полонська-Василенко відносилася

до мене як до свого молодшого товариша-історика, служила своїми порадами в деяких наукових дослідженнях, а також радилася відносно різних наукових та академічних справ» [130, с. 59].

На сьогодні публікації Л. Винара про Н. Полонську-Василенко мають характер важливих допоміжних матеріалів для створення її цілісної біографії і були використані сучасними дослідниками І. Вербою та В. Ульяновським в їх ґрунтовних працях, присвячених життю і творчості відомої української дослідниці [219; 328].

Окрім статей, що висвітлюють постать О. Кандиби-Ольжича [50; 114], Л. Винар є автором ґрунтовної монографії, присвяченої 100-літтю з дня народження вченого [110]. Л. Винар, належить до покоління тих вчених, чий світогляд та наукові зацікавлення в значній мірі сформувалися під впливом ідей О. Ольжича, що в свою чергу спонукало вченого до вивчення постаті видатного українського науковця та громадсько-політичного діяча [110, с.10]. Варто зауважити, що дослідження Л. Винара, присвячені О. Кандибі, є відмінними від решти, оскільки автор приділив основну увагу його науковій і академічній діяльності, проте вони не позбавлені біографічних моментів, зокрема йдеться про дослідження Л. Винаром студентських років майбутнього вченого, оскільки в цей період формується світогляд, коло його наукових зацікавлень та започатковується наукова праця. Крім того, в монографії Л. Винар подає коротку хронологію життя та діяльності вченого. Основне завдання, яке дослідник ставив перед собою при вивченні постаті О. Кандиби-Ольжича – розширення джерельної бази. Для цього він використав метод опитування співробітників і знайомих Кандиби-Ольжича, а також звертався з проханнями до його сучасників надсилати власні спогади та спостереження про його життя, діяльність та творчість. Таким чином, Л. Винару вдалося на основі нових архівних матеріалів уточнити біографію О. Кандиби, спростувавши деякі неточності, зокрема щодо його праці в Гарвардському університеті, проаналізувати його участь в організації Українського наукового інституту в Америці. Вчений також відтворив діяльність О. Кандиби під час Другої світової війни.

Головною заслугою дослідника вважаємо детальний аналіз наукової діяльності О. Кандиби-Ольжича, оскільки саме Л. Винар присвятив цій темі окреме ґрунтовне дослідження. Академічну та наукову діяльність О. Кандиби Л. Винар

хронологічно поділяє на 3 періоди, які збігаються з перебуванням О. Кандиби в різних місцевостях західної Європи, зокрема Праги, України та Америки. В окремому розділі автор розглядає історіографію праць про наукову діяльність О. Кандиби. При характеристиці наукової спадщини О.Кандиби Л. Винар окремо характеризує ранні наукові праці вченого та його дисертаційну роботу. Найбільше уваги приділяє Л. Винар характеристиці головного періоду наукової діяльності О. Кандиби, який припадає на 1931-1940 рр. В свою чергу, цей період автор поділив на два підперіоди: перший охоплює 1931-1937 рр., в якому домінує науково-дослідницька та педагогічна діяльність О. Кандиби; другий – 1938-40 рр., в якому на перше місце виходить науково-організаційна праця вченого. Винятково важливою ділянкою наукової роботи Кандиби Л. Винар вважає співпрацю вченого з американськими науковими установами. Цей час у житті вченого дослідник окреслив як «американський період». Загалом, за визначенням Л. Винара, співпраця О. Кандиби з американськими і європейськими археологами та науковими центрами «причинилася до поглиблення його археологічного знання і поширення наукового світогляду» [110, с.111]. Окрему увагу присвятив Л. Винар аналізу джерел до наукової біографії О. Кандиби. Зокрема він виділяє: 1. Архівні матеріали установ, з якими О. Кандиба був пов'язаний, 2. Особисті джерела О. Кандиби; 3. Листування вченого з його співробітниками і знайомими; 4. Друковані і недруковані спогади і матеріали про О. Кандибу. Л. Винар опублікував велику кількість важливих джерельних матеріалів, серед яких рукописи студентських конспектів, зміст та титульна сторінка докторської дисертації О. Кандиби, рецензія на дисертаційну працю вченого, автобіографія з уточненнями, листування вченого різних років та ряд інших цінних документів, оскільки основною метою своєї праці автор визначив поширення джерельної бази у вивченні постаті О. Кандиби.

Л. Винар є також автором біоісторіографічного нарису про видатного українського книгознавця, економіста, історика-мемуариста та публіциста Л. Биковського, опублікованого в книзі «У службах українській книжці» [82]. На основі автобіографічних матеріалів книгознавця він склав періодизацію життєвого шляху вченого – своєрідну схему життя і діяльності науковця, поділивши його біографію на 9 періодів, які збігаються з його діяльністю в Україні та за кордоном,

зокрема в країнах Європи та США. Ця схема також вказує на основні етапи творчого шляху українського вченого. «Варшавський» та «чехословацький» періоди Л. Винар називає найважливішими в житті Л. Биковського, оскільки тоді відбулося його становлення та визнання як науковця. Л. Винар не дає детальної характеристики наукової спадщини Л. Биковського, називає лише головні праці вченого та оцінює його як організатора українського наукового та культурного життя. Окрему увагу Л. Винар присвятив спогадам Л. Биковського, написаним в різні періоди його життя, зокрема він зазначає, що вони є дуже важливим матеріалом для істориків, соціологів та інших дослідників, які вивчають багатовимірний історичний процес доби Л. Биковського. Цінним в нарисі є те, що Л. Винар намагався охарактеризувати Л. Биковського не лише як ученого, але і як особистість, використовуючи власні спогади та листування з особистого архіву.

Серед персональних публікацій Л. Винара варто також згадати статтю, присвячену Ю. Бачинському [149]. Вона майже не містить біографічних даних, проте Л. Винар характеризує Ю. Бачинського як громадсько-політичного діяча, плідного журналіста та автора цілого ряду брошур і обширних трактатів, з яких вирізняється його твір «Україна – irredenta» – публіцистична праця, в якій вперше обґрунтовано на соціальній базі постулати самостійної України. Л. Винар аналізує дослідження Л. Бачинським питання української еміграції. Хоч у цій праці питання еміграції не є головною темою автора, проте його зацікавлення еміграційною проблематикою в 1893 р. вказує на те, що Ю. Бачинський мав наміри досліджувати еміграційні явища. Це стало поштовхом до опрацювання Л. Винаром творчої спадщини Ю. Бачинського. Автор вивчає історію видання праці Ю. Бачинського «Українська еміграція», аналізує її значення для дослідження українського життя в США. Крім аналізу різних аспектів змісту праці, Л. Винар дав оцінку ставлення комуністів США та України до праці Бачинського. Л. Винар робить висновок про те, що праця Ю. Бачинського була досить актуальною на 70-ті рр. Вказав на те, що це перша соціологічно-історична праця, в якій описано багатовимірне життя українців в Америці, в її ранніх роках побуту: «З перспективи часу можна лише дивуватися великій ерудиції автора, який зумів в яскравих барвах дати широку картину

релігійного, соціально-економічного, політичного, культурного життя українських емігрантів при кінці ХІХ – початку ХХ століття» [149, с. 43].

Постаті відомого українсько-канадського історика О. Барана Л. Винар присвятив статтю [111], в якій детально висвітлив життєвий шлях вченого, проаналізував його наукову діяльність, а також, в окремому підрозділі, охарактеризував працю О. Барана в українських наукових установах. Біографію вченого Л. Винар не структурував у підрозділи, але досить детально висвітлив основні події в його житті, коментуючи наукові досягнення та громадську діяльність в той, чи інший період життя.

Особливу увагу Л. Винар приділив аналізу історичних досліджень О. Барана. Дослідницька праця історика, на думку вченого, в основному зводиться до трьох головних історичних тем: 1. Історія Закарпаття, 2. Козаччина перед Б. Хмельницьким, 3. Українська церква в Канаді. Л. Винар оцінює О. Барана в першу чергу як видатного дослідника Закарпаття. Найвагомішою дослідницькою роботою вченого над темою історії Закарпаття Л. Винар вважає віднайдення, видання та опрацювання документів, особливо тих, що стосувалися проекту створення українського патріархату в середині ХІХ ст. [111, с.102]. Важливою ланкою наукової праці О. Барана Л. Винар вважає його дослідження зв'язків козаків з Закарпаттям. Аналізуючи монографічні праці О. Барана та підготовлені ним видання документів періоду козацької доби, Л. Винар приходить до висновку, що О. Баран як історик займає важливе місце в українській історіографії і як дослідник козаччини, історії української церкви і історії Закарпаття, і як редактор збірників архівних матеріалів до історії України.

Стаття, присвячена знаному українському науковцю з Канади Теодору Богдану Цюцюрі, є вагомим джерелом до вивчення постаті цього вченого [132]. Відмічаючи заслуги Т. Цюцюрі в розвитку науки в діаспорі, а особливо його високу роль в розбудові УВУ, Л. Винар зауважив, що написання біографії цього вченого є нелегким завданням з огляду на відсутність опрацьованих та укомплектованих архівних матеріалів, а також біобібліографії вченого. Тому автор у своїй статті подав лише загальні дані про життя і діяльність науковця. Основним джерелом до написання біографії Т. Цюцюрі для Л. Винара стали «Автобіографія» вченого, його

листування та матеріали, надіслані автору дружиною Т. Цюцюри, після смерті вченого. Крім того, Л. Винар особисто знав Т. Цюцюру, тісно співпрацював з ним в УІТ, УВУ та інших установах, тому мав можливість включити до статті власні спогади про нього. Л. Винар назвав основні події в житті науковця, коротко охарактеризував коло його наукових зацікавлень та головні праці, проте основну увагу присвятив періоду діяльності Т. Цюцюри на посаді ректора Українського вільного університету. В додатках Л. Винар опублікував частину свого листування з науковцем. Ці листи мають високу наукову вартість, оскільки є цінним джерелом не лише до біографії вченого, але й до історії УВУ.

Частина персональних досліджень Л. Винара була останньою даниною покійним колегам. Серед них статті, присвячені В. Омельченку [117] та М. Ждану [98]. Це невеликі за обсягом публікації, в яких висвітлено життєвий шлях вчених та коротко охарактеризовано основні напрямки наукових зацікавлень. Однак, кожна з цих статей не є сухим викладом основних дат життя. В них автор намагався зобразити вчених такими, якими вони лишилися в його пам'яті. В статті про В. Омельченка Л. Винар коротко зазначає про походження науковця, окреслює коло його наукових досліджень, характеризує основні його праці, називає наукові установи, в яких співпрацював В. Омельченко, оцінює його і як редактора наукових видань. Л. Винар також зазначає, що ряд досліджень вченого залишилися в рукописах, тому висловлює думку про необхідність їх видання.

Стаття про М. Ждана написана у формі спогадів Л. Винара про історика, з яким автор розвідки був в добрих приятельських стосунках. Автор коротко окреслює життєвий шлях вченого та його наукову спадщину. Аналізуючи творчий доробок вченого, Л. Винар називає та характеризує як історичні праці дослідника, так і рецензійні відгуки на них. Він також наводить статистичні дані про кількість посилок на праці М. Ждана різними відомими істориками. Л. Винар називає М. Ждана найвидатнішим дослідником з проблематики зв'язків України та Золотої орди. Окремо він згадує про роботу історика над гаслами в енциклопедії українознавства. Л. Винар характеризує також праці М. Ждана в ділянці біографії та історіографії, оцінює його як автора великої кількості рецензій та рецензійних

статей. В додатку до статті Л. Винар опублікував бібліографію праць М. Ждана, яка складається з двох частин: статті і монографічні дослідження та рецензії.

Л. Винар належить до небагатьох українських діаспорних істориків, що присвятили свою увагу вивченню постаті українського «радянського» вченого – він є автором кількох статей, присвячених Івану Крип'якевичу. Стаття «Іван Крип'якевич (1886-1967)» [68], вийшла по смерті відомого видатного історика. Це порівняно невелике за обсягом дослідження, в якому коротко викладено життя і творчий шлях історика, висвітлено основні напрямки його наукової та науково-організаційної діяльності, названо та коротко проаналізовано його головні праці. В окремій публікації «Іван Крип'якевич як дослідник української сфрагістики» [69] Л. Винар розглядає один з аспектів багатогранної наукової діяльності І. Крип'якевича – його сфрагістичні дослідження. Дослідник відмітив, що І. Крип'якевич приділив основну увагу дослідженням козацької сфрагістики. Окремо він відмічає науково-організаційну працю І. Крип'якевича в галузі спеціальних історичних дисциплін, а також висвітлює його як редактора науково-періодичних видань. У висновку автор підкреслює, що: «І. Крип'якевича можна вважати одним з піонерів наукової організації дослідів допоміжних історичних наук в Україні, починаючи від його праці в Науковому Товаристві ім. Шевченка» [69, с.145]. В додатку до статті Л. Винар включив бібліографію праць і матеріалів про Івана Крип'якевича. Зауважимо, що це була перша спроба реєстрації друкованих матеріалів про вченого.

Варто також згадати короткі біографічні статті, які Л. Винар друкував як додаток до публікації джерельних матеріалів до біографії діяча або його рукописної творчої спадщини. Серед них: «Марко Дмитрович Антонович: автобіографічні матеріали» [87] та «З архіву проф. Івана Раковського: Листування» [65]. Перша являє собою публікацію автобіографічних матеріалів М. Антоновича: Curriculum vitae (автобіографію) від 8 серпня 1991 р.; короткі автобіографічні матеріали Марка Антоновича, без дати (цю автобіографію М. Антонович написав під час головування в УВАН); автобіографічний лист до Богдана Винара, без дати. Ці автобіографії надруковані в хронологічному порядку. В передмові до цієї публікації Л. Винар коротко зазначив найважливіші дати та деякі факти з біографії М. Антоновича. Наступна стаття – це публікація листів до проф. І. Раковського. Л. Винар написав

передмову до листування, в якій дуже коротко подав основні дати життя професора, напрямки його наукової роботи, коротко охарактеризував листи до Раковського, та дав короткі дані про авторів цих листів.

Вищезазначене дає підстави для висновку, що біоісторіографічні праці посідають значне місце в науковій спадщині Л. Винара. Він є автором близько 35 наукових статей та монографічних досліджень, присвячених його сучасникам – здебільшого українським історикам зарубіжжя. При написанні біографічних досліджень автор використав великий масив різних джерел, зокрема листи, мемуари, спогади, щоденники, а також автобіографії самих діячів. До сьогоднішнього дня Л. Винар вважається найавторитетнішим дослідником життя і творчості О. Оглоблина. Дослідження вченого, присвячені Д. Дорошенку, Є. Онацькому, Н. Полонській-Василенко, О. Кандибі-Ольжичу, Ю. Бачинському, В. Омельченку, Л. Биковському, М. Ждану та ін. до сьогодні є важливими та актуальними не лише з історіографічної точки зору, але й являють собою цінний джерельний матеріал до подальшого ґрунтовного вивчення постатей цих видатних українських вчених діаспори.

#### **4.4. Рецензії як вид наукової творчості Л. Винара**

Окрім наукових досліджень важливе значення мають рецензії Л. Винара на нову, переважно історичну, літературу, від коротких анотацій до великих критичних статей. Важливість залучення подібного роду робіт для більш глибокого розуміння суті творчості будь-якого представника науки безперечна, оскільки в критичних відгуках ученого можна відстежити його власні концепції і підходи щодо конкретної проблеми.

Крім того, бібліографічні нотатки та рецензії належать до найоперативніших форм реагування дослідника на появу нових праць, збірників документів і серійних видань. Отже, оцінний аспект і оперативність публікації є головними рисами рецензійних заміток як певного жанру наукової продукції. О. Ясь вважає, що для вивчення історії історичної науки рецензійні статті, бібліографічні нотатки та огляди є джерелами першорядного значення, бо уможливають докладнішу реконструкцію історичних і суспільно-політичних поглядів, повніше окреслення спектру підходів до розроблення тих чи інших проблем в історичній науці.



Рецензії становлять значну частину наукового доробку Л. Винара. Сам дослідник надавав великого значення рецензійним публікаціям: «Часами ми не дооцінюємо ваги рецензій, а вони науці важливі» [18, Арк. 1]. Рецензії є, безперечно, одним з важливих напрямів наукової діяльності Л. Винара. Перші рецензійні публікації Л. Винара опублікував ще в 1951 р., на сьогодні їх кількість сягає 485 позицій. Критерії аналізу та класифікації рецензій Л. Винара можуть бути різні: тематика рецензованих праць, види рецензійних публікацій, мова, якою написана рецензія, різновид рецензованої продукції, місце публікації рецензованих праць (радянські, зарубіжні, діаспорні видання), походження авторів рецензованих праць (радянські, діаспорні, зарубіжні дослідники) тощо. Загалом рецензія, як різновид наукового тексту, передбачає аналіз та оцінку певного твору (наукової праці), критичний розбір, проведення наукового обговорення й діалогу тощо. Характер та конкретний зміст рецензії залежить від низки факторів: 1) фахового профілю й традиції видання, в якому вона опублікована; 2) виду рецензованої продукції (монографія, стаття, збірка документів, часопис, серійне видання, спогади, навчальний посібник, словник, довідник та ін.); 3) відповідності основної проблематики рецензованого видання дисциплінарній спрямованості часопису; 4) функціонального призначення та різновиду рецензії тощо [347, с.107]. Та найважливішу роль відіграють власні вподобання та переконання вченого, які здебільшого є провідними чинниками у процесі написання рецензії. За тематикою рецензій Л. Винара можна легко простежити еволюцію його наукових зацікавлень, їх зміни та захоплення вченого новими темами. Великою мірою поява рецензійних праць Л. Винара залежала від його роботи в УІТ та американських наукових установах, що визначало їх тематичну спрямованість. В цілому, проблематика рецензованих Л. Винаром праць охоплює понад 26 тем з різних напрямків науки. Серед них можна виокремити найбільші тематичні блоки: загальна історія України та її окремі періоди (рання та середньовічна історія України, доба козаччини, Гетьманщина, історія XIX ст., XX ст.); історія української культури (історія друкарства, українська освіта), релігія та церква, політичні науки, історія преси, етнічні студії, бібліотечна справа, історіографія та спеціальні історичні дисципліни, всесвітня історія та історія Росії, літературні твори та літературна критика. Кожен з

цих тематичних блоків охоплює рецензії вченого, написані в різні роки, та відтворює загальну картину наукової компетенції дослідника.

За видом рецензованої продукції рецензійні статті Л. Винара можна класифікувати наступним чином: рецензії на монографії, статті, наукові збірники, періодичні видання, збірники документів, бібліографії та покажчики, атласи, енциклопедії та довідники, словники, підручники. Найбільша кількість рецензій присвячена покажчикам та бібліографіям. Робота Л. Винара в галузі бібліотечної справи та етнічних студій вимагала від вченого бути в курсі появи нових праць з цієї тематики. Як згадує сам дослідник, «рецензування публікацій допомагало мені бути «up to date» в різних дисциплінах суспільних наук, історії, етнічних студій і загальної бібліографії» [18]. За весь період наукової роботи Л. Винар зрецензував понад 130 покажчиків та бібліографічних видань, більшість яких були укладені зарубіжними вченими і стосувалися етнічних досліджень та бібліотечної справи, а також суспільних та політичних наук. Для американської науки публікації покажчиків та бібліографій є невід'ємною частиною наукової роботи бібліотек та дослідницьких центрів. Близько 70 рецензій дослідник присвятив іншим довідковим виданням: словникам, довідникам, атласам, енциклопедіям. Рецензії на праці з етнічних студій та бібліотечної справи налічують 47 позицій. Спільною рисою цих рецензій є те, що вони в переважній більшості є англomовними. Інший блок рецензійних публікацій Л. Винара (239 позицій) складають рецензії на збірники наукових статей, документів, періодичні видання, монографії та статті, опубліковані в українських діаспорних виданнях, в основному в УІ, українською мовою.

За походженням рецензованої продукції праці Л. Винара можна поділити на рецензії праць українських істориків діаспори, українських радянських істориків та зарубіжних дослідників (в тому числі російських).

Рецензії Л. Винара можна також класифікувати відповідно до різновидів рецензійних публікацій. За класифікацією О. Яся рецензійні публікації поділяються на бібліографічні нотатки та власне рецензії. Критерієм цього поділу виступили зміст рецензії, її обсяг та місце публікації. Найпростішим різновидом рецензії за формою та способом викладу матеріалу дослідник вважає бібліографічні (або рецензійні) нотатки, у яких, окрім суто бібліографічної інформації (вихідних даних),

міститься стислий виклад змісту й основних ідей дослідження. За обсягом вони, зазвичай, не перевищують 1,5-2 тис. друкованих знаків, тобто фактично є розширеною анотацією. Характерною рисою бібліографічних нотаток є майже повна відсутність оцінок. Суб'єктивізм рецензента у цьому випадку виявляється у доборі тих ідей та проблем твору, на яких він вважає доцільним спинитися. Власне рецензії (рецензійні замітки) з неодмінними атрибутами жанру – критичним розглядом студії, її основних ідей та проблем мають, як правило, довільну структуру. Здебільшого рецензія складається зі стислого введення у проблему, викладу змісту рецензованого видання, критично-аналітичної частини і оцінювального резюме. Проте, зазначені структурні елементи іноді подаються у різній послідовності, а деякі можуть бути відсутні. Найцікавішу частину рецензії зазвичай становить не стільки прикінцеве резюме, як критично-аналітична частина, де обґрунтовано оцінку рецензента [348, с.663]. В доробку Л. Винара присутні як бібліографічні нотатки, так і рецензійні статті, однак, особливістю їх є те, що класифікувати їх можна швидше за обсягом, натомість критичні коментарі присутні в обох видах рецензій. Характерною особливістю бібліографічних нотаток вченого є власне те, що, не зважаючи на малий обсяг публікації, йому вдавалося подати не лише інформацію про видання, але висловити основні зауваження щодо змісту рецензованої праці. Відмітимо, що така форма викладу матеріалу потребує від рецензента солідної фахової підготовки та неабиякої майстерності.

Рецензії досить чітко відображають особливості взаємин між дослідниками, зокрема певні етичні, психологічні та інші аспекти. Інколи вони містять цікавий матеріал для відтворення творчої лабораторії історика чи неформальних стосунків учитель/учень. Так у випадку Л. Винара, це чітко простежується у його взаєминах з О. Оглоблином. В листуванні дослідників часто зустрічаємо обговорення нових видань та написання відгуку на них. З початком виходу УІ тема рецензій звучить у листуванні дуже часто. Л. Винар як редактор контролював наповнення рубрик, в тому числі і рецензійного відділу журналу. В листах з Оглоблиним він обговорював праці, які варто зрецензувати та помістити в рецензійному відділі УІ. Крім того, між вченими існувала практика «взаємного рецензування», тобто вихід в світ публікації одного вченого часто супроводжувався рецензією іншого. Вважаємо також, що О.

Оглоблин мав безпосередній вплив на вироблення особистого стилю Л. Винара у написанні рецензій. Зокрема О. Оглоблин уважав, що в рецензії мають обов'язково відображатися висунені самим рецензентом підходи до розв'язання проблеми: «Особисто я прихильник лише суто фахових, наукових рецензій, де рецензент не тільки переказує думки автора й хвалить чи гудить його працю й не лише критикує й виправляє його помилки або дає йому всілякі – можливі й неможливі – поради, але й вносить щось своє, нове й істотне для даної теми й науки взагалі [...]» [299, с.49]. Проаналізувавши рецензійні статті Л. Винара, бачимо, що він теж дотримується такого характеру написання рецензії, супроводжуючи навіть бібліографічні огляди короткими критичними заувагами та пропозиціями до їх розв'язання.

Л. Винар публікував свої рецензії в 27 різних наукових виданнях (як українських, так і зарубіжних), що спеціалізуються в різних галузях науки або ж мають характер громадсько-політичних. Перші рецензійні статті вченого з'явилися в журналі «Розбудова держави» і стосувалися в основному літератури, публіцистики та нових періодичних видань українсько діаспори. Починаючи з перших чисел «Українського історика», Л. Винар систематично публікував на його сторінках бібліографічні огляди та рецензії на наукові видання українських, радянських та зарубіжних дослідників переважно з історії, історіографії, політичних наук, а також на збірники українських наукових установ. Рецензії Л. Винара в «Українському історичному» складають важливу частину його наукового доробку в першу чергу як історика. На сторінках УІ він публікував рецензії, в яких порушував актуальні теми дослідження української історії та її періодів, дискусійних проблем української історіографії, грушевськознавства, історії Росії та всесвітньої історії.

Важливими є рецензії Л. Винара на праці радянських вчених. Першою такою рецензією була стаття про монографію М. Марченка «Українська історіографія» [157]. Л. Винар детально проаналізував усі розділи праці, відзначивши, що вона є «відповіддю» на «Огляд української історіографії» Д. Дорошенка та «Українська історіографія 1917-1956 рр.» О. Оглоблина та написана на марксистсько-ленінських позиціях. Серед недоліків праці дослідник згадує трактування історії Київської Русі як історії українського та російського народів, відсутність у ній посилань на праці І. Борщака, О. Оглоблина при розгляді питання про «Історію Русів» та ін. Однак, Л.

Винар наголосив, що дослідження М. Марченка містить цікаві думки та гіпотези. Серед позитивів дослідження Л. Винар вказує на відзначення М. Марченком «імперіалістичної суті політики царської Москви супроти українського народу». Власне в цьому дослідник вбачає новизну в інтерпретації історії українського народу в радянській історичній науці. Відзначимо, що, не заважаючи на критику Л. Винара та звинувачення М. Марченка в суб'єктивізмі та тенденційності, в Радянському союзі автора «Української історіографії» було піддано жорсткій критиці. Відмітимо, що дослідження Марченка з'явилося в період т. зв. «мікроренесансу» української історичної науки, пов'язаного з «хрущовською відлигою». З перспективи років сучасні українські дослідники оцінили цю працю в зовсім іншому контексті. В. Яремчук, зокрема, зазначає, що «М. Марченко повернув в історіографічний обіг значну частину комплексу української історичної думки дореволюційних часів, реабілітувавши саму українську історіографічну традицію» [345, с.72], І. Колесник в своїй праці пояснює причини вимушених випадів М. Марченка проти Д. Дорошенка, попри які радянський вчений насправді глибоко шанував доробок колеги, який опинився в еміграції [270, с.94].

Свої гострі критичні зауваження щодо історичних концепцій дослідника козаччини В. Голобуцького, зокрема про ранню історію козацтва, Л. Винар висловив в основному на сторінках своїх праць. В рецензійному відділі УІ він зreferував працю В. Голобуцького «Гомін, гомін по діброві» – розповіді про запорозьких козаків та відмітив, що в ній радянський дослідник «в популярній художній формі переповідає свої хиткі, а дуже часто невірні теорії та гіпотези про постання та розвиток української козаччини» [153, с.125]. Головним недоліком праць В. Голобуцького Л. Винар вважає відтворення історії козацтва на фоні класової боротьби, наголошуючи лише на ролі селянства та частково ремісництва у формуванні українського козацтва. Крім того, діяльність Д. Вишневецького охарактеризована в негативному світлі, що, на думку Л. Винара, зменшує вартість дослідження. Тому в бібліографічній нотатці Л. Винар висловлює побажання аби В. Голобуцький прислухався до думки українських «буржуазних істориків», а також до деяких його колег (П. Киценко, О. Апанович), що було б корисним для його досліджень [153, с.125]. Принагідно зауважимо, що відповідь на зауваження Л.

Винара В. Глобуцький зміг дати лише в 90-их рр., в перевиданій та дещо зміненій праці з історії українського козацтва.

Л. Винар опублікував коротку рецензійну замітку на статтю К. Гуслистого «Про буржуазно-націоналістичні перекручування у дослідженнях етногенезу українського народу» [154], в якій радянський історик, зрозуміло, заперечує схему Грушевського та факти про походження українців та росіян в працях М. Чубатого, Я. Пастернака. Це дало підстави Л. Винару стверджувати, що радянська історична наука має характер політично-пропагандивний, що не має нічого спільного зі справжньою наукою. Відзначимо, однак, що сам факт розгляду етногенезу українського народу був явищем прогресивним в українській радянській історіографії, що знову ж таки простежувалося в період «відлиги».

Не оминув увагою Л. Винар і появу статті Ф. Шевченка «Чому М. Грушевський повернувся на радянську Україну» [159]. Рецензент критикує тези Ф. Шевченка про те, що Грушевський високо оцінював праці Маркса та Енгельса та доводить власні аргументи щодо цього, звинувачуючи Ф. Шевченка в застосуванні методу «висмикування цитат» та фальшивих висновках. Однак, Л. Винар відзначив і те, що ювілей М. Грушевського був згаданий в радянській Україні лише в цій публікації, що в певній мірі можна вважати її визнанням. Відзначимо, що усвідомлення умов і обставин, в яких працювали історики в Радянській Україні, навіть у добу хрущовської лібералізації, сталося на еміграції значно пізніше. Зокрема, в розвідці 1982 р. Л. Винар визнав, що Федір Павлович у 1966 р. першим серед дослідників послався на матеріали М. Грушевського, що зберігалися в радянських архівах у Києві [88, с.65]. У 1984 р. редактор УІ вже кваліфікував статтю Ф.П. Шевченка як невдалу спробу реабілітації М. Грушевського: «Під час періоду десталінізації в українській советській історіографії була спроба Ф.П. Шевченка, тодішнього головного редактора «Українського Історичного журналу», реабілітувати М. Грушевського, – зазначає Л. Винар. – У 1966 р. він помістив в УІЖ статтю «Чому Михайло Грушевський повернувся на Радянську Україну», в якій твердив, що творчу спадщину М. Грушевського «не можна обійти або ігнорувати». Проте ця спроба закінчилася повною невдачею, а через цю статтю Ф.П. Шевченка звільнили зі становища головного редактора УІЖ. Історична спадщина Михайла

Сергійовича є така небезпечна для советських істориків і советсько-російської влади, що всяке питання хоч би про частинну реабілітацію найвидатнішого історика України в Советській Україні вважається кари гідним вчинком і злочином» [60, с.10].

Найбільш позитивно Л. Винар оцінив статтю А. Санцевича «Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії» [158]. Зокрема він відзначив, що в праці порушено важливі проблеми розвитку післявоєнної української історіографії, відмічено основні недотягнення радянських науковців у висвітленні історичних подій, зокрема через вплив «культу особи». Опираючись на висновки А. Санцевича, Л. Винар знаходить підтвердження власним висновкам щодо занепаду в радянській науці таких галузей, як історична бібліографія, історична географія; не велася робота з серйозного вивчення поточного діловодства. Окрему увагу Л. Винар звернув на трактування вченим української історіографії російською, зокрема про те, що більшість історичних праць друкувалися російською мовою. Аналізуючи публікацію А. Санцевича, Л. Винар підтверджує власні спостереження щодо розвитку української історичної науки в Радянському Союзі та з жалем відзначає, що «більшість українських советських істориків не має відваги голосно про ці справи говорити» [158, с.159].

Л. Винар дав оцінку збірнику документів, зредагованого Я. Дашкевичем – «Украинско-армянские связи в XVII веке» [155]. Зокрема, дослідник відзначає важливість виходу у світ подібного збірника, проте зауважує, що документи опубліковані лише в перекладі на російську мову. Відсутність оригінального тексту вірменською мовою та переклад лише на російську викликали зауваження Л. Винара. Також він наголосив на проблемі публікації праць українських істориків російською мовою.

Як бачимо, рецензії Л. Винара на радянські видання з'явилися в основному протягом 60-их рр. і відзначалися гострою критикою методів та концепцій, за допомогою яких творилася історична наука радянськими істориками. Основними їх недоліками Л. Винар вважав тенденційність, яку породжували радянська історична схема та обов'язкове дотримання істориками вчення К. Маркса та Ф. Енгельса. Як уже зазначалось, протягом тривалого часу – 60-их, 70-их років Л. Винар, як і інші

діаспорні вчені повною мірою не усвідомлював всієї ситуації, в якій доводилося працювати його колегам. Лише з 80-их років він змінив своє критичне ставлення до праць радянських істориків та в своїх публікаціях вказав на всі перешкоди розвитку української історичної науки в радянській Україні, відзначив поодинокі праці колег, незважаючи на гострі рецензії на них. Відмітимо також, що Л. Винар відреагував на появу дійсно важливих праць українських радянських істориків, які на сьогодні складають важливу частину української історіографії радянського періоду.

Важливими є також рецензії на праці, присвячені російській історії та історичній термінології східноєвропейської історії в англомовному світі. Так, наприклад, Л. Винар гостро відреагував на появу англомовного «Словника російських історичних термінів з XI ст. до 1917 року» С. Пушкарьова, завданням якого було впровадження англомовного читача в історичну термінологію, яка зустрічається в джерелах і англомовних працях з історії Росії [161]. Автор словника застосовує термін «West Russian» на означення України, терміни «руський» подано як «russian». Таким чином, Л. Винар приходить до висновку, що цей словник «ще більше збаламутить англомовних читачів щодо української історії, історичних українських термінів, які включені в цей словник» [161. с. 201]. Серед рецензованих праць, присвячених російській історії, варто також згадати рецензію на англомовне дослідження українського діаспорного вченого М. Чіровського «An introduction to Russian history» [160]. Л. Винар критично відгукнувся на працю, зокрема відмітив брак джерельної бази дослідження та посилань на першоджерела. Важливими хибами автора Л. Винар вважає відсутність комплексного розгляду проблеми термінології східноєвропейської історії, а також використання «невластивої термінології». Вчений вкотре наголосив на необхідності усталити англомовну термінологію щодо російської та української історії, оскільки українська історія в зарубіжному англомовному світі вважається частиною російської історії.

Протягом 70-80-их рр. тематика рецензій Л. Винара суттєво змінилася. Його увага була звернена в сторону видань з етнічних та славістичних студій, а також бібліотечної справи. В 1970 р. брат Б. Винара започаткував видання щорічника «American Reference Books Annual» (ARBA), в якому друкувалися рецензії на різні англомовні довідкові видання. Головним редактором видання був Богдан Винар, Л.



Винар відповідав за відділ етнічних студій і суспільних наук. Починаючи від 1973 до 1991 рр., Л. Винар опублікував в ARBA понад 280 рецензій. Діяльність Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій та створення Л. Винаром бібліографічних покажчиків етнічної періодики, архівів та культурних інституцій спонукало вченого до опрацювання великої кількості літератури з етнічної тематики та суспільних наук. Окрім ARBA, рецензії Л. Винара були опубліковані в відомих англomовних фахових виданнях, які спеціалізувалися в галузі дослідження історії країн Центральної та Східної Європи та Росії, славістичних та етнічних студіях, бібліотечній справі: «Journal of Central European Affairs», «Nationality papers», «Canadian Slavonic Papers», «Slavic Review», «Library Science Annual», «Canadian-American Slavonic Studies», «Harvard Ukrainian Studies», «Ethnic Forum» та ін. Загалом, окрім ARBA Л. Винар опублікував 34 англomовні рецензії в західних фахових журналах. В своїх англomовних рецензіях дослідник часто наголошував на недоліки та термінологічну плутанину, що стосувалися української історії.

Після 1991 р. розпочинається новий етап в науковій діяльності Л. Винара, пов'язаний з тісною співпрацею з науковими та навчальними установами в Україні. 50% рецензій, опублікованих в УІ, присвячені новим науковим виданням, що побачили світ в Україні. Дослідник знову повертається до рецензування досліджень українських істориків.

Л. Винар опублікував ґрунтовну рецензію на появу першого тому «Енциклопедії історії України». Оцінюючи зміст енциклопедії, Л. Винар відзначив професійність у підході до її створення, проте висловив ряд зауважень до біографічних гасел, присвячених українським історикам діаспори, а також не погодився з використанням терміну «вітчизняний» на сторінках енциклопедії. Дослідник вважає, що цей термін є пережитком радянської термінології і як альтернативу пропонує вживати термін «український» за зразком наукової історичної термінології в інших мовах.

З українських видань після 1991 р. Л. Винар зрецензував ряд збірок статей та документів: «Документи і матеріали з історії Організації українських націоналістів», «Визвольні змагання очима контррозвідника», «Особа в українській

архівістиці. Біографічні нариси», «Збірник про львівську школу М. Грушевського», «Щорічник історичної бібліографії», «Актуальні проблеми вітчизняної та української історії», «Спадщина Олега Кандиби – О. Ольжича у контексті національного відродження України» та ін. Л. Винар рецензував дослідження І. Верби про О. Оглоблина, В. Гориня «Вілла М. Грушевського у Львові», Я. Царука «Трагедія волинських сіл, 1943-1944 рр.» та ін.

Як бачимо, тематика рецензованих Л. Винаром праць є дуже різноманітною. В більшості своїх рецензійних публікацій дослідник намагався відтворити не лише зміст та структуру видання, але висловити критичні зауваження щодо змісту рецензованої праці. За роки своєї наукової діяльності Л. Винар опублікував 485 рецензій, які можна згрупувати за різними критеріями та класифікувати відповідно до різновидів рецензійних публікацій. Опрацювання рецензійних заміток Л. Винара дає змогу проаналізувати не лише його світогляд, сферу наукових зацікавлень у різні періоди життя та діяльності, але й умови дослідницької праці, зокрема доступність закордонних та радянських а пізніше українських видань, ознайомлення з основними проблемами розвитку української історіографії як в Україні, так і в діаспорі, визначити стереотипи та упередження, що побутували в тодішньому інтелектуальному середовищі, виявити новітні ідеї, підходи в творчій лабораторії вченого тощо.

Таким чином, історіографічний доробок Л. Винара складає важливу частину його наукової творчості. Праці Л. Винара з історіографії складаються з кількох основних тематичних блоків – теоретичне обґрунтування понятійного апарату історіографії, дослідження розвитку української історіографії в радянській Україні та діаспорі, теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремої галузі науки, дослідження біографій та наукового доробку українських вчених діаспори, вивчення історії еміграційних українських наукових установ, рецензійні праці. В своїх теоретичних публікаціях вчений дав визначення основних історіографічних понять, розкрив суть предмету історії, вияснив значення психології в історичному дослідженні, розробив власний підхід до вирішення питання об'єктивної інтерпретації історичних фактів, дав власне трактування поняття історичного процесу та ролі особи в історії. Окрему увагу звернув на періодизацію розвитку

української історичної науки в радянській Україні та в діаспорі, вияснив причини кризових явищ в українській історіографії.

Л. Винар ввів до наукового обігу поняття грушевськознавство як окремої галузі знань, що базується на своїй дисциплінарній структурі, методології наукового дослідження і джерельній базі. Досліджуючи постать М. Грушевського та його науковий доробок, Л. Винар проаналізував його історичну схему та наголосив на необхідності її використання як основи історичного дослідження. Він довів, що в історіографічній спадщині М. Грушевського були як «народницькі», так і «державницькі» елементи, дав теоретичне обґрунтування поняття «історична школа», підкреслюючи еволюційний характер зародження і розвитку шкіл української наукової історіографії. У більшості своїх історіографічних праць дослідник порушував проблему термінології східноєвропейської історії в західній історіографії та необхідності її узгодження в англійській літературі.

Значне місце в науковій спадщині Л. Винара займають біоісторіографічні праці. Л. Винар вважається найавторитетнішим дослідником життя і творчості О. Оглоблина. Дослідження вченого, присвячені Д. Дорошенку, Є. Онацькому, Н. Полонській-Василенко, П. Грицаку, О. Кандибі-Ольжичу, Ю. Бачинському, В. Омельченку, Л. Биковському, М. Ждану та ін., до сьогодні є важливими та актуальними не лише з історіографічної точки зору, але й являють собою цінний джерельний матеріал до подальшого ґрунтовного вивчення постатей цих видатних українських вчених діаспори. Статті Л. Винара, присвячені українським науковим установам становлять на сьогодні важливу частину історіографії цієї проблеми, а деякі з них залишаються єдиними публікаціями, що висвітлюють діяльність наукових установ в еміграції. За роки своєї наукової діяльності Л. Винар опублікував 485 рецензій, які можна згрупувати за різними критеріями та класифікувати відповідно до різновидів рецензійних публікацій, в більшості своїх рецензійних публікацій дослідник висловлював критичні зауваження щодо змісту рецензованої праці. Рецензійні праці складають важливий матеріал для вивчення наукової лабораторії вченого та дозволяють зробити висновок про його високий фаховий рівень.

## ВИСНОВКИ

Дослідження наукової проблеми дало підґрунтя для низки висновків. Проведений аналіз історіографії проблеми свідчить, що дослідження біографії та наукової діяльності Л. Винара можна умовно поділити на спеціальні, які висвітлюють життєвий та творчий шлях вченого, статті, присвячені аналізу певного конкретного напрямку наукової чи науково-організаційної діяльності вченого та праці загального характеру, присвячені різним питанням історії та історіографії, в яких аналізується науковий доробок Л. Винара. До вивчення наукового доробку вченого зверталися відомі історики діаспори – О. Оглоблін, С. Плохій, Н. Полонська-Василенко, Т. Примак, Ф. Сисин та ін. Після здобуття Україною незалежності наукові праці Л. Винара оцінювалися Я. Грицаком, Я. Дашкевичем, Я. Ісаєвичем, Я. Калакурою, М. Ковальським, В. Масненком, М. Палієнко, В. Тельваком, В. Піскун, В. Педичем, Р. Пирогом, В. Степанковим, В. Щербаком, О. Юрковою, О. Ясем. Втім, важливі аспекти наукового доробку Л. Винара (праці з середньовічної історії України, культурного розвитку українських земель в XVI-XVII ст., бібліографічні дослідження та праці з етнічних студій) та організаційної діяльності (викладацька та науково-організаційна діяльність в американських університетах, американських та українських наукових установах) досі залишалися недостатньо вивченими або й недослідженими.

Встановлено, що джерельна база дослідження є достатньо репрезентативною для здійснення комплексного наукового дослідження життя й діяльності вченого і представлена значною кількістю опублікованих та неопублікованих документів, а також його праць, що використовувалися як історіографічні джерела. Комплекс архівних матеріалів зберігається в архіві УІТ та відділі рукописів Львівської Національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Ґрунтовний аналіз джерел дозволив зробити ряд доповнень до наукової біографії Л. Винара та визначити погляди вченого на ряд проблем історії України та історіографії.

В дослідженні запропоновано періодизацію життя і діяльності Л. Винара, критерієм якої є якісні зміни в житті вченого, що охоплює наступні періоди: 1930-40 рр. – час, на який припадає дитинство та навчання в гімназії; 50-ті рр. – період університетського навчання (становлення як дослідника) та активної громадсько-

політичної діяльності; 60-80-ті рр. – період кар’єрного росту як вченого: активна наукова робота, ініціатива створення та участь у американських та українських наукових установах; 90-ті рр. – співпраця з українськими науковими установами, активна діяльність на форумі СНР та українському науковому житті. Доведено, що серед факторів, які вплинули на формування та становлення Л. Винара як історика, найважливішими були: родинна атмосфера поваги та любові до рідної історії та культури; навчання у Львівській та таборівій (Берхтесгаден) гімназіях з особливим мікрокліматом та національним вихованням; навчання в УВУ, де на той час викладали відомі українські вчені, в Мюнхенському університеті Максиміліана Людвіга, де він відвідував лекції відомих європейських дослідників, у Western Reserve університеті, де слухав лекції провідних американських бібліографів та істориків книги. Таким чином, світогляд вченого формували ідеї української історіографічної традиції в поєднання зі добутками західноєвропейської та американської науки.

З’ясовано, що з початку 60-их рр. у науковій та науково-організаційній діяльності Л. Винара чітко виокремлюються два вектори – американський та український. Як український вчений, Л. Винар є автором численних наукових досліджень різних проблеми української історії та історіографії, ініціатором створення та активним діячем ряду українських наукових установ та організацій (Українського бібліологічного інституту, УІТ, УГГТ, УААУП, Інституту Советських і Східноєвропейських студій у Клівленді, брав активну участь в діяльності НТШ та УВАН).

В американській науці Л. Винар відомий як бібліограф, фахівець з етнічних та славістичних досліджень. Є засновником та багатолітнім директором Центру для вивчення етнічних публікацій та культурних інституцій та засновником і редактором англomовного фахового журналу «Ethnic Forum», брав активну участь в діяльності американських наукових установ (очолював Славістичну східноєвропейську секцію американської бібліотекарської асоціації, обіймав посаду президента Комітету об’єднаних славістичних студій в США та Канаді, був співзасновником Бібліографічного наукового центру в Бовлінгтрінському університеті, членом національної консультативної ради для енциклопедичного

видання «Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups», був обраний на дворічний термін віце-президентом Асоціації для вивчення національностей (СССР та Східна Європа), був також заступником голови Національної ради етнічних студій в Америці, очолював Комітет етнічних архівів, бібліотек і музеїв в Огайо тощо), працював викладачем в різних американських університетах (Денверському, Колорадському, Бовлінггрінському, Кентському). З початком 90-их рр. Л. Винар налагодив плідну співпрацю з науковими установами в Україні.

Доведено, що характерною рисою Л. Винара як історика є скрупульозне ставлення до джерел. Історичні праці вченого охоплюють різні періоди з історії України: Київську Русь, козаччину, українські національно-визвольні змагання в 1917-1918 рр. Окремий напрям досліджень Л. Винара – вивчення історії українського книгодрукування. Важливо, що у своїх працях вчений звертав увагу на маловивчені або ж дискусійні питання.

Встановлено, що в працях з історії козацтва Л. Винар запропонував власну періодизацію історії козацтва, довів, що українські козаки виступали суб'єктом міжнародних відносин, охарактеризував генезу та розвиток реєстрового козацтва та його ролі у формуванні окремої верстви українського суспільства. В біографічних розвідках, присвячених відомим козацьким лідерам, дослідник уточнив хронологію життя і діяльності Д. Вишневецького, з'ясував ряд спірних питань в біографії А. Войнаровського, дослідив особливості політичного контексту повстання під проводом С. Наливайка, довів автохтонне походження М. Кривоноса тощо. Висловлені дослідником гіпотези ще в кін. 50-их–60-их рр. були позитивно оцінені як в українській, так і зарубіжній історіографії.

Доведено, що в праці з історії друкарства Л. Винар довів існування дофедорівського книгодрукування в Україні. Досі маловідомими в Україні є праці Л. Винара про культурний розвиток українських земель періоду Київської Русі, зокрема його погляди щодо української писемності та освіти того часу. Період українських національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. Л. Винар характеризує в основному з точки зору діяльності М. Грушевського та законодавчої політики Української Центральної Ради.

Аналіз наукового доробку вченого продемонстрував, що праці Л. Винара з історіографії охоплюють теоретичне обґрунтування понятійного апарату історіографії та історії України, дослідження розвитку української історіографії в радянській Україні та діаспорі, розробку теоретичних засад грушевськознавства як окремої галузі науки, дослідження біографій та наукового доробку українських вчених діаспори, рецензійні праці. В історіографічних працях Л. Винар поєднав традиції та методологію української та західної історіографії, що уможливило створення узагальнюючих досліджень про розвиток української історичної науки в радянській Україні та діаспорі, дало підстави для теоретичного пояснення історіографічної термінології та основних дискусійних понять української історіографії.

Значну частину історіографічного доробку вченого становлять персональні публікації, деякі з них до сьогодні залишаються єдиними біоісторіографічними розвідками про українських зарубіжних вчених.

Л. Винар є автором близько 485 рецензій, які охоплюють найрізноманітніші проблеми української історії, історіографії, бібліотекознавство, етнічні студії, бібліографію тощо. Рецензійні статті Л. Винара мають риси як бібліографічних нотаток, так і рецензій, однак їх спільною характерною ознакою є критичний підхід до аналізу праць, висвітлення як позитивів, так і недоліків рецензованої продукції.

Безперечно вагомим і загальновизнаним в українській науці є внесок Л. Винара в дослідження життя і діяльності М. Грушевського. Він є автором наукових статей, енциклопедичних гасел, археографічних публікацій, бібліографій, присвячених творчості М. Грушевського. Л. Винар розробив теоретичне обґрунтування грушевськознавства як окремої наукової галузі, що базується на своїй дисциплінарній структурі, методології наукового дослідження і джерельній базі, яка постійно збагачується.

Отже, комплексне дослідження наукової діяльності та доробку відомого представника української зарубіжної історіографії Л. Р. Винара доводить, що завдяки високій якості наукових досліджень, багатолітньому редагуванню єдиного в діаспорі фахового історичного журналу «Український історик», активній діяльності в межах наукових установ діаспори, його внесок у розвиток української історичної науки є багатограним і визначає провідне місце вченого в українському історіографічному процесі другої половини ХХ ст.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

### I. Джерела

#### а) Неопубліковані

1. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Гандліна Оскара до Винара Л. від 14 липня 1976 р. – 1 арк.
2. Архів УІТ. – Ф. «Зарево». – Спр. «Спогади». – Винар Б. «Зарево» і «Розбудова держави». Спомини. – 75 арк.
3. Архів УІТ. – Ф. «Л. Винара». – Спр. «Спогади». – Спогади Євфрозини Винар – 24 арк.
4. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Рукописи». – Винар Л. Максим Кривоніс (історична монографія). – 49 арк.
5. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Документація УВУ». – Звернення від 18 січня 1950 р. – 1 арк.
6. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Документація УВУ». – Протокол докторських іспитів Любомира Винара від 26 травня 1956 р. – 1 арк.
7. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Винара Л. до Оглоблина О. від 3 квітня 1954 р. – 1 арк.
8. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Ахрїмовича О. та Замші І. до Винара Л. від 22 жовтня 1962 р. – 1 арк.
9. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Винара Л. до Лисяка-Рудницького І. від 30 квітня 1965 р. – 1 арк.
10. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Винара Л. до Лисяка-Рудницького І. від 30 січня 1965 р. – 1 арк.
11. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Винара Л. до Прїцака О. від 26 листопада 1965 р. – 1 арк.
12. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Лисяка-Рудницького І. до Винара Л. від 7 березня 1965 р. – 1 арк.
13. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Оглоблина О. від 18 червня 1967 р. – 2 арк.



14. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Листування». – Лист Пріцака О. до Винара Л. від 13 листопада 1969 р. – 1 арк.
15. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Запис за 4 квітня 1956 // Записник. 1956-1959рр. – 163 арк.
16. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Curriculum vitae від 23 жовтня 1955 р. – 1 арк.
17. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Виказ оцінок Любомира Винара. – 1 арк.
18. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Винар Л. Моя співпраця в АРБІ (ARBA). – 2 арк.
19. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Винар Л. Про мою першу редакторську працю (Спогад). – 2 арк.
20. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Виписові листки УВУ 1949-1953 рр. – 9 арк.
21. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Диплом про присвоєння Л. Винару ступеня магістра філософії від 6 грудня 1955 р. – 1 арк.
22. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Диплом про присвоєння ступеня доктора габілітованого від 24 листопада 1964 р. – 1 арк.
23. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Документ про надання Л. Винару ступеня надзвичайного професора УВУ. – 1 арк.
24. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Життєпис від 26 квітня 1955 р. – 1 арк.
25. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Життєпис від 18 січня 1950 р. – 1 арк.
26. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Заява [б/д]. – 1 арк.
27. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Заява від 18 січня 1950. – 1 арк.
28. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Лист до Сенату УВУ від 12 лютого 1951р. – 1 арк.

29. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Лист Оглоблина О. до Винара Л. від 23 липня 1956 р. – 1 арк.
30. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Подання від 7 серпня 1952 р. – 1 арк.
31. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Програма конференції з нагоди 100-ліття заснування НТШ у Львові – 2 арк.
32. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Рецензія на наукову діяльність д-ра Любомира Винара (жовтень 1968). – 2 арк.
33. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Свідectво зрілості. Винар Любомир Роман. Від 24 травня 1949 р. – 4 арк.
34. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Студентський квиток від 4 квітня 1953. – 2 арк.
35. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Хроніка гуртка «Пугач» І-го куреня ім. Полковника Івана Богуна». – 92 арк.
36. Архів УІТ. – Ф. Л. Винара. – Спр. «Особисті документи». – Щоденник (1950-1959). – 260 арк.
37. Архів УІТ. – Ф. О. Оглоблина. – Спр. «Листування». – Лист Оглоблина О. до Державіна В. від 3 липня 1956 р. – 2 арк.
38. Архів УІТ. – Ф. УВАН у США. – Спр. «Видавнича комісія». – Правильник видавничої комісії УВАН у США. Затверджено на засіданні видавничої комісії та управи УВАН 6 травня 2001р. – 5 арк.
39. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів. – Ф. 263. – Папка 5. – 204 арк.

#### **б) Опубліковані джерела**

40. Вибране листування Любомира Винара // На службі Кліо: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 684-779.
41. Винар Л. Автобіографічні матеріали Олександра Оглоблина / Л. Винар // Український історик. – 1994. – Ч.1-4. – С. 153-161.

42. Винар Л. Англієць про Україну у XVII сторіччі (Едвард Бровн, перекладач праці П'єра Шевальє) / Л. Винар // Україна (Париж). – 1953. – Ч. 10. – С. 824-826.
43. Винар Л. Андрій Войнаровський: Історичний нарис / Л. Винар / Передм. О. Оглоблина. – Мюнхен: «Дніпрова хвиля», 1962. – 127 с.
44. Винар Л. Андрій Войнаровський: Історичний нарис / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 378-459.
45. Винар Л. Біографічний словник українських істориків / Л. Винар // Український історик. – 1996. – Ч. 1-4. – С. 470.
46. Винар Л. Видатний дослідник мазепинської доби / Л. Винар // Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / О. Оглоблин / Редактор Любомир Винар, упорядники Ігор Гирич, Алла Атаманенко. – 3-є доповнене видання. – Нью-Йорк; К.; Львів; Париж; Торонто, 2003. – С. 14-47.
47. Винар Л. Відродження українського наукового життя після Другої світової війни: 1945-1952 / Л. Винар // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки / Нац. ун-т «Острозька академія», Українське Історичне Товариство / Редкол.: І. Пасічник (гол. ред.), Л. Винар (гол. ред.), А. Атаманенко (ред.) та ін. – Острог, 2007. – Вип. 9. – С. 60-71.
48. Винар Л. Відродження української історіографії / Л. Винар // Українське слово. – 1990. – Ч. 2545. – С. 3.
49. Винар Л. Галицька доба Михайла Грушевського / Л. Винар // Український Історик, 1967. – Ч. 1-2. – С. 5-22.
50. Винар Л. Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931-1940 рр. / Л. Винар // Український історик. – 1986. – Ч. 3-4. – С. 37-54.
51. Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток / Л. Винар / Упорядкування І. Гирича. – Київ; Львів; Париж; Нью-Йорк; Торонто: Українське історичне товариство, Фундація ім. О. Ольжича, Міжнародне товариство ім. М. Грушевського, 1998. – 215 с. – (Серія: «Грушевськіяна»).

52. Винар Л. Дещо про міщанство, характерність і нас самих (З циклу: Проблеми нашого життя) / Л. Винар // Новий шлях. – 1959. – 2 груд. – Ч. 232.
53. Винар Л. Дипломатична місія Олександра Комуловича в Україну 1594 р. / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 258-271.
54. Винар Л. Діяльність Історичної секції УВАН у США 2004-2007 / Л. Винар // Вісті УВАН / ред. О. Домбровський. – Нью-Йорк, 2007. – Т. 4. – С. 231-232.
55. Винар Л. Діяльність Історичної секції УВАН: 1993-2000. (Замітки голови Історичної секції) / Л. Винар // Вісті УВАН / ред. О. Домбровський. – Нью-Йорк, 2000. – Ч. 2. – С. 140-156.
56. Винар Л. Дмитро Дорошенко – видатний дослідник української історіографії і бібліографії / Л. Винар // Український історик. – 1982/1983. – Ч. 1-2/1. – С. 40-78.
57. Винар Л. Дмитро Іванович Дорошенко: життя і діяльність (у 50-ліття смерті) / Л. Винар // Український історик. – 2001. – Ч. 1-4. – С. 9-68.
58. Винар Л. До історії англomовного видання «Історії України-Руси» Михайла Грушевського / Л. Винар // Український Історик. – 2002. – Ч. 1-4. – С. 266-279.
59. Винар Л. До проблеми «батьки і діти» в ліричній драмі Л. Мосендза «Вічний корабель» / Л. Винар // Інформаційний листок Літературної комісії «Зарева». – Мюнхен, 1950. – Ч. 2. – С. 5-11.
60. Винар Л. Думки з приводу п'ятдесятих роковин смерті Михайла Грушевського: Вступ до грушевськознавства / Л. Винар // Український Історик. – 1984. – Ч.1-4. – С. 7-20.
61. Винар Л. Думки про грушевськознавство (генеза, структура, завдання) / Л. Винар // М. Грушевський і українська історична наука. Збірник матеріалів конференцій, присвячених М. Грушевському, Львів 24-25 жовтня 1994 р., Харків 25 серпня 1996 р., Львів 29 вересня 1996 р. – Львів, 1999. – С. 269-275.
62. Винар Л. Думки про українську державність в контексті її історичного розвитку / Л. Винар // Новий шлях. – 1989. – Ч. 37. – 16 вересня. – С. 2-3.

63. Винар Л. Євген Онацький – чесність з нацією / Л. Винар // Український історик. – 1980. – Ч. 1-4. – С. 153-179.
64. Винар Л. Життя і наукова діяльність М. Грушевського / Л. Винар // Український історик. – 1966. – Ч. 1-2. – С. 15-31.
65. Винар Л. З архіву проф. Івана Раковського: Листування / Л. Винар // Український історик. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 153-159.
66. Винар Л. За тяглисть історичної науки / Л. Винар // Свобода, 1959. – Ч. 47.
67. Винар Л. Звіт Наукової Ради при СКВУ (від 2 грудня 1983 р. до 24 листопада 1988 р.) / Л. Винар // П'ятий Світовий Конгрес Вільних Українців 1988. Матеріяли. – Торонто; Нью Йорк; Лондон, 1993. – С. 278-290.
68. Винар Л. Іван Крип'якевич (1886-1967) / Л. Винар // Український історик. – 1967. – Ч. 1-2. – С. 75-80.
69. Винар Л. Іван Крип'якевич як дослідник української сфрагістики / Л. Винар // Український історик. – 1973. – Ч. 1-2. – С. 102-104.
70. Винар Л. Іван Підкова (з історичних студій) / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 193-202.
71. Винар Л. Ідеологія Д. Донцова й сьогоденний світогляд української молоді / Л. Винар // Розбудова Держави. – 1951. – Т.3. – Ч. 1 (4). – С. 6-13.
72. Винар Л. Інститут для советських і східно-європейських студій в Клівленді / Л. Винар // Свобода. – 1961. – Ч. 236. – 12 грудня. – С. 2.
73. Винар Л. Історична школа Грушевського і НТШ / Л. Винар // Свобода. – 1974. – 11. січ. – Ч. 7.
74. Винар Л. Історична школа М. Грушевського та її значення / Л. Винар // Михайло Грушевський: історик і будівничий нації: Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто: Українське історичне товариство, Інститут української археографії та джерелознавства НАН України, 1995. – 304 с.
75. Винар Л. Історичні праці Івана Франка / Л. Винар // Збірник «Української літературної газети». – Мюнхен: Українське товариство закордонних студій, 1957. – С. 48-63.

76. Винар Л. Історіографічні праці проф. О. Оглоблина / Л. Винар // Український історик. – 2000. – Ч. 1-3. – С. 13-16.
77. Винар Л. Історія і психологія (Роля психології в історичному досліді) / Л. Винар // Свобода. – 1961. – 15 лют. – Ч. 29.
78. Винар Л. Історія українського раннього друкарства (1491-1600) / Л. Винар. – Чикаго; Денвер: Накладом Українсько-американської видавничої спілки в Чикаго, 1963. – 88 с.
79. Винар Л. Князь Дмитро Вишневецький / Л. Винар / Передм. Н. Полонська-Василенко / Українська Вільна Академія Наук в Німеччині. Історична секція. – Мюнхен, 1964. – 93 с.
80. Винар Л. Князь Дмитро Вишневецький / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 93-161.
81. Винар Л. Козацькі зв'язки з Австрією і Ватиканом в 1593-1595 рр. / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Любомир Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 236-258.
82. Винар Л. Лев Биковський: життя і діяльність (1895-1992). Біографічний нарис / Л. Винар // Биковський Л. У службах українській книжці / Л. Биковський / Упоряд. Л. Винар, Я. Ісаєвич. – Львів; Нью-Йорк, 1997. – С. 11-32.
83. Винар Л. Людська душа і її внутрішнє горіння (З циклу: Проблеми нашого життя) / Л. Винар // Новий шлях. – 1959. – 2 листоп., Ч. 84.
84. Винар Л. М. Грушевський і Загальні збори НТШ в 1913 р. / Л. Винар // Український історик. – 1984. – Ч. 1-2. – С. 64-81.
85. Винар Л. Максим Кривоніс / Л. Винар // Овид. – Чикаго. – 1961. – Т.12. – Ч. 5. – С. 21-23.
86. Винар Л. Максим Кривоніс / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко /

- Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 353-358.
87. Винар Л. Марко Дмитрович Антонович: автобіографічні матеріали / Л. Винар // Український історик. – 2005. – Ч. 2-4. – С. 133-139.
88. Винар Л. Матеріяли до біографії Михайла Грушевського / Л. Винар // Український історик. – 1982. – Ч. 1-2. – С. 65-75.
89. Винар Л. Матеріяли до біографії проф. Наталії Полонської-Василенко / Л. Винар // Український історик. – 1983. – Ч. 2-4. – С. 55-73.
90. Винар Л. Михайло Грушевський (1866-1934-1974) / Л. Винар // Український Історик. – 1974. – Ч. 4. – С. 5-7.
91. Винар Л. Михайло Грушевський в боротьбі за український університет / Л. Винар. – Мюнхен-Нью-Йорк: Українське Історичне Товариство, 1968. – 20 с.
92. Винар Л. Михайло Грушевський в українській і всесвітній історії / Л. Винар // Український Історик. – 1991/1992. – Ч. 3-4 / 1-4. – С. 13-53.
93. Винар Л. Михайло Грушевський і державницький напрям української історіографії / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: НАНУ Інститут історії України, Українське історичне товариство, 2003. – С. 498-516.
94. Винар Л. Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка. 1892-1934. / Л. Винар. – Нью-Йорк; Дрогобич; Львів: Українське історичне товариство, 2006. – 383с. – (Серія: «Грушевськіяна». – Т. 8)
95. Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали / Л. Винар. – Нью-Йорк; К.; Торонто: Українське історичне товариство, Інститут української археографії та джерелознавства, 1995. – 304 с.
96. Винар Л. Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка / Л. Винар // Український Історик. – 1969. – Ч. 1-3. – С. 5-46.
97. Винар Л. Михайло Грушевський: студії і матеріали / Л. Винар // Український історик. – 1996. – Ч. 1-4. – С. 11-16.
98. Винар Л. Михайло Ждан (1906-1975) / Л. Винар // Український історик. – 1975. – Ч. 3-4. – С. 88-99.

99. Винар Л. Мій батько Іван Винар / Л. Винар // Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені. В 50-ту річницю першої матури (1947-1997). – Норт Порт, Флорида, 1997. – С. 21-24.
100. Винар Л. Мої «зустрічі» з запорозькими козаками // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 81-93.
101. Винар Л. Молдавська концепція Богдана Хмельницького в роках 1648-1653 рр. / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Любомир Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 309-331.
102. Винар Л. Молдавська політика козаків у 90-их роках XVI ст. // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 202-236.
103. Винар Л. На службі історичній науці: «Український історик», 1963-1988 / Л. Винар // «Український Історик» 40 років служіння науці 1963 – 2003: статті і матеріали / Ред. А. Атаманенко / Л. Винар. – Нью-Йорк; Острого: Українське історичне товариство, Національний університет «Острозька академія», 2003. – С. 209-273.
104. Винар Л. На шляху координації наукової діяльності: Наукова рада при СКВУ / Л. Винар // Український історик. – 1987. – Ч. 1-4. - С. 7-37.
105. Винар Л. Наукова спадщина Олександра Петровича Оглоблина / Л. Винар // Оглоблин О. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто, 1995. – С. XIX-XLVII.
106. Винар Л. Наукове товариство ім. Шевченка / Л. Винар // Український історик. – 1971. – Ч. 3-4. – С. 149-150.
107. Винар Л. Наукове Товариство ім. Т. Шевченка і Михайло Грушевський / Л. Винар // Український Історик. – 1968. – Ч. 1-4. – С. 37-59.



108. Винар Л. Націоналізм у прозовій творчості О. Слісаренка / Л. Винар // Юність. – Мюнхен; Монреаль. – 1951. – Ч. 3. – 35 с.
109. Винар Л. Огляд історичної літератури про початки української козаччини / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 466-498.
110. Винар Л. Олег Кандиба-Ольжич. Дослідження та джерела / Л. Винар / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк-Острог-Львів, 2007. – 344 с.
111. Винар Л. Олександр Баран: діяльність і наукова творчість / Л. Винар // Український історик. – 1999. – Ч. 2-4. – С. 92-109.
112. Винар Л. Олександр Оглоблин як дослідник гетьмана Івана Мазепи і його доби / Л. Винар // Український історик. – 1989. – Ч. 4. – С. 44-49.
113. Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин (1899-1992). Біографічна студія / Л. Винар. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Париж, 1994. – 80 с.
114. Винар Л. Пам'яті д-ра О. Кандиби-Ольжича / Л. Винар // Український історик. – 1994. – Ч. 1-4. – С. 215-216.
115. Винар Л. Пам'яті д-ра Остапа Грицяя (1881-1954) / Л. Винар // Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені. В 50-ту річницю першої матури (1947-1997). – Норт Порт, Флорида, 1997. – С. 61-64.
116. Винар Л. Павло Грицак: життя і діяльність. У 50-ліття смерти історика / Л. Винар // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Ч. 3-4 (179-180). – С. 293-309.
117. Винар Л. Пам'яті історика Василя Омельченка (1923-2001) / Л. Винар // Український історик. – 2003. – Ч. 1-5. – С.483-487.
118. Винар Л. Переїзд Бруна-Боніфація з Кверфурту через Київ з часів Володимира Великого (1006-1007 р.) / Л. Винар // Розбудова держави (Денвер). – 1955. – Т. 7. – Ч. 1 (16). – С. 7-17.
119. Винар Л. Питання існування академії Ярослава Мудрого в середньовічній Україні XI ст.: До джерел розвитку староукраїнської науки і

- культури / Л. Винар // Бібліотека – скарбниця духовності: Міжнародна наукова конференція, присвячена 50-річчю Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ, Львів, 5-8 вересня 1990 р. – Київ: Наукова думка, 1993. – С. 168-177.
120. Винар Л. Питання походження полковника Максима Кривоноса / Л. Винар // Український історик. – 1971. – Ч. 3-4. – С. 23-35.
121. Винар Л. Питання походження полковника Максима Кривоноса / Л. Винар. – Мюнхен; Нью-Йорк: Українське історичне товариство, 1973. – 15 с. – (Серія: «Історичні студії». – Ч. 2).
122. Винар Л. Питання походження полковника Максима Кривоноса / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Любомир Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 358-372.
123. Винар Л. Початки і ранній розвиток української козаччини: вибрані питання типології козацької організації і періодизації козацької доби (деякі гіпотези і висновки) / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Любомир Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 282-293.
124. Винар Л. Початки українського реєстрового козацтва / Л. Винар // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 161-171.
125. Винар Л. Причинки до ранньої діяльності Нестора Махна в Україні (1917-1918). Історична замітка / Л. Винар // Розбудова Держави. – Монреаль. – 1953. – Т. 5. – Ч. 2 (10). – С. 14 -20.
126. Винар Л. Проблема об'єктивізму в історичному досліді / Л. Винар // Самостійна Україна. – 1964. – Ч.7. – С. 31-33.

127. Винар Л. Проблема періодизації козацької доби / Л. Винар // Український історик. – 1963. – Ч. 1. – С. 3-5.
128. Винар Л. Проблема періодизації козацької доби // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 278-282.
129. Винар Л. Проблема термінології східньо-європейської історії / Л. Винар // Америка. – 1970. – 1 верес. – Ч. 147.
130. Винар Л. Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське Історичне Товариство / Л. Винар // Український історик. – 1969. – Ч. 1-3. – С. 102-105.
131. Винар Л. Ранні історичні праці Михайла Грушевського і Київська історична школа В. Антоновича / Л. Винар // Український історик. – 1966. – Ч. 3-4. – С. 26-32.
132. Винар Л. Ректор Теодор Богдан Цюцюра (1919-2000) / Л. Винар // Український історик. – 2004. – Ч. 1-2. – С. 65-84.
133. Винар Л. (Левинський Р.) Свідомість самопізнання (З циклу: Проблеми нашого життя) / Л. Винар // Новий шлях. – 1959. – 30 листоп. – Ч. 92.
134. Винар Л. Свято української історичної науки (З приводу ювілею Миколи Павловича Ковальського) / Л. Винар // Осягнення історії: Зб. наук. праць на пошану професора Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя / Гол. ред. Л. Винар, І. Пасічник / Університет «Острозька академія», Українське історичне товариство. – Острог; Нью-Йорк, 1999. – С. 6.
135. Винар Л. Северин Наливайко й революційний рух брацлавського міщанства (1594-1596) // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 271-278.
136. Винар Л. Силуети епох: Дмитро Вишневецький, Михайло Грушевський: Історичні розвідки / Л. Винар / Упоряд. і автор передм. Є. Пшеничний. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1992. – 182 с.

137. Винар Л. Співпраця Українського історичного товариства з Українською вільною академією наук у США / Л. Винар // Десятиліття Української вільної академії наук у США. – Нью-Йорк, 1961. – С. 58-59.
138. Винар Л. Справа активізації наукового дослідження українського життя в Америці / Л. Винар // Український історик. – 1974. – Ч. 4. – С. 87-88.
139. Винар Л. Схема термінологія / Л. Винар // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2005. – Вип. 272. – С. 72-75.
140. Винар Л. У шістдесятиліття смерти Михайла Грушевського, 1934 – 1994 / Л. Винар // Український Історик. – 1994. – Ч. 1-4. – С. 99-101.
141. Винар Л. Українська Народна Республіка і державотворчий процес української нації / Л. Винар // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Статті і матеріали / За ред. Л. Винара і Н.Пазуняк. Ін-т дослідження модерної історії України. Філадельфія; Київ; Вашингтон: Фондація ім. С. Петлюри в США та ін. – 1993. – С. 7-15.
142. Винар Л. Українська Центральна Рада і відродження української державності / Л. Винар // Свобода. – 1992. – 4 серпня – Ч. 147.
143. Винар Л. Українське історичне товариство з перспективи 35 років (1965-2000) / Л. Винар // Український історичний журнал. – 2001. – Ч. 1. – С. 124.
144. Винар Л. Українське історичне товариство, 1965-2000: Статті і матеріали / Авт. передмови, вступ. статті і наук. ред. Ю. Макар. – Чернівці: Прут, 2000. – 126 с.
145. Винар Л. «Український Історик» 40 років служіння науці 1963 – 2003: статті і матеріали / Ред. А. Атаманенко / Л. Винар. – Нью-Йорк; Острог: Українське історичне товариство, Національний університет «Острозька академія», 2003. – 421 с.
146. Винар Л. «Український історик» і сучасний стан української історіографії / Л. Винар. – Нью-Йорк; Мюнхен: Українське історичне товариство, 1980. – 27 с.
147. Винар Л. Християнізація України і розвиток писемної культури і освіти в Києві в X і XI століттях / Л. Винар // Науковий Конгрес у 1000-ліття Хрещення Руси-України у співпраці з Українським Вільним Університетом.

- Збірник праць Ювілейного Конгресу / Ред. Володимир Янів. – Мюнхен, 1989/90. – С. 630-674. – (Науковий збірник УВУ. Т. 13).
148. Винар Л. Християнізація України і розвиток писемної культури та освіти в Києві в X і XI століттях / Л. Винар // Хроніка 2000. – Київ, 2002. – Вип. 49-50. – №12. – С. 246-289.
149. Винар Л. Юліан Бачинський – видатний дослідник української еміграції / Л. Винар // Український історик. – 1970. – Ч. 4. – С. 30-43.
150. Винар Л. Як було створене Українське історичне товариство: замітки засновника / Л. Винар // Український історик. – 2005. – Ч. 2-4. – С. 11-49.
151. Винар Л. Як народилась Асоціація українських професорів / Л. Винар // Українсько-американська асоціація університетських професорів. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Торонто; Острог, 2008. – С. 18-31.
152. Винар Л. Як я став грушевськознавцем (Замість передмови) / Л. Винар // Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали. – Нью-Йорк; Київ; Торонто: Українське історичне товариство, Інститут української археографії та джерелознавства НАН України, 1995. – 304 с.
153. Винар Л. [Рец. на кн.]: Голобуцький В. Гомін, гомін по діброві: Історичні розповіді про запорозьких козаків. – К., 1968. / Л. Винар // Український історик. – 1969. – Ч.4. – С. 125.
154. Винар Л. [Рец на кн.]: Гуслистий К. Про буржуазно-націоналістичні перекручення в дослідженнях етногенезу українського народу // Народна творчість і етнографія. – 1971. – №1. – С. 41-51 / Л. Винар // Український історик. – 1971. – Ч. 1-2. – С. 129-130.
155. Винар Л. [Рец на кн.]: Дашкевич Я. Украинско-армянские связи в XVII веке: Сб. документов. – К., 1969 / Л. Винар // Український історик. – 1969. – Ч.4. – С. 129.
156. Винар Л. [Рец на кн.]: Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового товариства ім. Шевченка. – Нью-Йорк, 1972 / Л. Винар // Український історик, 1973. – Ч. 1-2. – С. 148-149.

157. Винар Л. [Рец. на кн.]: Марченко М. Українська історіографія (З давніх часів до середини ХІХ ст.). – К., 1959 / Л. Винар // Український історик. – 1965. – Ч. 3-4. – С. 94-97.
158. Винар Л. [Рец на кн.]: Санцевич А. В. Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії. – К., 1967 / Л. Винар // Український історик. – 1969. – Ч.4. – С. 157-159.
159. Винар Л. [Рец на кн.]: Шевченко Ф.П. Чому Михайло Грушевський повернувся на Радянську Україну // Український історичний журнал . – 1966. – №11 /Л. Винар // Український історик. –1967. – Ч. 1-2. – С. 124.
160. Винар Л. [Рец на кн.]: N. Fr. Chirovsky. An Introduction to Russian History, 1967 / Л. Винар // Український історик. –1967. – Ч. 3-4. – С. 141-142.
161. Винар Л. [Рец на кн.]: Dictionay of Russian historical terms from the eleventh century to 1917 / S. Pushkarev, ed. - New Haven, 1970 / Л. Винар // Український історик. – 1970. – Ч. 1-3. – С. 200-201.
162. Від управи студентського товариства «Січ». Комунікат від 14.12. 1946 р. // Студентські обрії. Часопис українського студентського товариства «Січ» у Мюнхені. – Мюнхен 1946. – Ч 1. – С. 34-35.
163. Вісті НТШ в Європі. – 1972. – 30 червня. – Ч. 15. – С. 6.
164. Декілька недрукованих листів Ілька Борщака // Український історик. – 1963. – Ч.1. – С. 11-13.
165. Домбровський О. Спомини / О. Домбровський / Ред. Алла Атаманенко. Упор. Галина Клинова. – Нью-Йорк; Львів; Острог, 2009. – 373 с.
166. Жуковський А. Звіт з діяльності комісії «Зарева» від 25 травня 1950 р. до 1 червня 1951 / А. Жуковський //Литок дружби. – 1951. – Рік II. – Ч. 7 (2). – С. 26-27.
167. З видавничої діяльності «Зарева» // Бюлетень «Зарева». – 1951. – Рік II. – Ч. 3. – С. 21-22.
168. Інформаційний листок літературної комісії «Зарева». Вступні міркування. – Мюнхен, 1950. – Ч. 1. – С. 2-10.
169. Лист О. Оглоблина до Л. Винара від 21 жовтня 1962 // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-

- ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 697-699.
170. Любомир Винар. Біобібліографічний покажчик (1948-2007) / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаніка, Українське історичне товариство, Національний університет «Острозька академія»; Упоряд. Н. Кошик, Л. Кужель; Відп. ред.: М. Романюк, А. Атаманенко. – Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. – 576 с.
171. Оглоблин О. Внесення в справі підвищення д-ра Любомира Винара до ступеня доцента з історії України / О. Оглоблин // Український історик. – 1997. – Ч. 1-2. – С. 36.
172. Проект пляну праці літературної комісії «Зарева» // Інформаційний листок літературної комісії «Зарева». – Мюнхен, 1950. – Ч. 1. – 10 с.
173. Список членів і наукових співробітників УВАН у США на 17. 10. 1969 р. // Вісті УВАН. – Нью-Йорк, 1970. – Ч.1. – С. – 73-76.
174. Хроніка // Український історик. – 1963. – Ч. 1. – С. 21.
175. Хроніка // Український історик. – 1963. – Ч. 1. – С. 22.
176. Хроніка // Український історик. – 1964. – Ч. 2-3. – С. 55
177. Хроніка // Український історик. – 1974. – Ч. 1-3. – С. 245.
178. Хроніка Наукового Товариства ім. Т. Шевченка за роки 1964-1964. – Торонто; Сідней; Нью-Йорк; Париж, 1966. – Ч. 80 – 92с.
179. Bowling Green State University Library. Information Leaflet. – 1969. – № 51. – February 28. – 12 p.
180. Bowling Green State University Library. Information Leaflet. – 1969. – № 48. – January 17. – 14 p.
181. Bowling Green State University Library. Information Leaflet. – 1969. – № 52. – March 14. – 32 p.
182. Wynar L. The first library in Medieval Ukraine / L. Wynar // The Ukrainian Quarterly. – 1974. – Vol. 30. – № 4. – P. 379-387.
183. Wynar L. Center for the Study of the Ethnic Publications: the first decade: 1971-1981 // Ethnic Forum. – 1981. – Vol.1. – № 2. – P.17-22.

184. Wynar L. Der Ursprung der Ukrainischen Buchdruckerkunst / L. Wynar // Наукові записки УВУ. – Мюнхен, 1959. – Ч. 3. – С. 35-44.
185. Wynar L. Der Ursprung der Ukrainischen Buchdruckerkunst / L. Wynar. – München: Ukrainische Freie Universität, 1959. – 12 s.
186. Wynar L. Encyclopedic Directory of Ethnic Newspapers and Periodicals in the United States / L. Wynar. – Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1972. – 414 p.
187. Wynar L. Encyclopedic Directory of Ethnic Organization in the United States / L. Wynar. – Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1975. – 414 p.
188. Wynar L. Ethnic Film and Filmstrip Guide for Libraries and Media Centers. A selective flexography / L. Wynar, L. Buttlar. – Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1980. – 276 p.
189. Wynar L. Ethnic Groups in Ohio with Special Emphasis on Cleveland / L. Wynar. – Cleveland: Cleveland Ethnic Heritage studies Development program, Cleveland State University, 1975. – 254 p.
190. Wynar L. History of Early Ukrainian Printing, 1491-1600 / L. Wynar. – Denver: University of Denver. Graduate School of Librarianship, 1962. – 95 p.
191. Wynar L. S. Harrison Thomson: A Bio-Bibliography / L. Wynar. – Boulder: University of Colorado Libraries, 1963. – 32 p.
192. Wynar L. Slavic Ethnic Libraries, Museums and Archives in the United States: A Guide and Directory / L. Wynar. – Chicago: Association of College and Research Libraries and the Center for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, 1980. – 164 p.
193. Wynar L. The present state of Ukrainian historiography in Soviet Ukraine: brief overview / L. Wynar. – 1980. – 23 p. – Reprinted from «Nationality Papers». – 1979. – Vol. 7. – №1. – P. 4-6.
194. Wynar L. The Subject Matter of History and It's Scope / L. Wynar. – Boulder, Colorado: University of Colorado Libraries, 1963. – 19 p.
195. Wynar L. The Ukrainian Press in the USA: Past and Present Developments // Ethnic Forum. – 1985. – Vol. 5. – № 1-2. – P. 66-105.



196. Wynar L. The Ukrainian Scholarship in Exile: The DP Period, 1945-1952 / L. Wynar // Ethnic Forum. – 1988 – Vol. 8. – № 1. – p. 40-72.
197. Wynar L. Ukrainian Cossacks in Vatican in 1594 / L. Wynar // Винар Л. Козацька Україна. Вибрані праці / Л. Винар / Редактор Валерій Степанков, упорядник Алла Атаманенко / Інститут історії НАН України, Українське історичне товариство. – Київ; Львів; Нью-Йорк; Париж: «Місіонер», 2003. – С. 293-309.
198. Wynar L., Bloch M. Lew Bykowskyj / L. Wynar, M. Bloch // Ethnic Forum. – 1993. – Vol. 5. – № 13. – p. 65-68.
199. Wynar L., Buttlar L. Guide to Ethnic Museums and Archives in the United States / L. Wynar, L. Buttlar. – Kent: Program for the Study of Ethnic Publications, Kent State University, 1978. – 378 p.

## II Література

200. Андреев В. Дмитро Дорошенко: «Перший» чи «Другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (Досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) / В. Андреев // Український історичний журнал – 2007. – № 4 (475). – С. 102-122.
201. Астаф'єв А. Художня історіософія: від Миколи Костомарова до Євгена Маланюка / А. Астаф'єв // Слово і час. – 1997. – № 2. – С. 6-13.
202. Атаманенко А. Вшанування проф. Любомира Винара в Острозькій Академії / А. Атаманенко // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1999. – Ч. 2-4. – С. 333.
203. Атаманенко А. Джерельна база дослідження діяльності УІТ / А. Атаманенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. – Острог, 2007. – Вип. 8. – С. 391-406.
204. Атаманенко А. До 75-річчя Любомира Романа Винара / Атаманенко А., Макар Ю. // Український історичний журнал, 2007. – № 2. – С. 225-229.
205. Атаманенко А. Дослідник життя Олега Кандиби-Ольжича / А. Атаманенко // Любомир Винар. Олег Кандиба Ольжич: дослідження та джерела / Ред. Алла Атаманенко. – Острог; Нью-Йорк: Українське Історичне

- Товариство; Національний університет «Острозька академія», Інститут дослідження української діаспори, 2008. – С.13-34.
206. Атаманенко А. Життєвий і творчий шлях Миколи Павловича Ковальського / А. Атаманенко // Микола Павлович Ковальський. Матеріали до біобібліографії. / За ред. І. Пасічника. – Острог, 2002. – С. 7-16.
207. Атаманенко А. Любомир Винар як редактор «Українського історика» / А. Атаманенко // Український історик. – 2003. – Ч. 1-5. – С. 16-38.
208. Атаманенко А. Любомир Винар: життя і діяльність (з нагоди 75-ліття історика) / А. Атаманенко, А. Жуковський // Любомир Винар. Біобібліографічний покажчик (1948-2007) / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, Українське історичне товариство, Національний університет «Острозька академія»; Упоряд. Н. Кошик, Л. Кужель; Відп. ред.: М. Романюк, А. Атаманенко. – Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. – С. 19-46.
209. Атаманенко А. Любомир Винар: життя і праця (з нагоди 75-ліття вченого) / А. Атаманенко // Український історик. – 2007-2008. – Ч. 3-4. – С. 7-44.
210. Атаманенко А. Методологічні засади біоісторіографічних досліджень / А. Атаманенко // Наукові записки Університету «Острозька академія». – Острог. – 1998. – Т. 1. – С. 28-35.
211. Атаманенко А. Микола Павлович Ковальський (з нагоди 70-ти ліття) / А. Атаманенко, В. Атаманенко // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Мюнхен, 1999. – Ч. 2-4. – С. 241-256.
212. Атаманенко А. Покликання – історія (До 75-ліття Любомира Романа Винара) / А. Атаманенко, А. Хеленюк // *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze*. 25-26. Spotkania polsko-ukraińskie. Emigracja ukraińska historia, kultura, postacie, instytucje, związki z Polakami. *Studia Ucrainica*. Pod redakcją Stefana Kozaka przy współpracy Walentyny Sobol i Bazylego Nazaruka. – Warszawa, 2008. – S. 418-428.
213. Атаманенко А. У славнім Острозі: Святкування ювілею професора Миколи Ковальського / А. Атаманенко // Українське слово. – 1999. – 2 верес. – Ч. 35. – С. 14.

214. Атаманенко А. Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність (1965-1991) / А. Атаманенко / Національний університет «Острозька академія», Інститут досліджень української діаспори, Українське історичне товариство. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2010. – 672 с.
215. Баран О. Любомир Роман Винар (З нагоди 65-ліття) / О. Баран // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; К.; Львів; Острог; Париж 1997. – Ч. 1-4. – С. 11-32.
216. Биковський Л. Наша співпраця: риси до портрету Л. Винара / Л. Биковський // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 62-70.
217. Биковський Л. У службах українській книжці / Л. Биковський / Упоряд. Л. Винар, Я. Ісаєвич. – Львів; Нью-Йорк, 1997. – 326 с.
218. Брехуненко В. Проблема періодизації історії української козаччини у працях М. Грушевського / В. Брехуненко // Український історик. – 1991/1992. – Ч. 3-4/1-4. – С. 229-234.
219. Верба І. Життя і творчість Н.Д. Полонської-Василенко (1884-1973) / І. Верба. – К., 2000. – 340 с.
220. Вибрана бібліографія праць Л. Винара / уклад. О. Домбровський // Вісті УВАН. – Нью-Йорк, 1970. – Ч. 1. – С. 63-67.
221. Винар Б. Іван Винар / Б. Винар // Приватна дівоча гімназія «Рідної школи» українського педагогічного товариства ім. Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові. – Дрогобич: видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 101-108.
222. Висоцький С. Писемність. Освіта / С. Висоцький // Історія української культури у 5 т.– К.: Наук. думка, 2001. – Т.1. – Розділ 9. Київська Русь. – С. 711-726.
223. Водотика С. Наукові історичні школи і провідні тенденції розвитку української історичної науки на початку ХХ ст. / С. Водотика // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – №16. – С. 270-290.

224. Возняк М. Бендерська комісія по смерті Мазепи / М. Возняк // «Мазепа». Збірник. Праці Українського наукового інституту. – Варшава, 1938. – Т. I. – С. 107-133. – (Серія історична. – Т. 47. – Кн. 5.)
225. Возняк М. Історія української літератури У 2 книгах: Навч. Вид. / М. Возняк. – Львів: Світ, 1992. – вид 2-ге перероб. – Кн. 1. – 696 с.
226. Войнаровський Андрій // Довідник з історії України. – К.: «Генеза», 1993. – Т. I. – С. 106-107.
227. Галів М. З видавництва «Дніпрова хвиля» / М. Галів // Овид. – Чікаго. – 1963. – Ч. 3. – С. 62-64.
228. Гирич І. Засновник «Українського історика»: коротка біографічна довідка / І. Гирич // Український історик: покажчик змісту. – Нью-Йорк; К.; Мюнхен, 1993. – С. 113-114.
229. Гирич І. Засновник грушевськознавства / І. Гирич // Винар Л. Михайло Грушевський: історик і будівничий нації. Статті і матеріали / Л. Винар. – Нью-Йорк; К.; Торонто: Українське історичне товариство, Інститут української археографії та джерелознавства, 1995. – С. 18-22.
230. Гирич І. Знакова стаття Омеляна Прицака / І. Гирич // Україна модерна. – 2007. – Ч. 12 (1). – С. 149 – 169.
231. Гирич І. Професор Любомир Винар і сучасне грушевськознавство / І. Гирич // Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – К., 1998. – С. 119-126. – (Серія: «Грушевськіяна»).
232. Гіляровський Р. Предмова / Р. Гіляровський // Шири Джесс Х. Введение в библиотековедение / Ред. Н.С. Карташова. – М. : «Высшая школа», 1983. – 256 с.
233. Голобуцький В. Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. – К.: «Вища школа», 1994. – 539 с.
234. Головка В. Історіографія кризи історичної науки: український контекст / В. Головка. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 228 с.
235. Горбач О. Розвідка про початки українського друкарства / О. Горбач // Сучасність. – 1963. – Ч. 8 (32). – серпень. – С. 110-111.

236. Горобець В. Войнаровський Андрій / В. Горобець // Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. I. – С. 603.
237. Грицак Я. Чи була школа Грушевського? / Я. Грицак // М. Грушевський і українська історична наука. Збірник матеріалів конференцій, присвячених М. Грушевському, Львів 24-25 жовтня 1994 р., Харків 25 серпня 1996 р., Львів 29 вересня 1996 р. – Львів, 1999. – С. 162-171.
238. Гром В. Хмельниччина на сторінках «Українського історика» / В. Гром, В. Цибульський // Український історик. – 1994. – Ч. 1-4. – С. 44-49.
239. Грушевський М. На порозі Нової України: Статті і джерельні матеріали. / М. Грушевський / Ред., «Від редактора», вступ. ст. і ком. Л. Винара. – Нью-Йорк; Львів; Київ та ін.: Укр. Історичне Т-во, 1992. – 278 с.
240. Гурбик А. Проблема територіальної та хронологічної локації першої запорозької січі / А. Гурбик // Запорозьке козацтво в українській історії, культурі та національній самосвідомості. Матеріали міжнародної наукової конференції. – К., 1997. – С. 14-27.
241. Дашкевич Я. Михайло Грушевський – історик народницького чи державницького напрямку? // Михайло Грушевський і українська історична наука: Матеріали наук. конф. присвяч. М. Грушевському, Львів, 24-25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р. – Львів, 1999. – С. 65-85.
242. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / Я. Дашкевич – 2-ге випр. і доп. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2007. – 807 с.
243. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Статті і матеріали / За ред. Л. Винара і Н. Пазуняк / Ін-т дослідження модерної історії України. Філадельфія; Київ; Вашингтон: Фундація ім. С. Петлюри в США та ін. – 1993. – 494 с.
244. Дзира Я. У Києві відбулася Міжнародна конференція, присвячена 30-літтю УІТ / Я. Дзира // Народна воля. – 1995. – Ч. 43. – 9 листопада. – четвер. – С. 4.

245. Добржанський О. Будівничий «Українського історика» / О. Добржанський // Науковий вісник Чернівецького державного університету: збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 323/324. – С. 13-16.
246. Добржанський О. Любомир Винар – головний редактор «Українського історика» / О. Добржанський // Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999. – С. 51-58.
247. Домбровський О. Грушевськіяна в «Українському Історикі» / О. Домбровський // Український історик. – 1973. – Ч. 3-4. – С. 29-37.
248. Домбровський О. До питання української школи в діаспорі / О. Домбровський // Український історик. – 1974. – № 4. – С. 74-84.
249. Домбровський О. Любомир Винар – будівничий української історіографії в діаспорі / О. Домбровський // Осягнення історії: Зб. наук. праць на пошану професора Миколи Павловича Ковальського з нагоди 70-річчя. – Острог; Нью-Йорк, 1999. – С. 245-251.
250. Домбровський О. Любомир Винар зблизька / О. Домбровський // На службі Кліо: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 53-61.
251. Домбровський О. Науково-організаційна діяльність Л. Винара / О. Домбровський // Український історик. – 1981. – Ч.1-4. – С. 7-16.
252. Домбровський О. Науково-організаційна діяльність Любомира Винара / О. Домбровський // Любомир Винар: історик, педагог, бібліограф / за ред. О. Домбровського. – Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто: Українське Історичне Товариство, 1982. – С. 13-22.
253. Домбровський О. Рання історія Руси України на сучасному етапі дослідів / О. Домбровський // Український історик. – 1978. – Ч. 4. – С. 5-41.
254. Домбровський О. Редакторська праця Любомира Винара / О. Домбровський // Свобода. – 1981. – 19 травня. – Ч. 93.
255. Дражевська Л. Основні моменти з історії УВАН у США / Л. Дражевська // Десятиліття Української вільної академії наук у США. – Нью-Йорк, 1961. – С. 6-8.

256. Жила В. [рец. на кн.]: Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – К.: УІТ, Міжнародне Товариство ім. М. Грушевського, вид-во Олени Теліги, 1998, 215 стор., іл.// Український історик. – 2000. – Ч.4. – С. 159.
257. Жуковський А. Любомир Винар – провідний історик і організатор українського наукового життя / А. Жуковський // Новий Шлях. – 1997. – 5 квітня. – Ч. 14. – С. 12-13.
258. Жулинський М. Грушевськознавство: нарощування джерелознавчого потенціалу / М. Жулинський // Листування Михайла Грушевського/ Упор. Г. Бурлака; Ред. Л. Винар. – К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 1997. – С. 14-15.
259. З діяльності «Зарева» // Розбудова держави. – 1953. – Ч. 5. – С. 32.
260. Зашківський М. Дві українські еміграції / М. Зашківський // Сьогодні і минуле. – Мюнхен. – 1949. – Ч. 1-2. – С. 77-81.
261. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів / Л. Зашкільняк. – Львів: ПАІС, 2007. – С. 167.
262. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: історіографічний і політичний аспект / Я. Ісаєвич // Ісаєвич Я. Україна давня і нова: народ, релігія, культура. – Львів, 1996. – С. 22–43.
263. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витoki, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 520 с.
264. Калакура Я. Теоретично-методологічні засади української історіографії (За працями проф. Любомира Винара) / Я. Калакура // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 42-52.
265. Касименко О. Розробка і висвітлення основних етапів історії України / О. Касименко // Наукові записки Інституту історії України / за ред. О.К. Касименка. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1950. – Т. 3. – С. 63-77.

266. Ковальський М. Внесок Любомира Винара в розробку проблеми «наукова історична школа» / М. Ковальський // Винар Л. Грушевськознавство: Генеза й історичний розвиток. – К., 1998. – С. 112-119.
267. Ковальський М. Внесок професора Любомира Винара в розробку проблеми «наукова історична школа» / М. Ковальський // Український історик. – 1997. – Ч. 1-4. – С. 40-46.
268. Ковальський М. Деякі теоретичні питання української історіографії / М. Ковальський // Джерелознавчі та історіографічні проблеми історії України. Теорія та методи. Міжвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 5-25.
269. Ковальський М. Теоретичне обґрунтування грушевськознавства / А. Атаманенко, М. Ковальський // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвід. Збірник наукових праць / НАН України. Інститут історії України. – К., 2004. – Вип. 10. – С. 30-41.
270. Колесник І. Українська історіографія XVIII – початку XX ст. / І. Колесник. – К.: Генеза, 2000. – 254 с.
271. Колесников К. Українська історична наука та історіософія на рубежі XIX - XX століть: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / К. Колесников; Дніпропетр. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1999. – 18 с.
272. Конференція-з'їзд УІТ в Канаді // Український історик. – 1972. – Ч. 1-2. – С. 144.
273. Краснодемська І. Істинна наука, породжена великою любов'ю до рідної землі й свого народу (до 75-річчя з дня народження відомого українського історика Любомира Винара) / І. Краснодемська // Українознавство. – 2007. – Ч. 1 (22). – С. 38-40.
274. Крупницький Б. Українська історична наука під Советами (1920-1950) / Б. Крупницький. – Мюнхен: Інститут для вивчення ССРСР, 1957. – 120 с.
275. Лев В. Сто років праці для науки й нації. Коротка історія Наукового товариства ім. Шевченка / В. Лев. – Нью-Йорк, 1972. – 55 с.
276. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / С. Леп'явко. – Чернігів: Сіверянська думка, 1996. – С. 41-42.



277. Леп'явко С. Семерій Наливайко / С. Леп'явко // Володарі гетьманської булави. – К.: «Варта», 1994. – С. 53-85.
278. Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. / С. Леп'явко // Історія українського козацтва: нариси у 2 т. / Редкол: В. Смолій (відп. ред) та інші. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т.1. – С. 326-343.
279. Листок літературної комісії «Зарева». – Мюнхен, 1950. – Ч. 2. – С. 5-11.
280. Любомир Винар: історик, педагог, бібліограф / за ред. О. Домбровського. – Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто: Українське Історичне Товариство, 1982. – С. 13-22.
281. Макар Ю. Любомир Винар – вчений, організатор науки / Ю. Макар // Подвижник української історичної науки: Збірник наукових статей. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – С. 31 – 50.
282. Макар Ю. Любомир Винар – учений і організатор / Ю. Макар // На службі Кліо: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 71-84.
283. Марусик Т. Любомир Винар і грушевськознавство / Т. Марусик // Подвижник української історичної науки. – Чернівці, 1999. – С. 59-76.
284. Маслійчук В. Л. Межі й безмежжя української біографістики (кілька міркувань) / В. Маслійчук // Біографістика в контексті сучасних історичних та історіографічних досліджень: Харківський історіографічний збірник. – Харків: НМЦ «СД», 2003. – Вип. 6. – С. 33-41.
285. Матеріали до історії Українського Історичного Товариства: Збірка документів. / Ред. Алла Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог, 2006. – 384 с. – (Серія: «Історичні джерела»; Т. 2).
286. Михайло Грушевський: Зб. наук. праць і матеріалів Міжнар. ювіл. конф., присвяченої 125-й річниці від дня народження М. Грушевського / Редкол.: Л. Винар, М. Ільницький, О. Купчинський (відп. ред.) та ін. – Львів: Наук. Т-во ім. Шевченка у Львові; Укр. Історичне Т-во, 1994. – 487 с.

287. Мицик Ю. Максим Кривоніс / Юрій Мицик // Полководці війська запорізького. Історичні портрети / Відп. ред. Смолій В. – К.: «КМ Academia», 1998. – Кн. 1. – С. 163-177.
288. Мицько І. Іван Федоров: життя в еміграції / І. Мицько. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2008. – 130 с.
289. Моця О. Українські козаки і західноєвропейські лицарі (порівняльна характеристика) / О. Моця // «Істину встановлює суд історії» / Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. Національна академія наук України; Інститут історії України НАН України. - Т. 2. - К., 2004. – С. 147-158.
290. Мудрий В. Нова українська еміграція та організація таборового життя / В. Мудрий // Сьогочасне і минуле. – Мюнхен. – 1949. – Ч. 1-2. – С. 9-13.
291. Народна воля. – Скрантон. – 1987. – четвер. – 9 квітня.
292. Наукові конференції // Український історик. – 1978. – Ч. 1-3. – С. 191.
293. Наукові конференції // Український історик. – 1979. – Ч. 1-4. – С. 165.
294. Немировский Е. Начало славянского книгопечатания / Е. Немировский. – М., 1971. – 269 с.
295. Обрано дирекцію Історично-філософської секції НТШ // Свобода. – 1973. – 12 травня. – субота.
296. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / О. Оглоблин / Редактор Любомир Винар, упорядники Ігор Гирич, Алла Атаманенко. – 2-е доповнене видання. – Нью-Йорк; К.; Львів; Париж; Торонто, 2001. – 464 с.
297. Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію / О. Оглоблин. – Нью-Йорк: Організація оборони чотирьох свобод України, 1963. – 88 с.
298. Оглоблин О. Історіографія / О. Оглоблин // Енциклопедія українознавства. – Париж; Нью-Йорк: «Молоде життя», 1959. – Т. 3. – С. 887.
299. Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика / О. Оглоблин // Збірник на пошану проф.доктора О.Оглоблина / Відп. ред. В. Омельченко. – Нью-Йорк, 1977. – С. 20-57.
300. Оглоблин О. Українська історіографія. 1917-1956 / О. Оглоблин / Київський Національний університет імені Тараса Шевченка; Центр

- українознавства Історичний факультет; Державний комітет архівів України. – К., 2003. – 252 с.
301. Омельченко В. Проф. Л. Винар – ініціатор і промотор грушевськознавства / В. Омельченко // Свобода. – 1991. – 6 вересня.
302. Онопрієнко В. Біографії вчених: специфіка завдання досвід / В. Онопрієнко // Українська біографістика: збірник наукових праць. – К., 1999. – Вип.2. – С. 49-54.
303. Піскун В. До ювілею Любомира Винара / В. Піскун // *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze*. – Warszawa, 2003. – № 15/16 – С. 542-546.
304. Плохій С. Наливайкова віра: Козаки та релігія в ранньомодерній Україні / Сергій Плохій. – К.: «Критика», 2005. – 496 с.
305. Полонська-Василенко Н. [рец. на кн.]: Винар Л. Андрій Войнаровський: Історичний нарис / Передм. О. Оглоблина. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1962. – 127 с. / Н. Полонська-Василенко // *Український історик*. – 1963. – Ч. 1. – С. 18-19.
306. Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків / Н. Полонська-Василенко // *Записки НТШ*. – Мюнхен, 1962. – Т.173. – С. 7-112.
307. Попова Т. О биоисториографических исследованиях (три заметки с приложением) / Т. Попова // *Спеціальні історичні дисципліни. Питання теорії та методики* / Відп. ред. О. Удод. – К., 2007. – С. 44-59.
308. Прицак О. Гарвардський центр українознавчих студій і школа Грушевського / О. Прицак // Свобода. – 1972. – 13-19 жовтня.
309. Про історію України і істориків. Інтерв'ю з проф. Любомиром Винаром // *Українські вісті*. – 1993. – 9 травня. – № 19.
310. Радзикевич В. Початки українського друкарства / В. Радзикевич // Свобода. – 1964. – Ч. 150. – 13 серпня. – С. 4.
311. Радзикевич М. Коротка історія Української гімназії у Берхтесгадені / М. Радзикевич // *Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені. В 50-ту річницю першої матури (1947-1997)*. – Норт Порт, Флорида, 1997. – С. 9-12.

312. Репина Л. Биографический подход в интеллектуальной истории / Л. Репина // Философский век. Вып. 32: Бенджамин Франклин и Россия. – СПб., 2006. – Т. II. – С. 101-108.
313. Сакада Л. «Український історик»: генеза, тематика, постаті / Л. Сакада. – Нью-Йорк; Київ, 2003. – 324 с.
314. Сакада Л. Діяльність істориків українського зарубіжжя в обороні імені М.С. Грушевського / Л. Сакада // Український історичний журнал. – 1996. – №6. – С. 38-49.
315. Сакада Л. Любомир Винар як історик України та історіограф / Л. Сакада // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 98-106.
316. Санцевич А. Місце біографії історика в історіографічному дослідженні / А. Санцевич // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. – Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 1997. – Вип. 1. – С. 347-357.
317. Сергійчук В. Тема козацтва на сторінках «Українського історика» / В. Сергійчук // Український історик. – 1990. – Ч. 1-4. – С. 133.
318. Сесія УІТ на річній конвенції Американської Історичної Асоціації в Нью-Йорку // Український історик. – 1990. – Ч. 1-4. – С. 221.
319. Січинський В. Чужинці про Україну / В. Січинський. – Львів: «Світ», 1991. – 93 с.
320. Старовойтенко І. Просопографія: підходу до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії / І. Старовойтенко // Спеціальні історичні дисципліни. Питання теорії та методики. – К., 2006. – С. 6-27.
321. Степанков В. Проблеми козацтва та боротьби за незалежність України у творчості Любомира Винара / Валерій Сепанков // Винар Л. Козацька Україна: Вибрані праці. – К.; Львів; Нью-Йорк; Париж, 2003. – С. 11-80.
322. Субтельний О. Мазепинці. Український сепаратизм на початку XVIII ст. / Орест Субтельний / [Пер. з англ. В. Кулика]. – К.: «Либідь», 1994. – 240 с.

323. Тесля І. Вступ / І. Тесля // Історичний атлас України / Ред. Л. Винар; Опрацювали І. Тесля і Е. Тютюко. – Монреаль; Нью-Йорк; Мюнхен: Українське історичне товариство, 1980. – С. 12-15.
324. У Гарварді відбудеться наукова конференція у 100-річчя НТШ // Свобода. – 1973. – Ч. 185. – 3 жовтня.
325. Украина и Россия: история и образ истории. Российско-украинская научная конференция [Електронний ресурс]. – Москва, 3-5 апреля 2008. – Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/Labs/UkrBel>.
326. Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Нью-Йорк; Мюнхен. – 1973. – Т. 10: У сторіччя Наукового товариства ім. Т. Шевченка 1873 – 1973. – Ч. 1-2 (37-38). – 166 с.
327. Українсько-американська асоціація університетських професорів. Статті і матеріали / Ред. Ася Гумецька; редактор-консультант Алла Атаманенко. – Нью-Йорк; Торонто; Острог: Українсько-американська асоціація університетських професорів, Національний університет «Острозька академія», Інститут досліджень української діаспори, 2008. – 372 с.
328. Ульяновський В. Наталія Дмитрівна Полонська-Василенко-Моргун: Сторінками життєпису / В. Ульяновський // Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х тт. – Т.1. – К.: «Либідь», 1995. – VI-LIV.
329. Участь УІТ у річному з'їзді Американської історичної асоціації // Український історик. – 1972. – Ч. 1-2. – С. 144.
330. Федуняк І. Ми були як одна велика родина / І. Федуняк // Приватна дівоча гімназія «Рідної школи» українського педагогічного товариства ім. Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові. – Дрогобич: видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 228-232.
331. Центр етнічних публікацій // Український історик. – 1971. – Ч. 3-4. – С. 150.
332. Чишко В. Біографічна традиція та наукова біографія в історії та сучасності України / В. Чишко. – К., 1996. – 291 с.
333. Чоп В. Проблема традицій запорозького козацтва в історії махновського руху / В. Чоп // Українське козацтво у вітчизняній та загальноєвропейській

- історії. Міжнародна наукова конференція. Тези доповідей. – Одеса, 2005. – С.69-70.
334. Шала М. Про двох великих українців / М. Шала // Франкова криниця. – 1993. – № 11. – 12 березня. – С. 7, № 12. – 19 березня. – С. 4-5, 7.
335. Шевченко Ф. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. / Ф. Шевченко. – К., 1959. – 500 с.
336. Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення / В. Шевчук. – К.: «Абрис», 1995. – 389 с.
337. Шпитальов Г. Козацькі війська / Г. Шпитальов // Енциклопедія історії України. – К.: «Наукова думка», 2007. – С. 422.
338. Щербак В. Реєстрові козаки на державній службі / В. Щербак // Енциклопедія українського козацтва. – К.: Видавничий дім «Києво-могилянська академія», 2006. – Т. I. – С. 73.
339. Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. / В. Щербак. – К., 2000: Видавничий дім «КМ АCADEMIA». – 300 с.
340. Ювілейна книга української гімназії в Берхтесгадені. В 50-ту річницю першої матури (1947-1997). – Норт Порт, Флорида, 1997. – 303 с.
341. Юність. – Мюнхен; Монреаль. – 1951. – Ч. 3. – 35 с.
342. Юсько С. Сторінки історії приватної дівочої гімназії «Рідної школи» УПТ ім. Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові / С. Юсько // Приватна дівоча гімназія «Рідної школи» українського педагогічного товариства ім. Іллі та Іванни Кокорудзів у Львові. – Дрогобич: видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 30-39.
343. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-тє видання, перероблене та розширене / Наталія Яковенко. – К.: «Критика», 2005. – 584 с.
344. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР після сталінської доби / В. Яремчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – 526 с.

345. Яремчук В. Образи історії української історіографії в історичній науці України середини 1950-их – початку 1970-их років / В. Яремчук // Історіографічні дослідження в Україні / Голова редколегії В.А.Смолій; відп. ред. О.А. Удод. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2008. – Вип.18. – С. 59-100.
346. Яремчук В. Проблеми біографії історика як частини біоісторіографічних досліджень / В. Яремчук // Наукові записки Університету «Острозька академія». – Острог, 1997. – Т. 1. – С. 36-37.
347. Ясь О. Рецензії у науковій творчості історика: проблеми різновидів та функціонального призначення / О. Ясь // Україна модерна. – К.; Львів: Критика, 2007. – Ч. 12 (1). – С. 97-128.
348. Ясь О. Рецензія як вид наукової продукції / О. Ясь // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С.660-673.
349. Ясь О. Ф.П. Шевченко та його науковий доробок: погляд з того боку «залізної завіси» / О. Ясь // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Ф.П. Шевченка. – К.: Інститут історії НАН України, 2004. – Т. 2. – С. 15-28.
350. Яценюк Ф. Українське козацтво в дослідженнях Любомира Винара // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 323/324: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 22-27.
351. Buttlar L. The Center for the Study of Ethnic Publications and Cultural Institutions at Kent State University // На службі Клію: Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – К.; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000 – С. 112-122.
352. Hunczak T. Ukrainski Hisoryk / Т. Hunczak // Zeszyty Historyczne / Inst. Literacki. – Paris, 1971. – Т. 208, z. 20. – S. 239-242.
353. Hyrych I. The Ukrainian Historian. Turns Thirty (1963-1993) / I. Hyrych // Ethnic Forum. – 1993-94. – Vol.13. – № 2. – Vol. 14. – № 1. – P. 81-88.

354. Mackiw T. Ukrainian historiography: Past and present / T. Mackiw // The Ukrainian Quarterly. – 1984. – Vol. 40. – № 3. – P. 269–288.
355. Stebelsky I. Ukrainians in the Displaced Person Camps of Austria and Germany After Worl War II / I. Stebelsky // Ethnic Forum. – 1986 – Vol. 6. – № 1-2. – p. 49-80.
356. Wynar Lubomyr R. // Bibliographical Directory of Librarians in the United States and Canada. – 5<sup>th</sup> ed. / Ed. by Lee Ash. – Chicago: American Library Association, 1970. – P. 767.
357. Wynar Lubomyr R. // Ukrainians in North America: A biographical dictionary of noteworthy men and women of Ukrainian origin in the United States and Canada / Ed. by D. Shtohryn. – Champaign, IL: Association for the Advancement of Ukrainian Studies, 1975. – P. 365.
358. Wynar Lubomyr R. // Who is Who in Library Service. – 4<sup>th</sup> ed./ Ed. by Lee Ash. – Hamden, CT: Shoe String Press, 1966. – P. 1211.
359. Wynar Lubomyr Roman // Directory of American scholars. – 6<sup>th</sup> ed. / Ed. by Jacques Cattell Press. – New York: Bowker, 1974. – Vol. 1: History. – P. 696.
360. Zyla W. T. Recent developments of Ukrainian letters in the United States / W. T. Zyla // Ethnic Forum. – 1983 – Vol. 3. – № 1-2. – p. 48-65.



**БІБЛІОГРАФІЯ ПУБЛІКАЦІЙ Л. ВИНАРА (2007-2010 рр.)**

**2007**

**Видання за редакцію**

1. Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – 283 с.
2. II Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку», Кам'янець-Подільський, 17-18 вересня 2003 р. Доповіді та повідомлення / За ред. Л. Винара, О. Завальнюка. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог, 2007. – Т. 4. – 443 с.
3. III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк, 17-19 травня 2006 р. Доповіді та повідомлення / Гол ред. Л. Винар, / Ред. С. Гаврилюк, В. Пришляк та ін. – Луцьк, 2007. – Т. 1. – 390 с.
4. III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк, 17-19 травня 2006 р. Доповіді та повідомлення / Гол. ред. Л. Винара, / Ред. С. Гаврилюк, В. Пришляк та ін. – Луцьк, 2007. – Т. 2. – 384 с.
5. Мацьків Теодор. Хмельниччина в тогочасних західноєвропейських джерелах. – Острог; Нью-Йорк: Українське Історичне Товариство, Національний університет «Острозька академія», 2007. – 184 с. – (Серія «Історичні монографії». – Ред. Л. Винар. – Т. 6).
6. Наукові записки. Серія: «Історичні науки». Редкол.: І.Д. Пасічник (гол. ред.), Л. Винар (гол. ред.), А. Атаманенко (ред.) та ін. – Острог: Нац. ун-т «Острозька академія», Українське Історичне Товариство, 2007. – Вип. 8. – 528 с.

7. Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – 428 с.

### Статті

8. Діяльність Історичної Секції УВАН у США // Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – С. 226-233.
9. Діяльність історичної секції УВАН у США // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 298-401.
- 10.3 листів Івана Лисяка-Рудницького // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – 279-311.
- 11.Звіт з праці Видавничої Комісії УВАН у США // Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – С. 240-243.
- 12.Звіт з праці віцепрезидента УВАН у США // Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – С. 219-226.
- 13.Листування Марка Антоновича про Ольжича // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 97-113.
- 14.Михайло Грушевський в історії України (У 140-ліття народження) // Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – С. 13-29.
- 15.Олег Кандиба: унікальна постать в історії України // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і

- українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 62-72.
16. Протоколи конференцій дійсних членів УВАН як історичне джерело // Вісті УВАН / Ред. О. Домбровський, Л. Винар (голова видавничої комісії УВАН). – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук, 2007. – Т. 4. – С. 101-180.
17. Слово-привіт учасникам Міжнародної наукової конференції «Українська еміграція: історія, наука, культура, інституції, постаті, зв'язки з поляками», Варшавський університет, 8-9 листопада 2007 р. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 379-380.
18. Українське історичне товариство в контексті розвитку української історіографії // III Міжнародний конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». – Луцьк, 17-19 травня 2006 р. Доповіді та повідомлення / Гол ред. Л. Винар, / Ред. С. Гаврилюк, В. Пришляка та ін. – Луцьк, 2007. – Т. 1. – С. 11-19.

### Рецензії

19. Іван Мірчук. Вступ до філософії / За редакцією та передмовою Микити Шафовала. – Мюнхен: Український вільний університет, 2006. – 373 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 365-366.
20. Олег Купчинський. Бібліографічний покажчик / Уклад. М.М. Трегуб. – Львів: Львівська наукова б-ка ім. В. Стефаника НАН України, 2006. – 229 с.; іл. / Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 364-365.
21. Олег Ольжич. Вибрані твори / Упоряд. Осип Зінкевич. Київ: «Смолоскип», 2007. – 660 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ;

- Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 327-329.
22. Олег Ольжич. Дух руїни по сторінках історії. – Київ: «Смолоскип», 2007. – 47 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 363-364.
23. Олександр Кучерук. О. Ольжич. 1907-1944. – Київ: В-во Олени Теліги, 2007. – 17 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 362-363.
24. Трипільська культура. Збірка наукових праць. Пошуки, відкриття світовий контекст / Упор. Михайло Відейко і Сергій Кот. – Київ: Товариство «Спадщина», 2007. – 166 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007/2008. – Т. 44/45: – Ч. 3-4 (175-176) / 1-2 (177-178). – С. 361-362.

## 2008

### Монографії

25. Олег Кандиба-Ольжич. Дослідження та джерела / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Львів; Острог: Українське Історичне Товариство; Національний університет «Острозька академія», 2008. – 388 с., іл.

### Видання за редакцією

26. Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар, Павло Сохань, Ігор Гирич; Упоряд.: Світлана Панькова, Володимир Пришляк; УІТ, НАН України, Інст-тут Української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Центр. держ. історичний архів України, м. Київ. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2008. – 552 с. – (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства; Т.4: «Листування Михайла Грушевського та Івана Джиджори»)

27. Наріжний Симон. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Відп. ред. Любомир Винар, Олег Купчинський; НТШ, УІТ, НаУ «Острозька академія», УААУП. – Львів; Кент; Острог, 2008. – Ч. I. видання друге. – ССХХХІІ с.
28. Наукові записки. Серія: «Історичні науки». Нац. ун-т «Острозька академія», Українське Історичне Товариство; Редкол.: І.Д. Пасічник (гол. ред.), Л. Винар (гол. ред.), А. Атаманенко (ред.) та ін. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 10: На пошану Володимира Васильовича Трофимовича. – 487 с.
29. Наукові записки. Серія: «Історичні науки». Нац. ун-т «Острозька академія», Українське Історичне Товариство; Редкол.: І.Д. Пасічник (гол. ред.), Л. Винар (гол. ред.), А. Атаманенко (ред.) та ін. / Національний університет «Острозька академія», УІТ, СНР при СКУ, УААУП. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 11. – С. 540 с.
30. Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Т. 45: «У 75-ліття голодомору 1932-1933». – Ч. 3-4 (179-180). – 395 с.
31. Українсько-американська асоціація університетських професорів: статті і матеріали / Редактор Ася Гумецька. Редактор-консультант Алла Атаманенко. Редакційний комітет: Любомир Винар, Ася Гумецька, Мирон Мельник / Українсько-американська асоціація університетських професорів, Національний університет «Острозька академія», Інститут досліджень української діаспори. – Нью-Йорк; Торонто; Острог, 2008. – 372 с.
32. Taras Hunczak Symon Petliura and the Jews. A Reappraisal. – Lviv; New York; Toronto: Ukrainian Historical Association, 2008. – 128 p.

#### **Статті:**

33. Асоціація Професорів і Україна // Українсько-американська асоціація університетських професорів: статті і матеріали / Редактор Ася Гумецька. Редактор-консультант Алла Атаманенко. Редакційний комітет: Любомир Винар, Ася Гумецька, Мирон Мельник / Українсько-американська асоціація

- університетських професорів, Національний університет «Острозька академія», Інститут досліджень української діаспори. – Нью-Йорк; Торонто; Острог, 2008. – С. 93-97.
34. Вступне слово // Наріжний Симон. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Відп. ред. Любомир Винар, Олег Купчинський; НТШ, УІТ, НаУ «Острозька академія», УААУП. – Львів; Кент; Острог, 2008. – Ч. I. видання друге. – С. 5-6.
35. Голодомор 1932-1933 років (від редактора) // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Т. 45: «У 75-ліття голодомору 1932-1933». – Ч. 3-4 (179-180). – С. 9-12.
36. Діяльність Історичної Секції УВАН у США: 2006-2008 // Новини з Академії. – Нью-Йорк: УВАН у США, 2008. – Ч. 32. – С. 32.
37. Історик з божої ласки. Світлій пам'яті Павла Грицака // Свобода. – 2008. – 2 травня. – Ч. 18. – п'ятниця. – С. 25.
38. Павло Грицак: життя і діяльність. (У 50-ліття смерті) // Наукові записки. Серія: «Історичні науки». Нац. ун-т «Острозька академія», Українське Історичне Товариство; Редкол.: І.Д. Пасічник (гол. ред.), Л. Винар (гол. ред.), А. Атаманенко (ред.) та ін. / Національний університет «Острозька академія», УІТ, СНР при СКУ, УААУП. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – Вип. 11. – С. 205-222.
39. Павло Грицак: життя і діяльність. У 50-ліття смерті історика // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Т. 45: «У 75-ліття голодомору 1932-1933». – Ч. 3-4 (179-180). – С. 293-309.
40. Пам'яті історика Павла В. Грицака // Америка. Філадельфія. – 2008. – Ч. 19. – 10 травня. – субота. – С. 17, 19.
41. Передмова. Епістолярні джерела грушевськознавства: до історії видання // Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар, Павло Сохань, Ігор Гирич; Упоряд.: Світлана Панькова, Володимир Пришляк; УІТ, НАН України, Інс-тут Української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського,

Центр. держ. історичний архів України, м. Київ. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2008. – С. 8-11.

42. Симон Наріжний – дослідник українських історії та еміграції // Наріжний Симон. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Відп. ред. Любомир Винар, Олег Купчинський; НТШ, УІТ, НаУ «Острозька академія», УААУП. – Львів; Кент; Острог, 2008. – Ч. I. видання друге. – С. 7-20 (в співавторстві з А. Атаманенко).
43. Як народилась Асоціація Українських Професорів // Українсько-американська асоціація університетських професорів: статті і матеріали / Редактор Ася Гумецька. Редактор-консультант Алла Атаманенко. Редакційний комітет: Любомир Винар, Ася Гумецька, Мирон Мельник / Українсько-американська асоціація університетських професорів, Національний університет «Острозька академія», Інститут досліджень української діаспори. – Нью-Йорк; Торонто; Острог, 2008. – С. 18-25.

#### **Рецензії:**

44. Михайло Грушевський. Твори у 50-ти томах. Т. 4, кн. 1 // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Т. 45: «У 75-ліття голодомору 1932-1933». – Ч. 3-4 (179-180). – С. 333-335.
45. Олег Романів. Бібліографічний покажчик // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2008. – Т. 45: «У 75-ліття голодомору 1932-1933». – Ч. 3-4 (179-180). – С. 346-349.

#### **2009**

#### **Монографії:**

46. Павло В. Грицак (1925-1958): монографія / Ред. Алла Атаманенко. – Кент; Острог: УІТ, НАУОА: Інститут дослідження української діаспори, 2009. – 96 с.

### Видання за редакцією:

47. Домбровський Олександр Спомини / Ред. Любомир Винар, Алла Атаманенко. Упор. Галина Клинова. – Нью-Йорк; Львів; Острог: Українське Історичне Товариство, 2009. – (Серія: Мемуаристика; Т. 6)
48. Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46. – Ч. 1-4 (181-184). – 470 с.

### Статті:

49. Вступне слово // Олександр Барвінський. Спомини з мого життя / Редактори Любомир Винар, Микола Жулинський. – Нью-Йорк; Київ: Видавничий дім «Стилос», 2009. – Т. 2. – Ч. 3,4. – 1119 с.
50. Заповіт Олександра Оглоблина з 1946 року // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 200-205.
51. Звіт дійсних членів УВАН у США. // Новини з Академії. – 2009. - № 45. – С. 18-19.
52. Звіт Видавничої комісії // Новини з Академії. – 2009. - № 45. – С. 17-18.
53. Листування Наталії Полонської-Василенко // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 149-190.
54. Міжнародна конференція в Острозі про українську діаспору // Новини з Академії. – 2009. – № 45. – С.21.
55. Михайло Брайчевський: співпраця з УІТ та УВАН // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 103-123.
56. Роля УІТ та його журналу в розитку української історичної науки // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал



історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острого; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 9-22.

57. Слово-привіт Президента УІТ учасникам Наукової конференції // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острого; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 344-346.

## 2010

### Видання за редакцією:

58. Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар, Ігор Гирич, С. Панькова; Упоряд.: І. Старовойтенко, О. Тодійчук; УІТ, НАН України, Інститут Української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Центр держ. історичний архів України, м. Київ, Нац. б-ка ім. В. Вернадського інститут рукопису. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто: ВД «Простір», 2010. – 296 с. – (Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства; Т.5: «Листування Михайла Грушевського та Євгена Чикаленка»).

### Статті:

59. Передмова. Епістолярні джерела грушевськознавства // Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар, Ігор Гирич, С. Панькова; Упоряд.: І. Старовойтенко, О. Тодійчук; УІТ, НАН України, Інститут Української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Центр держ. історичний архів України, м. Київ, Нац. б-ка ім. В. Вернадського інститут рукопису. – Київ; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто: ВД «Простір», 2010. – С. 9-12.

## БІБЛІОГРАФІЯ ПУБЛІКАЦІЙ ПРО Л. ВИНАРА (2007-2009 рр.)

### 2007

1. Атаманенко А. До 75-річчя Любомира Романа Винара / А. Атаманенко [інтернт-ресурс] // [http://www.infoukes.com/newpathway/5-2007\\_Page-13-1.htm](http://www.infoukes.com/newpathway/5-2007_Page-13-1.htm).
2. Атаманенко А. Професор Любомир Роман Винар (до 75-ліття від дня народження) / А. Атаманенко // Бюлетень СКУ. – 2007. – весна. – №1 (8). – С. 22-25.
3. Атаманенко А., Макар Ю. До 75-річчя Любомира Романа Винара / А. Атаманенко, Ю. Макар // Український історичний журнал. – 2007. – Ч. 2. – 225-229.
4. Демченко Т. М. Грушевський і НТШ: нове поповнення грушевськіяни / Т. Демченко // Сіверянський літопис. – 2007. – № 5. – С. 171-175. (Про книгу Л. Винара Михайло Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка. 1892-1934. / Винар Л. – Нью-Йорк; Дрогобич; Львів: Українське історичне товариство, 2006. – 383с. – (Серія: «Грушевськіяна». – Т. 8)
5. Краснодемська І. Істинна наука, породжена великою любов'ю до рідної землі й свого народу (до 75-річчя з дня народження відомого українського історика Любомира Винара) / І. Краснодемська // Українознавство. – 2007. – Ч. 1 (22). – С. 38-40.
6. Романцова Н. Проблема гетьманства Д. Вишневецького (Байди) в українській історіографії / Н. Романцова // Схід. – 2007. – № 2 (80), березень-квітень. (Посилання на працю Л. Винара про Д.Вишневецького)
7. Хеленюк А. Вчений-українець Любомир Винар як фундатор етнічних досліджень в США / А. Хеленюк // Поведінкові типи в українському соціокультурному середовищі: історичний досвід та аналіз тенденцій. Збірник наукових праць за результатами міжнародної наукової конференції. – Київ, 2007. – С. 81-88.

8. Хеленюк А. Постаті українських істориків в творчості Л. Винара / А. Хеленюк // Наукові записки. Серія: «Історичні науки». – Острог, 2007. – Вип. 9. – С. 145-160.
9. Хеленюк А. Видано Спомини О. Домбровського / А. Хеленюк // Америка. – 2009. – 16 травня. – С. 20, 27. (Книга присвячена Л. Винару та УІТ)
10. Хеленюк А. До 140-ліття М. Грушевського вийшов новий том журналу «Український історик» / А. Хеленюк // Америка. Філадельфія. – 2007. – 18 серпня. – Ч. 31. – С. 18, 22.
11. Хеленюк А. Микола Павлович Ковальський та Любомир Винар (до питання взаємовідносин двох вчених) / А. Хеленюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Історичні науки». – Острог, 2007. – Вип. 12. – С. 44-62.
12. Хеленюк А. Персональні дослідження в творчості Любомира Винара / А. Хеленюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Острог, 2007. – Вип. 8. – С. 140-161.
13. Сидоренко О. Діє нова управа УІТ / О. Сидоренко // Свобода. – 2007. – 26 жовтня. – П'ятниця. – С. 9.

## 2008

14. Атаманенко А., Хеленюк А. «Покликання – історія (До 75-ліття від дня народження Любомира Романа Винара)» / А. Атаманенко, А. Хеленюк // *Warszawskie zeszyty ukrainoznawcze*. – Warszawa, 2008. – Ч. 25-26. – С. 418-429.
15. Вийшов новий біобібліографічний покажчик // Америка. Філадельфія. – 2008. – Ч. 19. – 10 травня. – субота. – С. 20. (Про біобібліографічний покажчик праць Л. Винара)
16. Гулько О., Момотюк О. Третя міжнародна конференція з досліджень української діаспори / О. Момотюк, О. Гулько // Свобода. – 2008. – 26 вересня. – № 39. – С. 14.
17. Домбровський О. Конференція з нагоди 100-ліття Олега Кандиби-Ольжича у Нью-Йорку / О. Домбровський // Новий Шлях. – 2008. – 17 січня.

18. Домбровський О. Ціна його праці і подвигу – найвища. Конференція з нагоди 100-ліття Олега Кандиби-Ольжича у Нью-Йорку / О. Домбровський // Українське слово, 2008. – №3 (3356-7). – 16 - 22 січня.
19. Книга про О. Кандибу-Ольжича // Свобода. – 2008. – 3 жовтня (підп. Управа УІТ) (Про книгу Л. Винара Олег Кандиба-Ольжич. Дослідження та джерела / Л. Винар / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог; Львів, 2007. – 344 с.)
20. Корсун Л. Завжди актуальний Олег Ольжич / Л. Корсун // Свобода. – 2008. – Ч. 1. – 4 січня. – С. 9. (Про конференцію в Нью-Йорку 2 грудня 2008 р. Організатори СНР, УІТ, УААП, НТШ, УВАН)
21. Костюченко О. Українську діаспору вивчають в Острозькій академії / О. Костюченко // Національна трибуна. – 2008. – Ч. 37. – 28 вересня. – С. 3. (Про III Міжнародну конференцію «Українська діаспора: проблеми дослідження», Л. Винар – співорганізатор).
22. Костюченко О. Українську діаспору вивчають в Острозькій академії / О. Костюченко // The New Pathway. – 2008. – September 25. – Thursday. – p. 11.
23. Крамар Ю. Здобутки українських істориків у матеріалах III Міжнародного наукового конгресу (Огляд) / Ю. Крамар // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2008. – №11. – С. 182-187. – (Серія «Історичні науки») (Про збірник конгресу. Л. Винар – редактор).
24. Мушинка М. III Міжнародна наукова конференція «Проблеми дослідження української діаспори» / М. Мушинка // Український історичний журнал. – 2008. – Ч.6. – С. 225-227.
25. Перевидано книгу про українську еміграцію // Америка. Філадельфія. 2008. – Ч. 44. – 15 листопада. – субота. – С. 19. (Про перевидання праці С. Наріжного «Українська еміграція». Л. Винар – співредактор видання).
26. Піскун В. Покажчик праць проф. Л. Винара / В. Піскун // Свобода. – 2008. – Ч. 14. – 4 квітня. – С. 28.
27. Піскун В. [рецензія на кн.]: Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948-2007) / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника, Українське Історичне Товариство, Національний університет «Острозька Академія»; Упоряд.: Н.Кошик, Л.Кужель; Автор вступ. ст.: А.Жуковський, А.Атаманенко; Бібліогр.

- ред. Л.Ільницької; Відп. ред.: М.Романюк. / Піскун В. // Український історичний журнал. – 2008. – № 3. – С. 227-229.
28. Романцова Н. Молдавська авантюра Д.Вишневецького: до історіографії проблеми / Н. Романцова // Наукові праці Державного гуманітарного університету ім. П. Могили. Історія. – Маріуполь, 2008. – Т. 7. – Вип. 63. – С. 89-94. (Про внесок Л. Винара в дослідження постаті Д. Вишневецького).
29. Скрипка Т. В УВАН відбулася конференція, присвячена О. Ольжичеві /Т. Скрипка // Свобода. – 2008. – № 3. – 18 січня. – С. 10. (Вступне слово виголосив Любомир Винар, ініціатор проведення конференції. Він також передав до архіву УВАН машинопис перекладу докторської дисертації О. Ольжича з чеської на українську мови).
30. Тельвак В. [Рецензія на книгу]: Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1948-2007) / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаніка, Українське Історичне Товариство, Національний університет «Острозька Академія»; Упоряд.: Н.Кошик, Л.Кужель; Автор вступ. ст.: А. Жуковський, А. Атаманенко; Бібліогр. ред. Л.Ільницької; Відп. ред.: М.Романюк, А.Атаманенко. – Львів; Острог; Париж; Нью-Йорк, 2007. – 576 с., портр., 68 с. іл. / В. Тельвак // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XI – XII. – Дрогобич: Коло, 2008. – С. 724 – 727.
31. Хеленюк А. Грушевськознавство в творчості Л. Винара / А. Хеленюк // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 22. – С. 231-236.
32. Хеленюк А. Історіографічна термінологія в творчості Любомира Винара» / А. Хеленюк // Тези доповідей конгресу «Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. – Львів, 2008. – С. 79-82.
33. Хеленюк А. Покажчик книжкових видань проф. Л. Винара та книг і журналів за його редакцією (1958-2007) / А. Хеленюк // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2007-2008. – Ч. 3-4. – С. 402-422.
34. Хеленюк А. Любомир Винар. Біобібліографічний покажчик / А. Хеленюк // Український Клівленд. – Вип. 3-4. – березень-квітень 2008. – С. 3, 5.

- 35.Хеленюк А. Колекція проф. Л. Винара в НаУОА як джерело до вивчення світогляду вченого / А. Хеленюк // Наукові записки. Серія: «Історичні науки». – Острог, 2008. – Вип. 11. – С. 222-234.
- 36.Хеленюк А. Острог в творчості та науково-організаційній діяльності проф. Л. Винара / А. Хеленюк // Острозький краєзнавчий збірник. – Острог, 2008. – Вип. 3. – С. 205-216.
- 37.Хеленюк А. Постаті козацьких лідерів в творчості Л. Винара / А. Хеленюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих дослідників, аспірантів, здобувачів, магістрантів. – Рівне, 2008. – С.266-271.
- 38.УНА releases new edition on Petliura and the Jews // The Ukrainian Weekly. – 2008. – № 49. – December 7. – Sunday. – С. 9. (Про перевидання праці Т. Гунчака «Симон Петлюра та євреї». Л. Винар – редактор видання).

## 2009

- 39.Атаманенко А. Дарунок для дипломатів / А. Атаманенко // Свобода. – 2009. – 26 червня. – Ч. 26. – С. 11. (Про книгу Т. Гунчака «Symon Petliura and the Jews. A Reappraisal»).
- 40.Атаманенко А. Речник українського часопису. Новий том журналу присвячений вивченню Голодомору / А. Атаманенко // Українське слово, 2009. – Вип. 20. – 20-26 травня.
- 41.Атаманенко А. Українське історичне товариство подарувало Міністерству закордонних справ України англomовне видання книги про Симона Петлюру / А. Атаманенко // Америка. Філадельфія. – 2009. – Ч. 26. – 27 червня. – С. 18, 24, 26.
- 42.Атаманенко А. Українське історичне товариство як чинник української історичної науки в діаспорі // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С.22-62.

- 43.Бурлака Г. Любомир Винар – ініціатор наукових видавничих проєктів спадщини М. Грушевського в Україні // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С. 98-103.
- 44.Випуск часопису присвячено Голодоморові // Свобода. – 2009. – Ч. 12. – п'ятниця, 20 березня. – С.9.
- 45.Клепач Н. Благодійна фундація Омеляна і Тетяни Антоновичів отримала Орден Ярослава Мудрого // Час і події. – Чикаго, 2009. – 12 берзня. – № 48. (Премії благодійної організації були удостоєні сучасна українська поетеса, письменниця, літературознавець і публіцист Оксана Забужко та відомий вчений, дослідник козацької доби, професор Кентського університету Любомир Винар).
- 46.Мушинка М. [рецензія на кн.]: Любомир Винар. Олег Кандиба-Ольжич.Дослідження та джерела / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Львів; Острог: Українське Історичне Товариство та Національний університет «Острозька академія», 2008. – 388 с. // Український Історик. Журнал Українського Історичного Товариства. Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк; Торонто; Київ; Львів; Острог; Париж, 2009. – Т. 46: – Ч. 1-4 (181-184). – С.350-352.
- 47.Перевидано книгу про українську еміграцію // Новий шлях. – 2009. – 19 лютого. – четвер. – С. 11.
- 48.Перевидано нову книгу С. Наріжного про українську еміграцію // Свобода. – 2009. – 16 січня. – №3. – С. 20 (підп. Пресова служба УІТ).
- 49.Хеленюк А. Джерела до наукової біографії проф. Любомира Винара / А. Хеленюк // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2009. – Вип. 27. – С. 357-366.
- 50.Хеленюк А. Роль Українського Історичного Товариства та його президента Л. Винара в створенні позитивного образу України у світі / А. Хеленюк // Українознавчий альманах. Український образ світу особливість у світовому контексті. – Київ, 2009. – Вип. I. – С. 212-216.

51. Хеленюк А. Професор Любомир Винар як редактор журналу «Ethnic Forum» / А. Хеленюк // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих дослідників, аспірантів, здобувачів, магістрантів. – Рвне, 2009. – Вип. 16. – С. 287-290.



## СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПРАЦЬ Л. ВИНАРА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

тематика	вид публікації	загальна кількість публікацій	україномовні публікації	іншомовні публікації	загальний обсяг (к-ть стор.)	
давньоруська історія	монографії	-----	-----	-----	105	105
	статті	6	4	2		
	енциклопедичні гасла	-----	-----	-----		
історія козаччини	монографії	9	7	2	934	1434
	статті	41	35	6	365	
	енциклопедичні гасла	100	64	36	135	
історія друкарства	монографії	3	1	2	195	221
	статті	7	6	1	26	
	енциклопедичні гасла	-----	-----	-----		
період української революції 1917-1921 рр.	монографії	-----	-----	-----	30	30
	статті	9	9			
	енциклопедичні гасла	-----	-----	-----		

**СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ  
ПРОФ. ЛЮБОМИРА ВІНАРА  
ТА КНИГ І ЖУРНАЛІВ ЗА ЙОГО РЕДАКЦІЄЮ (1958 – 2010)**

Тип видання	Класифікація				Загальна кількість
Книжкові видання	Книги за редакцією		Праці		144
	67		77		
	Наукові збірники	Зредаговані монографії	Монографії, посібники	Довідкові видання	
	28	39	48	29	
Журнальні видання					86